МИНИСТЕРСТВО
ЛЕСНОГО ХОЗЯЙСТВА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
УРМАН ХУҖАЛЫГЫ
МИНИСТРЛЫГЫ

ПРИКАЗ БОЕРЫК

22.10.2013 г. Казань № 571/1 -осн

Әгерҗе урманчылыгының
Урман регламентын раслау турында

Россия Федерациясе Урман кодексының 83 статьясындагы 2 өлеше, “Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында” 2008 елның 22 маендагы 22-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 3 статьясындагы 1 пункты нигезендә к а ра р б и р ә м:

1. Әгерҗе урманчылыгының Урман регламентын расларга.

2. Мәгълүмат технологияләрен үстерү секторы мөдире (М.В. Киселев) әлеге боерыкны теркәүне һәм бастырып чыгаруны техник яктан алып баруны гамәлгә ашырырга тиеш.

3. Юридик бүлек башлыгы (М.В. Зайцева) әлеге боерыкны дәүләт теркәвенә кую өчен һәм Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгының хокукый мәгълүмат рәсми сайтында (PRAVO. TATARSTAN.RU) рәсми бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына җибәрергә тиеш.

4. Финанс, бухгалтер исәпкә алуы һәм контроле бүлеге башлыгы (А.К. Ганиева) әлеге боерыкны татар теленә тәрҗемә итүгә бәйле чыгымнарны финанслауны тәэмин итәргә тиеш

5. Әлеге Боерыкның үтәлешен тикшереп торуны үземдә калдырам.

Министр вазый фаларын башкаручы Х.Г. Мусин

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгы

УРМАН ХУҖАЛЫГЫ РЕГЛАМЕНТЫ

Әгерҗе урманчылыгы

Казан, 2013 ел

Эчтәлек

Кереш .... Ошибка! Закладка не определена.
Россия Федерациясе закон актлары 5
Урман хуҗалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы
1 БҮЛЕК. ГОМУМИ БЕЛЕШМӘЛӘР 16
1.1. Урманчылыкка кыскача характеристика 16
1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре 347
2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ СРОКЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ АЛАРНЫ ТОРГЫЗУ НОРМАТИВЛАРЫ 39
2.1. Агач материалы әзерләгәндә урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары (исәпләнелгән урман бүлемтеге), параметрлары һәм сроклары 37
2.2. Чәер әзерләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 80
2.3. Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 85
2.4. Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары **...........**99
2.5. Аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 107
2.6. Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 109
2.7. Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 116
2.8. Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланган 118
2.9. Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 133
2.10. Урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 134
2.11. Нормативы, параметры и сроки использования лесов для выращталния посадочного материала лесных растений (саженцев, сеянцев) 135
2.12. Нормативы, параметры и сроки использования лесов для выполнения работ по геологическому изучению недр, для разработки месторождений полезных ископаемых 137

2.13. Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

140

2.14. Линия объектларын төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары 142

2.15. Нормативы, параметры и сроки использования лесов для переработки древесины и иных лесных ресурсов 150

2.16. Нормативы, параметры и сроки использования лесов для религиозной деятчыршыности 150

2.18. Особенности требований к использованию лесов по лесораститчыршыным зонам и лесным районам 227

ГЛАВА 3. ОГРАНИЧЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛЕСОВ.............................. 228

3.1. Ограничения по видам целевого назначения лесов 228

3.2. Ограничения по видам особо защитных участков лесов 229

3.3. Ограничения по видам использования лесов 234

КЕРЕШ

Әлеге урман хуҗалыгы регламенты Әгерҗе урманчылыгында урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау һәм торгызуны гамәлгә ашыру өчен нигез булып тора.

Урман хуҗалыгы регламенты 04.12.2006 № 200-ФЗ Россия Федерациясе Урман кодексының (алга таба – РФ УК) 87 статьясындагы 7 өлеше нигезендә, “Урман хуҗалыгы регламентлары составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу срокларын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 04.04.2012 № 126 боерыгы белән расланган программа буенча әзерләнде.

Урман хуҗалыгы регламентына урманнарны территориягә, шулай ук урманчылыкның урман үсү шартларына карата урманнарны комплекслы үзләштерү нормативлары һәм параметрлары җыелмасы керә һәм ул урман кишәрлекләренең хокукый режимын билгели.

Урман хуҗалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдаланучы, аларны саклаучы, яклаучы һәм торгызучы гражданнар һәм юридик затлар тарафыннан үтәү өчен мәҗбүри (РФ УК 87ст. 6 өлеш).

Урман хуҗалыгы регламентында урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарга карата РФ УК 87 статьясындагы 5 өлеше нигезендә түбәндәгеләр билгеләнә:

- РФ УК 25 статьясы нигезендә билгеләнә торган урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре;
- кисүләрнең яше, исәпләнгән урман бүлемтеге, урманнардан файдалану сроклары һәм алардан рөхсәтле файдалану параметрлары;
- РФ УК 27 статьясы нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;
- урманнарны саклауга, яклауга, торгызуга карата таләпләр.

Урманнардан файдалануның еллык мөмкин күләмнәре урман хуҗалыгы регламентының гамәлдә булу чорына билгеләнә һәм түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:

- урманнарның мохит барлыкка китерүче, су саклаучы, яклаучы, санитария-гигиена һәм кеше сәламәтлеге мәнфәгатьләрендә башка файдалы сыйфатларын саклап калу һәм көчәйтү;
- җәмгыятьнең урманнарга һәм урман ресурсларына булган ихтыяҗларын канәгатьләндерү өчен урманнардан күпкырлы максатларда, нәтиҗәле, өзлексез, аларны бетәштермичә файдалану;
- урманнарның токым составын һәм сыйфатын торгызу, яхшырту, аларның продуктлылыгын арттыру, саклау һәм яклау;
- урман фондыннан нәтиҗәле файдалану;
- бердәм техник сәясәт нигезендә урман хуҗалыгын алып бару нәтиҗәлелеген арттыру, фән, техника казанышларын һәм алдынгы тәҗрибәне файдалану;
- биологик күптөрлелекне, тарихи-мәдәни мирас һәм табигать мирасы объектларын саклап калу.

Алга таба урман хуҗалыгы регламенты әзерләү өчен нигез булган закон чыгару, норматив хокукый актлар, норматив-техник, методик документлар китерелә:

Россия Федерациясе закон актлары

Россия Федерациясе Урман кодексы, 2006 елның 4 декабре № 200-ФЗ.

Россия Федерациясе Су кодексы, 2006 елның 3 июне № 74-ФЗ.

Россия Федерациясе Җир кодексы, 2001 елның 25 октябре № 136-ФЗ.

Россия Федерациясе Граждан кодексы, 1994 елның 30 ноябре № 51-ФЗ.

“Җир асты байлыклары турында” Россия Федерациясе Законы, 1992 елның 21 феврале № 2395-1.

“Янгын куркынычсызлыгы турында” Федераль закон, 1994 елның 21 декабре № 69-ФЗ.

“Махсус сакланылучы табигать территорияләре турында” Федераль закон 1995 елның 14 марты № 33-ФЗ.

“Хайваннар дөньясы турында” Федераль закон, 1995 елның 24 апреле № 52-ФЗ.

“Геодезия һәм картография турында” Федераль закон, 1995 елның 26 декабре № 209-ФЗ.

“Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән имин эш итү турында” Федераль закон, 1997 елның 19 июле № 109-ФЗ.

“Вөҗдан иреге һәм дини берләшмәләр турында” Федераль закон, 1997 елның 26 сентябре № 125-ФЗ.

“Күчемсез мөлкәтнең дәүләт кадастры турында” Федераль закон, 2007 елның 24 июля № 221-ФЗ.

“Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында” Федераль закон, 1999 елның 31 марты № 69-ФЗ.

“Җир эшләрен алып бару турында” Федераль закон, 2001 елның 18 июне № 78-ФЗ.

“Әйләнә-тирә мохтне саклау турында” Федераль закон, 2002 елның 10 гыйнвары № 7-ФЗ.

“Электр энергетикасы турында” Федераль закон, 2003 елның 26 марты № 35-ФЗ.

“Элемтә турында” Федераль закон, 2003 елның 7 июле № 126-ФЗ.

“Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында” Федераль закон, 2006 елның 4 декабре № 201-ФЗ.

“Орлыкчылык турында” Федераль закон, 1997 елның 17 декабре № 149-ФЗ.

“Аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында” Федераль закон, 2009 елның 24 июле № 209-ФЗ.

Урман кодексы белән каралган норматив һәм хокукый актлар (2013 елның 1 гыйнварына)

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
59 ст.	Сирәк һәм югалу куркынычы булган урман үсемлекләрен саклау	“Россия Федерациясе кызыл китабы турында” 19.02.1996 г. №158 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
91 ст. 7 өлеш	Дәүләт урман реестрыннан өземтәләр биргән өчен түләү күләме һәм аны алу тәртбе	“Дәүләт урман реестрыннан өземтшләр бирү өчен түләү күләме һәм аны алу тәртибе турында” 03.03.2007 г. №138 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
100 ст. 2 өлеш, 81 ст. 38 п.	Урман законнарын бозу аркасында урманнарга китерелгән зарар күләмен исәпләү таксалары һәм методикалары	“Урман законнарын бозу аркасында урманнарга китерелгән зарар күләмен исәпләү турында” 08.05.2007 №273 РФ Хөкүмәте карары
96 ст. 6 өлеш; 81ст. 36 п.	Урман контроле һәм күзәтчелеген гамәлгә ашыру тәртибе	“Урман контроле һәм күзәтчелеген гамәлгә ашыру турындагы нигезләмәне раслау хакында (урманнарны саклау)” 22.06.2007 № 394 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
50 ст. 3 өлеш	Зат, затлар төркеме тарафыннан әзерләнергә тиешле агач материалының максималь күләмен билгеләү	“Зат, затлар төркеме тарафыннан әзерләнергә тиешле агач материалының максималь күләмен билгеләү турында” Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 22.06.2007 № 395 карары
73 ст. 4 өлеш; 81 ст. 27 п.	Федераль милектәге урман кишәрлеген арендалау өчен урман ресурсларының бер берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданының бер берәмлеге өчен түләү ставкалары	“Федераль милектәге урман ресурсларының бер берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданының бер берәмлеге өчен түләү ставкалары турында” 22.05. 2007 № 310 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
44 ст.	Су объектларын файдалануга тапшыру турында карар әзерләү һәм кабул итү тәртибе	“Су объектларын файдалануга тапшыру турында карар әзерләү һәм кабул итү тәртибе хакында” 30.12.2006 № 844 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
45 ст.	Линия объектларын төзү өчен урманнардан файдалану	“Линия объектларын төзү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 09.06.1995 № 578 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
76 ст. 3 өлеш; 81 ст. 30 п.	Федераль милектәге җирләрдә әзерләнә торган агач материалы күләменең бер берәмлеге өчен түләү ставкалары (урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсе өчен)	“Федераль милектәге җирләрдә урнашакан урман ресурслары күләменең бер берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданының бер берәмлеге өчен түләү ставкалары турында” 22.05.2007 № 310 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
55 ст. 3 өлеш; 81 ст. 17 п.	Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (шул исәптән урман үсентеләрен кисү тәртибе, 16 ст. 3 өлеш)	“Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен раслау турында” 29.06.2007 № 414 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
53 ст. 4 өлеш; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (шул исәптән урман үсентеләрен кисү тәртибе, 16 ст. 3 өлеш)	“Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен раслау турында” 30.06.2007 № 417 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары; “Урманнарда дәүләт янгын күзәтчелеге турындагы нигезләмәне раслау хакында” 03.08.2010 № 595 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары; “Урманнарны янгынга каршы кору чаралары турында” 16.04.2011 № 281 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары; “Урман янгыннары аркасында килеп чыккан гадәттән тыш хәлләрне юк итү өчен янгынннан саклану бүлекчәләренең көчләрен һәм чараларын җәлеп итү кагыйдәләрен раслау турында” 05.05.2011 № 344 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары; “Урман янгыннары аркасында килеп чыккан гадәттән тыш хәлләр турында”

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
		17.05.2011 № 376 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары; “Урман янгыннарын сүндерү планын һәм аның рәвешен әзерләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында” 17.05.2011 № 377 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары; “Урманнарда һәм урман янгыннарында янгын куркынычсызлыгы турындагы белешмәләрнең дөреслеген тикшереп тору кагыйдәләрен раслау хакында” 18.08.2011 № 687 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
22 ст. 3 өлеш	Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестицион проектлар исемлеген әзерләү һәм раслау тәртибе	“Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестицион проектлар турында” 30.06. 2007 № 419 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
6 ст.	Урманнар урнашкан җирләр категорияләре	“Урман фонды җирләрен бүтән төрле (башка) категорияләргә күчерү турындагы документациянең составы һәм аны әзерләү тәртибе хакында” 28.01.2006 № 48 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
105 ст. 7 өлеш	Функциональ зоналарны, урман-парк зоналарын, яшел зоналарны билгеләү	“Функциональ зоналарны, урман-парк зоналарын, яшел зоналарны билгеләү турындагы нигезләмәне раслау хакында” 14.12.2009 № 1007 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	“Яклаучы урманнар, эксплуатацион урманнар һәм резерв урманнар өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау хакында” Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 17.06.2012 №1283-р күрсәтмәсе
Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы актлары (РФ ТРМ)		
62 ст. 3 өлеш; 81 ст. 21 п.	Урманнарны торгызу кагыйдәләре	“Урманнарны торгызу кагыйдәләрен раслау турында” 16.07.2007 № 183 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
ч.3 64 ст. 3 өлеш; 81 ст. 23 п.	Урманнарны карау кагыйдәләре (шул исәптән урман үсентеләрен кисү тәртибе, 16 ст. 3 өлеш)	Урманнарны карау кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 г. № 185 боерык
103 ст. 6 өлеш; 81 ст. 40 п.	Махсус сакланылучы табигать территорияләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре	"Махсус сакланылучы табигать территорияләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләрен раслау турында" 16.07.2007 г. № 181 боерык
Федераль урман хуҗалыгы агентлыгы боерыклары һәм хатлары (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгы)		
88 ст. 2 өлеш	Урманнарны үзләштерү проекты составы һәм аны әзерләү тәртибе	"Урманнарны үзләштерү проекты составы һәм аны әзерләү тәртибен раслау турында" 29.02.2012 № 69 боерык
104 ст. 2 өлеш 107 ст. 4 өлеш	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәте булган урманнардан, шулай ук урманнарның махсус якланылучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәте булган урманнардан, шулай ук урманнарның махсус якланылучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 № 485 боерык
15 ст. 3 өлеш	Урман үсү зоналары һәм урман районнары	"Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урман районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 № 61 боерык
86 ст. 5 өлеш	РФ субъектының урман планы составы һәм планны әзерләү тәртибе	"РФ субъектының урман планының бердәм рәвешен, составын һәм аны әзерләү тәртибен раслау турында" 5.10.2011 №423 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
87 ст. 7 өлеш; 81 ст. 34 п.	Урман хуҗалыгы регламетлары составы, аларны әзерләү тәртибе, аларның гамәлдә булу сроклары һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибе	“Урман хуҗалыгы регламетлары составын, аларны әзерләү тәртибен, аларның гамәлдә булу срокларын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында” 04.04.2012 № 126 боерык
81 ст.	Урманнарны якланылыш категорияләренә кертү	“Урманнарны кыйммәте булганнарга, эксплуатацион урманнарга, резерв урманнарга кертү буенча вакытлы күрсәтмәләрне раслау турында” 26.08.2008 № 237 боерык
15 ст. 4 өлеш	Кисүләрнең яше	“Кисүләрнең яшен билгеләү турында” 19.02.2008 № 37 боерык
29 ст. 5 өлеш; 81 ст. 1 п.	Исәпләнгән урман бүлемтеген исәпләү тәртибе	“Исәпләнгән урман бүлемтеген исәпләү тәртибен раслау турында” 27.05.2011 № 191 боерык
29 ст. 9 өлеш; 81 ст. 4 п.	Агач әзерләү кагыйдәләре (шул исәптән урман үсентеләрен кисү тәртибе, 16 ст. 3 өлеш)	“Агач әзерләү кагыйдәләрен раслау турында” 01.08.2011 г. № 337 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренең утырту материалын үстерү	“Урман үсемлекләренең утырту материалын (утыртылучы агач-куакларны, чәчкеннәрне) үстерү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 19.07.2011 № 308 боерык
45 ст.	Линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану	“Линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 10.06.2011 № 223 боерык
43 ст.	Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану	“Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибен раслау турында” 27.12.2010 № 515 боерык
31 ст.	Чәер әзерләү	“Чәер әзерләү кагыйдәләрен раслау турында” 24.01.2012 № 23 боерык
91 ст. 9 өлеш; 81 ст. 35 п.	Дәүләт урман реестрын алып бару тәртибе	“Дәүләт урман реестрын алып бару тәртибен раслау турында” 30.05.2011

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
		№194 боерык; “Дәүләт урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында” 15.02.2012 №54 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю	“Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 № 512 боерык
39 ст.	Урман җиләк-җимеш декоратив үсемлекләрен үстерү	“Урман җиләк-җимеш декоратив үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен әзерләү	“Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыю кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 № 511 боерык
40 ст.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеге, мәгариф эшчәнлеге белән шөгыльләнү өчен урманнардан файдалану	“Фәнни-тикшеренү эшчәнлеге, мәгариф эшчәнлеге белән шөгыльләнү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 23.12.2011 № 548 боерык
41 ст.	Рекреацион эшчәнлек белән шөгыльләнү өчен урманнардан файдалану	“Рекреацион эшчәнлек белән шөгыльләнү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 21.02.2012 № 62 боерык
104 ст.; 105 ст.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәте булган урманнардан, шулай ук урманнарның махсус якланылучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре	“Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәте булган урманнардан, шулай ук урманнарның махсус якланылучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләрен раслау турында” 14.12.2010 № 485 боерык
49 ст. 3 өлеш;	Урманнардан файдалану	“Урманнардан файдалану, аларны

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
81 ст. 14 п.	турындагы хисап рәвеше һәм аны бирү тәртибе	саклау, яклау, торгызу, урманнарны үрчетү турындагы хисап рәвешләрен һәм аларны бирү тәртибен билгеләү хакында” 14.02.2012 № 47 боерык
60 ст. 2 өлеш; 81 ст. 20 п.	Урманнарны саклау һәм яклау турындагы хисап рәвеше	“Урманнарны саклау, яклау,торгызу, урманнарны үрчетү турындагы хисап рәвешләрен һәм аларны бирү тәртибен билгеләү хакында” 14.02.2012 № 47 боерык
63 ст. 2 өлеш; 81 ст. 22 п.	Урманнарны үрчетү кагыйдәләре	“Урманнарны үрчетү кагыйдәләрен раслау турында” 10.01.2012 № 1 боерык
66 ст. 2 өлеш; 81 ст. 25 п.	Урманнардан файдалану, саклау, яклау, торгызу, урманнарны үрчетү турындагы хисап рәвеше, аны бирү тәртибе	“Урманнардан файдалану, саклау, яклау, торгызу, урманнарны үрчетү турындагы хисаплар рәвешләрен, аларны бирү тәртибен билгеләү хакында” 14.02.2012 № 47 боерык
89 ст. 1 өлеш	Урманнарны үзләштерү проектына дәүләт һәм муниципаль экспертиза тәртибе	“Урманнарны үзләштерү проектына дәүләт һәм муниципаль экспертиза тәртибен раслау турында” 22.12.2011 № 545 боерык
26 ст. 3 өлеш; 81 ст. 3 п.	Урман декларациясе рәвеше, аны тутыру һәм бирү тәртибе	“Урман декларациясе турында” 17.01.2012 № 18 боерык
77 ст. 5 өлеш; 81 ст. 31 п.	Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе һәм урман үсетләрен сату-алуның якынча шартнамәсе рәвеше	“Дәүләт яисә муниципаль милектәге җирләрдә урнашкан урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында һәм урман үсетләрен сату-алуның якынча шартнамәсе рәвешләре” 26.07.2011 № 318 боерык
74 ст. 5 өлеш; 81ст. 28 һәм 29 пунктлар	Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлеген арендалау шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе һәм урман кишәрлеген арендалауның якынча шартнамәсе рәвеше	“Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлеген арендалау шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында һәм урман кишәрлеген арендалауның якынча шартнамәсе рәвешләре” 26.07.2011 № 319 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
38 ст.	Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану	“Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 № 509 боерык
26 ст. 6 өлеш; 81 ст. 2 п.	Агач материалы әзерләү өчен рөхсәт ителми торган агачлар һәм куаклар төрләре (токымнары) исемлеге	“Агач материалы әзерләү өчен рөхсәт ителми торган агачлар һәм куаклар төрләре (токымнары) исемлеген раслау турында” 05.12.2011 № 513 боерык
46 ст. 3 өлеш; 81 ст. 13 п.	Агач материалын һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре	“Агач материалын һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 12.12.2011 №517 боерык
53 ст. 4 өлеш; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янгын куркынычсызлыгы һәм санитар куркынычсызлык	“Урманнарда һәм аларга керү урыннарында транспорт чараларын туктатып тору тәртибен раслау турында, урманнарда янгын куркынычсызлыгын яисә санитар куркынычсызлыкны тәэмин итү максатларында аерым төр эшләр башкару” 03.11.2011 № 471 боерык “Урманнарны янгынга каршы кору нормативларын раслау турында” 27.04.2012 № 174 боерык “Урманнарның табигый янгын куркынычының һәм урманнарда һава торышына бәйле рәвешә янгын куркынычы классификациясен раслау турында” 05.07.2011 № 287 боерык
67 ст.; 68 ст.	Урман эшләрен алып бару кагыйдәләре	“Урман эшләрен алып бару инструкциясен раслау турында” 12.12.2011 № 516 боерык
	Санитар-савыктыру чараларын уздыру буенча күрсәтмә, Зарарлы организмнар чыганакларын локальләштерү һәм бетерү буенча күрсәтмә,	“Методик документларны раслау турында” 29.12.2007 г. № 523 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	Урманнарны патологик яктан монитортнглауны проектлау, оештыру һәм алып бару буенча күрсәтмә һәм Урманнарны патологик тикшеренүләрне планлаштыру, оештыру һәм алып бару буенча күрсәтмә	
Россия Федерациясе субъекты норматив актлары		
82, 83 ст.		“Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында” 2008 елның 22 маендагы 22-ТРЗ номерлы ТР Законы; “Татарстан Республикасы Урман планын раслау турында” ТР Президентының 2009 елның 16 мартындагы ПУ-146 номерлы Указы; “Урман хуҗалыгы регламентларын раслау турында” 19.03.2009 № 151 ТР Министрлар Кабинеты карары; “2011 – 2014 елларга Татарстан Республикасы урман хуҗалыгын үстерү” озак сроклы максатчан программасын раслау турында” 29.04.2011 № 355 ТР Министрлар Кабинеты карары

Урман хуҗалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы

Урман хуҗалыгы регламентын эшләгәндә түбәндәгеләр кулланылды:

- законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә урман үсентеләре яшьләренең класслары методы белән үтәлгән 2002 елгы урман корылышы материаллары;
- урман хуҗалыгы регламентын эшләү буенча техник киңәшмәләр беркетмәләре;
- җир корылышы материаллары;
- Татарстан Республикасы урман хуҗалыгына идарә органнарының ведомство һәм статистик хисаплылыгы;

- Россия Федерациясе Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив хокукый актлар.

Материалларны РФ УК таләпләренә туры китерү өчен түбәндәге эшләр башкарылды:

- 01.01.2013 елга урманчылык мәйданы билгеләнде;
- урманчылык кишәрлекләре буенча урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;
- сайлап алып һәм тоташ урман кисүләр барышында өлгергән һәм картайган үсентеләрне кискәндә урманнардан рөхсәтле файдалануны исәпләү (исәпләнгән урман бүлемтеге) күләмнәре, параметрлары һәм сроклары исәпләп чыгарылды;
- урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган үсентеләрне кискәндә, урманнарны караганда, санитар-савыктыру чараларын башкарганда агач материалы әзерләү күләмнәре исәпләп чыгарылды;
- чәер әзерләү өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары билгеләнде;
- агач булмаган урман ресурсларын әзерләү өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары билгеләнде;
- азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары билгеләнде.

Әлеге Урман хуҗалыгы регламенты Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 19.03.2009 № 151 карары белән расланды.

Урман хуҗалыгы регламенты 10 ел срокка эшләнде (2019 елның мартына кадәр).

Регламентны әзерләүчеләр:

“Рослесинфорг” ФДУПның “Идел буе урман проекты” Казан экспедиция филиалы, 420087, Казан, Гадел Кутуй урамы – 155а (2008 елның 18 февралендәге № 64 дәүләт контракты).

Үзгәрешләр кертүче оешмалар турындагы белешмәләр:

2010 елда – “Рослесинфорг” ФДУПның Казан филиалы, 420087, Казан, Гадел Кутуй урамы – 155а (2010 елның 29 октябрендәге № 441 дәүләт контракты).

2013 елда – «Ульяновсклеспроект» җаваплылыгы чикләнгән җәмгыять, Ульяновск, Орлов урамы, 21а, тел. (8422) 72-79-29 (2012 елның 25 декабрендәге № 815 дәүләт контракты).

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ БЕЛЕШМӘЛӘР

1.1. Урманчылыкка кыскача характеристика

1.1.1. Урманчылык атамасы һәм урнашкан җире

Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгының Әгерҗе урманчылыгы Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгыш өлешендә Әгерҗе муниципаль районы территориясендә урнашкан.

Урманчылык конторасы (үзәк утар) республика башкаласы Казан шәһәреннән 356 км ераклыкта һәм Горький тимер юлының "Әгерҗе" тимер юл станциясе булган Әгерҗе шәһәрендә урнашкан.

Урманчылыкның почта адресы: 422230, Татарстан Республикасы, Әгерҗе шәһәре, Нариманов тыкрыгы, 4. Телефоннары: 2-28-42, 2-29-43 код 8-855-51, факс: 2-10-47.

Урманчылык территориясенең төньяктан алып көньякка кадәр сузылышы – 74 км, көнчыгыданәан көнбатышка – 57 км.

1.1.2. Урманчылыкның һәм участок урманчылыкларының гомуми мәйданы

Әгерҗе урманчылыгының урман фонды җирләренең гомуми мәйданы 01.01.2013 елга 45346 га тәшкил итә. Шул исәптән участок урманчылыклары буенча: Әгерҗе участок урманчылыгы – 9263 га, Девәтернә участок урманчылыгы - 6400 га, Красный Бор участок урманчылыгы – 16007 га, Шаршады участок урманчылыгы – 13676 га.

1.1.3. Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлү

1.1.3. Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлү 1.1.3 нче таблицада китерелә.

1.1.3 нче таблица

Урманчылык структурасы

№№ т/с	Участок урманчылыклары атамасы	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми мәйданы, га
1	2	3	4
1.	Әгерҗе	Әгерҗе	9263
2.	Девәтернә	Әгерҗе	6400
3.	Красный Бор	Әгерҗе	16007
4.	Шаршады	Әгерҗе	13676
	Урманчылык буенча барлыгы		**45346**

Урманчылыкның урман фонды Әгерҗе административ районының бөтен территориясендә урнашкан зур булмаган урман массивларыннан һәм кисәк-кисәк урман участокларыннан гыйбарәт. Урманчылыкның көньяк чиге Түбән Кама сусаклагычы яры буйлап уза. Урманчылык территориясе буйлап Иж, Кырыкмас, Бима елгалары һәм күпсанлы кечкенә елгалар һәм инешләр агып уза.

Урманчылык территориясенең пространствода урнашуы 1 нче карта-схемада китерелә.

1.1.4. Урманчылык урманнарын урман үсемлекләре зоналары һәм урман районнары буенча бүлү

Россия Урман хуҗалыгы агентлыгының "Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урман районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 № 61 боерыгы белән расланган Россия Федерациясе Урман үсемлекләрен районлаштыру нигезендә урманчылык территориясе ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар районына кертелде (1.1.4 нче таблица).

1.1.4 нче таблица

1.1.4. Урманчылык урманнарын урман үсемлекләре зоналары һәм урман районнары буенча бүлү

№ т/с	Участок урманчылык-лары атамалары	Урман-үсемлекләр зонасы	Урман районы	Урман кварталлары исемлеге	Мәйдан, га
1	2	3	4	5	6
1.	Әгерҗе	Ылыслы-киң яфраклы урманнар	РФнең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар районы	1 - 146	9263
2.	Девәтернә			1 - 64	6400
3.	Красный Бор			1 - 185	16007
4.	Шаршады			1 - 156	13676
Барлыгы:					**45346**

Урманчылык территориясенең урман үсү зоналары һәм урман районнары буенча бүлү 2 нче карта-схемада китерелә.

Карта-схема N1. Схематическая карта Республики Татарстан с выделением территории лесничества.

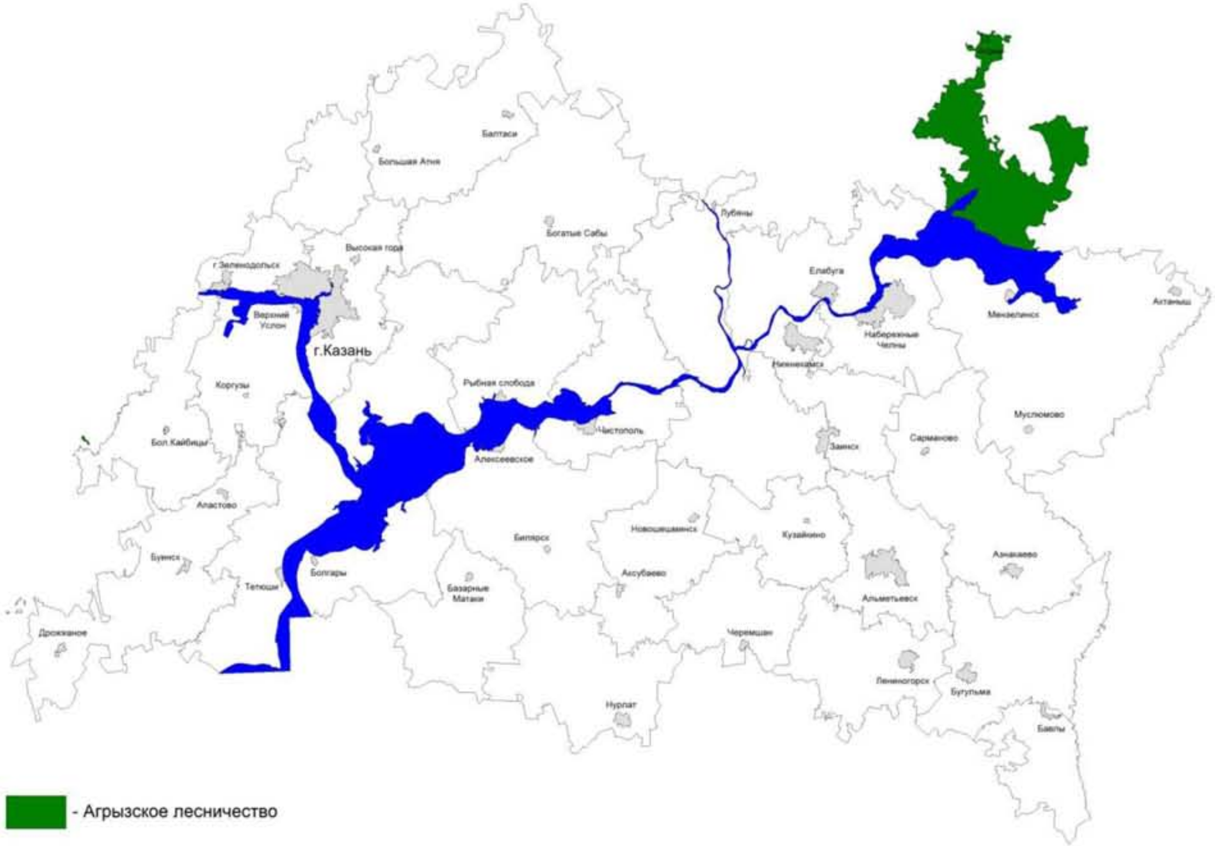

- Агрызское лесничество

Карта-схема N2. Распределение территории лесничества по лесорастительным зонам и лесным районам.

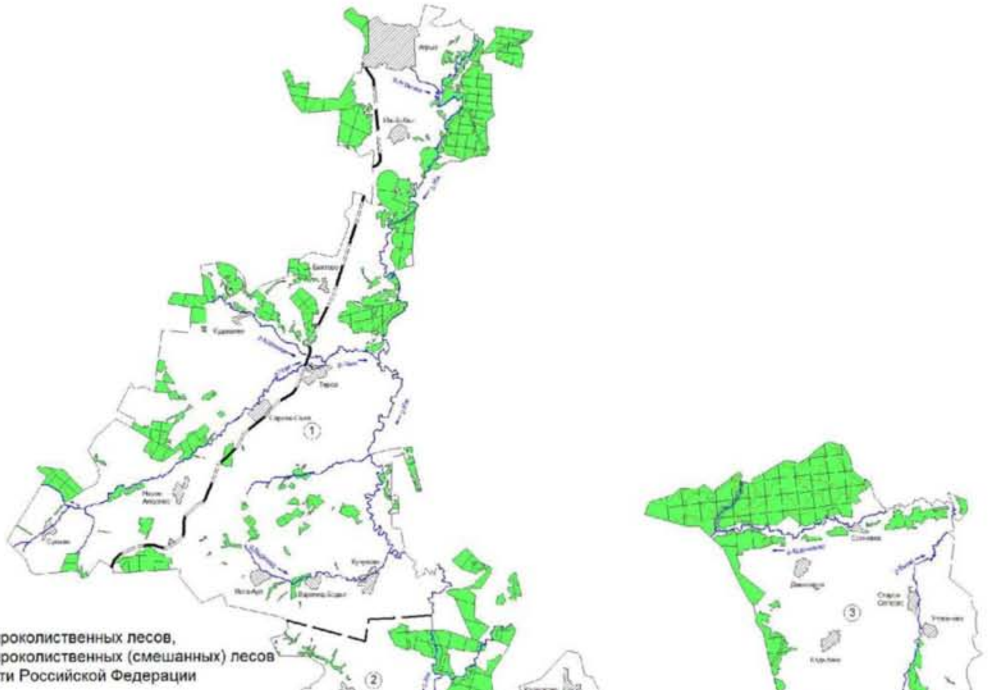

- зона хвойно-широколиственных лесов, район хвойно-широколиственных (смешанных) лесов европейской части Российской Федерации

Участковые лесничества

1 - Агрызское
2 - Шаршадинское
3 - Девятернинское
4 - Красноборское

1.1.5. Урманчылык урманнарын максатчан билгеләнеше буенча һәм яклаучы урманнар категорияләре буенча бүлү (РФ Урман кодексы 10 ст., 102 ст.)

1.1.5.1 нче таблица

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Участок урманчылыгы	Кварталлар яисә аларның өлешләре номерлары	Мәйдан, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
Барлык урманнар			**45346**	
Яклаучы урманнар, барлыгы	Әгерҗе		6727	
	Шаршады		8605	
	Девәтернә		1167	
	Красный Бор		9878	
	Барлыгы		**26377**	
1) су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Әгерҗе	4, 6-10, 23, 25, 27, 29-34, 36, 37, 41-43, 65-67, 71, 72, 110 кварталлар өлешләре	341	04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон
	Шаршады	20,91 кварталлар өлешләре, 2, 3, 5, 9-14, 16-19, 21-23, 25, 34, 39, 42, 45, 50, 51, 59, 62, 66, 67, 87, 90, 92, 95, 98-102, 109, 110, 113, 119, 122-125, 128, 130, 131, 136, 137 кварталлар өлешләре	1079	
	Девәтернә	2, 7, 8, 12, 14, 19-21, 24-26, 34-38, 41, 43-45, 49-51 кварталлар өлешләре	208	
	Красный Бор	120,121,129 кварталлар, 6, 9-13, 15, 18, 20, 25-30, 35, 36, 47, 48, 59, 60, 64, 73, 82, 92, 93, 97, 107, 108, 111, 117, 118, 122, 130-133, 135-138, 143-145, 147-152 кварталлар өлешләре	701	
	Барлыгы		2329	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Участок урманчылыгы	Кварталлар яисә аларның өлешләре номерлары	Мәйдан, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
2) табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнар, барлыгы:			1159	
а) гомуми файдаланудагы федераль тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, Россия Федерациясе субъектлары милкендәге гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйлап урнашкан урманнарның яклаучы полосалары	Әгерже	14, 17, 61, 68, 90, 109, 110, 114 кварталлар өлешләре	216	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, “Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәте булган, эксплуатацион урманнарга кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында” Россия Урман хуҗалыгы министрлыгының 16.06.2010 № 232 боерыгы, Урманнар эшләрен башкару инструкциясе, Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 12.12.2011 № 516 боерыгы белән расланган, № 14537 14.07.1944 СССР СНК күрсәтмәсе, 31.12.2003 г. № 702 ТРМК карары.
	Шаршады	33, 34, 39, 40, 43, 53-58, 60-62, 74, 75, 79, 81, 107, 154 кварталлар өлешләре	371	
	Девәтернә	-	-	
	Красный Бор	10, 20, 21, 27, 31, 38, 43, 50, 64, 65, 69-72, 82 кварталлар өлешләре	353	
	Барлыгы		940	
б) урман парк зоналары	Әгерже	-	-	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, 16.06.2010 № 232 Россия Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы, Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 12.12.2011 № 516 боерыгы, Урман эшләрен башкару инструкциясе, СССР МС № 6136-р 04.05.1949 күрсәтмәсе
	Шаршады	-	-	
	Девәтернә	-	-	
	Красный Бор	139, 140, 146 кварталлар	219	
	Барлыгы		219	
3) кыйммәтле урманнар, барлыгы:			22889	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Участок урманчылыгы	Кварталлар яисә аларның өлешләре номерлары	Мәйдан, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
а) чүл, ярымчүл, урман-дала, урман-тундра зоналарында, далаларда, тауларда урнашкан урманнар	Әгерже	1, 2, 20-22, 48, 49, 51-60, 73-89, 92-108,111-113, 115-146 кварталлар 14, 17, 61, 68, 110, 114 кварталлар өлешләре	6170	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, 16.06.2010 № 232 Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы, СССР МС № 12221-р 11.08.1950 күрсәтмәсе
	Шаршады	86, 115-118, 143-153, 155, 156 кварталлар	1895	
	Девәтернә	52-64 кварталлар	959	
	Красный Бор	1-5, 7, 16, 66, 74-76, 83-88, 94, 95, 98-101, 109, 110, 119, 153-185 кварталлар	6518	
	Барлыгы		15542	
б) балыкларның уылдык чәчү урыннарын яклау урман полосалары	Әгерже	-	-	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, 16.06.2010 № 232 Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы, РСФСР МС № 554 26.10.1975 карары, СМ РСФСР МС № 388 07. 08. 1978 карары
	Шаршады	1, 4, 6-8, 15, 24, 26, 28-32, 36-38, 46-49, 52, 63-65, 68, 88, 89, 93, 129, 142 кварталлар, 2, 3, 5, 9-14, 16-19, 22, 23, 25, 50, 51, 66, 67, 87, 90, 92, 98-102, 108-110, 119, 128, 136 кварталлар өлешләре	5211	
	Девәтернә	-	-	
	Краснобор-ское	123 квартал, 111, 122, 130-133, 135-138, 147-152 кварталлар өлешләре	1076	
	Барлыгы		6287	
в) фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия булган урманнар	Әгерже	-	-	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, 16.06.2010 № 232 Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы, ТАССР МС от
	Шаршады	108 квартал өлеше	49	
	Девәтернә	-	-	
	Красный Бор	-	-	
	Барлыгы		49	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Участок урманчылыгы	Кварталлар яисә аларның өлешләре номерлары	Мәйдан, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
				13.08.1987 № 344 карары, ТАССР МК 13.09.1997 № 701 карары.
г) су объектлары буйлап урнашкан урманнарның тыюлык полосалары	Әгерже	-	-	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, 16.06.2010 № 232 Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы, Россия Федерациясе Су кодексы, РСФСР МС № 4992-р 18.07.1959 күрсәтмәсе, РСФСР МС № 2283-р 25.10.1968 күрсәтмәсе
	Шаршады	-	-	
	Девәтернә	-	-	
	Красный Бор	112-114, 124-128, 134, 141, 142 кварталлар, 143-145 кварталлар өлешләре	1011	
	Барлыгы		1011	
Эксплуатацион урманнар	Әгерже	3, 5, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 26, 28, 35, 38-40, 44-47, 62-64, 69, 70 кварталлар, 4, 6-10, 23, 25, 27, 29-34, 36, 37, 41-43, 65-67, 71, 72 кварталлар өлешләре	2536	РФ Урман кодексы, 16.06.2010 № 232 Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы, СССР ХКС №430 23.04.1943 карары.
	Шаршады	27, 35, 41, 44, 68, 69-73, 76, 77, 78, 80, 82, 83-85, 94, 96, 97, 103, 104, 105-107, 111, 112, 120, 121, 132, 133, 138-141 кварталлар, 21, 33, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 53-62, 74, 75, 79, 81, 95, 113, 122-125, 130, 131, 137, 146, 154 кварталлар өлешләре	5071	
	Девәтернә	1, 3-6, 9-11, 13, 15-18, 22, 23, 27-33, 39, 40, 42, 46, 47 кварталлар, 2,	5233	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Участок урманчылыгы	Кварталлар яисә аларның өлешләре номерлары	Мәйдан, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
		7, 8, 12, 14, 19-21, 24-26, 34-38, 41, 43-45, 49, 50, 51 кварталлар өлешләре		
	Красный Бор	14, 17, 19, 22-24, 32-34, 37, 44-46, 49, 51, 56-58, 67, 68, 77-81, 89-91, 96, 103-106, 115, 116 кварталлар, 6, 9-13, 15, 18, 20, 21, 25, 26-31, 35, 36, 38, 43, 47, 48, 50, 59, 60, 64, 65, 69-73, 82, 92, 93, 97, 107, 108, 117, 118 кварталлар өлешләре	6129	
	Барлыгы		**18969**	

1.1.5.2 нче таблица

Участрк урманчылыгы	Барлыгы урманнар	Яклаучы урманнар, барлыгы	Шул исәптән яклаучы урманнар категорияләре													Эксплуатацион урманнар
			ООПТта урнашкан урманнар	су саклау зоналарында урнашкан урманнар	табигать һәм башка объектларның яклаучысы функциясен үтәүче урманнар, барлыгы	шул исәптән:				Кыйммәтле урманнар, барлыгы	шул исәптән:					
						су белән тәэмин итү чыганакларының 1-3 санитар саклау зонасында урнашкан урманнар	урманнарның авто һәм тимер юллар буйларында урнашкан яклау полосалары	я - шел зоналар	урман-парк зоналары		су объектлары буйларындагы тыюлык полосалары	уылдык чәчү урыннарын яклау урман полосалары	эррозиягә каршы урманнар	чүлләрдә һәм башка урыннарда урнашкан урманнар	фәнни һәм тарихи әһәмияте булган урманнар	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Әгерҗе	9263	6727		341	216	-	216	-	-	6170	-	-	-	6170	-	2536
Шаршады	13676	8605		1079	371	-	371	-	-	7155	-	5211	-	1895	49	5071
Девәтернә	6400	1167	-	208	-	-	-	-	-	959	-	-	-	959	-	5233
Красный Бор	16007	9878		701	572	-	353	-	219	8605	1011	1076	-	6518	-	6129
Барлыгы*	**45346**	**26377**	**-**	**2329**	**1159**	**-**	**940**	**-**	**219**	**22889**	**1011**	**6287**	**-**	**15542**	**49**	**18969**
Барлыгы**	**45346**	**24619**	**-**	**-**	**444**	**-**	**225**	**-**	**219**	**24175**	**1062**	**7522**	**-**	**15542**	**49**	**20727**

* “Татарстан Республикасы территориясендәге урманнарны кыйммәте булган урманнарга, эксплуатацион урманнарга кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 16.06.2010 № 232 боерыгы нигезендә

** 01.01.2013 елга урман фондын исәпкә алу белешмәләре нигезендә (күрсәткечләр чираттагы урман корылышын уздырганда төгәлләштерүне таләп итә)

1.1.6. Урманчылык территориясендә урман фонды җирләре составыннан булган урман һәм урманга карамаган җирләрнең характеристикасы

1.1.6 нчы таблица

Җирләр характеристикасының күрсәткечләре	Барлыгы урманчылык буенча	
	мәйданы, га	%
1	2	3
Җирләрнең гомуми мәйданы	**45346**	**100,0**
Урман җирләре – барлыгы	**43348**	**95,6**
Урман үсемлекләре каплап алган җирләр – барлыгы	42237	93,1
Шул исәптән: урман культуралары	14058	31,0
Урман үсемлекләре каплап алмаган җирләр – барлыгы	1111	2,5
Шул исәптән:		
- ябалдашлары кушылмаган урман культуралары	686	1,5
- урман питомниклары; плантацияләр	16	0,04
- табигый сирәкләнгән җирләр	-	
- урман торгызу фонды, барлыгы	409	0,9
шул исәптән:		
- янган җирләр, һәлак булган үсентеләр	-	-
- киселгән җирләр	387	0,86
- ачык җирләр, буш җирләр	22	0,05
Урманга карамаган җирләр – барлыгы	**1998**	**4,4**
Шул исәптән:		
- сөрүлекләр	3	0,007
- печәнлекләр	384	0,85
- көтүлекләр	525	0,72
- сулыклар	201	0,44
- бакчалар	-	-
- юллар, урман юллары	237	0,5
- утарлар һ.б.	28	0,06
- сазлыклар	401	0,88
- комлыклар	23	0,05
- башка җирләр	196	0,43

1.1.7. Гамәлдәге махсус сакланылучы табигать территорияләренең һәм объектларының, экологик челтәрләрне оештыру, үстерү, биологик күптөрлелекне саклап калу планнарының характеристикасы

Алда санап үтеләчәк территорияләрнең (кишәрлекләрнең) хокукый режимы РФ УК 103 ст. белән билгеләнә. Бу җирләр әйләнештән төшереп калдырыла яисә әйләнештә чикләнә (РФ ҖК 27 ст.).

Тыела һәм рөхсәт ителә торган эшчәнлекнең конкрет төрләре ООПТ гамәлгә ашырыла, шул исәптән урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау яисә торгызу өлкәсендә РФ ҖК, РФ УК, 14.03.1995 г. № 33-ФЗ Федераль закон белән, шулай ук аларны үтәү өчен чыгарылган Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

Аларда хуҗалык алып бару режимы түбәндәгеләрне тыя:

- кешенең табигать процессларына тыкшынуы тыела торган кишәрлекләрдә урман үсентеләрен кисүләрне;
- махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләрендә билгеләнгән функциональ зоналрда, хокукый режим белән бүтәне каралмаган булса, тоташ урман үсентеләрен кисүләрне;
- җирләрне теләсә нинди файдалануга бүлеп бирүне;
- теләсә нинди коммуникацияләр сузуны;
- территорияләрдә төзелеш алып баруны, аларны чүпләндерү яисә пычратуны;
- көтү көтүләрне, терлекләр йөртүне, печән чабуны;
- файдалы казылмалар чыгаруны;
- урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы һәм химик препаратлар куллануны, шул исәптән фәнни максатларда, биосфера полигоннар территорияләреннән тыш;
- автотранспорт кертүне һәм туктатып торуны;
- туристлар өчен туктап тору урыннары коруны, учак ягуны;
- РФ Кызыл китабына һәм ТР Кызыл китабына кертелгән үсемлекләр төрләреннән агач материалы булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыюны;
- урман җиләк-җимешләрен, декоратив үләннәрне, дару үләннәрен үстерүне.

Карау рәвешендәге кисүләр һәм башка кисүләр шушы территорияләр өчен билгеләнгән режим нигезендә уздырыла.

Дини эшчәнлек, урманнарны торгызу рөхсәт ителә.

Аучылык, авыл хуҗалыгы алып бару, фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеге, рекреацион эшчәнлек белән шөгыльләнү, урман плантацияләре булдыру, җир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, ятмаларны эшкәртү, су саклау зоналарын һәм бүтән су объектларын төзү һәм эксплуатацияләү шушы территорияләр өчен билгеләнгән режим нигезендә чикләнә.

Урманчылык территориясендә түбәндәге махсус сакланылучы табигать территорияләре була.

1.1.7 нче таблица

№ т/с	Махсус сакланылучы табигать территориясе исеме, бүлеп бирү елы	Мәйдан, га		Квартал, бүлемтек	ООПТ профиле	Хуҗалык алып баруның кыскача характеристикасы һәм режимы
		объ-ектның	саклау зонасы-ның			
1	2	3	4	5	6	7
1	“Катлаулы наратлык” табигать ядкяре. Тат. АССР Минситрлар Советының 1987 елның 13 августындагы № 344 карары	49		Шаршады участок урманчы-лыгы № 108 квартал.	Табигать ядкяре. Ботаник	Пихта катыш катлаулы 2-3 ярусլы бик тыгыз нарат-чыршы үсентеләренең сирәк участогы. Тыюлы табигать-саклау режимы. Тоташ кисүләр тыелган. Ял итүчеләрнең килүләре тәртип буенча гамәлгә ашырыла. Аншлаглар кую.
2	«Кичке Таң» Дәүләт заказнигы Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 1997 елның 16 сентябрендәге № 701 карары	1676 (гому ми – 9795, 77 га)		Шаршады участок урманчы-лыгы кв. 37 в.1,2,4-12; кв. 38; кв. 47 в.3-6,13-22; кв. 48; кв. 49; кв. 50; кв. 64; кв. 65; кв. 66; кв. 88; кв. 89; кв. 90; кв. 91; кв. 98; кв. 99; кв. 100; кв. 109.	Табигать ком-плексլы заказнигы	Көнчыгыш тибындагы үзән урманнары булган Иж елгасы тамагы кишәрлегендә Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән 25 төр хайван һәм үсемлек яши һәм үсә торган аеруча кыйммәтле табигать экосистемалары. Заказник территориясендә тоташ кисүләр һәм башка барлык кисүләр тыела, моңа сайлаулы санитар кисүләр керми.

Алда санап үтелгән объектлар турында төгәл мәгълүмат, аларның характеристикасы, аларны саклау һәм алардан файдалану режимы ТатАССР

МСның 1987 елның 13 июлендәге № 344 карары белән игълан ителгән “Катлаулы наратлык" табигать ядкяре турындагы нигезләмәдә һәм “Кичке Таң” комплекслы дәүләт табигать заказнигы турында Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 1997 елның 16 сентябрендәге № 701 карары белән расланган нигезләмәдә бәян ителә.

1.1.8. Гамәлдәге урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларының, урман инфраструктурасы булдырган килеш, тарихи яктан казылмаган объектларның, территориаль планлаштыру документларында каралган әлеге объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү чараларының характеристикасы

1.1.8.1. Урман инфраструктурасы объектлары

1.1.8.1. Урман инфраструктурасы объектларына урман юллары, урман складлары һәм урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу өчен төзелгән башка объектлар керә.

Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2012 елның 17 июлендәге №1283-р күрсәтмәсе белән Яклаучы урманнар, эксплуатацион урманнар һәм резерв урманнар өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеге расланды.

Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясы нигезендә урман юллары урманнардан файдалануның теләсә кайсы төре вакытында салынырга мөмкин.

1.1.8.1 нче таблицада гамәлдәге урман юллары характеристикасы китерелә.

1.1.8.1 нче таблица

Урман юллары характеристикасы

Юллар төрләре	Юлларның озынлыгы, км						
	Барлыгы	Урман хуҗалыгы (типлары буенча)				урман ташучы	гомуми файдаланудагы
		1	2	3	Барлыгы		
1	2	3	4	5	6	7	8
Юллар, барлыгы шул исәптән:	275	7	107	123	237	3	35
автомобиль:	275	7	107	123	237	3	35
каты өслекле	2	-	-	-	-	-	2
грунт,	273	7	107	123	237	3	33
шулардан әйләнә ел гамәлдә	27	1	5	2	0	-	19

Юллар төрләре	Юлларның озынлыгы, км						
	Барлыгы	Урман хуҗалыгы (типлары буенча)				урман ташучы	гомуми файдалану дагы
		1	2	3	Барлыгы		
1	2	3	4	5	6	7	8

Кварталларның урман юллары озынлыгы – 852 км.

Барлыгы урман юллары озынлыгы – 274,7 км.

Янәшәдә җирдән файдаланучылар булган чикләрнең озынлыгы – 317 км.

Урман инфраструктурасының гамәлдәге объектларыннан кисүләр һәм кварталлар урман юлларының һәм янәшәдә җирдән файдаланучылар булган 45 км озынлыгындагы чикләрне чистарту һәм 160 данә квартал баганалары кую таләп ителә.

1.1.8.2. Урман эшкәртү инфраструктурасы

Урман эшкәртү инфраструктурасы (әзерләнгән агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетик объектлар һәм башкалар) агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен төзелә. Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясы нигезендә урман эшкәртү инфраструктурасын яклаучы урманнарда булдыру тыела.

1.1.8.3. Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле рәвештә тарихи казылмаган объектлар

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйлерә вештә тарихи казылмаган объектларны Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясы нигезендә урман фонды җирләрендә төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү түбәндәгеләр өчен рөхсәт ителә:

1) җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару;
2) файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү;
3) сусаклагычлардан һәм башка ясалма су объектларыннан, шулай ук, гидротехник корылмалардан һәм махсуслаштырылган портлардан файдалану;
4) электр линияләреннән, элемтә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм башка линия объектларыннан файдалану;
5) агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
6) рекреацион эшчәнлек башкару;
7) дини эшчәнлек башкару.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкаруга бәйле рәвештә тарихи яктан казылган объектлар тиешле эшләрне башкару сроклары узганнан соң җир

асты байлыклары турындагы законнар нигезендә консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш.

Гидротехник корылмалар су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәэмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен агачларны, куаклыкларны, лианаларны кисү, шул исәптән саклау зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында кисү түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:

1) җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару;

2) файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү;

3) сусаклагычлардан һәм башка ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехник корылмалардан һәм махсуслаштырылган портлардан файдалану;

4) электр линияләреннән, элемтә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм башка линия объектларыннан файдалану.

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйлер әвештә тарихи казылмаган объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланылган җирләр рекультивацияләнергә тиеш.

Урманчылык территориясендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле рәвештә тарихи казылмаган түбәндәге объектлар бар:

ЛЭП озынлыгы – 38,2 км.

Газүткәргечләр озынлыгы – 5,9 км.

Нефтьүткәргечләр озынлыгы – 6,1 км.

1.1.9. Урманнарның максатчан билгеләнеше

Урманчылык урманнарның бүлекчәләре 3 нче карта-схемада китерелә.

Карта-схема N3. Подразделение лесов по целевому назначению
с нанесением местоположения существующих и проектируемых
особо охраняемых природных территорий и объектов.

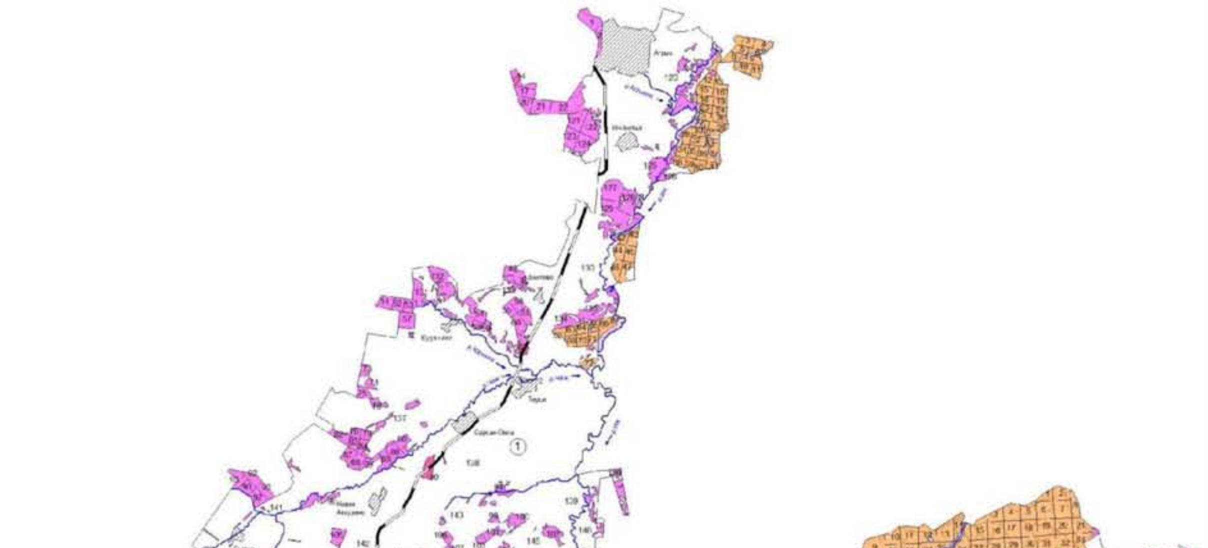

1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалануны урман мөнәсәбәтләрендә катнашучылар булган гражданнар, юридик затлар гамәлгә ашыра (РФ Урман кодексының 4 статьясы). Бу чакта урман динамик рәвештә яңартылып торыла, трансформацияләүгә бирешә торган табигать ресурсы буларак карала, РФ Урман кодексының 5 статьясыннан чыгып, урманнардан файдалану, саклау, яклау һәм торгызу урманны экологик система яисә табигать ресурсы буларак кабул итү нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре РФ Урман кодексының 25 статьясында билгеләнә.

Урман кишәрлекләре түбәндәге бер яисә берничә максат өчен файдаланылырга мөмкин:

1) агач материалын әзерләү;

2) чәер әзерләү;

3) агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю;

4) азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыю;

5) аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру;

6) авыл хуҗалыгы алып бару;

7) фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

8) рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру;

9) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү;

10) урман җиләк-җимеш, декоратив үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү;

11) урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү;

12) җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен гамәлгә ашыру;

13) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, шулай ук гидротехник корылмаларны төзү һәм эксплуатацияләү;

14) линия объектларын төзү, реконструкциядәү һәм эксплуатацияләү;

15) агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;

16) дини эшчәнлек башкару;

17) Россия Федерациясе Урман кодексының 6 статьясындагы 2 өлеше нигезендә билгеләнгән бүтән төрләре.

Урманчылык территориясендә урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре 1.2 нче таблицада китерелә.

1.2 нче таблица

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Участок урманчылыгы исеме	Кварталларның яисә аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Агач материалы зерләү	Әгерҗе	Җирнең урман үсемлекләре белән каплануы, 1-146 кв.	8773
	Шаршады	Җирнең урман үсемлекләре белән каплануы, 1-156 кв.	12132
	Девәтернә	Җирнең урман үсемлекләре белән каплануы, 1-64 кв.	6092
	Красный Бор	Җирнең урман үсемлекләре белән каплануы, 1-185 кв.	15240
	Барлыгы		42237
Чәер әзерләү	Әгерҗе	3, 5, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 26, 28, 35, 38-40, 44-47, 62-64, 69, 70 кварталлар, 4, 6-10, 23, 25, 27, 29-34, 36, 37, 41-43, 65-67, 71, 72 кварталларның өлешләре	2536
	Шаршады	27, 35, 41, 44, 68, 69-73, 76, 77, 78, 80, 82, 83-85, 94, 96, 97, 103, 104, 105-107, 111, 112, 120, 121, 132, 133, 138-141 кварталлар, 21, 33, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 53-62, 74, 75, 79, 81, 95, 113, 122-125, 130, 131, 137, 146, 154 кварталларның өлешләре	5071
	Девәтернә	1, 3-6, 9-11, 13, 15-18, 22, 23, 27-33, 39, 40, 42, 46, 47 кварталлар, 2, 7, 8, 12, 14, 19-21, 24-26, 34-38, 41, 43-45, 49, 50, 51 кварталларның өлешләре	5233
	Красный Бор	14, 17, 19, 22-24, 32-34, 37, 44-46, 49, 51, 56-58, 67, 68, 77-81, 89-91, 96, 103-106 кварталлар, 115, 116, 6, 9-13, 15, 18, 20, 21, 25, 26-31, 35, 36, 38, 43, 47, 48, 50, 59, 60, 64, 65, 69-73, 82, 92, 93, 97, 107, 108, 117, 118 кварталларның өлешләре	6129
	Барлыгы		18969
Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346
Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм җыю	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Участок урманчылыгы исеме	Кварталларның яисә аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346
Аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1-138, 141-145, 147-185 кварталлар	15788
	Барлыгы		45127
Авыл хуҗалыгы алып бару *(умартачылыктан һәм печән чабудан гайре)*	Әгерҗе	1 – 146 кварталлар, 4, 6-10, 23, 25, 27, 29-34, 36, 37, 41-43, 65-67, 71, 72, 110 кварталларның өлешләреннән гайре	8922
	Шаршады	1-19, 21-90, 92-156 кварталлар, 2, 3, 5, 9-14, 16-19, 21-23, 25, 34, 39, 42, 45, 50, 51, 59, 62, 66, 67, 87, 90, 92, 95, 98-102, 109, 110, 113, 119, 122-125, 128, 130, 131, 136, 137 кварталларның өлешләреннән гайре	12597
	Девәтернә	1 – 64 кварталлар, 2, 7, 8, 12, 14, 19-21, 24-26, 34-38, 41, 43-45, 49-51 кварталларның өлешләреннән гайре	6192
	Красный Бор	1-119, 122-128, 130-138, 141-145, 147-185 кварталлар, 6, 9-13, 15, 18, 20, 25-30, 35, 36, 47, 48, 59, 60, 64, 73, 82, 92, 93, 97, 107, 108, 111, 117, 118, 122, 130-133, 135-138, 143-145, 147-152 кварталларның өлешләреннән гайре	15087
	Барлыгы		42798
- умартачылык һәм печән чабу	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1-138, 141-145, 147-185 кварталлар	15788
	Барлыгы		45127
Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346
Рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346
Урман плантацияләрен булдыру һәм	Әгерҗе	3, 5, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 26, 28, 35, 38-40, 44-47, 62-64, 69,	2536

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Участок урманчылыгы исеме	Кварталларның яисә аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
эксплуатацияләү		70 кварталлар, 4, 6-10, 23, 25, 27, 29-34, 36, 37, 41-43, 65-67, 71, 72 кварталларның өлешләреннән гайре	
	Шаршады	27, 35, 41, 44, 68, 69-73, 76, 77, 78, 80, 82, 83-85, 94, 96, 97, 103, 104, 105-107, 111, 112, 120, 121, 132, 133, 138-141 кварталлар, 21, 33, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 53-62, 74, 75, 79, 81, 95, 113, 122-125, 130, 131, 137, 146, 154 кварталларның өлешләреннән гайре	5071
	Девәтернә	1, 3-6, 9-11, 13, 15-18, 22, 23, 27-33, 39, 40, 42, 46, 47 кварталлар, 2, 7, 8, 12, 14, 19-21, 24-26, 34-38, 41, 43-45, 49, 50, 51 кварталларның өлешләре	5233
	Красный Бор	14, 17, 19, 22-24, 32-34, 37, 44-46, 49, 51, 56-58, 67, 68, 77-81, 89-91, 96, 103-106, 115, 116 кварталлар, 6, 9-13, 15, 18, 20, 21, 25, 26-31, 35, 36, 38, 43, 47, 48, 50, 59, 60, 64, 65, 69-73, 82, 92, 93, 97, 107, 108, 117, 118 кварталларның өлешләре	6129
	Барлыгы		18969
Урман җиләк-җимеш, декоратив үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346
Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346
Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен гамәлгә ашыру	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1-138, 141-145, 147-185 кварталлар	15788
	Барлыгы		45127
Сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, шулай ук гидротехник	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Участок урманчылыгы исеме	Кварталларның яисә аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
корылмаларны һәм махсуслаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү	Барлыгы		45346
Линия объектларын төзү, реконструкциядәү һәм эксплуатацияләү	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1-138, 141-145, 147-185 кварталлар	15788
	Барлыгы		45127
Агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү	Әгерҗе	3, 5, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 26, 28, 35, 38-40, 44-47, 62-64, 69, 70 кварталлар, 4, 6-10, 23, 25, 27, 29-34, 36, 37, 41-43, 65-67, 71, 72 кварталларның өлешләре	2536
	Шаршады	27, 35, 41, 44, 68, 69-73, 76, 77, 78, 80, 82, 83-85, 94, 96, 97, 103, 104, 105-107, 111, 112, 120, 121, 132, 133, 138-141 кварталлар, 21, 33, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 53-62, 74, 75, 79, 81, 95, 113, 122-125, 130, 131, 137, 146, 154 кварталларның өлешләре	5071
	Девәтернә	1, 3-6, 9-11, 13, 15-18, 22, 23, 27-33, 39, 40, 42, 46, 47 кварталлар, 2, 7, 8, 12, 14, 19-21, 24-26, 34-38, 41, 43-45, 49, 50, 51 кварталларның өлешләре	5233
	Красный Бор	14, 17, 19, 22-24, 32-34, 37, 44-46, 49, 51, 56-58, 67, 68, 77-81, 89-91, 96, 103-106, 115, 116 кварталлар, 6, 9-13, 15, 18, 20, 21, 25, 26-31, 35, 36, 38, 43, 47, 48, 50, 59, 60, 64, 65, 69-73, 82, 92, 93, 97, 107, 108, 117, 118 кварталларның өлешләре	6129
	Барлыгы		18969
Дини эшчәнлек башкару	Әгерҗе	1 - 146 кварталлар	9263
	Шаршады	1 - 156 кварталлар	13676
	Девәтернә	1 - 64 кварталлар	6400
	Красный Бор	1 - 185 кварталлар	16007
	Барлыгы		45346

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ СРОКЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ АЛАРНЫ ТОРГЫЗУ НОРМАТИВЛАРЫ

2.1. Агач материалы әзерләгәндә урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары (исәпләнелгән урман бүлемтеге), параметрлары һәм сроклары

Агач материалы әзерләү өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 29, 30 статьялары белән, Россия Урман хуҗалыгы министрлыгының 01.08.2011 № 337 боерыгы, Агач материалын әзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Агач материалы әзерләү эшкуарлык эшчәнлеге максатларында – гражданнар, юридик затлар тарафыннан, шулай ук гражданнар тарафыннан үз ихтыяҗлары өчен (җылылык, корылмалар төзү һәм башкалар өчен) гамәлгә ашырыла.

Эшкуарлык эшчәнлеге максатларында агач материалы әзерләү урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Татарстан Республикасы законы белән каралган махсус очракларда, дәүләт ихтыяҗлары яисә муниципаль ихтыяҗлар өчен агач материалы әзерләү урман үсентеләрен сату-алу шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе 10 елдан алып 49 елга кадәр срокка төзелә.

Үз ихтыяҗлары өчен агач материалы әзерләү урман үсентеләрен сату-алу шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Агач материалы әзерләү эксплуатацион урманнарда һәм яклаучы урманнарда гамәлгә ашырыла.

Агач материалы әзерләү өчен урманнардан файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлеге 1.2 нче таблицада китерелә.

Агач материалы әзерләү өчен түбәндәге кисүләр рөхсәт ителә:

- өлгергән, картайган урман үсентеләре;
- һәлак булган һәм зарарланган урман үсентеләрен кискәндә, урманнарны караганда урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман үсентеләре;
- Россия Федерациясе Урман кодексының 13, 14 һәм 21 статьяларында каралган объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләрендә теләсә нинди яшьтәге урман үсентеләрен.

Яклаучы урманнарда тоташ кисүләр сайлаулы кисүләр урман үсентеләре үзләренең мохит барлыкка китерү, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм бүтән файдалы функцияләрен башкару, яклаучы урманнарны саклауны һәм алар тарафыннан башкарыла торган файдалы функцияләрен үтәү үзенчәлекләрен югалткан урман үсентеләрен алмаштыруны тәэмин итә алмаган очракларда гамәлгә ашырыла.

Һәр урман бүлемтегендә урман үсентеләрен кисү, трелевка юлы белән кисү, әзерләнгән агач материалын өлешчә эшкәртү, саклау һәм урман кырыена чыгару урман декларациясе буенча декларацияләнгән чор башланганнан соң 12 ай эчендә яисә урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсе нигезендә агач материалы әзерләү очрагында – урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсе белән билгеләнгән срок

эчендә агач материалын әзерләү максатларында урман кишәрлеген файдаланучы зат тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Агач материалын исәпләнелгән урман бүлемтегеннән арткан күләмдә, кисүләрнең яшен бозган килеш әзерләү тыела.

2.1.1. Агач материалы әзерләү өчен өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен кискәндә исәпләнелгән урман бүлемтеге

Исәпләнелгән урман бүлемтеген исәпләп чыгару РФ Укның 29 статьясы нигезендә "Исәпләнелгән урман бүлемтеген исәпләп чыгару тәртибен раслау турында" Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 27.05.2011 № 191 боерыгы, "Кисүләрнең яшьләрен билгеләү турында" Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 19.02.2008 № 37 боерыгы белән гамәлгә ашырыла.

Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен сайлаулы кисүләр буенча әлеге Урман хуҗалыгы регламенты гамәлдә булган чорга исәпләнелгән урман бүлемтеге 2.1.1.1 нче таблицада китерелә.

2.1.1.1 нче таблица

Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен сайлаулы кисүләр буенча әлеге урман хуҗалыгы регламенты гамәлдә булган чорга исәпләнелгән урман бүлемтеге

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең $м^3$	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
			га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Урманнарның максатчан билгеләнеше: яклаучы урманнар **Яклаучы урманнарның категорияләре:** **чүллекләрдә, ярымчүллекләрдә, урман-дала, урман-тундра зоналарында, далаларда, тауларда урнашкан урманнар** Тигез-даими кисүләр **Хуҗалык секциясе: нарат**														
Барлыгы исәпкә кертелгән	5	1,9							5	1,9				
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		50								50				
Берьюлы киселә торган запас	5	1,0							5	1,0				
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	1	0,1												
- ликвид		0,1												
- эшлекле		0,1												
Хуҗалык секциясе: чыршы														

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
			1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Барлыгы исәпкә кертелгән	26	6,4							2	0,7	3	1,0	21	4,7
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		83								50		30		100
Берьюлы киселә торган запас	26	5,3							2	0,3	3	0,3	21	4,7
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	3	0,5												
- ликвид		0,5												
- эшлекле		0,4												
Хуҗалык секциясе: түбән кәүсәле имәнлек														
Барлыгы исәпкә кертелгән	27	3,9							4	1,0	16	2,2	7	0,7
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		48								50		30		100
Берьюлы киселә торган запас	27	1,9							4	0,5	16	0,7	7	0,7
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	3	0,2												
- ликвид		0,2												
- эшлекле		0,1												
Хуҗалык секциясе: каен														
Барлыгы исәпкә кертелгән	19	3,5					2	0,6	5	1,0	8	1,4	4	0,5
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		50						50		50		30		100
Берьюлы киселә торган запас	19	1,8					2	0,3	5	0,5	8	0,5	4	0,5
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	2	0,2												
- ликвид		0,2												
- эшлекле		0,1												

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең $м^3$	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
			га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Хуҗалык секциясе: усак														
Барлыгы исәпкә кертелгән	267	57,2	2	0,6	3	0,6	87	20,9	90	20,1	55	10,1	30	4,9
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		51		50		50		50		50		30		100
Берьюлы киселә торган запас	267	29,2	2	0,3	3	0,3	87	10,4	90	10,0	55	3,3	30	4,9
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	3	2,9												
- ликвид		2,4												
- эшлекле		1,1												
Урманнарның максатчан билгеләнеше: эксплуатацион урманнар Хуҗалык секциясе: нарат														
Барлыгы исәпкә кертелгән	483	165,7	9	2,8	2	0,5	19	8,3	286	102,9	151	47,0	16	4,2
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		46		50		50		50		50		30		100
Берьюлы киселә торган запас	483	75,6	9	1,4	2	0,2	19	4,2	286	51,5	151	14,1	16	4,2
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	48	7,6												
- ликвид		6,7												
- эшлекле		5,9												
Хуҗалык секциясе: чыршы														
Барлыгы исәпкә кертелгән	76	21,9	9	2,4	4	1,1			15	4,8	48	13,6		
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		38		50		50				50		30		
Берьюлы киселә торган запас	76	8,2	9	1,2	4	0,5			15	2,4	48	4,1		
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	8	0,8												

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең $м^3$	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
			га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
- ликвид		0,7												
- эшлекле		0,6												
Хуҗалык секциясе: тәбәнәк кәүсәле имәнлек														
Барлыгы исәпкә кертелгән	14	2,6							4	0,8	10	1,8		
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		36								50		30		
Берьюлы киселә торган запас	14	1,0							4	0,4	10	0,6		
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге	1													
- тамыр		0,1												
- ликвид		0,1												
- эшлекле		0,1												
Хуҗалык секциясе: каен														
Барлыгы исәпкә кертелгән	220	52,5	3	0,6	5	1,3	75	19,5	108	25,2	24	4,9	5	0,8
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		49		50		50		50		50		30		100
Берьюлы киселә торган запас	220	25,7	3	0,3	5	0,6	75	9,9	108	12,6	24	1,5	5	0,8
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														
- тамыр	22	2,6												
- ликвид		2,3												
- эшлекле		1,3												
Хуҗалык секциясе: усак														
Барлыгы исәпкә кертелгән	126	31,3	4	1,3	7	1,7	67	18,0	37	7,9	11	2,4		
Гомуми запастан сайлап алуның уртача проценты		48		50		50		50		50		30		
Берьюлы киселә торган запас	126	15,2	4	0,6	7	0,9	67	9,0	37	4,0	11	0,7		
Кабатлануның уртача чоры	10													
Еллык исәпләнелгән урман бүлемтеге														

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең $м^3$	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
			га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$	га	мең $м^3$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
- тамыр	13	1,5												
- ликвид		1,3												
- эшлекле		0,5												

2.1.1.2 нче таблица

Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен тоташ кисүләр буенча исәпләнелгән урман бүлемтегә

Хуҗалык секциясе һәм токым өстенлек итә	Урман үсемлекләре белән капланган, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча						Өлгергән һәм картайган урман үсентеләре запасы, мең м³	Экспл Фондның 1гектарына, м³	Тамыр массасының уртача үсеше, мең м³	Кисү яше	Исәпләп чыгарылган урман бүлемтекләре, га					Кабул итүгә тәкъдим ителә торган урман бүлемтеге					Эксплуатацион фонд саны	Үсентеләрнең күз алдында тотыла торган калдыгы, га	
		Яшь үсентеләр	Уртача яшьтәге		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган						Тигез файдалану	2 нче яшь	1 нче яшь	Интеграль	Шул вакытка	Мәйдан, га	Тамыр запасы, мең м³	Ликвидта					
			Барлыгы	Исәпкә кертелгән		Барлыгы	Шул исәптән картайган				Кисү классы								Барлыгы	Шул исәптән эшлекле	% ликвидтан эшлекле		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Урманнарның максатчан билгеләнеше: эксплуатацион урманнар																								
Нарат	6426	3088	1878	1878	1117	343		112,4	328	30,5	81 V	79	56	37	39		34	11,0	9,8	8,6	88	10	1425	489
Чыршы	2465	2104	110	110	132	119		34,2	287	9,5	81 V	30	6	6	9		6	1,7	1,5	1,2	80	20	75	116
Пихта	5		1	1	4				260		81 V													
Имән в/с	58	58								0,2	101 VI													
Имән н/с	59	15	13	11	27	4		0,6	150	0,2	61 VII													
Чаган	30	9	21	3						0,1	61 VII													
Карама	94	14	78	27	2				100	0,2	61 VII													
Каен	2941	630	1144	324	365	802	21	168,2	210	10,1	61 VII	48	50	58	53	80	50	10,5	9,3	5,2	56	16	323	665
Усак	2848	777	427	427	476	1168	49	271,1	232	13,6	41 V	69	69	82	64	117	74	17,2	14,4	5,9	41	16	427	905

Хуҗалык секциясе һәм токым өстенлекитә	Урман үсемлекләре белән капланган, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча						Өлгергән һәм картайган урман үсентеләре запасы, мең $м^3$	Экспл Фонд ның 1гектарына, $м^3$	Тамыр массасының уртача үсеше, мең $м^3$	Кисү яше	Исәпләп чыгарылган урман бүлемтекләре, га					Кабул итүгә тәкъдим ителә торган урман бүлемтеге					Эксплуатацион фонд саны	Үсентеләрнең кисү алдында тотыла торган калдыгы, га	
		Яшь үсентеләр	Уртача яшьтәге		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган						Тигез файдалану	2 нче яшь	1 нче яшь	Интеграль	Шул вакытка	Мәйдан, га	Тамыр запасы, мең $м^3$	Ликвидта					
			Барлыгы	Исәпкә кертелгән		Барлыгы	Шул исәптән картайган				Кисү классы								Барлыгы	Шул исәптән эшлекле	% ликвидтан эшлекле		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Кара зирек	268	6	166	45	80	16		2,5	157	0,7	61 VII	4	5	5	5	2	2	0,3	0,2	0,1	52	8	112	117
Тал	44	44								0,3	41 V													
Барысы	**15238**	**6745**	**3838**	**2826**	**2203**	**2452**	**70**	**589,0**		**65,4**							**166**	**40,7**	**35,2**	**21,0**			**2362**	**2292**
Ылыслы	**8896**	**5192**	**1989**	**1989**	**1253**	**462**		**146,6**		**40,0**							**40**	**12,7**	**11,3**	**9,8**			**1500**	**605**
Каты яфраклы	**241**	**96**	**112**	**41**	**29**	**4**		**0,6**		**0,7**														
Йомшак яфраклы	**6101**	**1457**	**1737**	**796**	**921**	**1986**	**70**	**441,8**		**24,7**							**126**	**28,0**	**23,9**	**11,2**			**862**	**1687**

2.1.2. Урманнарны караганда урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләреннән агач материалы алуның еллык мөмкин күләме

Урманнарны караганда урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләреннән агач материалы алуның еллык мөмкин күләме 2.1.2.1 нче таблицада китерелә.

2.1.2.1 нче таблица

Урманнарны караганда урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләреннән исәпләнелгән урман бүлемтесе
(агач материалы алуның еллык мөмкин күләме)

№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Урманнарны карау төрләре						Барысы
			сирәкләү	аркылы узы өчен кисү	яңарту өчен кисү	яңадан формалаштыру өчен кисү	реконструкция өчен кисү	агачларны берәм-берәм кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Токымы: нарат									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	904,4 178,9	1014 204,9	273,2 105,4	0 0	0 0	14,6 0,5	2206,2 489,7
2.	Кабатлану срогы	ел	10-15	15-12	10	0	0	10	
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	90,4	67,6	27,3	0	0	1,5	186,8
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	3,7	3,9	3,3	0	0	0,05	11,0
	ликвид	мең $м^3$	2,8	3,3	2,8	0	0	0,04	8,9
	эшлекле	мең $м^3$	1,9	2,3	2,0	0	0	0,04	6,2
Токымы: чыршы									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	563,8 71,2	70,9 19,8	17,3 5,8	0 0	0 0	7,9 0,5	659,9 97,3
2.	Кабатлану срогы	ел	8-10	10-15	10	0	0	10	
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	56,4	7,1	1,7	0	0	0,8	66
	сайлана торган запас:				0,2			0,05	2,4
	тамырда килеш	мең	1,7	0,4	0,1	0	0	0,04	1,7

№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Урманнарны карау төрләре						Барысы
			сирәкләү	аркылызы өчен кисү	яңарту өчен кисү	яңадан формалаштыру өчен кисү	реконструкция өчен кисү	агачларны берәм-берәм кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		$м^3$							
	ликвид	мең $м^3$	1,3	0,3	0,1	0	0	0,04	1,2
	эшлекле	мең $м^3$	0,9	0,2		0	0		1,5
Токымы: пихта									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	0 0	15,0 4,2	0 0	0 0	0 0	0 0	15 4,2
2.	Кабатлану срогы	ел	8-10	10-15	10	10	0	10	
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	0	1,5	0	0	0	0	1,5
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	0	0,08	0	0	0	0	0,08
	ликвид	мең $м^3$	0	0,07	0	0	0	0	0,07
	эшлекле	мең $м^3$	0	0,05	0	0	0	0	0,05
Токымы: карагай									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	8,3 1,5	1,7 0,4	0 0	0 0	0 0	0 0	10 1,9
2.	Кабатлану срогы	ел	10-15	10-20	10	10	0	10	
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	0,8	0,2	0	0	0	0	1
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	0,03	0,01	0	0	0	0	0,04
	ликвид	мең $м^3$	0,02	0,01	0	0	0	0	0,03
	эшлекле	мең $м^3$	0,01	0,01	0	0	0	0	0,02
Барлык ылыслылар									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	1476,5 251,7	1101,6 229,3	290,5 111,2	0 0	0 0	22,5 0,9	2891,1 593,1

№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү берәм-леге	Урманнарны карау төрләре						Бары-сы
			сирәк-ләү	аркылы узы өчен кисү	яңарту өчен кисү	яңадан форма-лаштыру өчен кисү	рекон-струк-ция өчен кисү	агачлар-ны берәм-берәм кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.	Кабатлану срогы	ел					0		
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	147,6	76,4	29,0	0	0	255,3	29,0
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	5,5	4,3	3,4	0	0	0,09	13,3
	ликвид	мең $м^3$	4,2	3,7	2,9	0	0	0,08	10,9
	эшлекле	мең $м^3$	2,8	2,6	2,1	0	0	0,07	7,6
Токымы: имән									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	17,5 1,8	33,6 6,5	0 0	0 0	0 0	0 0	51,1 8,3
2.	Кабатлану срогы	ел	10-15	10-20	0	0	0	10	10
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	1,8	3,4	0	0	0	0	5,2
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	0,04	0,1	0	0	0	0	0,14
	ликвид	мең $м^3$	0,03	0,1	0	0	0	0	0,13
	эшлекле	мең $м^3$	0,01	0,05	0	0	0	0	0,06
Барлыгы каты яфраклылар									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	17,5 1,8	33,6 6,5	0 0	0 0	0 0	0 0	51,1 8,3
2.	Кабатлану срогы	ел	10-15	10-20	0	0	0	10	10
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	1,8	3,4	0	0	0	0	5,2
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	0,04	0,1	0	0	0	0	0,14
	ликвид	мең $м^3$	0,03	0,1	0	0	0	0	0,13

№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Урманнарны карау төрләре						Барысы
			сирәкләү	аркылы узы өчен кисү	яңарту өчен кисү	яңадан формалаштыру өчен кисү	реконструкция өчен кисү	агачларны берәм-берәм кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	эшлекле	мең $м^3$	0,01	0,05	0	0	0	0	0,06
Токымы: каен									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	129,4 17,3	285,7 49,9	30,0 6,9	0 0	0 0	2,3 0,05	447,4 74,2
2.	Кабатлану срогы	ел	8-15	10-15	10	10	0	10	
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	12,9	28,6	3,0	0	0	0,2	44,7
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	0,5	1,3	0,2	0	0	0,01	2,01
	ликвид	мең $м^3$	0,3	1,1	0,2	0	0	0,01	1,6
	эшлекле	мең $м^3$	0,2	0,7	0,1	0	0	0,01	1,01
Токымы: усак									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	47,3 4,9	182,4 229,0	59,5 16,0	9,3 2,3	0 0	1,3 0,01	389,8 52,2
2.	Кабатлану срогы	ел	8-12	10-15	10	10	0	10	10
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	4,7	18,2	6,0	0,9	0	0,1	29,9
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең $м^3$	0,1	0,9	0,5	0,09	0	0,01	1,6
	ликвид	мең $м^3$	0,1	0,7	0,5	0,07	0	0,01	1,38
	эшлекле	мең $м^3$	0,1	0,5	0,3	0,05	0	0,01	0,96
Токымы: кара зирек									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең $м^3$	0 0	2,0 0,02	0 0	0 0	0 0	0 0	2 0,02
2.	Кабатлану срогы	ел		10-15	10	10	0	10	10
3.	Файдалануның еллык күләме:								

№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Урманнарны карау төрләре						Барысы
			сирәкләү	аркылы узы өчен кисү	яңарту өчен кисү	яңадан формалаштыру өчен кисү	реконструкция өчен кисү	агачларны берәм-берәм кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	мәйдан	га	0	0,2	0	0	0	0	0,2
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең м^3	0	0,01	0	0	0	0	0,01
	ликвид	мең м^3	0	0,01	0	0	0	0	0,01
	эшлекле	мең м^3	0	0,01	0	0	0	0	0,01
Токымы: юкә									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең м^3	<u>13,2</u> 1,9	<u>11,0</u> 2,0	<u>183,8</u> 55,8	<u>5,2</u> 1,5	<u>0</u> 0	<u>0</u> 0	<u>213,2</u> 61,2
2.	Кабатлану срогы	ел	8-12	10-15	10	10	0	10	10
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	1,3	1,1	18,4	0,5	0	0	21,3
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең м^3	0,05	0,04	2,0	0,04	0	0	2,13
	ликвид	мең м^3	0,03	0,03	1,7	0,03	0	0	1,8
	эшлекле	мең м^3	0,02	0,02	1,2	0,02	0	0	1,26
Барлыгы йомшак яфраклылар									
1.	Урман хуҗалыгын алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең м^3	<u>189,9</u> 24,2	<u>481,1</u> 81,1	<u>273,3</u> 78,7	<u>14,5</u> 3,8	<u>0</u> 0	<u>3,6</u> 0,06	<u>962,4</u> 187,9
2.	Кабатлану срогы	ел							
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	18,9	48,1	27,4	1,4	0	0,3	96,1
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең м^3	0,7	2,3	2,7	0,1	0	0,01	5,8
	ликвид	мең м^3	0,5	1,9	2,3	0,1	0	0,01	4,8
	эшлекле	мең м^3	0,3	1,1	1,6	0,07	0	0,01	3,1
Барлыгы урманчылык буенча									
1.	Урман хуҗалыгын	га	<u>1683,9</u>	<u>1616,3</u>	<u>563,8</u>	<u>14,5</u>	<u>0</u>	<u>26,1</u>	<u>3904,</u>

№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Урманнарны карау төрләре						Барысы
			сирәкләү	аркылы узы өчен кисү	яңарту өчен кисү	яңадан формалаштыру өчен кисү	реконструкция өчен кисү	агачларны берәм-берәм кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	алып бару таләпләре буенча ачыкланган фонд	мең м^3	277,6	316,9	189,9	3,8	0	1,0	6 789,2
2.	Кабатлану срогы	ел					0		
3.	Файдалануның еллык күләме:								
	мәйдан	га	168,3	127,9	56,4	1,4	0	2,6	356,6
	сайлана торган запас:								
	тамырда килеш	мең м^3	6,2	6,7	6,1	0,1	0	0,1	19,2
	ликвид	мең м^3	4,7	5,7	5,2	0,1	0	0,1	15,8
	эшлекле	мең м^3	3,1	3,8	3,7	0,07	0	0,07	10,7

Урманны карау буенча кисүләр барышында агачларның яше чорлары Урманны карау буенча Россия ТРМның 16.07.2007 № 185 боерыгы белән расланган кагыйдәләре 2.1.2.2 нче таблицада китерелә.

2.1.2.2 нче таблица

Урманны карау буенча кисүләр барышында агачларның яше чорлары

Урманны карау буенча кисүләр төрләре	Урман үсентеләре яше, ел				
	орлык рәвешендәге һәм беренче шытып чыккан рәвештәге ылыслы һәм каты яфраклы агач токымнарының кисү яше вакыты		кисүләр яше вакытында калган агач токымнары		
	100 елдан артык	100 елдан ким	60 елдан артык	50 – 60 ел	50 елдан ким
1	2	3	4	5	6
Яктырту	10га кадәр	10га кадәр	10га кадәр	10га кадәр	5кә кадәр
Чистарту	11 – 20	11 – 20	11 – 20	11 – 20	6 – 10
Сирәкләү	21 – 60	21 – 40	21 – 40	21 – 30	11 – 20
Аркылы узу өчен кисүләр	60тан артык	40тан артык	40тан артык	30дан артык	20дән артык

Һәр өстен токым буенча кисүләр режимы нормативлары, үсеп чыгу шартлары типларын, карауга кадәр составы буенча үсентеләр төркемен, бонитетлар классларын күрсәтеп, Россия ТРМның 16.07.2007 № 185 боерыгы

белән расланган урманнарны карау кагыйдәләре белән билгеләнгән урманны караганнан соң ябалдашларның минималь ябыклыгы, агачлар саны яисә масса буенча сайлап алу проценты 2.1.2.3 нче таблицада китерелә.

2.1.2.3 нче таблица

Россия Федерациясенең Европа өлешендәге РФнең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районындагы урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган үсентеләрдә урманнар типларының төркемнәре буенча урман ясаучы төп токымнарны карау өчен кисүләр режимы нормативлары

Кисүгә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типларының класслары (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы узу өчен кисүләр		Кисү яшенә карата максатчан состав (өлгергән леге)
			караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат үсентеләре							
1.1. Нарат үсентеләре, чисталары, 2 берәмлеккә кадәр яфраклылар катыш	лишайниклы (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2 Б
	нарат җиләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I - Ia)	5-10	0,8 0,6	20-30 10-12	0,8 0,7	20-25 15-20	(9-10) С (1-+) Б
	кара җиләкле (I - II)	5-10	0,9 0,7	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
1.2.Составында нарат күбрәк булган нарат-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	лишайниклы (III-IV)	4-7	0,9 0,7	20-30 10-15	0,9 0,8	15-20 15-20	(7-8) С (2-3) Б
	нарат җиләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,6	25-30 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-45 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(8-10) С (0-2) Б
	кара җиләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	20-30 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составында 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катнашындагы нарат-яфраклы	нарат җиләкле (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-9) С (1-4) Б
	кара җиләкле (I-II)	3-5	0,7 0,5	30-45 10-15	0,8 0,6	25-35 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(5-7) С (3-5) Б
1.3Яфраклы-наратлы (яфраклылар 7 берәмлектән артык, агачлар саны җитешкәндә	нарат җиләкле	3-5	-	-	-	-	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	-	-	-	-	(6-9) С (1-4) Б

Кисүгә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типларының класслары (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы узу өчен кисүләр		Кисү яшенә карата максатчан состав (өлгергән леге)
			караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
кимендә 3 берәмлек нарат)	кара җиләкле	4-6	-	-	-	-	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	-	-	-	-	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы үсентеләре							
2.1. Чыршы үсентеләре: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклылар белән катнаш	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,7	15-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-20	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буе (II-III)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Составында 5-7 берәмлек чыршы һәм 3-5 берәмлек яфраклылар булган чыршы-яфраклылар	озын мүкле (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,6	25-35 10-15 (20)	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буе (II-III)	6-8	0,7 0,6	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составында 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 берәмлек яфраклылар булган чыршы-яфраклылар	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	0,7 0,5	30-40 10-15 (20)	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буе (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Ябалдашлар астында чыршы агачлары саны җитешле булган яфраклы-чыршы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикләү юк 0,4	чикләү юк 6-10	чикләү юк 0,5	чикләү юк 8-12	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	4-6	чикләү юк 0,5	30-40/100 8-10	чикләү юк 0,6	30-40/100 8-12	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буе (II-III)	4-6	-	-	-	-	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән үсентеләре							
3.1. Саф һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токымнар булган имән үсентеләре	Яңа юкә-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	10-15	0,8 0,6	25-35 10-15	0, 8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, др.п.
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, Др.п.
	Эре үләнле дымлы	10-15	0,8	20-35	0,8	20-25	(8-9) Д

Кисүгә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типларының класслары (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы узу өчен кисүләр		Кисү яшенә карата максатчан состав (өлгергән леге)
			караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	имәнлекләр		0,7	10-15	0,7	15-20	(1-2) Лп, Е, др.п.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, др.п.
	Елга буендагы эре үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., др.п.
3.2. Составында 5-7 берәмлек имән үсентеләре (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән) өстенлек алган катнаш үсентеләр	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,8 0,6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, др.п.
	Эре үләнле дымлы имәнлекләр (II-III; I)	4-6	0,7 0,6	30-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, др. п.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, др.п.
	Елга буендагы эре үләнле имәнлекләр (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-30 15-20	(7-9) Д (1-3) Ол. ч., др.п.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән булган катнаш үсентеләр	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Яңа юкәле күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Эре үләнле дымлы имәнлекләр (II-III; I)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Елга буендагы эре үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., др.п.
3.3.Күбесенчә йомшак яфраклы һәм составында кимендә 3 берәмлек имәне булган, әмма күбесенчә имәне булып, агач материалын формалаштыру өчен агачлары саны җитешкән катлаулы үсентеләр	Яңа юкә-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	2-4					(5-7) Д (3-5) др.п.
	Яңа юкәле күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	2-4					(4-7) Д (3-6) др.п.
	Эре үләнле дымлы имәнлекләр	2-4					(4-7) Д (3-6) др.п.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	2-4					(4-7) Д (3-6) др.п.
	Елга буендагы эре үләнле имәнлекләр	2-4					(4-7) Д (3-6) Ол.

Кисүгә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типларының класслары (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Сирәкләү: караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы / караганнан соң	Сирәкләү: кисү интенсивлыгы, запас буенча % / кабатланучанлыгы (ел)	Аркылы узу өчен кисүләр: караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы / караганнан соң	Аркылы узу өчен кисүләр: кисү интенсивлыгы, запас буенча % / кабатланучанлыгы (ел)	Кисү яшенә карата максатчан состав (өлгергән леге)
1	2	3	4	5	6	7	8
	(II-III)						ч, др. п.
4. Каен үсентеләре							
4.1. Каен үсентеләре: саф һәм башка токымнар аз катышкан	нарат җиләкле-себеркеле (II-I)	10-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара җиләкле- вак үләнле (II-III)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12-15	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,6	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-10	>0,8 0,7	25-35 8-10	0,8 0,6	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	8-10	>0,8 0,7	25-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буендагы эре үләнле (II-III)	8-10	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каен-усак, башка токымнар үсентеләре	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара җиләкле- вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос
	кара җиләкле- киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буендагы эре үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3.Каен-чыршы (каен ябалдашы астында җитәрлек санда чыршы агачлары – икече ярус чыршылары яисә шытып чыккан чыршы үсентеләре булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-6	0,8 0,6	20-35 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	елга буендагы эре үләнле (II-III)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	25-30 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10

Кисүгә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типларының класслары (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы узу өчен кисүләр		Кисү яшенә карата максатчан состав (өлгергән леге)
			караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							Е
5. Усак үсентеләре							
5.1. Усак үсентеләре: саф һәм башка токымнар катышкан	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара җиләкле-вак үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Iа-I)	8-12	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	8-12	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буендагы эре үләнле (II-I)	8-12	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усак-чыршы (усак ябалдашы астында җитәрлек санда чыршы агачлары – икече ярус чыршылары яисә шытып чыккан чыршы үсентеләре булган)	катлаулы киң үләнле (Iа-I)	4-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,5	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буендагы эре үләнле (II-I)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә үсентеләре							
6.1. Күп максатлы үсентеләр, шул исәптән агач материалы алу өчен							
6.1.1. Юкә үсентеләре: саф һәм башка токымнар катышкан (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр(II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-25 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, др.п.
	кара җиләкле- киң үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, др.п.
6.1.2. Составында юкә өстенлек иткән катнаш үсентеләр	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, др.п.
	катлаулы киң үләнле	6-8	0,8	25-35	0,8	20-30	(7-10) Лп

Кисүгә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типларының класслары (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы узу өчен кисүләр		Кисү яшенә карата максатчан состав (өлгергән леге)
			караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	караганчы ябалдашларның минималь ябыклыгы	кисү интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	(I-II)		0,6	8-12	0,6	10-15	(0-3) Е, Д, др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е. Д, др.п.
6.2. Умартачылык өчен үстерелә торган үсентеләр (нектар секциясе)							
6.2.1. Юкә үсентеләре: саф һәм башка токымнар аз катышкан (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп бер. др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп бер. др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	5-7	0,7 0,5	20-35 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	10 Лп бер. др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп бер. др.п.
6.2.2. Составында юкә өстенлек иткән катнаш үсентеләр	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	4-6	0,6 0,6	20-40 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	(9-10) Лп (0-1) др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) др.п.
7. Зирек үсентеләре							
7.1. Саф һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар булган кара зирек үсентеләре	Елга буендагы эре үләнле кара зireклекләр (II-I)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Сазлыклы-эре үләнле кара зирекләр (III-II)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	10 Ол. ч., бер. др. п.
7.2.Кара зирек өстенлек иткән һәм составында башка кыйммәтле токымнар булган катнаш үсентеләр	Елга буендагы эре үләнле кара зирекләр (II-I)	8-10	0,8 0,6	20-30 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. др. п.
8. Тополь үсентеләре							
Тополь үсентеләре: саф һәм башка токымнар катышкан		2-4	0,8 0,7	15-30 5-8	0,9 0,7	20-35 7-10	
9. Өянке үсентеләре							
Саф һәм башка токымнар катышкан өянке үсентеләре		3-4	0,8 0,7	20-30 5-7	0,8 0,7	15-20 7-8	

Искәрмәләр:

1. Кисүләр интенсивлыгының максималь проценты йомыклыгы (тулылыгы) 1,0 гә тигез булган үсентеләр өчен китерелгән. Йомыклыгы (тулылыгы) күрсәткечләре кечкенәрәк булганда, тотрыклылыгы кинәт кимү куркынычы һәм башка уңайсыз шартлар булганда, шулай ук технологик коридорлары булган кишәрлекләрдә карау уздырганда кисү интенсивлыгы тиешенчә кими.

2. Интенсивлыкны арттыру, запасы буенча 5-7%ка технологик коридорларны кискәндә һәм кирәксез агачларның чиктән ашкан санын киметергә кирәк булганда гына, рөхсәт ителә.

2.1.3. Барлык төр кисүләр барышында исәпләнелгән урман бүлемтеге (агач материалын алуның еллык мөмкин күләме)

Барлык төр кисүләр барышында агач материалын алуның еллык мөмкин күләме 2.1.3 нче таблицада китерелә.

2.1.3 нче таблица

Барлык төр кисүләр барышында исәпләнелгән урман бүлемтеге
(агач материалын алуның еллык мөмкин күләме)

Мәйдан – га, запас – мең $м^3$

Хуҗалыклар	Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрендә агач материалы әзерләү			Урманнарны караганда урта яшьтәге, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган үсентеләрне кискәндә агач материалы әзерләү			Корыган һәм зарарланган үсентеләрне кискәндә, санитар-савыктыру чаралары уздырганда агач материалы әзерләү			Урман юлларын һәм янгынга каршы чокырларны кискәндә һәм чистартканда агач материалы әзерләү			Барлыгы		
	Мәйдан	Запас		Мәйдан	Запас		Мәйдан	Запас		Мәйдан	Запас		Мәйдан	Запас	
		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Ылыслы	103	20,1	17,4	256	10,9	7,5	19	0,9	0,5	8	0,4	0,3	386	32,3	25,7
Каты яфраклы	4	0,3	0,2	5	0,1	0,1							9	0,4	0,3
Йомшак яфраклы	166	30,1	14,2	96	4,8	3,1	12	0,3	0	0	0	0	274	35,2	17,3
Барысы:	273	50,5	31,8	357	15,8	10,7	31	1,2	0,5	8	0,4	0,3	669	67,9	43,3

2.1.4. Кисүләрнең яше

Урман үсентеләрен кисүләрнең “Урман үсентеләрен кисүләрнең яшен билгеләү турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 19.02.2008 № 37 боерыгы белән билгеләнгән яшьләре 2.1.4 нче таблицада китерелә.

2.1.4 нче таблица

Урман үсентеләрен кисүләрнең яше

Урман үсү зонасы	Урман районы	Урман барлыкка китерүче токым	Бонитет классы	Кисүләрнең яше, ел	
				Яклаучы урманнар	Эксплуатацион урманнар
1	2	3	4	5	6
Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	Нарат (нарат, кедр, карагай, чыршы)	Барлык бонитетлар	101-120	81-100
		Биек кәүсәле имән (имән, корычагач)	Барлык бонитетлар	121-140	101-120
		Тәбәнәк кәүсәле югары бонитетлы имән (яшь имән, чаган, элмә, карама)	III һәм аннан да биегрәк	71-80	61-70
		Тәбәнәк кәүсәле түбән бонитетлы имән (яшь имән, чаган, элмә, карама)	IV һәм аннан да тәбәнәгерәк	61-70	51-60
		Юкә нектарлы	Барлык бонитетлар	81-90	81-90
		Каен (каен, кара зирек)	Барлык бонитетлар	71-80	61-70
		Усак (усак, тополь, агачсыман тал тирәк)	Барлык бонитетлар	51-60	41-50

2.1.5. Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен кисүләрнең оештыру-техник элементлары параметрлары

Агач материалын әзерләүгә карата Россия Урман хуҗалыгы министрлыгының 01.08.2011 № 337 боерыгы белән расланган кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләр (2.1.5.1 нче таблица).

2.1.5.1 нче таблица

Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен кисүләрнең оештыру-техник элементлары параметрлары

№ т/с	Агач материалын әзерләү параметрлары	Яклаучы урманнар	Эксплуатацион урманнар
1	2	3	4
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
1.	Сайлап алып кисүләрнең интенсивлыгы, процентлар: бик аз аз уртача уртача-күп күп бик күп (сайлап алып санитар кисүләр өчен)	 до 10 11-20 21-30 31-40 41-50 51-70	 до 10 11-20 21-30 31-40 41-50 51-70
2.	Сайлап алып кисүләрнең урман бүлемтекләренең иң чик мәйданы, га: ирекле-сайлап алып кисүләр төркем-төркем-сайлап алып кисүләр тигез-акрынлап кисүләр төркем-төркем-акрынлап кисүләр полоса аша акрынлап кисүләр	 25 15 15 10 5	 50 30 30 25 15
3.	Тоташ кисүләрнең урман бүлемтекләренең иң чик мәйданы, га: нарат, карагай чыршы, пихта орлыктан үстерелгән имән, үсентедән үстерелә торган имән һәм башка каты яфраклылар һәм йомшак яфраклылар		 20 20 5 20 25
4.	Тоташ кисүләрнең урман бүлемтекләренең иң чик киңлеге, м: нарат, карагай, чыршы, пихта, орлыктан үстерелгән имән, үсентедән үстерелә торган имән һәм башка каты яфраклылар һәм йомшак яфраклылар		 200 200 100 200 250
5.	Бер-беренә тия башлау сроклары, ел: нарат, карагай, чыршы, пихта, орлыктан үстерелгән имән, үсентедән үстерелә торган имән һәм башка каты яфраклылар һәм йомшак яфраклылар		 4 3 4 4 2

№ т/с	Агач материалын әзерләү параметрлары	Яклаучы урманнар	Эксплуатацион урманнар
1	2	3	4
6.	Урман бүлемтеге киңлеге буенча 1 км исәпләгәндә кисү саны 50 метрга кадәр 51-150 м 151-250 м 250 метрдан артык		4 тән артмаган 3 тән артмаган 2 тән артмаган 1
7.	Урман бүлемтеләрендә йөк тотыру пунктлары өчен гомуми мәйдан: 10 га артык, урман бүлемтеге мәйданы процентлары: сайлап алып кисүләрдә тоташ кисүләрдә 10 га һәм аннан да әзрәк: аннары торгызу шарты белән тоташ кисүләрдә, га алдан торгызып, тоташ кисүләрдә, га акрынлап кисүләрдә, га сайлап алып кисүләрдә, га 10 га артык, агач материалы запасын сезонара булдыру өчен, туфракка зыян китерү процентлары, туфракка зыян китерү процентлары	3 тән артмаган 0,25	3 тән артмаган 5 тән артмаган 0,40 кадәр 0,30 0,30 0,25 15 тән артмаган 3 тән артмаган
8.	Өстерәп бару трассалары һәм урман бүлемтегендәге юллар мәйданы, урман бүлемтеге мәйданы процентлары: сайлап алып кисүләрдә тоташ кисүләрдә күп гамәл башкара торган техника кулланып	15 тән артмаган	15 тән артмаган 20 дән артмаган 30га кадәр

Өлгермәгән урман үсентеләре арасында урнашкан, урман бүлемтеләренең билгеләнгән күләмнәреннән кимендә 1,5 мәртәбә артып киткән урман таксасы билгеләү бүлемтекләре тулысынча кисү өчен билгеләнә.

Урманнардан нәтиҗәле файдалануны, аларны торгызуны һәм мохит барлыкка китерү, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм бүтән функцияләрен югалтып бара торган урман үсентеләренең табигый структурасына ярдәм итүне тәэмин итү максатларында, агач материалы әзерләү өчен аренда яисә даими (сроксыз) файдалану хокукларында бирелгән урман кишәрлекләрендә аерым урман бүлемтекләренең мәйданнары тоташ кисүләр вакытында 1,5 мәртәбәдән дә күбрәккә артырылмый.

Урманнарны ясалма рәвештә торгызганда урман бүлемтегендә яшь үсентеләрне яисә хуҗалык өчен кыйммәте булган токымнарны саклап калганда урман бүлемтегенең теләсә кайсы ягы буенча кушылу срогын кимендә 2 ел дип билгеләү рөхсәт ителә.

Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен сайлап алып кисүләр вакытында урман бүлемтекләренең кушылу сроклары билгеләнми.

Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен сайлап алып кисүләр вакытында урман бүлемтекләре 30 процент интенсивлыгы белән һәм аннан да артык кушылган очракта, өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен сайлап алып кисүләр вакытында урман бүлемтекләренең кушылу сроклары шундый ук итеп билгеләнә.

Урман типларына бәйле рәвештә урманнарны кисүләр алымнары һәм торгызу методлары

2.1.5.2 нче таблица

Урман типлары һәм аларны торгызу алымнары

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Ярма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисү-ләр алым-нары, урман-нарны торгы-зу алым-нары
							Үләнле	Мүкле, лишай-ник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Урманның нарат типлары												
1.	Ак мүкле наратлык (Н ак мүкле) ТУМ: А1, А0 Бонитет 3 (4) Коры нарат урманы	10С	Дюналы калкулыклар түбәләре	Зәгыйфь көлчә комлы коры. Гориз. А1 юк	Нарат сирәк вак түбәнлекләр белән кысылган	Юк яисә сирәк тирәклек, дрок, артышлык	Песи тәпие, турак уты, сарык солысы, түбәнлекләрдә арчан	Тоташ болан мүгеннән, Шребер плевроциум таплары булган	Начар яисә бөтенләй торгызыл-мый	Килеп чыкмый	Лишай-никлы	ПР СР Л/к Е. з.
2.	Мүк җиләкле наратлык (Н мүк җиләкле ТУМ: А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б 9С 1Б	Калку рельф тигез яисә җиңелчә дулкынсыман	Зәгыйфь көлчә, комлы коры яңа туфрак – тирән комлыклар	Төркем-төркем куе үскән ышанычлы нарат	Сирәк - миләш, эт шомырты, артыш, тирәклек, эт шомырты	Төп фон – яхшы үскән мүк җиләкле, кылган, арчан, гади алтынча, плаун	Тап-тап яшел мүкләр, кайвакыт мәйданның 40-50%ын били, урыны-урыны белән лишайник	Канәгатьлә нерлек, нарат һәм каен	Каен Бонитет 2(3)	Кылганлы	ПР СР Е.з Л/к
3.	Арчанлы наратлык (Н арчанлы ТУМ: А1, А2	10С + Б	Дюналарның сөзәк урыннары яисә тигез	Зәгыйфь көлчә, комлы коры яисә яңа туфрак	Сирәк нарат	Сирәк: артышлык тирәклек	Арчан, нарат җиләге, гади алтынча җирдәге кылган.	Тап-тап: яшел мүкләр, кладоний	Канәгать-ләнерлек, нарат һәм каен	Кылганлы лар каенлыгы. Бонитет	Кылганлы	ПР СР Е.з Л/к

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык		калку кишәрлекләр					яисә юк		2(3)		
4.	Кара җиләкле наратлык (Н кара җиләкле ТУМ: А3 Бонитет: 2 (3) Дымлы наратлык	9С 1Б + Ос	Түбәнлекле чокырлар. Сөзәклекләрнең аскы өлеше. Микрорельеф калку-калку яисә дулкынсыман	Уртача һәм бик көлчә комлы дымлы, грунтның балчыклану сыйфатлары булган балчыкта су 1-2 м	Сирәк, кайвакыт уртача куелыкта, чыршы, тәрәзәләрдә нарат, каен	Сирәк, миләш, эт шомырты, тал, сирәк кенә артышлык	Кара җиләк, кечкенә калкулыкта нарат җиләге	Яшел мүкләр, түбәнлекләрдә күке җитене, кайчак торф мүге	Канәгатьләнерлек, нарат һәм каен	Каен Бонитет 2(3), Сирәк бонитет 3(2)	Торф мүкле	ПР СР Е.з Л/к
5.	Кура җиләкле наратлык (Н кура җиләкле ТУМ:А3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы наратлык	8С 2Б + Е, Ос чыршы 1 яруста	Су агып төшүгә кыенлашкан түбән тигезлек, тирән булмаган яссы чокырлар, сөзәклекләрнең аскы өлеше.	Бик көлчә яисә торфлы-көлчә черү чалымнары булган	Сирәк, нарат һәм каен, чыршы катыш	Сирәк: эт шомырты сына торган, көлсыман тал, миләш	Куе: кыяклы үлән, кара җиләк, нарат җиләге, урман ландышы, җиде яфрак, кылган абагасыман, урман абагасы, арчан	Уртача куелыкта яисә куе, кайчак торф мүге таплары	Канәгатьләнерлек, нарат һәм каен	Каенлыклар һәм торф мүкле төрле үләннәр. Бонитет 2, 3	Торф мүкле	ПР СР Е.в Л/к
6.	Озын мүкле наратлык (Н озын мүкле) ТУМ: А4 Бонитет: 3 (4) Юеш наратлык	10С + Б бер. Е	Сазлыклар кырыйларындагы яссы чокырлар, кайчак сөзәклекләрнең аскы өлеше.	Бик көлчә комлы, тигез түгел, Ортштейн катламы булган, кайчак торфлы юеш грунт сулары якын урнашкан	Сирәк Сирәк, нарат каен, чыршы катыш	Сирәк – тал, эт шомырты, сирәк кенә миләш	Кассандра, күк җиләк, түбәнлекләрдә сазанак, мамыкча, түмәрләрдә кара җиләк, нарат җиләге	Күке җитене, микрокалкулыкларда яшел мүкләр, түбәнлекләрдә торф мүге	Канәгатьләнерлек, нарат һәм каен Янгыннардан соң каен белән канәгатьлә-	Каен Бонитет: 3 (4)	Озын мүкле (торф мүкле)	СР Е.в.

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
			микрорельеф түмәр-түмәр						нерлек түгел			
7.	Сфагналы наратлык (Н сф) ТУМ: А5 Бонитет: 5 (4, 5а) Юеш наратлык	10С бер. Б	Сазлыкланган чокырлар Микрорельеф түмәр-түмәр	Торфлы яисә торфлы-черүчән комлы, ком белән аралашкан. Грунт сулары өстә яисә 0.5 м кадәр	Сирәк, нарат	Юк яисә сирәк таллык	Башак үлән, аксыл үлән, мамыкча, кассандра, мүк җиләге, күк җиләк, сазанак	Торф мүге, калкулыкларда күке җитене	Канәгатьләнерлек, нарат	Килеп чыкмый	Торф мүкле	СР Е.в.
8.	Наратлык урман ландышы-мүк җиләкле (Н м.бр.) ТУМ:В2 Бонитет: 1(2) Яңа коры наратлык	9С1Б+Ос, Е кайвакыт 2 ярус чыршыдан тора	Тәбәнәк калкулыклар, тигез плато, сөзгәк сөзәклекләр	Зәгыйфь көлчә, комлы, комсыман балчык катышмалары булган яңа	Чыршыдан 2 нче ярусы булганда, Сирәк чыршы. Чыршы ярусы һәм куелыгы булмаганда	Сирәк артыш, миләш, сирәгрәк эт шомырты	Нарат җиләге , урман ландышы, урман кылганы, урман абагасы, каен җиләге, яран. Кызыл бөрлегән, линнея, каеш яфрак, солыча, алтынча, кара җиләк	Уртача яисә зәгыйфь, күбрәк яшел мүкләр	Тиз кәсләнү аркасында канәгатьләнерлек түгел	Каен Бонитет 1 (1а), Усак Бонитет 2 - 3	Кылганлы	ПР СР Е.з Л/к
9.	Наратлык урман абагасы (Н орл.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 – 2 Яңакоры наратлык	8С 2Б + Ос, Е	Тигез плато, яссы сөзәклекләр, тәбәнәк калкулыклар	Зәгыйфь көлчә комлы, тузансыман комлы яисә комсыман, яңа	Төркем-төркем, нарат һәм каен	Сирәк яисә уртача куелыкта – артыш, сына торган эт шомырты, миләш, тал, өянкелек	Урман абагасы, кылган камышсыман урман ландышы, йонлач саз кыягы, кара җиләк, нарат җиләге	Яшел мүкләрнең сирәк таплары (гипнум, дикранум)	Канәгатьләнерлек, нарат һәм каен	Каенлык, урман абагасы Бонитет: 1 (1а)	Кылганлы	ПР СР Е.з Л/к
10.	Наратлык юкәле (Н юкәле.)	8С 2Б + Е + Ос	Тигез калку плато	Кәсле көлчә, комсыман яңа грунт сулары 1.5	Сирәк чыршы	Уртача куелыкта яисә куе юкә	Ландыш, каен җиләге, тояк үлән, каеш	Юк яисә бик зәгыйфь	Йомшак яфраклыга алмаша	Каен усак Бонитет	Бөртекле	СР Л/к

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	ТУМ: В2 Бонитет: 1(2) Яңакоры наратлык			метрдан тирәнрәк		өстенлек итә, азрак зелпе, миләш, эт шомырты, алкалы куак	яфрак, кара җиләк, Баллыкый, сирәгрәк урман абагасы, нарат җиләге			1, 2		
11.	Наратлык чирәмле (Н тр.) ТУМ: В2 Бонитет 1 – 2(3) Яңакоры наратлык	8С 2Б бер. Ос, Е, Л и Е кайвакыт 0,1 кадәр	Яссы сөзәклекләр яисә җиңелчә тәбәнәк тигезлекләр	Комсыман һәм балчыглы чирәмле көлчә яңа һәм дымлы, әмма су җыелып тормый	Сирәк чыршы, тәрәзәләрдә нарат, каен, усак , кайчак юк	Сирәк сына торган эт шомырты, миләш	Кара җиләк, нарат җиләге һәм куе үлән, май үләне, кызыл бөрлегән, ландыш, җиде яфрак, урман абагасы, линнея	Яшел мүкләр һәм күке җитене	Гадәттә Б һәм Ос алмаша	Каенлык 1 – 2 (3) Усаклык 2 – 3	Бөртекле	СР Л/к
12.	Наратлык урман ландышы-кара җиләкле (Н м.ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 1 (2) Дымлыкоры наратлык	1 ярус: 8С1Ос1Б 2 ярус: 10Е иногда отсут.	Тәбәнәк тигез дулкынсыман микрорельеф	Уртача көлчә комсыман, балчык катламнары булган	Чыршы, гадәттә 2 нче яруска җитә	Сирәк – эт шомырты, миләш	Куе: кара җиләк, нарат җиләге, урман ландышы, кызыл бөрлегән, ландыш, җиде яфрак, урман абагасы, линнея	Яшел мүкләр, күке җитене	Гадәттә Б һәм Ос алмаша	Каен Бонитет: 3	Торф мүкле	ПР СР Е.з Л/к
13.	Наратлык билчәнле-сфагналы (Н ос.сф) ТУМ: В5 Бонитет: 4 Юешкоры	7С3Б бер. Е Чыршы кыска буйлы лишайник сырып алган	Йомык казанлыклар һәм сазлыклар кырыйлары, микрорельеф түмәр-түмәр	Торфлы юеш	Юк яисә чыршы, каен, нараттан торган зәгыйфь	Юк яисә сирәк – эт шомырты, колаклы тал, зәңгәрсу, лапландияле, түмәрләрдә артышлык	Башаклы үлән, күк җиләк, саз ак үләне, мүк җиләге, саз җиләге, кылыч үлән, чык үләне, гади таллык, саз	Тоташ торф мүгеннән тора	Каенга вакытлыча алмаша яисә алмашмый. Янган торф түмәрләре	Каен Бонитет: 4 – 5	Торф мүкле Озын мүкле (торф мүкле)	СР Е.з

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	наратлык						йогырты, калкулыкларда кайчак кара җиләк, нарат җиләге		сазлыклана			
14.	Наратлык юкәле (Н юкәле.) ТУМ:С2 Бонитет: 1 – 1а (2) Яңа коры чыршылык	7С1Е 1Б1Лп +Ос бер. П юкә төп япмага керергә мөмкин	Тигез калку плато һәм яссы сөзәклекләр	Чирәмле-зәгыйфь көлчә аз гына балчыклы, кайчак балчыклы катламлы яисә балчык якын яткан	Сирәк яисә Е	Уртача куелыктагы яисә куе юкә өстенлек итә, Бик аз зелпе, миләш, артыш, сирәгрәк алкалы куак, эт шомырты, чаган	Ландыш, каен җиләге, кара җиләк, каеш яфрак, урман кылганы, каз тәпие, тояк үлән, йолдызча, икеяфрак, баллыкый сирәгрәк урман абагасы, нарат җиләге	Юк яисә япмадан тыш яшел мүкләр	Канәгатьләнерлек, токымнар каен һәм усак белән алмаша	Юкә, каен, усак Бонитет: 1 – 2	Бөртекле (каз тәпиеле)	СР Л/к
15.	Наратлык имәнле (Н имән) ТУМ:С2 Бонитет: 1 – 1а Яңакоры чыршылык	8С1Д1Б+Ос яисә 1 ярус: 10С 2 ярус: Д и Лп	Болын өсләрендәге террасалар һәм калку урыннар	Чирәмле-зәгыйфь көлчә комсыман яисә балчыксыман	Имән, сирәк нарат	Яхшы үскән, чикләвеклек, балан, чаган, алкалы куак, юкә	Куе: каз тәпие, йолдызча, баллыкый, башаклылар	Юк	Имән үсентеләре белән яңара яисә йомшак яфраклыларга алмаша	Каен Бонитет: 1 – 2 Усак Бонитет: 2 – 1	Чикләвекле (каз тәпиеле)	СР Л/к
16.	Кызылыклы наратлык (Н к.) ТУМ: С3 Бонитет: 1 – 2 Дымлыкоры	7С1Е 1Б1Ос катышма Е һәм яфраклы 1-5 бер. Кайвакыт 2 ярус Е	Тигез калку плато, гадәттә субүләрләрдә, кайвакыт яссы сөзәклекләрнең өске	Чирәмле-зәгыйфь-уртача көлчә комсыман яисә җиңелчә балчыклы	Уртача куелыкта чыршы, ышанычлы, тәрәзәләрдә яшь нарат	Сирәк, миләш, зелпе, эт шомырты, сирәгрәк алкалы куак, чикләвеклек,	Сирәк яисә уртача куелыкта. кымызлык, урман ландышы, каеш яфрак, кара җиләк	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклыларга алмаша, кайчак шытып чыкканнар	Каен Бонитет: 1 – 2 Усак Бонитет 1 – 1а	Кырлыганлы, эре үләнле (каз тәпиеле)	ПР СР Е.з Л/к

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	чыршылык		өлешләре		үсентеләре очрый	гөлҗимеш	күбрәк, урман кылганы, кызыл бөрлегән, каз тәпие, ландыш, тояк үлән, каеш яфрак сирәгрәк		бәрабәренә чыршы	Сирәк кенә Е – 2		
17.	Елга буе наратлыгы (С пр.) ТУМ: В4, С4 Бонитет: 3 (2) Дымлыкоры наратлык яисәкоры чыршылык	7С1Е 1Б1Ос	Инешләргә һәм инешләр үзәннәренә төшү сөзәклекләре	Чирәмле- зәгыйфь көлчә комсыман, черү чалымнары булган комсыман	Сирәк – чыршы, тәрәзәләрдә нарат, каен	Уртача куелыкта яисә сирәк шомырт, карлыган, юкә	Куе – каз тәпие, урман наратбашы, абага, тубылгы	Юк яисә бик зәгыйфь күке житене, түмәрләрдә яшел мүкләр	Яфраклыларга алмаша	Каен Бонитет 3	Тубылгылы	СР Е.з
Урманның чыршы типлары												
18.	Чыршылык мүк җиләкле (Е бр.) ТУМ: В2 Бонитет6 2 – 3 Яңакоры наратлык	7Е2С 1Б 7Е2Б 1С	Яссы калкулыклар һәм яссы сөзәклекләр	Уртача көлчә комсыман яисә җиңелчә комсыман	Сирәк, төркем-төркем чыршы, кайчак нарат катыш	Юк яисә сирәк, миләш, артыш, эт шомырты	Нарат җиләге , кара җиләк, каеш яфрак, урман ландышы, кызыл бөрлегән, ашлы туфракларда сирәк кенә кымызлык, йолдызча, ландыш	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклыларга алмаша, нарат катыш орлыклылар	Каен Бонитет: 1, 2; Усак Бонитет: 1 – 3	Кылганлы	СР ПР Л/к Е.з.
19.	Чыршылык кара җиләкле (Е ч.) ТУМ: В3	8Е1С 1Б+Ос при-сель С и фраклы	Түбән тигезлекләр һәм сөзәклекләр-	Уртача көлчә комсыман яисә җиңелчә балчыклы, черү чалымнары	Сирәк һәм уртача куелыкта чыршы,	Юк яисә сирәк, миләш, эт шомырты	Кара җиләк, грушанка, ландыш ашлы туфракларда ,	Күке җитене, түбәнлекләрдә торф	Канәгатьләнерлек, йомшак яфраклы-	Усак Бонитет: 2 Каен	Торф мүкле	ПР СР Е.з Л/к

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Бонитет: 2 (3) Дымлыкоры наратлык	токымнар 4 бер. кадәр	нең аскы өлешләре . Микрорельеф дулкынсыман яисә калку	булган	төркем-төркем		күчешле С3 – С4, тәбәнәк калкулыкларда кымызлык, йолдызча, нарат җиләге	мүге, калкулыкларда яшел мүкләр, ярус мүге	ларга алмаша	Бонитет: 2, 1		
20.	Чыршыник Озын мүкле (Е д.) ТУМ: В4 Бонитет: 3 (4) Юеш коры наратлык	8Е2Б + С катышма С 4 бер. кадәр	ИТигез түбән урыннар, сазлыкларның яссы чокырлары, сөзәк. сазлыклары-ның аскы өлеше м/р. түмәр	Уртача көлчә комсыман яисә торфлы.- гориз. черү чалымнары булган көлчә, туфрак астында балчык	Сирәк чыршы	Сирәк: миләш, тал, эт шомырты, артыш, кайчак юк	Башаклы үлән шарсыман, урман наратбашы, каеш яфрак, сазанак, щучка, кылган ланцетлы, түмәрләрдә кара җиләк, нарат җиләге	Күке җитене, түбәнлекләрдә торф мүге, түмәрләрдә яшел мүкләр	Канәгатьлә нерлек, яфраклы-ларга алмаша	Каен, усак Бонитет 3	Озын мүкле (торф мүге)	СР Е.з
21.	Чыршылык торф мүге (Е сф.) ТУМ: В5 Бонитет: 4, 5(5а) Юеш коры наратлык	8Е1С 1Б катышма С, Б тигез түгел	Казанлыклар, тигез түбәнлекләр, м/рельеф түмәр-түмәр	Торфлы череп баручы балчыксыман	Бик сирәк яисә сирәк чыршы, тәрәзәләрдә каен, нарат катыш	Юк яисә сирәк талдан тора	Наратбаш, кук җиләк, башаклы үлән, түмәрләрдә кара җиләк, нарат җиләге	Тоташ торф мүге, түмәрләрдә күке җитене, сирәк кенә яшел мүкләр	Канәгатьлә нерлек, башка токымнарга алмаша. Янган торф түмәрләре сазлыклана	Сирәк кенә, каен нарат, Бонитет:4	Торф мүге	СР Е.з
22.	Чыршылык юкәле (Ч юкәле.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 – 2 Яңа коры чыршылык	6Е1П 1Б1Лп 1Ос юкә төп япмага керергә мөмкин	Тигез, аз гына калку, яссы сөзәклекләр	Уртача һәм зәгыйфь көлчә балчыксыман	Төркем-төркем, чыршы, пихта, кайчак усак һәм каен катыш,	Уртача куелыктагы яисә куе – юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, алкалы куак	Киң яфраклы үләннәр, каз тәпие, кайчак кызыл бөрлегән, кымызлык, урман ландышы, абага, җиде	Юк яисә бик зәгыйфь яшел мүкләр	Канәгатьлә нерлек, асылда усакка алмаша, сирәк кенә юкәгә	Усак, каен, юкә Бонитет: 1 – 1б	Бөртекле (озын ак чәчәкле)	ПР СР Е.з Л/к

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
					тәрәзәләрдә каен, урманчык булмаган урыннарда юкәләр 2 нче ярус ясый	балан, карлыган	яфрак					
23.	Чыршылык юкәле (Ч юкәле.) ТУМ: С2 Бонитет: 2 (1) Яңа коры чыршылык	8Е1П 1Б + Ос	Тигез, аз гына калку	Чирәмле көлчә балчыксыман яңа	Төркем-төркем , чыршы, пихта кайчак каен һәм усак катыш	Уртача куелыктагы яисә куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, алкалы куак балан	Киң яфраклы үләннәр, кымызлык, баллыкый, каз тәпие, абага, түбәнлекләрдә кара җиләк	Бик зәгыйфь яшел мүкләр	Канәгатьлә нерлек, йомшак яфраклылар га алмаша	Каен Усак Бонитет: 2 – 1	Бөртекле	ПР СР Е.з Л/к
24.	Чыршылык кымызлыклы (Ч к.) ТУМ: С3 Бонитет 1 (2) Дымлы коры чыршылык	7Е2Ос 1Б + П бер. С, Лп	Су бүләрләрдә калкулык һәм яссы сөзәклекләр. М/рельеф дулкынсыман	Уртача көлчә балчыксыман, астында балчык	Сирәк чыршы пихта, юкә катыш, кырыйларын да усак катыш	Сирәк-миләш, эт шомырты, эт мунчаласы, зелпе, юкә	Кымызлык, урман ландышы, абага, җиде яфрак, күк чәчәк, каз тәпие, тояк үлән, каеш яфрак; сирәгрәк кылган, төркем-төркем кара җиләк	Яшел мүкләр	Канәгатьлә нерлек, йомшак яфраклылар га алмаша, кайчак шытып чыккан чыршы бәрабәренә	Каен Усак Бонитет: 1 – 2	Эре үләнле, кырлыган лы, кура җиләкле (озын ак чәчәклы)	ПР СР Е.з Л/к
25.	Чыршылык елга буенда (Ч пр.) ТУМ: С4 Бонитет: 3 (2) Юеш коры	7Е2Б 1Ол +Ос, Лп катышма Л. 5 бер. Кадәр Чыршы җилләнә	Инеш, елга үзәннәре, дымлы агымсуы белән	Чирәмле көлчә, торфлы-череп баручы, балчыксыман яисә комсыман	Сирәк, кайчак уртача куелыкта, төркем-төркем	Уртача куелыкта яисә сирәк, шомырт, карлыган, миләш, юкә	Куе, күбрәк тубылгы, таплы яфрак, абага, сирәгрәк каз тәпие, урман наратбашы,	Юк яисә бик зәгыйфь, күке җитене, сирәк кенә торф мүге, Түмәрләрдә	Шытып чыккан чыршы бәрабәренә яисә йомшак	Усак Зирек Каен Бонитет: 1 – 3	Тубылгылы	ПР СР Е.з

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисү-ләр алым-нары, урман-нарны торгы-зу алым-нары
							Үләнле	Мүкле, лишай-ник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	чыршылык	торган			Сирәк кенә юкә һәм зирек катыш		яшкелтчә, бәлзәм чәчәк, күк чәчәк, биек абага	яшел мүкләр	яфраклы-ларга алмаша			
26.	Чыршылык имәнле (Ч имәнле) ТУМ: Д2, 3; С2, 3 Бонитет 1(2) Яңа коры чыршылык	7Е1Д 2Ос + Б, Лп	Калку плато һәм бераз калку урыннар	Уртача һәм зәгыйфь көлчә балчыксыман	Чыршы, имән, юкә, сирәк	Куе, чикләвеклек, зелпе, алкалы куак, юкә	Киң яфраклы үләннәр,	Юк	Канәгатьлә нерлек, йомшак яфраклылар га алмаша, кайчак шытып чыкканнар бәрабәренә	Каен Усак Бонитет 1 – 2	Озын ак чәчәклы	ПР СР Е.з Л/к
Имән үсентеләре												
27.	Имәнлек чаганлы-юкәле-озын ак чәчәкле яңа (И сн) ТУМ: Д2 Бонитет: 3 Яңа имәнлек	6Д2Ос 1Б1Лп	Калку урыннар һәм яссы сөзәклекләр	Соры урман һәм чирәмле көлчә, балчыксыман яисә комсыман, астында балчык	Сирәк яисә уртача куелыкта, юкә, каен, имән катыш, урыны-урыны белән чаган, корычагач	Ср. густоты, миләш, чикләвеклек, алкалы куак сакалсыман, юкә	Каз тәпие, йолдызча, тояк үлән, ясмык үлән, кыңгырау чәчәчк, ландыш, миләүшә, калканча, баллыкый	Юк	Йомшак яфраклылар га алмаша	Лп, Кл, Ос, Б Бонитет: 2(1)	Озын ак чәчәклы	СР Л/к
28.	Имәнлек чыршылы-юкәле (И е. лп.) ТУМ: Д3 Бонитет 3	7Д 2Е 1Б +Ос	Тигез	Соры урман зәгыйфь көлчә балчыксыман	Сирәк, имән, усак	Сирәк, чикләвеклек, алкалы куак сакалсыман	Ярыйсы гына куе, асылда киң яфраклы үләннәр	Юк	Йомшак яфраклылар га алмаша	Лп, Б, Ос, Е Бонитет 1 – 2	Кырлыган лы	Ср Л/к

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисү-ләр алым-нары, урман-нарны торгы-зу алым-нары
							Үләнле	Мүкле, лишай-ник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Дымлы имәнлек											
29.	Имәнлек чаганлы-юкәле, абагалы (Д кл.п.) ТУМ: Д3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы имәнлек	8Д1Ос 1Б бер. Лп, Кл, Карама, Ил	Сөзәклекләр-нең түбән өлеше	Соры урман зәгыйфь көлчә балчыксыман	Төркем-төркем имән, каен, усак, корычагач-тан тора	Уртача куелыкта, чикләвеклек, алкалы куак балан, эт шомырты, шомырт, карлыган	Куе. Абагалар, каз тәпие, тояк үлән, ясмык үлән, чина, кымызлык, баллыкый, йолдызча, миләүшә, урман гравилаты, таплы яфрак, яран	Юк	Усакка, каенга һәм юкәгә алмаша	Лп, Кл, Б, Ос Бонитет 1 – 2	Тубыл-гылы	СР Л/к
30.	Имәнлек елга үзәнендә тубылгылы (Д пмт.) ТУМ: Д4 Бонитет: 3 (2) Юеш имәнлек	6Д 2Б 2Ос + Е, Лп	Елгалар тугайлары	Чирәмле болын балчыксыман	Сирәк яисә уртача куелыкта имән, каен, усак	Сирәк яисә уртача куелыкта – эт шомырты, шомырт, тал, зелпе, гөлҗимеш карлыган	Киң яфраклы үләннәр: күк чәчәк, абага, тубылгы,таплы яфрак, каз тәпие, яран, казаяк, гравилат	Юк	Канәгатьлә нерлек, шытып чыккан имән һәм йомшак яфраклылр дан тора	Зирекч., Каен Усак Бонитет 1 – 3	Күрәнле	СР Е.з
	Урманның каен типлары											
31.	Каенлык күрәнле (Б ос.) ТУМ: С4 Бонитет: 4, 5 Юеш коры чыршылык	Каен нарат һәм чыршы катышмасы белән	Тигез түбән аермалар һәм сазлыкланган елга тугайлары түмәр-түмәр өслек белән	Торфлы череп баручы балчыксыман, ләмле-торфлы	Сирәк, зирек, каен	Сирәк талдан, эт шомыртыннан тора	Башаклы үлән, кылыч үлән, калужница, тубылгы	Торф мүге, күке житене, калкулыклар да яшел мүкләр	Шытып чыккан каен һәм зирек	Зирек Бонитет 4 – 5	Күрәнле	СР Е.з

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисү-ләр алым-нары, урман-нарны торгы-зу алым-нары
							Үләнле	Мүкле, лишай-ник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
				Урманның кара зирек типлары								
32.	Зиреклек (зиреклек ТУМ: С5, Д5 Бонитет 2(3, 1) Юеш зиреклек (торф катламы һәм сазлыклану булмаганда, бонитет 1)	7Олч 3Б +Ос Катышма Б һәм Ос төрле, кайвакыт булмый	Сазлыкланган тугайлар һәм бераз су агып чыга торган сазлык кырыйлары	Ләмле-торфлы чирәмле көлчә, череп баручы, балчыксыман, торф катламы 10 см кадәр яисә бөтенләй юк	Сирәк – зирек, кайчак каен һәм усак катыш	Сирәк – тал, кайчак шомырт, карлыган, юкә	Кылыч үлән, калужница, тубылгы,башак-лы үлән, калкулыкларда каз тәпие, кочедыжник, абага, таплы яфрак	Юк	Шытып чыккан зирек, каен һәм усак	Сирәк каен Бонитет 2 (3)	Күрәнле	СР Е.з
				Урманның тал типлары								
33.	Таллык елга үзәнендә (Т пм.) ТУМ В3 Бонитет 3 – 4 (2) Елга үзәне	10Ив	Елгалар һәм инешләр тугайлары	Төрле механик составлы	Юк	Юк	Сирәк тугай үләннәре	Юк	Канәгатьлә нерлек, шытып чыккан тал	Килеп чыкмый	Тубыл-гылы	СР Е.з
				Урманның антропоген типлары								
34.	Наратлык киптерелгән (Ст. ос.) ТУМ: А2 – А4, В1 – В3 Бонитет 3 – 4 Торфлык киптерелгән	9С1Б + Ос	Киптерелгән торфяниклар	Торфлы-череп баручы	Сирәк нарат	Сирәк – тал эт шомырты	Кассандра, түбәнлекләрдә сазанак, түмәрләрдә кара җиләк, нарат җиләге очрый	Күке җитене, микрокалку-лыкларда яшел мүкләр	Канәгатьлә нерлек, нарат, каен белән	Билгесез	Тубыл-гылы	СР Е.з

№ т/с	Урман тибы, үсеп чыккан урыны, бонитет классы	Үсентеләрнең уртача составы	Рельефта урнашуы	Туфрак	Яшь үсенте	Урманлык	Япма		Торгызу	Шуннан килеп чыгучы үсентеләр	Кисү тибы	Кисүләр алымнары, урманнарны торгызу алымнары
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
35.	Каенлык киптерелгән (Б т.ос.) ТУМ: С2 – С4 Бонитет: 2 – 3 (4) Торфлык киптерелгән	7б2Ос 1С + Ол	Киптерелгән торфяниклар	Торфлы-череп баручы	Сирәк нарат	Тал, эт шомырты, балан	Сирәкләндерелгән кара җиләктән, мамыкчадан, башаклы үләннән, ожиктан, төертамырдан тора	Күке җитене	Канәгатьләнерлек каен белән	Билгесез	Тубылгылы	СР Л/к

2.1.6. Агач материалы әзерләү өчен урманнардан файдалану сроклары һәм башка белешмәләр

Һәр урман бүлемтегендә урман үсентеләрен кисү, трелевкалау, агач материалын өлешчә эшкәртү, саклау һәм урман читенә чыгару агач материалын әзерләү максатларында урман кишәрлегеннән файдаланучы зат тарафыннан урман декларациясе нигезендә декларацияләнгән чор башланганнан соң 12 ай эчендә яисә урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсе нигезендә агач материалын әзерләү очрагында – урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсе белән билгеләнгән срок эчендә гамәлгә ашырыла.

Урман үсентеләрен кисү, саклау һәм агач материалын читкә чыгару буенча әлеге пунктта күрсәтелгән срокларны арттыру шушы таләпләрне үз вакытында үтәүне булдырмый кала торган уңайсыз һава шартлары килеп туган очракта рөхсәт ителә.

Урман үсентеләрен кисү, саклау һәм агач материалын читкә чыгару срогы урманнан файдаланучының язма гаризасы нигезендә 12 айдан да күбрәк вакытка озайтылырга мөмкин.

Агач материалын әзерләгәндә:

а) агач өстерәтү трассалары һәм урман юллары сыйфатында елгалар һәм инешләр үзәннәрен файдалану рөхсәт ителми;

б) урман үсентеләренә, үләнле өслеккә һәм туфракка зарар китерү, урманнарны сәнәгать калдыклары һәм урман бүлемтегеннән читтә бүтән калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми;

в) юлларны, күперләрне, урман юлларын, шулай ук киптерү челтәрен, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агып төшү урыннарын, инешләрне, елгаларны саклап калырга кирәк;

г) аударылган агачларны (киселгән һәм урман бүлемтегендә калдырылган агачларны да кертеп) һәм кискәннән соң асылынып калган агачларны шунда калдыру, шытып чыккан һәм сакларга тиешле урман үсентеләрен зарарлау яисә юк итү рөхсәт ителми;

д) чик янындагы, квартал, урман бүлемтен билгеләүче һәм башка баганаларны һәм агачлардагы һәм түмәрләрдәге тамгаларны, келәймәләрне һәм номерларны юк итү яисә зарарлау тыела;

е) кисү өчен билгеләнмәгән һәм агач материалы әзерләү кагыйдәләре һәм Россия Федерациясе урман законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны шул исәптән орлыкландыру чыганакларын һәм плюслы агачларны кисү һәм зарарлау тыела;

ж) рөхсәт ителгән чор (срокны озайтуны да кертеп) узганнан соң, агач материалы әзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатып торылганнан яисә туктатылганнан соң агач материалын әзерләү рөхсәт ителми;

з) урман бүлемтегендә агач материалын билгеләнгән срокта (срокны озайтуны да кертеп) чыгармыйча калдыру рөхсәт ителми;

и) урман бүлемтеген эшкәртүнең технологик картасы белән каралмаган урыннарда агач материалын чыгару, трелевкалау рөхсәт ителми;

к) урман бүлемтеген чистарту эшләрен башкармау һәм үз вакытында башкармау рөхсәт ителми;

л) туфракның өске уңдырышлы катламын, агач өстерәтү урыннарыннан һәм төяү урыннарыннан тыш, бозу рөхсәт ителми.

Агач материалын әзерләгәндә Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән төрләр сакланып калырга тиеш.

“Агач материалы әзерләү өчен рөхсәт ителми торган агачлар һәм куаклар төрләре (токымнары) исемлеген раслау турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 г. № 513 боерыгы белән расланган агачлар һәм куаклар төрләре (токымнары) агач материалы әзерләү өчен рөхсәт ителми.

Агач материалын әзерләгәндә биологик күптөрлелекне арттыру максатларында урман бүлемтегендә аерым кыйммәтле агачлар һәм аларның төрләре теләсә кайсы яруста сакланып калырга мөмкин (картайган агачлар, куышлы, кошлар оялары булган агачлар, шулай ук алар оя кору һәм вак хайваннар яшеренү һәм башкалар өчен потенциаль яраклы агачлар).

Агач материалы әзерләү максатларында кисү өчен билгеләнгән урман кишәрлеге мәйданын (алга таба – урман бүлемтеге) бүлеп бирү, шулай ук урман үсентеләренең сан һәм сыйфат характеристикалары һәм әзерләнергә тиешле агач материалы күләме билгеләнә торган урман бүлемтеген таксацияләү уздырыла. Урман бүлемтеге бүлеп биргәндә җирлектә урман бүлемтекләренең чикләре билгеләнә һәм сызып куела, сайлаулы кисүләр уздырганда кисү өчен билгеләнгән агачлар билгеләп куела.

Урман бүлемтекләрен бүлеп бирү һәм таксацияләү түбәндәгеләр тарафыннан тәэмин ителә:

- урман кишәрлекләрен арендалау шартнамәләре нигезендә агач материалы әзерләүче гражданнар һәм юридик затлар;
- үзләренә даими (сроксыз) файдалануга тапшырылган урман кишәрлекләрендә агач материалын әзерләү белән шөгыльләнүче федераль дәүләт учреждениеләре;
- Россия Федерациясе Урман кодексының 82-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары, урман үсентеләрен сату-алу шартнамәләре нигезендә гражданнар һәм юридик затлар тарафыннан агач материалы әзерләү өчен.

Барлык кисү рәвешләрендә урман бүлемтекләрен бүлеп бирү урман кварталы чикләрендә, кагыйдә буларак, карсыз вакытта гамәлгә ашырыла. Урманнарны таксацияләү өчен билгеләнгән бүлемтекләр, мәйданы Агач материалын әзерләү кагыйдәләре белән билгеләнгән күләмнәрдән артмаган рәвештә кисүгә бирелә.

Эксплуатацион урманнарда өлгергән, картайган урман үсентеләрен кискәндә урман бүлемтегенә урман таксацияләү бүлемтекләре кысаларында әлеге урман бүлемтеге чикләрендә гомуми мәйданы 3 гектардан артмаган өлгереп килүче агачлар бүлемтекләре дә кертелергә мөмкин.

Урман кварталында кисүгә өлгергән урман үсентеләренең бер үк вакытта берничә катнаш урман таксацияләү бүлемтеге бирелергә мөмкин, әмма аларның суммар мәйданы урман үсентеләренең иң күп токымы өчен билгеләнгән урман бүлемтеге зурлыгыннан артмаска тиеш.

Урман үсентеләрен кисүләр сайлаулы кисүләр яисә тоташ кисүләр рәвешендә гамәлгә ашырыла.

Сайлаулы кисүләр тиешле җирләрдә яисә җир кишәрлекләрендә агачларның һәм куакларның бер өлешен кисүдән гыйбарәт (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 2 өлеше).

Тоташ кисүләр дип тиешле җирләрдә яисә җир кишәрлекләрендә урман үсентеләре киселә, ул чакта аерым агачлар һәм куаклар яисә агачларның һәм куакларның төркемнәре урманнарны торгызу өчен сакланып калдырыла (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 3 өлеше).

Агач материалы әзерләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр әлеге урман кишәрлекләрендә урманнарны торгызу шарты белән генә рөхсәт ителә (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 5 өлеше).

Киселә торган агчларның һәм кисүләр технологияләренең характерына карап, урманчылыкта өлгергән, картайган урман үсентеләрен кисүләрнең түбәндәге төрләре уздырылырга мөмкин: ирекле-сайлаулы, төркем-төркем-сайлаулы, тигез-акрынлап, төркем-төркем-акрынлап (чокыр-чокыр), полоса аша акрынлап, озаклап-акрынлап кисүләр.

Ирекле-сайлаулы кисүләр вакытында мәйдан буйлап тигез рәвештә беренче чиратта зарарланган, картайган, акрын үсүче өлгергән агачлар киселә, әмма бу чакта агач токымнарын торгызу тәэмин ителергә, урманның яклау һәм мохит барлыкка китерү сыйфатлары сакланып калырга тиеш. Аяк өсли агачларның әлеге кисүләрдән соң тулылыгы 0,5тән түбәнрәк булмаска тиеш.

Төркем-төркем-сайлаулы кисүләр төркем-төркем төрле яшьтәге структурасы булган урман үсентеләрендә алып барыла, аларда картайган һәм өлгергән агачлар урман бүлемтеге мәйданы буенча урнашуларына карап, төркем-төркем киселә. Киселүче төркемнәр мәйданы 0,01 дан 0,5 гектарга кадәр тәшкил итә.

Тигез-акрынлап кисүләр вакытында бер үк класслы яшьтәге аяк өсли агачлар урман бүлемтегендә икенче ярустагы урман үсентеләрен һәм шытып чыккан үсентеләрне кисү барышында башлангыч яисә юлдаш урманнарны торгызуны тәэмин итеп, тигез генә сирәкләү юлы белән берничә мәртәбә башкарыла. Тигез-акрынлап кисүләр шулай ук яшәү көче басымчакланган шытып чыккан үсентеләре булган биек һәм уртача тулылыктагы, өлгерү дәрәҗәсе төрле булган, агач токымнары белән барлыкка китерелгән аяк өсли агачларда, катнаш урман үсентеләрендә (ылыслы-яфраклы, усак-каен һәм башка агачларда) гамәлгә ашырыла.

Башлангыч кисүләр вакытында аяк өсли агачлар тулылыгы 0,5кә кадәр кими. Үсентеләр булмаганда яисә аларны барлыкка китерү өчен яшь үсентеләр җитәрлек булмаганда, тиешле үсеш шартларында тигез-акрынлап кисүләр вакытында урманны торгызуга ярдәм чаралары башкарыла.

Төркем-төркем-акрынлап (чокыр-чокыр) кисүләр вакытында ике класслы яшьтәге агачлар шытып чыгучы оя-оя үсентеләр булган урыннарда төркем-төркем (чокыр-чокыр) берничә мәртәбә киселә (шулай ук аларның тагын шытып чыгулары тәэмин ителә), бер үк яшьтәге урман үсентеләрендә яшь үсентеләр төркем-төркем урнаштырыла. Өлгергән агачны кисү 30 - 40 ел буена 3-4 алымда башкарыла торган 0,01дән алып 1,0 гектарга кадәр мәйданнарда яшь үсентеләр төркемнәре тирәсендә гамәлгә ашырыла.

Озаклап-акрынлап кисүләр, әлеге шартларда тотрыклы булып кала торган, өлгереп җитмәгән, эксплуатацион күләмнәргә җиткән агачлар өлешен икенче

алымга калдырып, ике алымда төрле яшьтәге урман үсентеләрендә башкарыла. Беренче алымнан соң аерым тулылык куе төстәге ылыслы урманнарда 0,5тән һәм ачык төстәге ылыслы урман үсентеләрендә 0,4тән ким булмаска тиеш. Кисү алымнарын кабатлау чоры - 30 - 40 елдан соң.

Басу аша акрынлап кисүләрне уздырганда агач биеклегеннән артмаган киңлектәге билгеле бер тәртиптә чиратлаша торган полосаларда бер класслы яшьтәге агачлар дүрт алымда киселә, ә имәнлекләрдә – имән урман культураларын агачның икеләтелгән биеклегендә киләчәктә булдыру шарты белән киселә. Кисүнең мондый төре бер үк яшьтәге җилгә чыдам, яхшы дренажланган туфракта үсүче урман үсентеләрендә (беренче чиратта йомшак яфраклыларда, кыйммәтле токымнарның икенче ярусы һәм яшь үсентеләр булган) гамәлгә ашырыла

Басу аша кисүләр кискән вакытта тотрыклылыгын югалтучы агачларда кулланылмый.

Тигез-акрынлап, төркем-төркем-акрынлап (чокыр-чокыр), басу аша акрынлап, озаклап-акрынлап кисүләрнең иң соңгы алымы бары тик урман бүлемтегендә яшәргә сәләтле, урман үсентеләрен формалаштыруны тәэмин итүче, йомыкланган яшь үсентеләр формалаштырганнан соң гына гамәлгә ашырыла.

Кисүләр урыннарын кисү калдыкларыннан әрчү агач материалын әзерләү белән бергә башкарыла.

2.2. Чәер әзерләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Чәер әзерләү өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 31 статьясы, Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 24.01.2012 № 23 боерыгы белән расланган Чәер әзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Чәер әзерләү ылыслы үсентеләрнең кайрыларына кирт салу, чәерне саклау һәм аны урманнан читкә чыгару рәвешендәге эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт. Гражданнар, юридик затлар чәер әзерләүне урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашыралар. Урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе 10 елдан алып 49 елга кадәр срокка төзелә. Чәер әзерләү агач материалы әзерләү өчен билгеләнгән урманнарда гамәлгә ашырыла.

Кирт салуга өлгергән һәм картайган урман үсентеләре тапшырыла:

I - IV бонитет класслы нарат үсентеләре;

I - III бонитет класслы чыршы үсентеләре;

I - III бонитет класслы карагай үсентеләре;

Урта яшьтәге, өлгереп килүче һәм өлгергән I - III бонитет класслы пихта үсентеләре.

Кирт салу өчен яраклы дип сәламәт, кәүсәсенең диаметры: наратның һәм карагайның – 20 см һәм аннан да артык булган, чыршының - 24 см һәм аннан да артык булган зарар салынмаган агачлар санала.

Сәламәт, кәүсәсенең диаметры 16 сантиметрдан алып 20 сантиметрга кадәр булган нарат һәм карагай агачлары кирт салу өчен кисәренә кимендә 2 ел кала тәкъдим ителергә мөмкин.

Түбәндәгеләргә кирт салу рөхсәт ителми:

зарарлы организмнар чыганакларындагы урман үсентеләренә;

урман янгыннары, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар йогынтысы аркасында зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман үсентеләренә;

Россия Федерациясе законнары нигезендә агач материалы әзерләү максатларында өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен тоташ яисә сайлап алып кисүләр уздыру рөхсәт ителми торган урманнардагы урман үсентеләренә;

даими урман орлыклары кишәрлекләрендә, урман орлыклары плантацияләрендә, генетик резерватлардагы урман үсентеләренә, шулай ук плюслы агачларга, орлыкка дигән урман үсентеләренә, агачларга, орлык бирүчеләргә, орлык калкулыкларына һәм полосаларына.

Кирт салуга түбәндәгеләр тапшырылырга мөмкин:

урман үсентеләренең агач материалы гомуми запасының кимендә 40 проценты өлгергән агач булган урман үсентеләре;

сазланган туфракларда IV бонитет класслы һәм V бонитет класслы нарат үсентеләре;

нарат сирәклекләре;

нарат орлыклыклары, үз вазыйфасын үтәүче орлык полосалары һәм калкулыклары;

сайлап кисүгә билгеләнгән нарат агачлары;

2 - 3 га кадәр мәйдан биләгән нарат үсентеләре.

Кирт салуның 10 – 15 еллык срогын тәэмин итү өчен өлгергән һәм картайган нарат үсентеләре җитешмәгәндә, кирт салу тәмамланган срокка кисү яшенә җитәчәк һәм кисү өчен билгеләнгән өлгереп килүче агачларда кирт салу рөхсәт ителә.

2.2.1. Агачларга кирт салу фонды

Урманчылыкның Агачларга кирт салу фонды 2.2.1 нче таблицада китерелә.

2.2.1 нче таблица

Агачларга кирт салу фонды

Мәйдан, га

№ т/с	Күрсәткечләр	Кирт салу
1	2	3
1.	Барлыгы кирт салу өчен яраклы өлгергән һәм картайган үсентеләр:	2257
	Шулардан:	
	Кирт салуга җәлеп ителмәгән	2257
	Кирт салу өчен рентабельле түгел	-
2.	Кирт салуның еллык күләме	

2.2.2. Кирт салу төрләре

2.2.2. Кирт салу төрләре:
- гади кирт салу
- А һәм Б төркемнәре чәер чыгу стимуляторлары булган кирт салу
- хлорлы известьле кирт салу
- күкерт кислоталы кирт салу

2.2.2 нче таблица

Кирт салу төрләре, стимулятор	Кирт салу категорияләре
Гади кирт салу	I, II, III
А һәм Б төркемнәре чәер чыгу стимуляторлары булган кирт салу	I, II, III
Хлорлы известьле кирт салу	I, II
Күкерт кислоталы кирт салу:	
50%лы куертылган ачылык белән	I
75%-лы куертылган ачылык белән	II

2.2.3. Агачта каррлар саны һәм агач диаметрына бәйле рәвештә каррлар арасындагы ременьнәр киңлеге

Төрле категорияләрдәге кирт салу өчен агачлар кәүсәләрендә каррларның саны һәм агач диаметрына бәйле рәвештә каррлар арасындагы ременьнәрнең гомуми киңлеге 2.2.3.1 нче таблицада китерелә.

2.2.3.1 нче таблица

Төрле категорияләрдәге кирт салу өчен агачлар кәүсәләрендә каррларның саны һәм агач диаметрына бәйле рәвештә каррлар арасындагы ременьнәрнең гомуми киңлеге

1,3 метр биеклектә агач кәүсәсе диаметры, см	I категория		II категория		III категория	
	агач кәүсәсендә каррлар саны, данә	каррлар арасындагы ременьнәр-нең гомуми киңлеге, см	агач кәүсәсендә каррлар саны, данә	каррлар арасындагы ременьнәр-нең гомуми киңлеге, см	агач кәүсәсендә каррлар саны, данә	каррлар арасында-гы ремень-нәрнең гомуми киңлеге, см
20	1	20	1	30	-	-
24	1-2	20	1-2	30	-	-
28	1-2	20	1-2	30	1	28
32	1-2	20	1-2	32	1	32
36	1-2	20	1-2	36	1	36
40	1-2	24	1-2	40	1	40
44	2	24	2	44	1	44

1,3 метр биеклектә агач кәүсәсе диаметры, см	I категория		II категория		III категория	
	агач кәүсәсендә каррлар саны, данә	каррлар арасындагы ременьнәр-нең гомуми киңлеге, см	агач кәүсәсендә каррлар саны, данә	каррлар арасындагы ременьнәр-нең гомуми киңлеге, см	агач кәүсәсендә каррлар саны, данә	каррлар арасында-гы ремень-нәрнең гомуми киңлеге, см
48	2	24	2	48	1	48
52	2	30	2	52	1	52
56	2	30	2	56	1	56
60	2	30	2	60	1	60
60тан артык	2-3	40	2-3	агач кәүсәсе диаметрына тигез	2	агач кәүсәсенең 1/2 диаметры-на тигез

Чәер чыгару стимуляторы сыйфатында күкерт кислотасы ярдәмендә тамга салганда каррлар арасындагы ременьнәрнең гомуми киңлеге 4 сантиметрга арттырыла.

Соңгы елда нарат урман үсентеләрен кисү алдыннан каррлар арасындагы ременьнәрнең гомуми киңлеге кимендә 10 см итеп калдыру рөхсәт ителә.

Каррлар агач кәүсәсе әйләнәсе буенча тигез бүленә. Каррларны тигез урнаштыру мөмкин булмаса, каррлар арасындагы ременьнәрнең минималь киңлеге кимендә 10 см булырга тиеш. Каррлар арасындагы ременьнәр агач кәүсәсенең сәламәт ягына гына салынырга тиеш.

Каррлар арасындагы ременьнәрнең гомуми киңлеген киметү яисә 15 нче таблицада күрсәтелгән каррлар киңлеген арттыру рөхсәт ителми.

Нарат урман үсентеләрендә тамга салганда чәер чыгару стимуляторлары куллану рөхсәт ителә. Бер сезон эчендә берүк агачларда тамга салганда чәер чыгару стимуляторлары куллану рөхсәт ителми.

Чәер чыгару өчен актив матдәләрнең су катышмалары һәм аларның төрле концентрациядәге катышмалары рәвешендә барлык стимуляторлары да рөхсәт ителә. Хлорлы известь пасталар рәвешендә кулланыла. Күкерт кислотасы капрон яисә каолин белән куертылган сыеклык рәвешендә кулланыла.

Чәер чыгару стимуляторлары аларны куллану инструкцияләре нигезендә катгый рәвештә кулланылырга тиеш.

Сазланган туфракларда үсүче нарат урман үсентеләрендә һәм зәгыйфьләнгән нарат урман үсентеләрендә тамга салганда күкерт кислотасын куллану рөхсәт ителми.

Күкерт кислотасы кулланып тамга салына торган нарат урман үсентеләре кирт салу срогы узганнан соң киселергә тиеш.

Күкерт кислотасы кулланып, беренче сезон башланганда һәм һәр сезон азагында кирт салганда 3-4 мм тирәнлектә күкерт кислотасы кулланмыйча гына саклагыч яңартулар төшерелә.

Туктап торуның, яңартулар алымының, яңартулар тирәнлегенең һәм буразнаның иң чик мөмкин күрсәткечләре 2.2.3.2 нче таблицада китерелә.

2.2.3.2 нче таблица

Туктап торуның, яңартулар алымының, яңартулар тирәнлегенең һәм буразнаның иң чик мөмкин күрсәткечләре

Кирт салу, стимулятор төрләре	Кирт салу категория-се	Туктап тору кимендә, тәүлек	Яңарту адымы, артмаган, мм	Яңарту тирәнлеге, артмаган, мм	Буразна тирәнлеге, артмаган, мм
Гади кирт салу	I	2	15	6	8
	II-III	3	15	4	6
А һәм Б төркемнәре чәер чыгу стимуляторлары булган кирт салу	I	3	20	4	6
	II-III	4		4	6
Хлорлы известьле кирт салу	I	7	30	4	6
	II	10	40	4	6
Хлорлы известьле кирт салу Күкерт кислоталы кирт салу: 50%лы каолин белән куертылган 75%-лы каолин белән куертылган	I II	7 14	40 50	2 2	3 3

Сайлап алып кисүләргә билгеләнгән нарат урман үсентеләре кирт салуга беренче мәртәбә кисүләргә 5 ел кала тапшырыла. Нарат урман үсентеләренә кирт салу озынлыгы кисүләр арасындагы чор озынлыгына бәйле була, әмма ул 15 елдан да артмаска тиеш.

Сайлап алып кисүләр уздыру карала торган төрле яшьтәге нарат урман үсентеләрендә кирт салу кисүләрнең 10 елы эчендә уздырылырга мөмкин. Бу чакта беренче дәвердә киселергә тиешле агачларга гына кирт салына.

2.2.4. Чәер әзерләү өчен урманнардан файдалану сроклары

Нарат урман үсентеләренә кирт салу срогы 15 елдан артмаска тиеш.

Кирт салу уздыруның озынлыгына һәм нарат урман үсентеләрен кисүгә керешү срогына бәйле рәвештә кирт салу өч категория буенча уздырыла:

I категория буенча – 1-3 елдан соң кисүгә кертелгән нарат урман үсентеләре;

II категория буенча - 4-10 елдан соң кисүгә кертелгән нарат урман үсентеләре;

III категория буенча - 11-15 елдан соң кисүгә кертелгән нарат урман үсентеләре.

Кирт салу уздыруның дәвамлылыгы категорияләр буенча 11.1 нче таблицада китерелә.

2.2.4 нче таблица

Кирт салу уздыруның дәвамлылыгы

Кирт салу срогы, ел	Кирт салу чоры, эксплуатация башланганнан бирле, еллар	Кирт салу уздыруның дәвамлылыгы, ел	Кирт салу категориясе
15	1 елдан 5 елга кадәр	5	III
	6 елдан 12 елга кадәр	7	II
	13 елдан 15 елга кадәр	3	I
10	1 елдан 7 елга кадәр	7	II
	8 елдан 10 елга кадәр	3	I

Нарат урман үсентеләре бер категориядән икенчесенә күчкәндә кирт салуның технологик параметрлары үзгәрә.

2.3. Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе УКның 32 статьясы һәм "Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыю кагыйдәләрен раслау турында" Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 №512 боерыгы, "Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында" 22.05.2008 № 22-ТРЗ (22.12.2012 ред.) Татарстан Республикасы Законы белән регламентлана.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агачлар һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаклардан терлек азыгы, чыршы, пихта, нарат һәм (яисә) башка ылыслы токымнарның ботаклары, яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) башка ылыслы агачлар, мүк, урман туфрагындагы үсемлекләр җәймәсе, камыш, кыяклылар һәм башка шундый урман ресурслары керә.

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю гражданнар, юридик затлар тарафыннан – эшкуарлык эшчәнлеге башкару максатларында, ә гражданнар тарафыннан үз ихтыяҗлары өчен гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын эшкуарлык эшчәнлеге башкару максатларында әзерләү һәм җыю урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе 10 елдан алып 49 елга кадәр срокка төзелә..

Үз ихтыяҗлары өчен агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю ирекле һәм түләүсез гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә агач булмаган урман ресурсларын әзерләү и җыю өчен урманнардан рөхсәтле файдалану кварталлары исемлеге 1.2 нче таблицада китерелә.

Урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе яисә урман үсентеләрен сату-алу шартнамәсе нигезендә агач материалы әзерләгәндә кисүләрдән калган агач

булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өстәмә шартнамә төзүне таләп итми һәм урманнардан файдалануның аерым төре дип саналмый.

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, “Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында” 08.01.1998 № 3-ФЗ Федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган, шулай ук агач материалы әзерләү рөхсәт ителми торган агачлар һәм куаклар төрләре (токымнары) исемлегенә кертелгән үсемлекләр төрләрен файдалану тыела.

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен урман кишәрлекләрен арендалый торган гражданнар һәм юридик затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- арендалау шартнамәсе нигезендә урманнардан файдаланырга;
- урман инфраструктурасы булдырырга (урман юллары, урман складлары һәм башкалар);
- бирелгән урман кишәрлекләрендә туры паетлар һәм башка вакытлы корылмалар төзергә;
- Россия Федерациясенең урман законнарына каршы килмәсә, башка хокукларга ия булырга.

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдаланучы гражданнар һәм юридик затларның бурычлары түбәндәгеләр:

- урманнарны үзләштерү проектын төзергә;
- урманнарны үзләштерү проекты һәм әлеге Урман хуҗалыгы регламенты нигезендә урманнардан файдаланырга;
- урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе шартларын үтәргә;
- гражданнар сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә табигать мохитенә зарар китермәскә;
- туфрак эрозиясе булдырмаучы, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны булдырмаучы яисә чикләүче алымнар белән урманнардан файдаланырга;
- урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, шулай ук урманнарны карау кагыйдәләрен үтәргә;
- урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен тәэмин итү максатларында, санитар-савыктыру чараларын күрергә (черегән һәм зарарланган урман үсентеләрен кисәргә, урманнарны чүп-чардан, пычранудан һәм бүтән тискәре йогынтыдан арындырырга);
- ел саен урман декларациясен тапшырырга;
- квартал саен 1-ВЛ, 1-ОЗЛ и 1-ИЛ хисапларын тапшырырга;
- Россия Федерациясе законнарында каралган бүтән бурычларны үтәргә.

2.3.1. Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдалану нормативлары (еллык мөмкин күләмнәре) һәм параметрлары

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләгәндә һәм җыйганда урманнардан рөхсәтле файдалануның еллык мөмкин күләмнәре 2.3.1.1 нче таблицада китерелә.

2.3.1.1 нче таблица

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдалану параметрлары

№ т/с	Агач булмаган урман ресурсы төре	Үлчәү берәмлеге	Әзерләүнең еллык мөмкин күләме
1	2	3	4
1.	Җиләкләр	т	22,3
2.	Гөмбәләр	т	42,5
3.	Агач сутлары	т	4164,0
4.	Каен дегете әзерләү	т	1,7
5.	Ылыслы-витаминлы он җитештерү	т	21,4
6.	Дару чималы	т	0,5
7.	Чыршы һәм нарат ботаклары	т	-
8.	Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) башка ылыслы агачлар	мең данә	-

Агач булмаган урман ресурслары классификациясе (Сударев һәм башкалар, 1991 ел) бар, аның нигезенә барлыкка килү (әзерләү) урыны, ресурсны исәпкә алу (бәяләү) алымы, файдалану характеры белән аерылып торучы 3 төркемгә бүлү салынган (2.3.1.2 нче таблица).

2.3.1.2 нче таблица

Агач булмаган урман ресурслары классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
Агачның биомассасы компонентлары (урман калдыклары)	
Калын ботаклар	Нигезендә 3 см дан артык калынлыктагы агачның кәүсәдән чыгучы агачланагн ян үсентеләре, ГОСТ 17462-84
Нәзек ботаклар	Нигезендә 3 см һәм аннан да кимрәк калынлыктагы агачның ботакларыннан чыгучы агачланмаган ян үсентеләре, ГОСТ 17462-84
Агачларның яшел өлеше	Ылыс ябалдашлары, яфраклар, бөреләр һәм агачланмаган агач-куакларның үсентеләре, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре җиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, алкалы куак, имән, урман чикләвеге – нигезендә кимендә 1 см, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә,	Кәүсәнең, калын ботакларның, нәзек ботакларның агач материалы

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
башка токымнар кайрылары	өлешен каплый торган тышкы ягы, ГОСТ 17462-84
Нарат, башка токымнарның түмәр агач материалы	Агачның сәнәгать эшкәртүе һәм ягулык буларак куллану өчен билгеләнгән тамыр яны өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84
Чыбык-чабык	Агачларның 4 сантиметрга кадәр булган нәзек кәүсәләре , ТУ 463-8-766-79
Урманнан гомер буена файдалану ресурслары	
Чәер	Ылыслы агачларны яралаганда агып чыга торган сагызсыман матдә, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куерып киткән (катып киткән) чәер – түбән бонитетлы нарат үсентеләренә киртә ясаганда агып чыгучы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Кәүсәләрне яралаганда чыгучы үзле (сыек) чыршы чәере, ТУ 13-284-80
Башка урман ресурслары	
Тал һәм башка токымнар үсентеләре	Йорт җиһазлары әзерләү (ТУ 56-44-86), дубиль матдә әзерләү өчен кулланыла торган агач-куак токымнарының яшь ботаклары (ГОСТ 6663-74) һәм башкалар
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

Чыгарылган агач материалының 1000 $м^3$да агач булмаган урман ресурсларының беренчел продукциясен исәпләп чыгару мисалы 2.3.1.3 нче таблицада китерелә.

2.3.1.3 нче таблица

Чыгарылган агач материалының 1000 $м^3$да агач булмаган урман ресурсларының беренчел продукциясе (исәпләп чыгару мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Натураль чагылышта нормативлар, $м^3$		Беренчел продукция	Бер берәмлек продукциягә чимал чыгымы нормасы	Ресурслардан натураль чагылышта чыгучы продукциянең чагыштырма зурлыгы, %	
	калдыклар барлыкка килү (потенциаль ресурслар)	файдалануга яраклы (икътисадый мөмкин ресурслар)			потенциаль	икътисадый мөмкин
Эре ботаклар	110	24	Технологик чимал, $м^3$	1,3	84,6	18,5
Вак	90	20	Агач	2,7-3,3	30,0	6,7

Агач булмаган урман ресурслары	Натураль чагылышта нормативлар, $м^3$		Беренчел продукция	Бер берәмлек продукциягә чимал чыгымы нормасы	Ресурслардан натураль чагылышта чыгучы продукциянең чагыштырма зурлыгы, %	
	калдыклар барлыкка килү (потенциаль ресурслар)	файдалануга яраклы (икътисадый мөмкин ресурслар)			потенци-аль	икътиса-дый мөмкин
ботаклар			яшеллеге, т			
Кабык	100	70	Дубиль матдә, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Түмәрләр	30	15	Түмәр сагызы, т	5,4	5,6	2,8
Чыбык-чабык	110	77	Төрле токымнар-дагы һәм озынлыкта гы чыбык-чабык, $м^3$	1,1	100,0	70,0

Агач яшеллеге – ылыслар, яфраклар (бөреләр) һәм төрле агач һәм куак токымнарының кисүгә үк терлек азыгы яисә терлекләргә витамин продуктлары әзерләү өчен чимал рәвешендә кулланылучы диаметры 0.8 см га кадәр булган агачланмаган нәзек ботаклары (үрентеләре).

Техник яшеллек – эшкәртү өчен кулланыла торган агач яшеллегенең бер өлеше. Наратта ул агач яшеллегенең гомуми массасыннан – 35%, чыршыда – 50%, каенда – 20% тәшкил итә.

Ылыс яшеллеге запасларын билгеләү. Агач яшеллеген әзерләү кисү барышында аударылган төрле яшьтәге үсентеләрдә башкарыла. Агач яшеллеген әзерләү диаметры (d=1,3 м) кимендә 18 см булган үсеп утыручы агачларның өлгергән өлешеннән агач кәүсәсенең 30 %ы озынлыгында нәзек ботакларны кисеп алу юлы белән гамәлгә ашырыла.

Агач (техник) яшеллеге запасларын билгеләү региональ норматив-белешмә таблицаларны кулланып башкарыла.

Техник яшеллек запасын билгеләү өчен әлеге үсентеләрнең 1 гектарына агачларның уртача санын белергә һәм аларны калынлыгы баскычлары буенча бүләргә кирәк. Әгәр мондый белешмәләр булмаса, агачларны санап чыгып, 0.5 га сынау мәйданнарын билгеләргә, 1 гектарга һәр баскыч калынлыгы агачларының уртача санын билгеләргә кирәк. Табылган санны бер агачтан чыккан техник яшеллек санына тапкырлап, 1 гектарга аның запасын, аннары чимал базасының барлык мәйданындагы ресурсларын билгелиләр. Исәп-хисаплар вакытында шулай ук билгеле бер агач токымының 1 $м^3$ кәүсә массасына техник яшеллекнең уртача саныннан да чыгарга мөмкин.

Кабык, ылыслар, агач материалы органик булмаган һәм органик катышмалар буенча агач яшеллеге ГОСТ 21769-84 таләпләренә туры килергә тиеш.

Терлек азыгы өчен агач яшеллеген әзерләгәндә эт шомыртын, бүре җиләген, аю баланын, еламсар таллыкны, алкалы куакны, имәнне файдалану рөхсәт ителми.

Нарат һәм чыршы ылыслары ботакларының запасларын билгеләү. Пихта, нарат һәм чыршы ылыслары ботакларының запасларын билгеләү 2.3.1.4 нче, 2.3.1.5 нче региональ норматив-белешмә таблицаларны кулланып башкарыла.

2.3.1.4 нче таблица

Нарат ылыслары ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер агачтан нарат ылыслары ботаклары массасы, кг, биеклек разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
12	13	12	11	10	9
16	20	18	17	15	14
20	28	25	23	21	19
24	34	31	29	27	25
28	41	38	36	32	29
32	48	44	41	37	34
36	54	48	46	42	38
40	61	56	51	48	43
44	66	60	57	52	47
48	72	67	61	56	52
52	77	72	66	60	56
56	82	76	70	66	59

2.3.1.5 нче таблица

Чыршы ылыслары ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер агачтан чыршы ылыслары ботаклары массасы, кг, биеклек разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
8	10	9	8	7	7
12	21	18	16	15	13
16	38	31	44	24	20
20	63	53	29	37	31
24	86	72	60	50	42
28	125	104	80	67	56
32	150	126	105	88	67
36	195	163	125	104	87
40	229	192	146	123	103

D=1.3 м, см	Бер агачтан чыршы ылыслары ботаклары массасы, кг, биеклек разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
44	269	224	172	144	110
48	289	239	200	167	128
52	331	276	232	177	148

Нарат түмәре сагызы дип өлгергән наратның түмәренең һәм тамырларының чәерле матдәләрен алу өчен чимал буларак кулланыла торган сәламәт өлеше атала. Агачларны кискәннән соң түмәрләр акрынлап чери башлый. Черү процессы иң беренче чиратта сагызы аз булган түмәр өлешенә тия. Сагызлы матдәләр агач материалына черүгә каршы тотрыклылык бирә. Башта түмәрнең тышкы ягы һәм вак тамырлары чери. Түмәрнең аз сагызлы өлеше черү процессы түмәр сагызы әзерләү өчен киләчәктә куллану җәһәтеннән түмәрнең өлгерү процессы була.

Түмәрнең өлгерүен карап беләләр. Тышкы ягы черегәч һәм төп өлешеннән җиңел аерыла башлагач, түмәр файдалану өчен өлгергән дип санала. Өлгергән түмәрләрне аралау һәм чистарту җиңел була. Түмәр өлгереп килгән вакытта ул сагызлы матдәләргә байый, сагызы азрак түмәрләр тизрәк череп бетә. 15 елдан соң түмәр сагыз әзерләү өчен өлгергән дип санала, бу вакытта урман бүлемтегендә барлык түмәрләрнең 70%ка якыны кала. Әгәр сагыз әзерләү урман кискәннән соң 25 елдан соң башкарылса, элеккеге урман бүлемтегендә түмәрләрнең башлангыч саныннан 40%ка якыны гына кала. Иң эре һәм сагыз матдәсе зур булганнары гына кала.

Агач кискәннән соң түмәрнең җирдә калу вакытына карап, яңаларга (5 елга кадәр), өлгереп килүчеләргә (5-10 ел) һәм өлгергәннәргә бүленә (10 елдан артык).

Нарат сагызы өлгерү процессы туфрак-климатик һәм урманчылык алып бару факторларына бәйле һәм, кагыйдә буларак, 10-15 елга кадәр сузыла. Көньяк районнарда тизрәк өлгерә, төньяк районнарда – акрынрак. Коры туфракларда дымлы туфракларга караганда акрынрак өлгерә.

Барысыннан да күбрәк вакыт төше шактый зур булган түмәрләр саклана, аларның саны киселгән агач характеристикасына бәйле.

Түмәр сагызы запасларын билгеләү. Түмәр сагызы әзерләү өчен түбәндәге чимал базасы була:

- яңа һәм коры туфракларда яңадан кисүләр булмаган наратлар;
- 13 яшькә кадәрге, I-IV бонитет класслы, ылыслыларда 0,3-0,7 тулылыгы булган һәм яфраклыларда 0,3-0,8 тулылылыгы булган ылыслы һәм яфраклы яшь үсентеләр, аерым якланучы кишәрлекләрдән гайре;
- нарат кисүләрендә 4-5 яшьлек үсеп китү мөмкинлеге 40-50% булган урман культуралары (ябалдашлары кушылмаган культуралар) һәм 6-12 яшьлек 0,4-0,6 тулылыгы булган, рәт аралары киңлеге 2,5 метрдан артык;
- I-IV бонитет класслы ревизион чордагы нарат урман бүлемтекләре.

1 гектарга әзерләргә рөхсәт ителә торган түмәрләр саны (данә) урман культуралары булуга һәм аларның торышына карап билгеләнә.

Әзерләнә торган түмәрләр саны:

1.	0,5 метрга кадәр биеклектә:	5 мең данә/га кадәр	175
		5–8 мең данә/га	100
2.	0,5-1,5 метрга кадәр биеклектә:	3 мең данә/га кадәр	100
		3–5 мең данә/га	75
		5 мең данә/га дан артык	-
3.	1,5 метрга кадәр биеклектә:	5 мең данә/га кадәр	50
		5 мең данә/га дан артык	-

Үзләре үсеп чыккан яфраклы яшь токымнарны кисү:

1 метрга кадәр биеклектә:	чикләүләрсез
3метрдан да артыграк биеклектәге каенлыклар:	100
1,5-3 метр биеклектәге каенлыклар:	125

Урманнарның коры дала типларының алда китерелгән категорияләрендәге урманнарга таксация уздыру барышында 20дән артык чыршысы булган наратлыкларны кисүнең күптән узган һәм 1 гектарга кимендә 50 түмәр булса, түмәр сагызын исәпкә алына. Бу чакта 1 гектарга түмәрләр саны, түмәрләрнең уртача диаметры һәм сагызлылыкның өлгерү классы (кисүләр вакыты) исәпкә алына. Түмәр сагызының өлгергәнлек класслары 2.3.1.6 нчы таблицада китерелә.

2.3.1.6 нчы таблица

Түмәр сагызының өлгергәнлек класслары

Кисү вакыты, ел	Өлгергәнлек классы	Сагыз характеристикасы	Түмәрләрнең өлгергәнлек классының тышкы күренешләре
1-5	I	Яшь	Тышкы кайрысы череми һәм төше белән бербөтен
6-10	II	Өлгереп килүче	Тышкы кайрысы теге яисә бу дәрәҗәдә черегән, җирдән өстә өлешендә бераз көч куюга төшеннән аерыла, җирдән аста өлешендә – аерылмый
11-15	III	Өлгергән	Тышкы кайрысы шактый гына черегән һәм төштән бик җиңел аерыла
16-20	IV	Картайган	Тышкы кайрысы бөтенләй черегән, төше чери башлаган

1 гектарга түмәрләр саны сынау мәйданчыкларында тоташ санау, ленталы санау яисә исәпкә алу адымнары юлы белән билгеләнә (21 түмәр арасындагы аралар буенча билгеләнә торган уртача ара буенча).

Түмәр сагызы ресурслары, түмәрләрнең саныннан һәм диаметрыннан чыгып, региональ норматив-белешмә таблицаларны исәпкә алып билгеләнә.

Нормаль юкә агачларында 1 гектардан мунчала чыгу 2.3.1.7 нче таблицада китерелә.

2.3.1.7 нче таблица

Нормаль юкә агачларында 1 гектардан мунчала чыгу

Уртача диаметры, см	Агачның тулылыгы							
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
16	53	58	62	64,6	65,4	66,4	67	67,5
18	48,8	51,2	54,8	57	57,8	58,6	59,2	59,6
20	42	45,9	49,1	51,2	51,3	52,6	53,4	53,5
22	38	41,6	44,5	45,3	46,9	47,6	48	48,4
24	34,9	38,2	40,9	42,6	43,1	43,8	44,2	44,5
26	31,8	34,8	37,2	38,9	39,3	39,9	40,3	40,6
28	29,4	32,2	34,4	35,9	36,3	36,9	37,2	37,5
30	27,1	29,7	31,7	33,1	33,5	34	34,3	34,6

Искәрмә. Мунчала запаслары кисә башланган үсентеләре өчен формула буенча билгеләнә: V=0,1KxMxL, анда V – мунчала чыгу; К – үсентеләрдә юкә составы коэффициенты; М – үсентеләр запасы; L –1 $м^3$ юкәгә мунчала чыгу (таблица күрсәткече).

Агач үсентеләренең күп кенә төрләренең кабыгы дубиль сыйфатында күн производствосында кулланыла. Үсемлек рәвешендәге дубиль матдәләр арасында тал кайрысы беренче урыннарның берсен алып тора. Тал кайрысы белән эшкәртелгән күн эластик, йомшак һәм югары механик сыйфатларга ия була.

Талның кайбер төрләре (ак, кәҗә, уалучан, әйлән-бәйлән, кызгылт) кайрысыннан йонны, ефәкне, лайка күнен, җитен һәм мамык җепләрен буяу өчен буяулар әзерлиләр, салицил һәм гликозид алалар. Талның яшь кайрысы капчык материалы, баулар, шпагат әзерләү өчен кулланыла.

Тал кайрысының дубиль матдәләре – таннидлар – билгеле бер эрү ноктасы булмаган аморф (кристаллик булмаган) катышмалар. Таннидлар проценты югарырак булган саен, кайрының дубиль чимал буларак сыйфаты арта.

Кайрыдагы таннидлар саны асылда талның төренә бәйле. Таннидлыкка тәэсир итүче факторлар – үсемлекнең яше, талда кайрының урнашкан җире, әзерләү сезоны, үсү урыны шартлары.

Агач рәвешендәгеләрдән иң кыйммәте булган таллар арасында кәҗә, уалучан, биек, саз һәм биш яфрак таллар санала, алар кайрысында таннидлар 8 дән алып 12%ка кадәр. Агач-куак рәвешендәгеләрдән таннидлар иң күп булганы – өчьяфрак, коры кайрылы, соры һәм йонлач таллар. Кайрысында 7%тан да азрак таннидлар булганнарга кайрысыз төркем кертелә.

Иске һәм бөкеләнгән кайрыда, бер еллык яшь ботаклардагы кайрылар кебек үк таннидлар бик аз була. Күп төрләр өчен таннидлар 4 елдан алып 15 елга

кадәрге яшьтәге талларга хас. Кәүсәнең аскы өлешендәге кайрыда таннидлар өске өлешеннән күбрәк була.

Суты йөргәндә талда таннидлар кышкыга караганда шактый күп була, тал кайрысында дубиль матдәләрнең иң күп күләме суты иң интенсив йөргән чакта – май башыннан алып июль уртасына кадәр була.

Таннидлар күләменә тал үсентеләренең кайда үсеп чыгулары да тәэсир итә. Уңдырышлырак туфраклар дубиль матдәләр туплануга китерә.

Каен тузы әзерләүне исәпкә алу һәм аның үзенчәлекләре. Каен тузы ике төрдә әзерләнә. Сутлы килеш – үсеп утыручы агачлардан һәм шкурка ярдәмендә (ышкып алу)– каенның аскы өлешеннән, утыннардан һәм аударылган агачлардан. Үсеп утыручы агачлардан каен тузы әзерләү, кисү башланырга 1-2 ел кала, урман бүлемтегендәге агачлардан рөхсәт ителә, моңа диаметры 12 см дан ким булган һәм фанер әзерләү өчен билгеләнгән мазсус сортлы агачлар керми.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузы салдыру язгы чорда, агачның кайры астына һәм материалга китә торган өлешенә зыян китермичә генә, гомуми биклегенең яртысына кадәр башкарыла.

Аударылган агачлардан һәм корыган агачлардан шкурка ярдәмендә каен тузы әзерләү урман фондының бөтен территориясе буенча елы буена башкарылырга мөмкин.

Әзерләнгән каен тузы сыйфаты “Дегет җитештерү өчен каен тузы” ТУ 13-707-83га туры килергә тиеш. Каен тузының чыгышы, 1 $м^3$ кәүсә агач материалыннан 1 кг күләмендә 2.3.1.8 нче таблицада китерелә.

2.3.1.8 нче таблица

Каен тузы чыгышы, 1 $м^3$дан кәүсә агач материалыннан килограммнарда

Сортиментлар исеме	Диаметры, см	Каен тузы чыгышы	
		Яңа гына салдырылган килеш	Коры килеш
Эре	26 һәм аннан да күбрәк	6,3	3,8
Уртача	14-24	7,2	4,3
Вак	13	2,2	1,3
Утын	13 һәм аннан күбрәк	2,2	1,3

Тал кайрысының чимал базасы елга үзәннәрендәге һәм дымлы урыннардагы куаклы үзәннәрнең, сазланган урманнардагы, ягъни дымы җиткән һәм уңдырышлы туфраклы урыннардагы табигый таллыклардан гыйбарәт.

Тал кайрысын әзерләү кайрысында дубиль матдәләр 7%тан да ким булмаган талларда башкарыла (дымлылык 16%).

Агачсыман таллар: кәҗә талы – кайрының таннидлыгы 16%; уалучан, биш яфрак - 10%.

Куаклылар: соры, миндальсыман - кайрының таннидлыгы 17%; көлсыман, колаклы - 11; куе кызыл - 9.6; рус талы - 7-15; чыбыклы - 10; йонлач - 11; озын яфраклы, кара тал - 10.5; лапландия талы - 8-14; киң яфраклы - 11%. Түбән таннидлы таллар: ак тал һәм еламсар тал - кайрының таннидлыгы 6-7%.

Тал кайрысын әзерләү өчен 5 яшьтән олырак булган куак таллар, агачсыман таллар – 15 яшьтән олырак булган таллар ярый. Агач материалы запасы кимендә 5 м^3/га булган алда күрсәтелгән тал төрләре яраклы.

1 м^3 яңа киселгән агачтан тал кайрысы чыгышы – уртача 65 кг.

Тал кайрысы запасларын билгеләү, 1 гектарга тал агач материалы запасыннан чыгып, 2.3.1.9 нчы таблица нигезендә башкарыла.

2.3.1.9 нчы таблица

1 гектарга тал агач материалы запасыннан чыгып,
коры тал кайрысы массасы

Запас күләменә карап, меңнәр, йөзләр, дистәләр һәм берәмлекләр саны, м^3	Кайры массасы, саннар бүлекләре буенча тонналарда				Запас күләменә карап, меңнәр, йөзләр, дистәләр һәм берәмлекләр саны, м^3	Кайры массасы, саннар бүлекләре буенча тонналарда			
	меңнәр	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр		меңнәр	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр
	Куаксыман таллар					Агачсыман таллар			
1	70	7	0,7	0,1	1	60	6	0,6	0,1
2	140	14	1,4	0,1	2	119	12	1,2	0,1
3	210	21	2,1	0,2	3	178	18	1,8	0,2
4	280	28	2,8	0,3	4	238	24	2,4	0,2
5	350	35	3,5	0,4	5	298	30	3,0	0,3
6	420	42	4,2	0,4	6	357	36	3,6	0,4
7	490	49	4,9	0,5	7	416	42	4,2	0,4
8	560	56	5,6	0,6	8	476	48	4,8	0,5
9	630	63	6,3	0,6	9	536	54	5,4	0,5

Мисал: куаксыман талдагы агач материалы запасы 10 га урман бүлемтегендә – 175 м^3/га. Таблица нормативларыннан чыгып, коры кайры авырлыгы: 7+4,9+0,4=12,3 т/га; 12,3 т/га*10 га=123 т.

Чыршы кайрысын исәпкә алу.

Чыршы кайрысын дубиль матдәләр алу өчен әзерләү өлгергән һәм картайган агачлы урман бүлемтегендә чыршыларны кискәндә сут йөргән чорда диаметры 20 см булган агачларда гамәлгә ашырыла. Дубиль матдә чыгышы 1 м^3 әзерләнгән чыршы агачы материалыннан уртача 40 кг тәшкил итә.

2.3.2. Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен урманнардан файдалану сроклары

Түмәр сагызын әзерләү теләсә нинди максатлар өчен билгеләнгән урманнарда рөхсәт ителә, мондый әзерләү урман үсентеләренә, шытып чыгучы һәм яшь үсентеләргә зыян китермәскә тиеш.

Түмәр сагызын әзерләү ысулы (кулдан, трактор ярдәмендә, шартлатып һәм башкалар) аренда шартнамәсендә билгеләнә.

Түмәр сагызын әзерләү эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары буйларындагы, тау һәм аермалар ярларындагы урманнарның яр яклау һәм туфрак яклау участокларында, шулай ук 0,8-1,0 тулышлы яшь үсентеләрдә рөхсәт ителми.

Каен тузы әзерләү кисү өчен бүлеп бирелгән үсеп утыручы агачлардан кисәргә 1-2 ел кала (фанер төбәнәге һәм махсус сортимент әзерләү өчен билгеләнгән агачлардан гайре), шулай ук сайлап алу һәм тоташ кисү уздырылган башка урман бүлемтекләрендәге яңа киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузы әзерләү язгы-җәйге һәм көзге чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Әзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнең өлеше агачның гомуми биеклегенең яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан каен тузы әзерләү ел дәвамында башкарыла.

Каен тузы әзерләү өчен агачларны кисү тыела.

Кабык һәм кайры әзерләү ел дәвамында агачлар кискән вакытта башкарыла. Тал кайрысы язгы-җәйге чорда әзерләнә.

Тал кайрысы әзерләү өчен 5 яшьлек куак таллар, 15 яшьлек агач таллар яраклы.

Чыбык-чабык әзерләү. Юан очының диаметры 4 см булган нәзек агач кәүсәләре, шулай ук агачларның киселгән ботак очлары, ботаклары һәм чыбыклары була. Чыбык-чабык ике категориягә бүленә: 2-4 м һәм 4 мдан да артыграк.

Ботаклардан терлек азыгы әзерләү. Ботаклардан терлек азыгы дип 1,5 см га кадәр калынлыкта булган, кайбер яфраклы һәм ылыслы агачларның яшь ботакларыннан әзерләнгән һәм терлек азыгы буларак кулланыла торган урман материалы атала.

Ботаклардан терлек азыгы әзерләү өчен яфраклылар (каен, усак, чаган, чикләвек, юкә, тополь, корычагач һәм башкалар) һәм ылыслылар (асылда чыршы) токымнары ботаклары кулланыла. Ботаклардан терлек азыгы әзерләү өчен нигездә җәй көне яфраклыларның яшь ботаклары кулланыла, ылыслылар – кыш көннәре.

Ботаклардан терлек азыгы әзерләү сайлап алына торган һәм тоташ урман кисүләр барышында гамәлгә ашырыла.

Пихта, нарат, чыршы ботакларын әзерләү бары тик сайлап алып һәм тоташ урман кисүләр барышында урман бүлемтегендәге киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачлар әзерләү беренче чиратта махсус плантацияләрдә, чистартылырга тиешле урман

кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хуҗалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда) рөхсәт ителә.

Чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачлар әзерләү агач материалы әзерләгәндә, шул исәптән киселгән чыршыларның очларыннан рөхсәт ителә.

Мүк, коелган яфраклар катламын, урмандагы аяк асты япмасын, камыш әзерләү төзелеш, шулай ук авыл хуҗалыгы терлекләре өчен азык һәм асларына салу материалы сыйфатында ярдәмче материал буларак һәм компост әзерләү өчен аларны куллану максатларында башкарыла. Аларны әзерләгәндә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерелмәскә тиеш.

Мүк әзерләү алымнары һәм нормалары аренда шартнамәсендә билгеләнә.

Бензопычкылар ярдәмендә мүк әзерләү бары тик Урманчылык хезмәткәрләре тикшереп торганда гына башкарыла.

Урмандагы аяк асты япмасын җыю бер үк мәйданда биш елга бер мәртәбә генә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын җыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын җыю, бу елда коелачак яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, җәй азагында, әмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Табигатьне һәм башка объектларны яклау вазыйфасын башкаручы урмандагы аяк асты япмасын җыю тыела.

Урман кишәрлекләрендә агачларны әзерләү (казып алу) I класслы яшьтә булган ылыслы үсентеләрдә, I һәм II яшьтә булган яфраклы үсентеләрдә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлекләренең өстәмә урманчыгында куакларны әзерләү (казып алу) уртача куелыктагы яисә бөтенләй куе булган урманчыкта яки әзерләнә торган токым бик күп булган өлештә башкарыла. Әзерләнә торган төрнең калган куаклары саны бер гектарга кимендә 1000 данә булырга тиеш.

Чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хуҗалыгы юлларында, печән чабу урыннарында, электр үткәргеч линияләрдә, су баскан зоналарда, автомобиль юлларына бүлеп бирелгән полосаларда, торбаүткәргечләрдә һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда), шулай ук сайлап алып яисә тоташ урман кискәндә урман бүлемтекләрендә киселгән агачлардан яфраклы токымнардан (каен, усак, тал һ.б.) мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен ботаклар һәм куаклыклар әзерләнә.

Агач яшеллеген әзерләү. Агач яшеллегенә яфраклы һәм ылыслы токымнарның яфраклары, бөреләре, ылыслары һәм нигезендә диаметры 8 мм га кадәр булган яңа чыккан ботаклары керә.

Ылыслы витамин оны җитештерү өчен агач яшеллеген әзерләү бары тик сайлап алып яисә тоташ урман кискәндә генә урман бүлемтекләрендә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

Пихта мае җитештерү өчен агач яшеллеген (пихта ботакларын) әзерләү өлгергән пихта үсентеләрендә язгы-җәйге чорда диаметры кимендә 18 см булган үсеп утыручы агачлардан тере ябалдашының бары тик 30%ы озынлыгында гына үткен корал белән кисеп алу юлы белән кулдан әзерләү рөхсәт ителә. Бу чакта ботаклар кыеклап яисә тип-тигез итеп, тирәсен мунчалалатмыйча гына киселергә, ботакларның агачта калдырылган өлешенең озынлыгы кимендә 30 см булырга тиеш.

Пихта ботакларын бер үк урман үсентеләрендә әзерләү 4-5 елдан соң гына рөхсәт ителә.

Гражданнар тарафыннан үз ихтыяҗлары өчен агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю тәртибе.

Нарат, чыршы һәм пихта ботакларын әзерләү, бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар (урманнардан файдаланучылар) белән килештереп кенә, урман үсентеләрен кисү урыннарында киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

Тал кайрысы киселгән агачлардан, бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар белән килештереп кенә, язгы-җәйге чорда әзерләнә. Үсеп утырган агачлардан кайры каезлау тыела.

Каен тузы әзерләү корыган һәм ауган агачлардан ел дәвамында башкарыла. Үсеп утырган каеннардан каен тузы әзерләү бары тик агымдагы елда киселергә тиешле агачлардан бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар белән килештереп кенә башкарыла.

Мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен, шулай ук терлек азыгына ботаклар һәм куаклыклар әзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда), шулай ук янгынга каршы, урман хуҗалыгы һәм урман әзерләү билгеләнгән ведомство юлларының бүлеп бирелгән полосасында, урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар белән килештереп, урман хуҗалыгы чараларын гамәлгә ашырганда киселгән агачлардан башкарыла.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачлар әзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хуҗалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда) башкарыла. Әзерләү урыннары вәкаләтле орган белән язма рәвештә килештерелә.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачлар әзерләү агач кискәндә, шул исәптән эшкәртелә торган урман бүлемтегендә, урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар белән килештереп, киселгән агачларның очларыннан рөхсәт ителә.

Мүк, урмандагы аяк асты япмасын җыю, бу елда коелачак яфраклар һәм ылыс шулай ук япма хасил итсен өчен, җәй азагында, әмма яфраклар коела башлаганчы ук, бер үк мәйданда җыйганда вәкаләтле орган белән килештерү

буенча биш елга бер мәртәбә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын җыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын җыю бу елда коелачак яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, җәй азагында, әмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Үз ихтыяҗларың өчен агач булмаган урман ресурсларының аерым төрләрен әзерләгәндә һәм җыйганда урман кишәрлекләрен файдалануга карата “Татарстан Республикасы урманнарыннан файдалану турында” 22.05.2008 22-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән таләпләр:

Каен тузы әзерләү кисү өчен бүлеп бирелгән үсеп утыручы агачлардан кисәргә 1-2 ел кала (фанер төбәнәге һәм махсус сортимент әзерләү өчен билгеләнгән агачлардан гайре), шулай ук сайлап алу һәм тоташ кисү уздырылганда урман бүлемтекләрендәге яңа киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузы әзерләү язгы-җәйге һәм көзге чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Әзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнең өлеше агачның гомуми биеклегенең яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан каен тузы әзерләү ел дәвамында башкарыла.

Каен тузы әзерләү өчен агачларны кисү тыела.

Кабык һәм кайры әзерләү ел дәвамында агачлар кискән вакытта башкарыла. Тал кайрысы язгы-җәйге чорда әзерләнә.

Тал кайрысы әзерләү өчен 5 яшьлек куак таллар, 15 яшьлек агач таллар яраклы.

Чыбык-чабык әзерләү агач материалы әзерләү һәм урманнарны карау кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

Ел дәвамында ботаклардан терлек азыгы әзерләү өчен агач-куак токымнары кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы әзерләү сайлап алына торган һәм тоташ урман кисүләр барышында гамәлгә ашырыла.

Пихта, нарат, чыршы ботакларын әзерләү бары тик сайлап алына торган һәм тоташ урман кисүләр барышында урман бүлемтегендәге киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

2.4. Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 34, 35 статьялары, Азык-төлек урман ресурсларын әзерләүнең һәм дару үләннәре җыюның Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 №511 боерыгы, “Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында” 2008 елның 22 маендагы 22-ТРЗ номерлы ТР Законы (22.12.2012 ред.) белән регламентлана.

Азык-төлек урман ресурсларына кыргый үсүче җимешләр, җиләкләр, чикләвекләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты һәм башка урман ресурслары керә.

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю эшкуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыру максатларында – гражданнар, юридик затлар тарафыннан, үз ихтыяҗлары өчен гражданнар тарафыннан башкарылырга мөмкин.

Эшкуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыру максатларында азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе 10 елдан алып 49 ел срокка төзелергә мөмкин.

Үз ихтыяҗлары өчен азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю ирекле һәм түләүсез башкарыла.

Чикләрендә азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урманнардан файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлеге 1.2 нче таблицада китерелә.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, "Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында" 08.01.1998 № 3-ФЗ Федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган, шулай ук агач материалы әзерләү рөхсәт ителми торган агачлар һәм куаклар төрләре (токымнары) исемлегенә кертелгән кыргый үсүче үләннәрне һәм гөмбәләрне әзерләү һәм җыю тыела. Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урман кишәрлекләрен арендалаучы гражданнар һәм юридик затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урманнардан файдалануны аредна шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырырга;
- кирәк чакта урман инфраструктурасы булдырырга (урман юллары, урман складлары һ.б.);
- бирелгән урман кишәрлекләрендә киптерү, гөмбә пешерү җайланмалары складлар һәм башка вакытлы корылмалар урнаштырырга;
- гамәлгә ашыруы Россия Федерациясе урман законнарына каршы килмәсә, башка хокукларга ия булырга.

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урман кишәрлекләрен арендалый торган гражданнар һәм юридик затларның бурычлары түбәндәгеләр:

- урманнарны үзләштерү проектын төзергә;
- урманнарны үзләштерү проекты һәм әлеге урман регламенты нигезендә урманнардан файдаланырга;
- урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе шартларын үтәргә;
- гражданнар сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зыян китерүне булдырмаска;
- туфрак эрозиясе булдырмаучы, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны булдырмаучы яисә чикләүче алымнар белән урманнардан файдаланырга;

- урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, шулай ук урманнарны карау кагыйдәләрен үтәргә;
- урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен тәэмин итү максатларында санитар-савыктыру чаралары күрергә (черегән һәм зарарланган урман үсентеләрен кисәргә, урманнарны чүп-чардан, пычранудан һәм бүтән тискәре йогынтыдан арындырырга);
- ел саен урман декларациясен тапшырырга, шулай ук квартал саен билгеләнгән тәртиптә хисаплар тапшырырга;
- Россия Федерациясе законнарында каралган бүтән бурычларны үтәргә.

2.4.1. Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен аларның төрләре буенча әзерләү һәм җыю нормативлары (еллык мөмкин күләмнәре) һәм параметрлары

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләгәндә һәм дару үләннәре җыйганда урманнардан рөхсәтле файдалануның еллык мөмкин күләмнәре 2.4.1 нче таблицада китерелә.

2.4.1 нче таблица

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләгәндә һәм дару үләннәрен җыйганда урманнардан файдалану параметрлары

№ т/с	Азык-төлек урман ресурсларының һәм дару үләннәрененең төре	Үлчәү берәмлеге	Еллык мөмкин булган әзерләү күләме
Азык-төлек ресурслары			
1.	Җиләкләр: нарат җиләге	т	-
	мүк җиләге	т	-
	күк җиләк	т	-
	кура җиләк	т	20,3
	каен җиләге	т	0,2
	кара җиләк	т	-
	кызыл бөрлегән	т	-
	миләш, шомырт	т	-
	Барлыгы	т	20,5
2.	Гөмбәләр: ак гөмбә	т	5,9
	майлы гөмбә	т	6,4
	ал гөмбә	т	14,5
	усак гөмбәсе	т	1,7
	каен гөмбәсе	т	5,5
	гөрездә	т	3,0
	әтәч гөмбәсе	т	1,3
	баллы гөмбә	т	4,3
	Барлыгы	т	42,5
3.	Агач суты: каен	т	4164,0
Дару чималы			
4.	Сары мәтрүшкә, таплы яфрак ике	т	0,3

№ т/с	Азык-төлек урман ресурсларының һәм дару үләннәреннең төре	Үлчәү берәмлеге	Еллык мөмкин булган әзерләү күләме
	оялы, ландыш, сукыр кычыткан, дару ромашкасы, меңьяфрак, тигәнәк, канлы үлән, валериана, гөлбадран, җәенке яфрак, үги ана яфрагы, наратбаш һәм башкалар		(коры килеш)

Җиләкләрнең, гөмбәләрнең һәм дару үләннәре уңышының 99%ы җирле халык тарафыннан үзләштерелә, шуңа күрә мөмкин булган әзерләү күләмнәре китерелми.

2.4.2. Әзерләү һәм җыю сроклары.

Кыргый үсүче җимешләр һәм җиләкләр әзерләү катгый рәвештә билгеләнгән срокларда башкарыла. Кыргый үсүче җимешләр һәм җиләкләр әзерләү сроклары уңышның массакүләм өлгерү вакытына бәйле.

Җимешләрне әзерләү өчен җимеш бирүче ботакларны кисү тыела.

Чикләвекләр әзерләү. Чикләвекләр әзерләү алымнары аренда шартнамәсендә күрсәтелә. Чикләвекләр әзерләү өчен урман кишәрлекләре арендага бирелгән затлар чикләвек агачларының һәм куакларының сакланышын тәэмин итәләр.

Чикләвекләр әзерләгәндә чикләвек агачларын һәм куакларын кисү, шулай ук чикләвек агачларын һәм куакларын зарарлауга китерә торган алымнар куллану тыела.

Гөмбәләр әзерләү аларның ресурслары сакланышын тәэмин итә торган алымнар белән башкарылырга тиеш.

Гөмбәләрне тамыры белән йолкып алу, гөмбә җыйганда мүкне һәм урмандагы аяк асты япмасын әйләндереп салу, шулай ук карт гөмбәләрне юк итеп бару тыела.

Иң киң таралган гөмбә төрләре, аларны җыю вакыты һәм урыннары 2.4.2.1 нче таблицада китерелә.

2.4.2.1 нче таблица

Иң киң таралган гөмбә төрләре, аларны җыю вакыты һәм урыннары

Гөмбәләр исемнәре	Җыю вакыты	Җыю урыны
1	2	3
Язгы гөмбә	Апрель–май	Нарат урманнарында киселгән урыннарда, янгыннан соң калган урыннарда, комлы туфракларда
Кәҗә гөмбәсе	Апрель–май	Нарат һәм яфраклы урманнарда, куаклыкларда
Ак гөмбә	Июнь–сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында
Нарат гөмбәсе	Август–сентябрь	Нарат һәм сирәкләнгән чыршы урманнарында

Гөмбәләр исемнәре	Җыю вакыты	Җыю урыны
1	2	3
Ал гөмбә	Июнь–октябрь	Барлык урманнарда, күбрәк яфраклы урманнарда
Каен гөмбәсе	Июнь–октябрь	Каен булган бөтен урында үсә
Усак гөмбәсе	Июль–сентябрь	Яшь усаклыкларда һәм усак катыш катнаш урманнарда
Майлы гөмбә	Июнь–октябрь	Наратлыкларда һәм кечкенә яшь наратлыкларда (культураларда)
Моховик	Июнь–сентябрь	Нарат урманнарында зәгыйфь торфлы-комлы туфракларда
Баллы гөмбә	Август–октябрь	Ылыслы һәм яфраклы токымнарның, аеруча зирекнең төмәрләрендә
Әтәч гөмбәсе	Июнь–сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнарның дымлы урыннарында
Валуй	Июль–октябрь	Барлык урманнарда
Гөрездә	Июль–октябрь	Юкә һәм чикләвек урманчыгы булган яфраклы һәм катнаш урманнарда
Дуңгыз-гөмбә	Июнь-октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнар авызларында, юл кырыйларында, паркларда
Йөнтәс гөмбә	Июль–октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында
Ачы гөмбә	Май–октябрь	Нарат урманнарының дымлы урыннарында
Шампиньон	Июль–сентябрь	Яшелчә, җиләк-җимеш бакчаларында, паркларда, болыннарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә

Дару үләннәрен әзерләү үсемлекләрнең һәм чимал запасының үз вактында торгызылуын тәэмин итәрлек күләмнәрдә рөхсәт ителә.

Бер үк аланда дару үләннәре чималын кабат җыю бары тик шушы төрнең чималы тулысынча торгызылганнан соң гына рөхсәт ителә.

Дару үләннәрененең кайсы да булса төре өчен кабат әзерләү сроклары турында белешмә булмаганда түбәндәгеләргә таяну тәкъдим ителә:

- берьеллык үләннәрнең чәчәк өлешләрен, җир өсте органнарын әзерләү бер үк аланда 2 елга бер мәртәбә уздырыла;
- берьеллык үләннәрнең җир өсте органнарын әзерләү – 4-6 елга бер мәртәбә;
- дару үләннәрененең күп кенә төрләренең җир асты органнарын – 15-20 елга бер мәртәбәдән дә еш түгел.

Төп дару үләннәре, аларны әзерләү урыннары һәм вакыты 2.4.2.2 нче таблицада китерелә.

2.4.2.2 нче таблица

Төп дару үләннәре

Үләннәрнең исеме	Әзерләнүче өлеше	Әзерләү вакыты, ае	Әзерләү урыны
Сазанак	Өске яшь ботаклары, яфраклары һәм җимешләре белән бергә	Август-сентябрь	Нарат үсентеләре каплаган дымлы һәм юеш урыннарда

Үләннәрнең исеме	Әзерләнүче өлеше	Әзерләү вакыты, ае	Әзерләү урыны
Еламсар каен	Бөреләре	Март-апрель	Үсентеләр
Ком меңьяфрагы	Чәчәкләре	Июль-август	Болыннар кырыйлары, калку урыннар, ярлар, коры лишайниклар һәм ак мүклекләр һәм коры наратлыклар
Җете кызыл дүләнә	Чәчәкләре һәм җимешләре	Май, август-сентябрь	Үсентеләр
Нарат җиләге	Яфраклары	Апрель - май	Нарат җиләге наратлыклары
Дарулык песи үләне	Тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Нарат җиләге аланнары
Өчьяфрак	Яфраклары	Май-август	Урман авызлары, болыннар, печәнлекләр, түбән урыннар, дымлы урыннар
Елан үләне	Тамырлары	Май-сентябрь	Урман авызлары, болыннар, печәнлекләр, түбән урыннар, дымлы урыннар
Борычлы тау үләне	Җир өсте өлеше	Июль-сентябрь	Юеш һәм дымлы каен үсентеләре, түбәнлектәге сазлык, сазланган печәнлекләр
Язгы утчәчәк	Җир өсте өлеше	Май-сентябрь	Дымлы сирәкләнгән үсентеләр, үзәннәрдәге болыннар
Биек сары чәчәк	Тамырлары	Май, сентябрь	Дымлы урман авызлары, үзәннәр, аланнар
Дарулык кандала үләне	Чәчәк ату фазасында үләннең өске өлеше	Июнь-июль	Коры болыннар, көтүлекләр, ярлар
Имән	Кабыгы	Апрель-июль	Үсентеләр
Дарулык сыбызгы үлән	Чәчәк атмаучы нөсхәләрнең тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Үзәннәр, елга буйларындагы үсентеләр
Гади мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачыклыклар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Эт шомырты	Җимешләре	Август-сентябрь	Ачыклыклар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Тишек яфраклы сары мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачыклыклар, печәнлекләр. Үзәннәрдәге урманнар һәм болыннар
Алтынбаш	Үләне	Июль-август	Ачыклыклар, печәнлекләр. Үзәннәрдәге урманнар һәм болыннар
Балан гади	Кабыгы, Җимешләре	Август-сентябрь	Үзәннәр, урман авызлары
Таплы яфрак	Яфраклары	Май-сентябрь	Үзәннәр, шәрә җирләр, дымлы һәм юеш урыннарда сирәкләнгән урманнар
Дарулык кан үләне	Тамырлары	Август-	Үзәннәрдәге сирәкләнгән урманнар,

Үләннәрнең исеме	Әзерләнүче өлеше	Әзерләү вакыты, ае	Әзерләү урыны
	кабыгы белән	сентябрь	болыннар
Зирексыман эт шомырты	Кабыгы	Март-май	Елга буйларындагы һәм ярлардагы яфраклы урманнар
Сары эт шомырты	Тамырлары	Май-октябрь	Сулыклар
Ландыш	Үләне чәчәк ату фазасында	Май-июнь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Калган	Тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Яфраклы урманнар, ачыклыклар
Вак яфраклы юкә	Чәчәкләре	Июнь-июль	Үсентеләр
Үги ана яфрагы	Яфраклары	Май-июль	Сазланган печәнлекләр
Гади кура җиләге	Җимешләре	Июль-август	Киселгән урыннар, сирәкләнгән үсентеләр
Гади артыш	Күркә-җиләкләре	Сентябрь-октябрь	Нарат үсентеләренең урманчыкларында
Дару тузганагы	Тамырлары	Май-октябрь	Печәнлекләр, көтүлекләр, шәрә урыннар, ачыклыклар
Соры зирек	Җимешләре	Август-октябрь	Елга буйларындагы үсентеләр
Гади гөлбадран	Чәчәкләре	Июль-сентябрь	Сирәкләнгән үләнсыман наратлыклар, ачыклыклар, болыннар
Зур көтүче яфрагы	Яфраклары	Июль-сентябрь	Юл буйлары, аланнар, болыннар
Әче әрем	Чәчәк атучы өске өлеше, яфраклары	Июнь-август	Тик яткан урыннар, юллар, шәрә урыннар
Сукыр кычыткан	Үләне	Июнь-август	Юл буйлары, ярлар, шәрә урыннар
Гади миләш	Җимешләре	Сентябрь-октябрь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Кара карлыган	Җимешләре, яфраклары	Май-август	Елгалар үзәннәре
Гади нарат	Бөреләре, ылыслары	Май-октябрь	Ылыслы урман бүлемтекләре
Коры үлән	Үләне	Июнь-август	Аланнар, ачыклыклар, сазланган болыннар
Гади әнис	Җимешләре	Июль-август	Болыннар, елга үзәннәре
Гади турак уты	Яфраклары	Май-сентябрь	Коры наратлыклар
Гади меңьяфрак	Җир өсте өлеше (үләне)	Май-август	Киселгән урыннар, аланнар, ачыклыклар, печәнлекләр
Өч чәчәкле миләүшә	Җир өсте өлеше (үләне)	Май-август	Урман авызлары, аланнар, урман юллары
Кыр наратбашы	Үләне	Май-сентябрь	Үзәннәр, урман авызлары

Үләннәрнең исеме	Әзерләнүче өлеше	Әзерләү вакыты, ае	Әзерләү урыны
Чага (каен гөмбәсе)	Өстенә үскән өлешләре	Январь-декабрь	Каен үсентеләре
Лобель аксыргагы	Тамырлары	Май-сентябрь	Үзәннәр, түбәнлекләрдәге көтүлекләр һәм печәнлекләр
Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	Май-сентябрь	Елагаларның дымлы ярлары, печәнлекләр
Гади шомырт	Җимешләре	Июль-сентябрь	Елгалар үзәннәре
Зур канлы үлән	Үләне	Май-август	Урман бүлемтекләре, чүп үләннәре үскән урыннар
Гөлҗимеш	Җимешләре	Август-сентябрь	Сирәкләнгән урманнар, аланнар, киселгән урыннар

2.4.3. Агач сутлары әзерләү

Каен суты әзерләү кисәргә 5 ел кала өлгергән урман кишәрлекләрендә рөхсәт ителә.

Каен суты әзерләү кисү өчен әзерләнгән агач үсентеләренә кисеп җибәрү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Кисеп җибәрү өчен тулылыгы 0,4 һәм бер гектарга кимендә 200 данә агачы булган, I-III класслы бонитетлы урманның сәламәт өлеше сайлап алына. Кисеп җибәргәндә күкрәк биеклегедә килеш агачның диаметры 20 см һәм аннан да күбрәк булырга тиеш.

Каналлар бораулауны агач тамыры башланган җиреннән 20-35 см биеклектә башкаралар. Агачта бер һәм аннан да күбрәк кисеп җибәрү ясалганда, сут бер кабул итү савытына агып төшәрлек итеп, алар кәүсәнең бер ягында 8-15 см аралыкта булырга тиеш.

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналлар саны нормативлары 2.4.3 нче таблицада китерелә.

2.4.3 нче таблица

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналлар саны нормативлары

Күкрәк биеклегендә агач диаметры, см	Кисеп җибәргәндә каналлар саны	Искәрмә
20-22	1	Түбәндәге йөкләнеш нормасы булганда 16 см диаметрлы агачларны кисеп җибәрү кисәргә бер ел кала рөхсәт ителә: 16-20 см – 1 канал 21-24 см – 2 канал 25 см һәм аннан да күбрәк – 3 канал
23-27	2	
28-32	3	
33 һәм аннан да күбрәк	3	

Кисеп җибәрү сезоны тәмамланганнан соң авыруларны булдырмый калу максатларында, тишекләр сагыз пастасы белән сылап куелырга яисә агач бөке белән ябылырга һәм вар, бакча замазкасы яисә известьлы балчык белән сылап куелырга тиеш.

Калган елларда каналлар беренче елгы кисеп җибәрү каналлары дәрәҗәсендә 10 см интервал белән агач кәүсәсе әйләнесенең теге яисә бу ягына таба бораулана.

Әзерләү агач материалының техник сыйфатларын саклап калырлык итеп гамәлгә ашырылырга тиеш.

2.4.4. Урман абагасы әзерләү

Урман абагасының яшь ботакларын әзерләү аларның үсентеләренә зыян китермәслек алымнар белән гамәлгә ашырылырга тиеш. Урман абагасын тамыры белән йолкып алу, яфракларына һәм тамыр үзәгенә зыян китерү тыела.

Урман абагасының очында өчтән артмаган ачылмаган яфраклы, зарар китерелмәгән яшь ботагы ашарга яраклы дип санала.

Җыярга яраклы яшь ботакларының оптималь биеклеге – әзерләү районына һәм үсү шартларына карап, 20-25 см дан 30-40 см га кадәр.

Урман абагасы чималын әзерләү бер үк кишәрлектә 3-4 ел буена алып барыла. Анары үсентеләр торгызылсын өчен тәнәфес ясарга кирәк: чималны бер мәртәбә җыйганда (сезонга) – 2-3 ел, ике мәртәбә – 3-4 ел.

2.4.5. Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен урманнардан файдалану сроклары

Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе урманнардан азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен файдалану максатларында Россия Федерациясе Урман кодексының 72 статьясындагы 3 өлеше нигезендә ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә.

2.5. Аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

2.5.1. Биотехник чаралар уздыру исемлеге һәм аларның нормалары

Биотехник чараларның еллык күләмнәре 2.5.1.1 нче таблицада китерелә.

2.5.1.1 нче таблица

Аучылык хуҗалыгы алып барганда урманнардан файдалану параметрлары

№ т/с	Чаралар төрләре	Үлчәү берәмлеге	Еллык мөмкин күләм
1	2	3	4
1.	Тозлыклар урнаштыру		
	- ПОШИ	данә	30
	- КУЯН	данә	215
2.	Сезонга өстәмә ашату өчен печән әзерләү	данә	
	- ПОШИ	тонна	5
	- КЫР КУЯНЫ	тонна	5
3.	Өстәмә ашату мәйданчыкларын урнаштыру		
	- КУЯН	данә	215
4.	Ашату урыннарын булдыру		
	- ПОШИ	данә	30
	-КАБАН ДУҢГЫЗЫ	данә	10
5.	Вак таш урыннары булдыру	данә	100
6.	Ашату басулары булдыру		
	-КАБАН ДУҢГЫЗЫ	га	10
	Өстәмә ашату өчен усак кисү	данә	200

Урманчы 2.5.1.1 нче таблицада күрсәтелгән чараларны үтәү өчен башкаручылар билгели.

Урман хуҗалыгы һәм урманнардан файдалану чараларын проектлаганда саклау максатлары өчен өстәмә рәвештә түбәндәгеләр карала:

- махсус яклану кишәрлекләрен аеру өчен урман тавыгы гөлдерәү урыннарын, сулыкларны, кондызлар күп яши торган урыннарны карталаштыру;
- көртлек һәм урман тавыгы гөлдерәү урыннарында урман культуралары җитештерүдән баш тарту;
- җәнлекләр оя кора торган урыннарда һәм җәйге чорда яшь кыргый хайваннар туплану урыннарында эшләрне чикләү;
- агулы химикатлар һәм минераль ашламалар куллануны чикләү;
- кисүләрдән соң усак һәм башка токымнар шытып чыккан урыннарда 5-10 ел урман культуралары җитештерүдән баш тарту.

2.5.2. Аучылык инфраструктурасы урнаштыру өчен рөхсәт ителгән объектлар исемлеге

Аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

1) аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән урман кишәрлегендә (алга таба – урман кишәрлеге) аучылык инфраструктурасы объектлары булдыру чараларын күрергә, шул исәптән:

а) законнар таләпләре нигезендә аучылык базасы, аучы йорты, егерьләр кордоннары һәм башка туктап тору пунктлары булдырырга;

б) көймәләр пристаньнары корырга;

в) кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымнары этләре өчен питомниклар, ату вышкалары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары, өстәмә ашату корылмалары, печән чапкан урыннар, урман юллары, башка вакытлы корылмалар, төзелмәләр һәм аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен төзекләндерү объектлары булдырырга;

г) законнар таләпләре нигезендә урман юллары һәм аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка линия объектлары булдырырга, аларны ремонтларга һәм реконструкцияләргә, транспорт чаралары туктап тору урыннарын билгеләргә һәм корырга;

2) агач-ботаклардан терлек азыгы (кайры, нәзек ботаклар, яшь ботаклар, кыйммәте аз булган агач һәм куак токымнары яфраклары) һәм аучылык ресурсларына кертелгән җәнлекләргә һәм кошларга ашату өчен печән әзерләргә;

3) гамәлгә ашыруы урман законнарына, аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге законнарга һәм (яисә) урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе шартларына һәм аучылык хуҗалыгы килешүләренә каршы килмәсә, бүтән хокуклардан файдаланырга.

Кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымнары этләре өчен питомниклар, ату вышкалары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары кору – урман аланнарында, урман авызларында, янгыннан соң калган урман утыртылмаган урыннарда, буш урыннарда һәм агачлар һәм куаклар үсми торган урыннарда, ә өстәмә ашату урыннары асылда, түмәрләрне, җил аударган агачларны һәм урман туфрагын кулланып, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Вакытлы корылмалар урман кишәрлеген файдалану срогыннан артмаган срокка урман үсентеләре булмаган яисә агачларның һәм куакларның кыйммәте аз булган токымнары үсә торган урыннарда корылырга мөмкин һәм, объектның төрен һәм аның хуҗасының атамасын күрсәтеп, аншлаглар белән билгеләнергә тиеш.

2.6. Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану алар урнашкан җирләрнең билгеләнешенә бәйле рәвештә, урман фонды җирләрендә ул урман хуҗалыгы мәнфәгатьләре туры килгәндә генә рөхсәт ителә һәм Россия Федерациясе Урман кодексының 38 статьясы белән җайга салына, монда авыл хуҗалыгы җитештерүе дип авыл хуҗалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлек үстерү генә түгел, аны җитештерү, эшкәртү буенча икътисадый эшчәнлек төрләре җыелмасы да санала. (“Авыл хуҗалыгын үстерү турында” Федераль закон, 29.12.2006 № 264-ФЗ, 4 статья.).

Авыл хуҗалыгы җитештерүенә гадәттә авыл хуҗалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгать эшкәртүе авыл хуҗалыгы җитештерүе дип саналмый.

Шул максатта Россия Федерациясе Урман кодексының 38 статьясындагы 2 өлеше белән авыл хуҗалыгы алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртәләр, өскормалар һәм башкалар) төзү генә рөхсәт ителә.

Әлеге норма авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хуҗалыгы продукциясен сәнәгать эшкәртүен гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртергә дә.

Капиталь төзелеш объектларын төзергә кирәк булганда авыл хуҗалыгы товар җитештерүчесенә урманнардан авыл хуҗалыгы максатлары өчен файдалану гына түгел, урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану да таләп ителә (РФ УК 46 ст.).

Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану урманчылык территориясендә түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

- гражданнар, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хуҗалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче хуҗалыклар;
- хуҗалык итүче ширкәтләр һәм җәмгыятьләр, җитештерү кооперативлары, дәүләт һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерциячел оешмалар;
- коммерциячел булмаган оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Гражданнар, юридик затлар авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалануны урман кишәрлекләрен арендалау шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашыралар. Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 № 509 боерыгы белән билгеләнә.

Әдеге Кагыйдәләрдә авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалануның теләсә кайсы төренә кагыла торган гомуми нигезләмәләр һәм урманнарда алып барыла торган авыл хуҗалыгы эшчәнлегенең аерым төрләрен билгеләүче махсус таләпләр бар.

Авыл хуҗалыгы алып бару урман парклары зоналарында, тыюлык урман кишәрлекләрендә тыела.

Авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабудан һәм умартачылык белән шөгыльләнүдән гайре, махсус якланучы урман кишәрлекләрендә тыела.

2.6.1. Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану параметрлары

№ т/с	Файдалану төрләре	Үлчәү берәмлеге	Еллык мөмкин күләм
1.	Сөрүлекләр	га	5
2.	Печән чабу	га/тонна	406 / 203
3.	Көтүлекләр		
	а) урманда	баш/га	76/50
	н) көтүлекләрдә	баш/га	525 / 150
4.	Умартачылык		
	а) бал бирүче:		
	- юкә	га	2734
	-үләннәр	га	618
	б) бал продуктлылыгы, шул исәптән:		
	- юкә	кг/га	100
	- үләннәр	кг/га	100
	в) бал кортлары оялары санын тоту мөмкинлеге	саны	698

2.6.2. Авыл хуҗалыгы җирләре, печән чабу мөмкин булган җирләр, авыл хуҗалыгы терлекләре көтүлекләре җирләре, умартачылык җирләре мәйданнары турында белешмәләр

Печән чабу

Печәнлекләрне классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләрнең тибы (су баса торган, коры җирдәге, сазланган), табигыймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәҗәсе, печән әзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләре, аның каплап кителеш дәрәҗәсе, куелыгы, уңышы, сыйфаты. Печәнлекләр мәйданының 20%ын агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип санала, 20%тан артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, яхшыртылган печәнлекләр дип – табигый һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса, анда механика кертеп була.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6 – 9 ц/га – уртача, 1 – 5 ц/га – начар.

Печәнлек җирләрен бәяләү.

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

- урман утыртылмаган урман бүлемтекләре, ачыклыклар һәм урман җире капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган җирләр;

- яхшыртуга мохтаҗ, печән чабу өчен яраклы җирләр;

- реконструкция өчен билгеләнмәгән кыйммәте аз булган урман үсентеләре кишәрлекләре.

2.6.2.1 нче таблица

Печәнлек җирләренә характеристика

Печән чабу тибы	Урнашкан җире	Үләне	Печән чабу тибы сыйфаты
Вакытлыча дымы артып киткән коры җирләр	Сизелер-сизелмәс су бүлү урыннары	Карчыга үләне, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмәрлек, эт үләне, бөтнек	Уртача
Коры, тигез-ярлы җирләр	Инешләр үзәннәре, үлән баскан тар ярлар сөзәкләре һәм төбе тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, солыча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Утача-артык дымланган түбәнлекләр	Киң үзәнлек түбәнлекләре	Бөртеклеләр, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача
Сазланган түбәнлекләр	Грунт сулары якын булган сазланган түбәнлекләр	Дым яратучы бөртеклеләр, эре башаклы үлән	Начар

Авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү өчен урманнардан файдалану

Терлекләр көтү өчен җирләрне исәпкә алу

Терлекләрне көтү, махсус сакланылучы табигать территорияләрендә, су саклау зоналарында, яшел зоналарда урнашкан урманнардан, эрозиягә каршы урманнарда һәм ОЗУдан тыш, барлык урманнарда да рөхсәт ителә.

Түбәндәгеләрдә терлекләрне көтү тыела:

- очларына терлек буе җитмәслек булганчы (1.5 – 2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;
- урман орлыкларын үстерү, чыршы, тал, тополь һәм чикләвек плантацияләрендә;
- табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;
- очларына терлек буе җитмәслек булганчы (1.5-2.0 м.) яшь урман үсентеләрендә;
- ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны торгызу өчен билгеләнгән, урман үсентеләрен белән капланмаган җирләрдә;
- су һәм җир эрозиясе зарарлаган җирләрдә.

Авыл хуҗалыгы терлекләренең хуҗалары түбәндәгеләрне тәэмин итә:

- урман культураларын, питомникларны, үзе шытып чыккан яшь урман үсентеләрен һәм башка кыйммәтле урман кишәрлекләрен зарарламас өчен киртәләп алу;

- авыл хуҗалыгы терлекләрен көтүче көтү (коймалы көтүлекләрдән һәм бәйләп куюдан гайре).

Кәҗә көтү авыл хуҗалыгы терлекләре хуҗалары киртәләгән урман кишәрлекләрендә һәм бәйләгән килеш кенә рөхсәт ителә.

Көтүлекләрнең категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләрне төрләргә бүлгәндә проект капланышын, үләннең төп төрләрен, аның куелыгын, асылда нинди үләннәрдән торуын, аларның сыйфатын региональ шкалалар кулланып күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләрне кулланырга мөмкин:

- яхшы җирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртеклеләр өстенлек итә торган (60% һәм аннан да күбрәк) кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк);
- начар җирләр – табигый һәм каты үләннәр басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник); башка үләннәрнең проект капламы 50%ка кадәр.

2.6.2.2 нче таблица

Терлекләрнең 1 башына якынча сезонлык көтү нормалары, га

0.5 – 0.6 тулылыктагы каен өстенлек итә торган яфраклы урманнар	2
0.5 тулылыктагы чиста каенлыклар	1.5
Көтүлек өчен яраклы башка урман үсентеләре (1 баш мөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4 – 5
Куаклардан һәм шытып чыккан урман үсентеләрен булмаган кисүлекләрдә	0.75

Умартачылык

Бал бирүче бал кортлары өчен азык сыйфатында агачлары, куаклары яисә үләнле-куаклы ярусы составында бал бирә торган үләннәре булган урман кишәрлекләре кулланыла.

Умарта оялары һәм умарталыклар урнаштыру өчен беренче чиратта урман авызлары, ачыклыклар һәм урман үсентеләре капламаган башка җирләр бирелә.

Чәчәкле үсемлекләрнең 1000 артык төреннән бал кортлары чәчәк нектары һәм серкәсе җыя. Шуларның берсе – беренче дәрәҗәдә бал бирүчеләр, башкалары – икенче дәрәҗәдә бал бирүчеләр. Түбәндә аеруча киң таралган бал бирүче үсемлекләр тасвирламасы китерелә.

2.6.2.3 нче таблица

Бал бирүче үсемлекләрнең бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Чәчәк атуның уртача сроклары		Бал продуктлылы-гы, кг/га
	башлануы (дата)	продуктлылыгы (көннәре)	
Үги ана яфрагы	12.04	30-60	П*
Чикләвеклек	20.04	6-9	П*
Йолдыз чәчәк	20.04	30	П*
Кызыл тал	22.04	5-30	150
Баллыкый (аптека)	23.04	30	П*
Кәҗә талы	28.04	10	150
Бүре җиләге	30.04	15	П*
Үрмәләк үлән	апрель	90	П*
Үткен яфраклы чаган	08.05	7-10	200
Сыгылмалы тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	П*
Таплы яфрак	24.05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары сәрби	25.05	10-14	350
Алмагач	26.05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	П*
Нарат җиләге	май	30	П*
Татар чаганы	май	7-10	100
Миләш	май	10	30-40
Күгән	май	15	25
Зелпе	май	20	П*
Гади чамбыр	май-июнь	34	140
Кара җиләк	май-июнь	30	30
Болын шалфее	май-июнь	30-60	110
Эт шомырты	06.06	14	35
Балан	11.06	30-45	П*
Урман кура җиләге	15.06	25-40	60-100
Карлыган	22.06	45-60	350-400
Эре яфраклы юкә	23.07	14	500-600
Ике еллык кандала үләне	25.06	30	200-300
Каен җиләге	июнь	20	10
Песи борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дару шалфее	июнь-июль	47	117-133
Сары кандала үләне	июнь-июль	30-40	150-200

Искәрмә: П* - алу төренә ярдәм итүче тип билгеләнгән.

2.6.2.4 нче таблица

Юкә чәчәк атканда чиста юкәлекләрдә бал җыю дәрәҗәсе, кг/га
(30% гомуми бал продуктлылыгыннан)

Яше, ел	I – II бонитет		III бонитет		IV – V бонитет	
	тулылылыгы					
	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223
100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Юкәлекләрнең һәм башка урман үсентеләрендәге юкәнең бал продуктлылыгы

2.6.2.5 нче таблица

Нормаль юкәлекләрнең продуктлылыгы (Мурахтанов буенча)

Яше	Үсентеләр тулылыгы		
	1,0 – 0,8	0,7 – 0,6	0,5 – 0,3
20	6.45	6.24	5.04
30	28.12	27.73	22.87
40	43.35	42.49	35.32
50	53.09	52.04	42.98
60	61.52	60.25	49.93
70	66.44	65.14	54.03
80	59.04	67.25	56.05
90	67.29	65.96	54.50
100	62.11	60.65	50.57
110	55.49	54.24	45.13
120	48.72	47.71	39.57
130	41.30	40.43	33.67
140	35.18	34.47	28.63
150	30.08	29.34	24.46

Башка урман үсентеләре составында юкәнең бал продуктлылыгын исәпләп чыгару өчен түбәндәге формула тәкъдим ителә:

M = N x 0.1K x C x S,   монда

M – кишәрлектә юкәнең бал продуктлылыгы;

N – 1 га (табл.) бал продуктлылыгы;

K – үсентеләр составында юкә коэффициенты;

C – юкәнең чәчәк ату чоры, көннәр (14 көн дип кабул ителгән);

S – бүлемтек мәйданы.

Гомуми мөмкин булган нектар запасын билгеләгәндә бал кортлары нектарның 30%ын гына җыйганнарын исәпкә алырга кирәк.

Тагын шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, районнардагы умарталыкларда нектар пробаларын алудан һәм үсемлекләрнең һәм умартачылык җирләренең бал продуктлылыгын билгеләүдән гыйбарәт булган бал продуктлылыгын исәпләүләр – бик күп хезмәт таләп итә һәм бары тик фәнни хезмәткәрләр яисә шушы максатлар өчен әзерләнгән эзләнү экспедицияләре белгечләре тарафыннан гына башкарылырга тиеш.

Авыл хуҗалыгы культураларын үстерү

Авыл хуҗалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хуҗалыгы эшчәнлеге алып бару өчен урманныкы булмаган җирләр, шулай ук урман утыртылмаган урман бүлемтекләре, ачыклыклар һәм урманнар каплап алмаган һәм аларда урманнарны торгызганчы билгеләнгән җирләр кулланыла.

Авыл хуҗалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хуҗалыгы эшчәнлеге алып бару өчен кулланыла торган урман кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар "Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән имин эш итү турында" 19.07.1997 № 109-ФЗ Федераль закон нигезендә кулланыла.

Әлеге өлештә авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалануның инде булган хокукый җайга салынышына авыл хуҗалыгы эшчәнлеге белән шөгыльләнүче затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәлә:

- гражданнар сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә зыян китермәү;

- урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясе барлыкка килүне булдырмау, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, шулай ук су һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны булдырмау яисә чикләү.

2.7. Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Россия Федерациясе урман законнары нигезендә фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (сроксыз) файдалануга, башка фәнни оешмаларга, белем бирү оешмаларына арендага бирелә.

Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалануга урман кишәрлекләрендә урманнарны, табигатьнең бүтән компонентларын өйрәнү, алардан файдалану, аларны саклау, яклау торгызу өлкәсендә уку-укыту-гамәли базасы объектлары (урман табигатен өйрәнү, урманнарны исәпкә алу алымнарына, урман үсентеләрен кисүгә, урманнарны торгызуга өйрәтү һәм башка чаралар өчен полигоннар, тәҗрибә мәйданчыклары), укучыларда махсус белемнәр һәм күнекмәләр булдыру өчен урман инфраструктурасының кирәкле объектларын булдыру һәм алардан файдалану керә.

Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану әлеге Урман хуҗалыгы регламенты һәм урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

махсус тамгалар, мәгълүмат тамгалары һәм белем бирү эшчәнлеге һәм фәнни-тикшеренү эшләре башкарыла торган территорияне чикли торган бүтән тамгалар урнаштыру;

фәнни-тикшеренү максатларында урман үсентеләрен кисү;

урман инфраструктурасы булдыру;

фәнни-тикшеренү эшләнмәләрен һәм тәҗрибә-конструкторлык эшләре нәтиҗәләрен тәҗрибә-җитештерү һәм гамәлгә кертү максатларында, урманнарны саклау, яклау, торгызу һәм алардан файдалану буенча эксперименталь эшчәнлекне гамәлгә ашыру;

уку-укыту-гамәли базасы объектлары булдыру һәм алардан файдалану;

урманнарны үзләштерү проекты белән каралган бүтән төр эшләр.

Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланганда түбәндәге очраклар булмаска тиеш:

урман кишәрлегеннән читтә бирелгән урман үсентеләрен, үсемлек капламын һәм туфракны зарарлау;

бирелгән урман кишәрлеген һәм аннан читтәге территорияне төзелеш һәм көнүреш калдыклары, агач материалы калдыклары һәм башка калдыклар белән чүпләү;

бирелгән урман кишәрлеген һәм аннан читтәге территорияне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтә юлларсыз, үзләре салган маршрут буенча узулары.

Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланган затлар түбәндәгеләрне тәэмин итәләр:

бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып торуны;

эшчәнлек барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләрне, башка гидротехник корылмаларны, квартал баганаларын, квартал юлларын торгызуны;

әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрүне.

Фәнни-тикшеренү һәм белем бирү эшчәнлеген башкару өчен урманнардан рөхсәтле файдалану сроклары әлеге Урман хуҗалыгы регламентының гамәлдә булу срогы белән чикләнә.

2.8. Рекреацион эшчәнлек башкару өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

2.8.1. Рекреацион эшчәнлек башкару өчен урманнардан файдалану нормативлары

Рекреацион эшчәнлек РФ УК белән кешеләрнең ялын, туризмны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыруга кагылышлы эшчәнлек буларак карала.

Урманнардан мондый файдалану (РФ УКның 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын җыймауны күз алдында тота торган эшчәнлек төренә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән твакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УКның 13 ст.).

Рекреацион эшчәнлекне оештыру үзенчәлекләре Рекреацион эшчәнлек башкару өчен урманнардан файдалану буенча РФ Урман хуҗалыгы министрлыгының 21.02.2012 №62 боерыгы белән расланган кагыйдәләрендә бәян ителә.

Урманчылык урманнары ландшафтлар төркемнәре һәм типлары буенча түбәндәгечә бүленә, күрсәткечләр 2.8.1.1 нче таблицада китерелә.

2.8.1.1 нче таблица

Ландшафтлар төркемнәре һәм типлары

Төркемнәр	Типлар	Урман ябалдашының гомуми йомыклыгы
1	2	3
Ябык	Горизонталь рәвештә ябылган агачлар	1,0-0,6
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган шытымнар һәм урманчык ярусын исәпкә алып, вертикаль рәвештә ябылган агачлар	1,0-0,6

Ярымачык	Агачлар арасы тигез булган сирәкләнгән, 1,5 метрдан артыграк биеклектә булган сирәк шытымнарлы һәм урманчыклы яисә аларсыз урман	0,5-0,3
	Агачлар арасы тигез булган сирәкләнгән, 1,5 метрдан артыграк биеклектә булган сирәк шытымнарлы һәм урманчыклы яисә аларсыз урман	0,5-0,3 (в группах- 0,7-0,6)
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган яшь агчлар	0,5-0,4
Ачык	Сирәклекләр, биеклегенә бәйсез рәвештә куаклар сирәк кенә шытып чыга башлаган берән-сәрән агачлары булган кишәрлекләр	0,2-0,1
	1,5 метрдан артыграк биеклектәге урман яисә куаклыклар торгызыла башлаган кишәрлекләр (куелыгына бәйсез рәвештә)	
	Агач-куаклары булмаган кишәрлекләр	

Урманда рекреацион эшчәнлек башкару түбәндәге санлы күрсәткечләр ярдәмендә бәяләнә: рекреацион файдалану интенсивлыгы, рекреацион йөкләнеш, мөмкин булган рекреацион йөкләнеш, объектның рекреацион сыешлыгы:

Рекреацион йөкләнеш билгеле бер вакыт эчендә (сәгать, көн, ай, сезон, ел) урманнарның бер берәмлек мәйданында (1 гектарда) ял итүче кешеләр саны.

Аерым урман кишәрлекләренә рекреацион йөкләнеш бик зур була, бигрәк тә автомобиль юллары, бакчачылык ширкәтләре, ял йортлары һәм башка савыктыру учреждениеләре буендагы нарат-каен урманнарына. Рекреацион йөкләнешнең һәм тулаем шәһәр урманнарындагы һәм алар янәшәсендәге территорләрдәге антропоген йогынтының төп төрләре түбәндәгеләр:

шәһәр халкының кышын һәм җәен урманнарда йөрүләре;
спорт белән шөгыльләнүләр;
урманнарда пикниклар;
кыргый үсемлекләр (гөмбәләр һәм җиләкләр) әзерләү;
кояшта кызынулар һәм су коенулар;
туристик походлар;
пионер лагерьларында һәм ял йортларында оештырылган сезонлы ял;
бакчачылык һәм яшелчәчелек белән шөгыльләнү;
сәнәгать һәм көнкүреш калдыкларын ташлап китү;
шәхси транспортның оештырылмаган туктап торулары.

Мөмкин булган рекреацион йөкләнеш – шактый вакыт буена мондый йогынты нәтиҗәсендә урман биогеоценозларының үзлегеннән торгызылу үзенчәлекләреннән артып китмәгән йөкләнеш. Ул гадәттә бик аз бозылуларга китерә һәм биогеоценозларының аерым элементларына сизелер-сизелмәс үзгәрешләр кертә, аның структур һәм функциональ тотрыклылыгын үзгәртми.

Антропоген йогынты нәтиҗәләрен бетерү өчен максатлы урманчылык катышуы таләп ителми.

Урман үсентеләренә иң зур рекреацион йөкләнеш елның җылы вакытына туры килә, гәрчә кайбер спорт төрләре кышын да гамәлгә ашырыла.

Түбәндә урман кишәрлекләрен, урман үсентеләренә мөмкин булган рекреацион йөкләнешне бәяләү шкалалары һәм рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрен әзерләгәндә файдаланырга кирәк булган территорияне төзекләндерүнең якынча нормалары китерелә.

2.8.1.2 нче таблица

Урман тирәлегенең рекреацион деградациясен бәяләү шкаласы

Кишәрлек характеристикасы	Рекреацион деградация стадияләре
Урман тирәлеге бозылу күренешләре юк, агачлар һәм куаклар үсеше нормаль, аларда механик бозылулар юк; шытып чыкканнары һәм урманчык (төрле яшьтәге) яшәрлек. Әлеге урман төренә хас мүк һәм үлән капламы; аяк асты урман япмасы (сыгылмалы) бозылмаган. Рекреацияне җайга салу таләп ителми.	1
Урман тирәлеге сизелер-сизелмәс үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарайган, аларда берән-сәрән механик бозылулар бар; шытып чыкканнары һәм урманчык (төрле яшьтәге) яшәрлек, уртача куелыкта, 20%ка кадәр зарарланган һәм кипкән нөсхәләр бар. Мүк белән проект капланышы – 20%ка кадәр, үлән капламы – 50%ка кадәр (шулардан 1/10 – болын үсемлекләре); аяк асты урман япмасы бераз бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган; агачларның аерым тамырлары шәрәләнгән, туфракның 5%ка кадәр мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреацион эшчәнлекне җайга салу таләп ителә.	2
Урман тирәлеге шактый үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 10%ка кадәр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык (бер үк яшьтәге) зәгыйфьләнгән, уртача куелыкта яисә сирәк, 21-50% зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Агач кәүсәләре тирәсендәге мүкләр, аларның проект капламы 70-60% (шулардан 2/10 болын үсемлекләре, чүп үләннәр калкый). Аяк асты урман япмасы тыгызланган, агачларның күп кенә тамырлары шәрәләнгән, туфракның 6-40% мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреацион эшчәнлекне актив җайга салу таләп ителә.	3

Агач-болын тибындагы урман тирәлеге бик нык үзгәргән, агачлар шактый зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 11-20% ка кадәр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык (төрле яшьтәге) яшәрлек түгел (башлыча яшелләндерелгән кишәрлекләрдә), сирәк яисә бөтенләй юк, 50%тан артык зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Мүкләр бөтенләй юк, проект үлән капламы 59-40% (шул исәптән 1/2 кадәр болын үсемлекләре һәм чүп үләннәр). Агачларның күп тамырлары шәрәләнгән, ачык урыннарда аяк асты урман япмасы бөтенләй юк, туфракның 41-60% мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреацион эшчәнлекне катгый рәвештә тыярга кирәк.	4
Урман тирәлеге деградацияләнгән; агачлар бик сирәкләнгән, болын тибында, агачлар бик зәгыйфьләнгән яисә кибеп баралар, 20%тан артыгы механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык, мүкләр, аяк асты урман япмасы юк, проект үлән капламы 10%ка кадәр (шул исәптән 3/4кадәр болын үсемлекләре һәм чүп үләннәр), күп агачларның тамырлары шәрәләнгән һәм зарарланган. Туфракның 60% мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация рөхсәт ителми.	5

2.8.1.3 нче таблица

Кишәрлекне санитар-гигиеник бәяләү шкаласы

Кишәрлек (бүлемтек) характеристикасы	Санитар-гигиеник бәяләү классы (баллы)
Кишәрлек яхшы санитар хәлдә, һава чиста, яхшы аэрация, техноген шау-шулар, кан эчкеч бөҗәкләр, үтеп чыкмаслык куелыклар юк. Хуш исләр, урман авазлары, матур төсләр бар.	1
Кишәрлек шактый яхшы санитар хәлдә, бераз гына чүпләнгән, берән-сәрән кипкән агачлар бар, һава бераз пычрак, техноген шау-шулар вакыт-вакыт була яисә бөтенләй юк.	2
Кишәрлек начар санитар хәлдә, черегән агач материалы белән чүпләнгән. Чүпләрне ташлау урыннары, карьерлар һәм аермалар бар, һава бик нык пычранган (шул исәптән тәмсез исләр килә). Җилле, бик күләгә урын, техноген шау-шулар югары дәрәҗәдә, кан эчкеч бөҗәкләр бик күп, артык дымлы, үтеп чыкмаслык куелыклар бар.	3

Искәрмә: бәяләү кишәрлекнең санитар хәлен даими рәвештә күзәтү нәтиҗәсендә бирелә.

2.8.1.4 нче таблица

Үсентеләрнең биологик тотрыклылыгын бәяләү шкаласы

Тотрыклылык класслары	Агымдагы һәлак булу күләме һәм характеристикасы (кибеп баручы агачлар һәм яңа гына кипкәннәр)	Кибүнең гомуми күләме (2 һәм 3 төркем хәлендәге агачлар + чүпләнү)	Зарарлы бөҗәкләр һәм авырулар булу	Урман тирәлеге торышы
1 – тотрыклы	2%ка кадәр (1,3м биеклектә диаметры уртачадан кимрәк булган агачлар исәбенә)	5%ка кадәр	Юк яисә берән-сәрән	Бозылмаган
2– тотрыклылык бозылган	2 аннан да күбрәк мәртәбә табигый һәлак булудан артык булган (1,3м биеклектә диаметры уртачага якын булган агачлар исәбенә)	6% - 40%	Киң таралган яисә саны күп булырга мөмкин	Кагыйдә буларак, бозылган, тулылыгы тигез түгел яисә түбән
Тотрыклылык класслары	Агымдагы һәлак булу күләме һәм характеристикасы (кибеп баручы агачлар һәм яңа гына кипкәннәр)	Кибүнең гомуми күләме (2 һәм 3 төркем хәлендәге агачлар + чүпләнү)	Зарарлы бөҗәкләр һәм авырулар бар	Урман тирәлеге торышы

Искәрмә:

Биологик тотрыклылыгы 2 нче класслы булган агачларга сайлап алып кисү уздыралар, 3 нчесендә – тоташ (башка хуҗалык күрсәтмәләре булмаганда).

2 нче һәм 3 нче класслы биологик тотрыклы урман үсентеләренең суммар мәйданы санитар хәле канәгатьләнерлек булмаган урман үсентеләре мәйданнарын тәшкил итә.

Үтеп йөрүчәнлек:
1 – яхшы
2 – уртача
3 – начар

Күрүчәнлек:
1 – яхшы
2 – уртача
3 – начар

2.8.1.5 нче таблица

Кишәрлекне эстетик бәяләү шкаласы

Класс	Үсентеләр	Ачык пространстволар
1	Агач ябалдашы озын һәм киң, сәламәт һәм матур урманчыклы һәм уртача куелыкта шытымнары булган I-II класс бонитетлы ылыслы һәм яфраклы үсентеләр. Үтеп йөрүчәнлеге яхшы булган, чүпләнмәгән кишәрлек	1,0 га кадәр мәйданы (ачыклыклар, аланнар), яхшы дренажланган әйбәт һәм коры туфрак; катлаулы, борылмалы чикләре булган 1 до 3га кадәр мәйданлы, яхшы билгеләнгән рельефлы, декоратив урман авызлары булган кишәрлекләр, берән-сәрән декоратив агачлары яисә формалашкан агач-куак төркемнәре; декортаив үсемлекләр белән әйләндереп алынган, ярлары күренеп торган зур булмаган матур сулыклары бар
2	Зирек һәм усак катнашында составында 5 берәмлеккә кадәр III класс бонитетлы уртача киңлектәге һәм озынлыктагы ябалдашлы, куе яисә зәгыйфь ары һәм урманчыгы булган үсентеләр. Кишәрлек өлешчә чүпләнгән (5 м3/га кадәр)	Чикләре конфигурациясе гади булган зур күләмле ачык пространстволар; аз декоративлы үсемлекләр белән әйләндереп алынган су пространстволары; агач үсми торган, куак басып алган кишәрлекләр

3	Зирек һәм усак, шулай ук IV-V класслы бонитетлы ылыслылар өстенлек иткән үсентеләр. Агачларның ябалдашлары начар үскән. Чүпләнү һәм кипкән агач 5 м3/га һәм аннан да күбрәк	Урман утыртылмаган киселгән урыннар, сөрүлекләр, электрүткәргеч линияләр, хуҗалыклар, сазлыклар һәм башка ачык мәйданнар, декоративлыгы түбән булган сулыклар

Искәрмә:

Ачык ландшафтларны эстетик бәяләү түбәндәге күрсәткечләрне исәпкә алып уздырыла:

- урындагы хәле, туфрак дымлылыгы, үтеп йөрүчәнлек;
- кишәрлекнең күләме һәм конфигурациясе;
- урман авызларының һәм ачык пространстволар янәшәсендәге урыннарның матурлыгы;
- агачларның һәм куакларның берән-сәрән яисә зур булмаган төркемнәре булу һәм аларны урнаштыру характеры;
- үлән һәм мүк капламының сыйфаты;
- сулыкларның күләме һәм конфигурациясе, ярларының һәм әйләнә-тирәсендәге үсемлекләрнең характеры, ял итүчеләрнең суга керә алуы, сулыкның санитар хәле һәм аны ял итү һәм коену өчен куллану мөмкинлеге.

2.8.1.6 нче таблица

Агачлар торышы категорияләре шкаласы
(һәр агач саен инвентарьлаштыру өчен)

Агачлар категориясе	Төп сыйфатлары	Өстәмә сыйфатлары
ЫЛЫСЛЫ ТОКЫМНАР		
1 – зәгыйфь-ләнү сыйфатларыннан башка	Ылыслары яшел, ялтырап тора, ябалдашы куе, әлеге токым, шушы яшьтәгеләр, үсү шартлары һәм ел фасылы өчен агымдагы елда шытып чыкканнары нормаль	
2 – зәгыйфь-ләнгән	Ылыслары еш кына ачык яшел, ябалдашы бик челтәрле түгел, шытып чыкканнары нормаль белән чагыштырганда яртылаш кимегән	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында урыны-урыны белән зараланулар булырга мөмкин
3 – бик зәгыйфьлән-	Ылыслары ачык яшел яисә соры тоны, ябалдашы	Кәүсәсендә, тамырларында һәм ябалдашында, ботакларында

Агачлар категориясе	Төп сыйфатлары	Өстәмә сыйфатлары
гән	челтәрсыман, шытып чыкканнары нормаль белән чагыштырганда яртыдан да күбрәк кимегән	зараланулар булырга мөмкин, кәүсәләрендә яисә ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары булырга мөмкин
4 – кибеп баручы	Ылыслары соры, сары яисә саргылт-яшел, ябалдашы шактый сирәкләнгән, агымдагы елда шытым юк диярлек яисә бөтенләй юк	Кәүсәсендә һәм башка өлешләрендә зарарланулар алдагы категория белән чагыштырганда бик күп, кәүсәләрендә корткычлар оялау сыйфатлары (сагыз бүрәнкәләре, коңгырт он, кайрысында, кайры астында һәм үзагачында бөҗәкләр) булырга мөмкин
5 – агымдагы елда корыган (әле генә)	Агымдагы ел ылыслары, сары яисә коңгырт, ябалдашы бик нык сирәкләнгән, вак ботаклары бар әле, кайрысы сакланган яисә өлешчә коелган	Алдагы категория сыйфатлары; сезон азагында агачның бер өлешендә бөҗәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булу мөмкин
6 – үткән елларның корыган агачлары (күптән)	Ылыслары коелган яисә өлешчә сакланып калган, вак ботаклары, кагыйдә буларак, сынып беткән, кайрысы коелган	Кәүсәсендә һәм ботакларында бөҗәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булган, кайрысы астында – бик күп коңгырт он һәм гөмбәчек
Яфраклы токымнар		
1 – зәгыйфь-ләнү сыйфатларын нан башка	Яфраклары яшел, ялтырап тора, ябалдашы куе, әлеге токым, шушы яшьтәгеләр, үсү шартлары һәм ел фасылы өчен агымдагы елда шытып чыкканнары нормаль	
2 – зәгыйфь-ләнгән (ябалдаш-ларының 1/4е кипкән)	Яфраклары яшел; ябалдашы бик челтәрле түгел, шытып чыкканнары нормаль белән чагыштырганда кимегән, кипкән ботаклары 1/4дән ким	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында урыны-урыны белән зараланулар, механик зарарланулар, берән-сәрән сулы шытымнар булырга мөмкин
3 – бик	Яфраклары гадәттәгедән	Алдагы категория сыйфатлары

Агачлар категориясе	Төп сыйфатлары	Өстәмә сыйфатлары
зәгыйфьләнгән (ябалдашларының 1/2е кипкән)	ваграк яисә ачыграк төстә, вакытыннан алда коела, ябалдашы сирәкләнгән, кипкән ботаклары 1/4дән ½ гә кадәр	күбрәк чагылыш тапкан; кәүсәләрендә яисә ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары булырга мөмкин, суты агу һәм сулы шытымнар булырга мөмкин
4 – кибеп баручы, ябалдашларының 1/2еннән артыграгы кипкән	Яфраклары гадәттәгедән ваграк яисә сары төстә, вакытыннан алда коела яисә шиңә, ябалдашы сирәкләнгән, кипкән ботаклары 1/2дән 3/4кә кадәр	Кәүсәләрендә һәм ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары (керү тишекләре, кисекләр, суты агу һәм агач вагы, коңгырт он, кайрысында, кайры астында һәм үзагачында бөҗәкләр), бик күп сулы шытымнар, өлешчә кипкән һәм кибеп баручы ботаклар булырга мөмкин
5 – агымдагы елда корыган (әле генә)	Яфраклары кипкән, шиңгән яисә вакытыннан алда коелган, кипкән ботаклары 3/4, вак ботаклары һәм кайрысы сакланып калган	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында бөҗәкләр оялау һәм гөмбәчекләр белән зарарлану сыйфатлары булырга мөмкин
6 – үткән елларның корыган агачлары (күптән)	Яфраклары һәм кайбер ботаклары коелган, кабыгы җимерелгән яисә кәүсәсенең бер өлешендә коелган	Кәүсәсендә һәм ботакларында бөҗәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булган, кайрысында һәм кайрысы астында – гөмбәчек һәм гөмбәләрнең үзләре була

Җил аударганны, буран аударганны, кар аударганны, алар барлыкка килү вакытын күрсәтеп, аерым исәпкә алалар.

Яңадан санап чыкканда төрле категориядәге агачларга кәүсә корткычлары оялау һәм, зарарлану ачык күренеп торса, авырулар белән зарарлану дәрәҗәсе күрсәтелә. Ылыс һәм яфрак кимерүчеләр чыганакларында ылыслары һәм яфраклары торгызылганнан соңгы чорда агачлар яңадан санала, аңарчы кирәк чакта ылысны яисә яфракны ашау дәрәҗәсе процентларда күрсәтелә (1 – зарарсыз, 2 – аз гына зарарланган – 25%тан ким, уртача – 25-50%, бик нык – 50-75%, тулысынча –75%тан артык).

Ял итү өчен табигать ландшафларын тәртипсез һәм системасыз файдалану төзекләндерү элементлары булмау туфрак өстендәге капламны бозуга, урман тирәлеген пычратуга һәм урман бергәлекләренең (урман фитоценозының) гомуми зәгыйфьләнүенә китерә. Территорияне төзекләндерү – кешенең табигатькә тискәре йогынтысын азайтырлык бердәнбер цивилизацияле алым.

Урман тирәлеге, алдан урман кишәрлекләре рекреация өчен әзерләнмәгән булса, 10 кеше/га йөкләнеш булганда җимерелә башлый. Шуңа күрә функциональ зоналар буенча урнаштырыла торган рекреацион объектларның табигать тирәлеген бозмыйча гына ял итү мөмкинлеге тудыра торган мәйданчыклары булырга тиеш. Рекреацион йөкләнешенә карап, урман кишәрлекләреннән ял итү өчен файдалану режимы түбәндәгечә булырга мөмкин:

- ирекле – йөкләнеш 5 кеше/га (тыныч ял итүнең аз төзекләндерелгән зонасы);

- уртача җайга салынучы – йөкләнеш 6-20 кеше/га (актив ял итүнең җитәрлек дәрәҗәдә рекреацион объектлар белән төзекләндерелгән зонасы);

- катгый җайга салынучы – йөкләнеш 20 кеше/га дан артык (актив ял итүнең аерым урман кишәрлекләре, алар максималь рәвештә төзекләндерелгән булырга тиеш).

2.8.1.7 нче таблица

Рекреацион билгеләнештәге урманнарда урманнардан файдалануның төп хуҗалык чаралары һәм төрләре

№ т/с	Чаралар исеме	Функциональ зоналар		
		актив ял	ял итеп йөрү	фауна тынычлыгы
	I. Урман хуҗалыгы чаралары			
1.	Түбәндәге максатта урманнарны карау өчен кисүләр:			
	Ландшафтлар формалаштыру	+	+	-
	Кыйммәте булмаган үсемлекләрне бетерү	+	+	+
	Табигый торгызылуга ярдәм итү	+	+	+
	Шытымнарны карау	+	+	+
	Гамәлдәге һәм булдырылган урман ландшафтларын карау	+	+	+
	Урман үсентеләрен яңадан формалаштыру һәм яңарту	+	+	-
2.	Реконструкцион кисүләр	+	+	-
3.	Түбәндәге максатта башка кисүләр:			
	Ачык ландшафтлар булдыру, перспективаларны чистарту	+	-	-
	Күзәтү нокталарында, рекреациягә мөнәсәбәте булмаган үсемлекләрдән	+	-	-

№ т/с	Чаралар исеме	Функциональ зоналар		
		актив ял	ял итеп йөрү	фауна тынычлыгы
	арындыру			
	Ял итү һәм төзекләндерү объектларын төзү өчен мәйданчыклар чистарту	+	+	-
	Ачык ландшафтларны һәм күзәтү нокталарын карау	+	+	-
4.	Агач һәм куакларны түбәндәге максатта утырту:			
	Ландшафтлар формалаштыру	+	+	-
	Урманның санитар-гигиеник сыйфатларын һәм үсентеләрнең тотрыклылыгын арттыру	+	+	-
	Урманны торгызу	-	+	+
	Ремизлар булдыру	-	-	+
	Үсентеләрне реконструкцияләү	+	+	-
6.	Ачык пространстволарда үләннәрне карау	+	+	-
7.	Табигатьне саклау чаралары	+	+	+
8.	Санитар-яклау чаралары, шул исәптән санитар кисү	+	+	+
9.	Янгынга каршы чаралар	+	+	+
10.	Урманнарны ял итүчеләр тарафыннан бозуларны профилактикалау	+	+	+
II. Биотехник чаралар һәм фаунаны саклау				
1.	Хайваннарның яшәү тирәлеге шартларын яхшырту	-	-	+
2.	Хайваннарны өстәмә ашату мәйданчыкларын кору һәм өстәмә ашату	-	+	+
3.	Оялар кору һәм элеп чыгу	+	+	+
4.	Урман хуҗалыгы эшләрен регламентлау һәм чикләү	-	-	+
III. Территорияне төзекләндерү				
1.	Юл-сукмак, автомобильләр өчен туктап торуның ясалма корылмаларын булдыру	+	+	-
2.	Рекреацион маршрутлар булдыру	+	+	-

№ т/с	Чаралар исеме	Функциональ зоналар		
		актив ял	ял итеп йөрү	фауна тынычлыгы
3.	Күзәтү нокталары һәм мәйданчыклары булдыру	+	+	-
4.	Ял итү мәйданчыклары булдыру һәм төзекләндерү	+	+	-
5.	Архитектураның кече рәвешләрен һәм урман паркы җайланмаларын төзү һәм урнаштыру	+	+	-
6.	Визуаль мәгълүмат	+	+	+
7.	Күргәзмә агитация	+	+	-
8.	Төн кунып, җәйге стационар ял итү урыннарын кору һәм җиһазландыру	+	-	-
9	Төзекләндерү объектларын карап тоту, аларга ремонт ясау	+	+	+
IV. Урманнардан файдалану				
1.	Өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен кисү	-	-	-
2.	Урманнарны торгызу өчен кисү	-	-	-
3.	Печән чабу	+	+	-
4.	Терлекләр көтү	-	-	-
5.	Җиләкләрне, гөмбәләрне, чикләвекләрне һәвәскәр җыю	+	+	-
6.	Дару чималын һәвәскәр җыю	+	+	-
7.	Умартачылык	-	-	-

Искәрмә: «+» тамгасы - файдалану рөхсәт ителә;
«-» тамгасы - файдалану рөхсәт ителми.

2.8.2. Рекреацион эшчәнлек зонасы кварталларының һәм (яисә) кварталлары өлешләренең исемлеге

Рекреацион эшчәнлек зонасы кварталларының һәм (яисә) кварталлары өлешләренең урман кишәрлекләре буенча исемлеге әлеге Регламентның 1.2 нче таблицасында китерелде (урманнарны максатчан билгеләнеше һәм яклаучы урманнар категорияләре буенча бүленеше).

2.8.3. Рекреацион эшчәнлек зонасы территориясен функциональ зоналаштыру

Функциональ зоналаштыру буенча рекреацион зоналар түбәндәгеләргә бүленә:

1. Интенсив файдалану;
2. Уртача файдалану;
3. Концентрацион ял итү;
4. Резерватив;
5. Тыюлык;
6. Катгый режим;
7. Хуҗалык.

2.8.4. Урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар исемлеге һәм аларны төзекләндерү нормативлары

2.8.4 нче таблица

Урманнарда рекреацион территорияне төзекләндерү нормалары (100 га гомуми мәйданга)

№ т/с	Төзекләндерү элементлары исеме	Яшел зона		Алар чикләрендә туристик маршрутлар (1 км маршрутка)
		актив ял	ял итеп җәяү йөрү	
1	2	3	4	5
1.	Автомобильләр килү өчен киңлеге 4,5 м (км) булган вак ташлы юллар	0,15	0,02	-
2.	Массивлар эчендә вак ташлы полотно киңлеге 3 м (км) булган юллар	1,8	0,5	-
3.	15 машиналык автотукталышлары белән вак таш катыш грунт юллары (данә)	0,25	0,03	-
4.	Ял итеп йөрү сукмаклары (км)	-	0,04	-
5.	4 урынлык утыргычлар (данә)	18	3	1
6.	6 урынлык пикник өстәлләре (данә)	7	0,6	-
7.	Яңгырдан ышыклану урыннары (данә)	1,5	0,2	0,2
8.	Азык-төлек әзерләү учаклары (данә)	3,5	0,5	0,6
9.	Урналар (данә)	30	-	-
10.	Чүп җыю савытлары (данә)	3,5	-	-
11.	Бәдрәфләр (данә)	0,18	-	-
12.	Спорт һәм уен мәйданчыклары, $м^2$	37	-	5
13.	Елгаларда һәм сулыкларда кызыну урыннары, $м^2$	90	15	-
14.	Кызыну урыннарындагы кабиналар (данә)	0,18	0,02	-
15.	Беседкалар (данә)	0,17	-	-

№ т/с	Төзекләндерү элементлары исеме	Яшел зона		Алар чикләрендә туристик маршрутлар (1 км маршрутка)
		актив ял	ял итеп җәяү йөрү	
1	2	3	4	5
16.	Күрсәткечләр (данә)	1,5	0,2	0,4
17.	Күзәтү нокталары (данә)	0,7	0,1	0,3
18.	Коелар һәм чишмәләр (данә)	0,02	0,01	0,1
19.	Туристлар палаткаларын кую мәйданчыклары, $м^2$	50	-	20

2.8.1. Рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдалану параметрлары һәм сроклары

Урманнарда урман законнарының норматив хокукый актлары нигезендә расланган Рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре белән түбәндәгеләр карала:

рекреацион эшчәнлек алып бару өчен бирелә торган урман кишәрлекләре күләмнәрен билгеләгәндә, урман үсентеләренә зарар китермәү шартларын үтәгән килеш, урман экосистемасына оптималь рекреацион йөкләнешкә таянырга кирәк;

ял итү, туризм, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдаланучы затлар туристик станцияләр, туристик сукмаклар һәм трассалар оештырырга, мәдәни-массакүләм чаралар, җәяүлеләр, велосипедчылар һәм чаңгычылар өчен йөрүләр, сынлы сәнгать белән шөгыльләнүлә, белем алу һәм экологик экскурсияләр, урманнарда уздыру өчен яраклы аерым спорт төрләре буенча спорт ярышлары, физкультура-спорт фестивальләре һәм күнегүләр өчен җыелулар, шулай ук рекреацион эшчәнлекнең бүтән төрләрен оештырырга мөмкин;

рекреацион эшчәнлек алып бару өчен бирелә торган урман кишәрлекләрендә табигать ландшафтлары, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланырга тиеш;

рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнар әйләнә-тирә мохиткә һәм кешеләр сәламәтлегенә зыян китермәслек алымнар белән файдаланыла;

рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдалану гражданнарның урманнарда булу хокукына каршы килмәскә тиеш;

урманнарда рекреацион эшчәнлек алып барганда урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар (беседкалар, эш коралы саклау урыннары һәм башкалар) кору һәм урман кишәрлекләрен төзекләндерү (юл-сукмак челтәре, мәгълүмат стендлары һәм табигатьне саклау тематикасы буенча аншлаглар, утыргычлар, яңгырдан ышыклану чатырлары, хәрәкәт итү күрсәткечләре, чүп ташлау өчен контейнерлар һәм башка төзекләндерү элементлары урнаштыру) рөхсәт ителә;

бирелгән урман кишәрлекләрен төзекләндерү максатларында рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдаланучы затлар урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнарны карап тоталар;

вакытлы корылмалар, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техник корылмалар урнаштыру иң беренче чиратта – агач-куаклар биләмәгән урман кишәрлекләрендә, андыйлары булмаганда кыйммәте түбән булган урман үсентеләре били торган кишәрлекләрдә, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә;

урманнарда рекреацион эшчәнлек алып бару өчен объектлар төзү максатларында урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урман үсентеләрен кисү рөхсәт ителә;

урманнарда рекреацион эшчәнлек алып барганда бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлек капламын һәм туфракны зарарлау, бирелгән урман кишәрлегендә һәм аның янәшәсендәге территорияләрдә мәйданчыкны көнкүреш калдыклары, бүтән төрле калдыклар белән чүпләү, транспорт чаралары һәм башка механизмнар билгеләнмәгән маршрутлар буенча үз белдекләре буенча үтеп йөрү рөхсәт ителми;

архитектураның кече рәвешләрен урнаштыру һәм ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын билгеләү юлы белән халыкның массакүләм ялы өчен уңайлы шартлар тудыру урман экосистемаларының экологик шартларына тискәре йонынтыны киметергә ярдәм итә.

Халыкның культуралы ялы өчен шартлар тудыру һәм рекреацион йөкләнешләрне җайга салу максатында территорияне төзекләндерү буенча төрле чаралар тәкъдим ителә, алар югары дәрәҗәдә халык ял итсен өчен түбәндәгеләр ярдәмендә урман кишәрлекләрен файдаланырга ярдәм итә:

урман плакатлары һәм паннолар элү;

автотукталышлар төзү һәм җиһазлау;

гади җайланмалар ярдәмендә тәмәке тарту урыннары кору;

юл-сукмак челтәре төзү;

урман җиһазлары комплектларын (ашау өстәлләре, утыргычлар) урнаштыру;

яңгырдан һәм башка шундый күренешләрдән ышыклану чатырлары кору;

туристлар палаткаларын кую мәйданчыкларын булдыру;

учаклар өчен урыннар билгеләү һәм җиһазлау;

азык-төлек әзерләү учаклары кору;

учаклар өчен утын әзерләү;

чүп өчен урналар кую һәм чүп җыю урыннарын җайлаштыру;

чишмәләрдә эчәр сулар җыю урыннарын кору;

бәдрәфләр төзү;

кошлар өчен җимлекләр урнаштыру;

тиеннәр, куяннар һәм тояклылар өчен тозлыклар урнаштыру;

рекреацион урманнарда туфрак-мелиоратив чаралар уздырылырга мөмкин: ашламалар кертү, известьлаштыру, мульчаләү, йомшарту, киртәләү;

рекреацион эшчәнлек алып бару, урман сукмакларыннан һәм гидротехник корылмалардан гайре, капиталь төзелеш объектларын төземичә генә, урманчылык территориясендә рөхсәт ителә;

урманнар кешеләрнеӊ ялын, туризмны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацион эшчәнлек алып бару өчен файдаланылырга мөмкин;

рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (сроксыз) файдалануга, башка затларга – арендага бирелергә мөмкин;

рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдаланганда Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре һәм Урманнарда янгын куркынычсызлыгы таләпләрен үтәүне тәэмин итү зарур;

янгыннар сезонында урманнар территориясендә рекреацион эшчәнлек алып барганда массакүләм чаралар уздыру, җирле үзидарә органнары белән килештереп, файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә учак ягу һәм чүп җыю урыннары булдыру шарты белән генә рөхсәт ителә.

Рекреацион эшчәнлек алып бару өчен урман кишәрлекләре даими (сроксыз) файдалануга яисә арендага бирелгән затлар аны уңай дәүләт экспертизасы бәяләмәсе алган урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашыра.

2.9. Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү билгеле бер максатчан токым урман үсентеләрен үстерүгә бәйле эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт. Билгеле бер (максатчан) токым урман үсентеләренә, куелган характеристикалары булган агач материалын алуны тәэмин итә торган ясалма чыгышлы урман үсентеләре кертелә. Урман плантацияләре урман фонды җирләрендә һәм башка категория җирләрдә (урман үсемлекләре каплап алмаган җирләрдә һәм урманнықы булмаган җирләрдә) булдырылырга мөмкин. Урман плантацияләрендә урман үсентеләрен кисү һәм урман үсентеләренә кирт салу чикләүләрсез рөхсәт ителә (РФ УК 42 ст.).

Гражданнарга, юридик затларга урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләре – РФ УК нигезендә, җир кишәрлекләре – җир законнары нигезендә арендага бирелә.

Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлеген урман плантацияләре булдыру өчен арендага бирү шартнамәсе РФ УКның 72 статьясындагы 3 өлеше нигезендә ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә

Плантацияләр булдыру максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми: су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; табигать һәм бүтән объектларны яклау вазыйфасын башкаручы урманнарны; кыйммәте булган урманнарны; урманнарның махсус якланучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны.

2.10. Урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү (РФ УК 39 ст.) җимешләр, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре һәм башка шундый урман ресурслары алуга бәйле эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт. Аларны үстерү өчен файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар урнаштыру рөхсәт ителә.

Урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү өчен беренче чиратта урман фондының урманныкы булмаган җирләреннән, шулай ук урман утыртылмаган урман бүлемтекләреннән, ачыклыклардан һәм урман үсемлекләре каплап алмаган, аларда урман культуралары утырткачы урманнарның табигый торгызыла торган җирләреннән; рекультивацияләнергә тиешле җирләрдән (эшкәртелгән торфянниклардан һәм башкалардан) файдаланырга мөмкин.

Урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәрен урман ябалдашлары астында үстерү өчен реконструкция өчен билгеләнмәгән кыйммәте түбән булган урман кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлекләр очрый торган урман кишәрлекләре урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану РФ УКның 59 статьясы нигезендә тыела.

Урман азык-төлек продукциясен плантацион үстерү перспективалары.

Кыргый үсүче азык-төлек һәм дару үләннәре өлкәсендә шактый гына табигый запаслар булуга карамастан, соңгы 20-30 елда кайбер төр җиләкләрне, җимеш бирә торган үсемлекләрне һәм гөмбәләрне ясалма үстерү тенденциясе барлыкка килде. Моның сәбәбе – плантацияләрдә үстерелгән продукциянең үзкыйммәте халыктан җыелган шул ук төр кыргый үсүче үсемлекләрне сатып алу бәяләренә караганда кимрәк чыга.

Плантацияләрдә барлык төр эшләрне дә бергә туплап һәм механикалаштырып була, шул исәптән әзерләүне дә, бер берәмлек мәйданнан уңышны арттырып, һава шартларына бәйлелекне бетереп, селекция өчен шартлар тудырып, продукциянең сыйфатын арттырып була.

Аз гына чыгымнар белән табигый шартларда иң продуктив үсемлекләрне сайлап алырга һәм аларда җимеш бирү һәм эксплуатацияләү (ягъни культуралаштыру) өчен оптималь шартлар тудырырга мөмкин.

Культивацияләнергә мөмкин булган һәм культураны гамәлгә керткәндә үз сыйфатларын югалтмый торган үсемлек төрләре плантацияләрен булдыру максатка ярашлырак.

Өлкә шартлары түбәндәгеләр плантацияләрен булдыру өчен яраклы: кара миләш (арония), сырганак, гөлҗимеш, кара карлыган һәм башка азык-төлек үсемлекләре, дару үләннәре, гөмбәләрдән – шампиньон плантацияләре.

Сатып алу бәяләре бик зур булган заманда акчаны плантацияләр булдыруга кертергә мөмкин.

Гөлҗимеш плантацияләре өчен иң яхшы туфрак – озак су баса торган елгаларның үзәннәрендәге органик матдәләргә бай кара туфрак һәм куе соры урман туфрагы. Плантацияләр булдыру өчен сөргәннән, органик 100 т/га, фосфорлы 160 кг/га, калийлы 80 кг/га ашламалар керткәннән соң 3 x 1,5 м лы чокырларга һәм буразналарга гөлҗимеш утыртыла, уңыш бу вакытта 5,0 тонна/га җитә.

Урманчылыкларда ясалма алым белән гади вешенка гөмбәсе үстерергә мөмкин. Бер тонна гөмбә җитештерү өчен лабораторияләрдә үстерелә торган инокулянт йоктырырга һәм плантациягә 25-30 см озынлыктагы һәм 22 см диаметрлы 700 усак кисәге утыртырга кирәк, өч ел эчендә бер тонна гөмбә алырга мөмкин булачак.

2.11. Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү урманнарны торгызу һәм үрчетү максатында гамәлгә ашырыла торган эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (сроксыз) файдалануга, башка затларга арендага бирелә.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану урманчылыкның яисә урман паркының урман хуҗалыгы регламентлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Россия Федерациясе Урман кодексының 24 статьясындагы 2 өлеше нигезендә урманнардан файдаланучы гражданнарның, юридик затларның урман хуҗалыгы регламентын һәм урманнарны үзләштерү проектын үтәмәүләре урман кишәрлеген арендалау шартнамәсен вакытыннан алда туктату, шулай ук урман кишәрлегеннән даими (сроксыз) файдалану хокукын мәҗбүри туктату өчен нигез була.

Урманнардан файдаланучы гражданнар, юридик затлар Россия Федерациясе Урман кодексының 25 статьясында каралган тәртиптә граждан законнары нигезендә агач материалына һәм башка алынган урман ресурсларына милекчелек хокукына ирешәләр.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 27 статьясы нигезендә чикләнергә мөмкин.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары һәм бурычлары.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе шартлары нигезендә урманнардан файдаланырга;

- Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясындагы 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкалар) булдырырга;

- бирелгән урман кишәрлекләрендә теплицалар, башка корылмалар һәм төзелмәләр урнаштырырга;

- Россия Федерациясе законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булырга.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның бурычлары:

- урманнарны үзләштерү проектын төзергә;

- урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан файдаланырга;

- урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе шартларын үтәргә;

- урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен туфрак эрозиясе булдырмаучы, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны булдырмаучы яисә чикләүче алымнар белән урманнардан файдаланырга;

- урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәргә;

- ел саен урман декларациясен тапшырырга;

- урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

- урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;

- дәүләт урман рееестрына билгеләнгән тәртиптә документлаштырылагн мәгълүмат тапшырырга;

- Россия Федерациясе законнарында каралган бүтән бурычларны үтәргә.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануга карата таләпләр

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен беренче чиратта урман фондының урманнықы булмаган җирләреннән, шулай ук урман утыртылмаган урман бүлемтекләреннән, ачыклыклардан һәм урман үсемлекләре каплап алмаган җирләрдән, урманнар урнашмаган бүтән категория җирләрдән файдаланырга мөмкин.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсентеләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары яисә алар булмаганда урман үсентеләренең нормаль орлыклары кулланыла.

Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсентеләренең районлаштырылмаган орлыкларын, шулай ук чәчү һәм башка сыйфатлары тикшерелмәгән урман үсентеләре орлыкларын куллану рөхсәт ителми.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары Кызыл китабына кертелгән үсемлекләр очрый торган урман кишәрлекләрен урман

үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану РФ УКның 59 статьясы нигезендә тыела.

2.12. Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану (РФ УК 43 ст.) урманчылыкның урман хуҗалыгы регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдаланганда урман фонды җирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясы нигезендә рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасы булдыруга бәйсез объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урманнар урнашкан башка категория җирләрдә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкаруга, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртүгә бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү башка федераль законнар белән билгеләнгән очракларда шушы җирләрнең максатчан билгеләнеше нигезендә рөхсәт ителә.

Барлык очракларда кебек үк урман инфраструктурасы булдыруга бәйсез объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү җирләрдән файдалану эшләре тәмамланганнан соң рекультивацияләнергә тиеш (РФ УК 21 ст. 6 өлеш).

Урман үсентеләрен кисү урманнардан файдалануның әлеге төренең бер өлеше булган очракларда җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен аренда шартнамәләре нигезендә урман кишәрлекләре бирелә (РФ УК 43 ст. 2 өлеш).

Мондый эшләрне башкару урман үсентеләрен кисүгә китерсә, капиталь төзелеш объектларын төзү өчен урманнар үз вәкаләтләре чикләрендә дәүләт хакимияте органнары һәм җирле үзидарә органнары рөхсәтләре буенча урман кишәрлекләре бирмичә генә файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеш).

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану өчен урман кишәрлеген арендалау шартнамәсе, аукцион уздыру таләп ителмәсә, ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә (РФ УК 72 ст. 3 өлеш һәм 74 ст. 3 өлеш).

Урман кишәрлекләре арендалауның күрсәтелгән сроклары җир асты байлыклары законнары таләпләрен исәпкә алып билгеләнә.

21.02.1992 № 2395-1 РФ Законының 10 статьясында билгеләнгәнчә, җир асты байлыклары кишәрлекләре файдалануга билгеле бер срокка бирелә:

- геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр срокка;
- файдалы казылмалар чыгару өчен – файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү срогына, ул файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртүнең җир асты байлыкларыннан нәтиҗәле файдалануны һәм аларны саклауны тәэмин итә торган техник-икътисадый нигезләүдән чыгып исәпләнә;

- җир асты суларын чыгару өчен – 25 елга кадәр срокка;

- җир асты байлыкларыннан файдалану хокукын вакытыннан алда туктатканда җир асты байлыкларыннан кыска срокта файдалану хокукы бирү нигезендә файдалы казылмалар чыгару өчен – бер елга кадәр срокка.

Файдалы казылмалар ятмаларын эзләүләрне, бәяләүне һәм эшкәртүне тәмамлау яисә ликвидацион чаралар күрү кирәк булган очракта, әлеге җир асты байлыкларыннан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозулар булмаганда, җир асты байлыклары кишәрлегеннән файдалану срогы җир асты байлыкларыннан файдаланучы инициативасы буенча туктатылырга мөмкин.

РФ УКның 20 статьясындагы 2 өлешендә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдаланганда алынган урман материалына милекчелек хокукы урнаштырыла.

Җир асты байлыкларынан файдանучылар агач материалы әзерләргә җыенган очракларда, аны Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 23.07.2009 №604 карары белән билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә тиеш. Моның өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен бирелергә мөмкин (РФ УК24 ст. 2 өлеш).

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибе Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 27.12.2010 № 515 боерыгы белән расланган.

Әлеге норматив хокукый актта урман кишәрлеге бирмичә генә эшләр алып баруга рөхсәт бирү процедурасы билгеләнә.

Урман кишәрлеге бирмичә генә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен урман фонды җирләрендә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен җир асты байлыкларыннан файдаланучы (алга таба – Гариза бирүче) әлеге Тәртипнең 3 пунктында күрсәтелгән дәүләт хакимияте органнарына һәм җирле үзидарә органнарына язма гариза бирә, анда түбәндәгеләр күрсәтелә:

Гариза бирүче турында белешмәләр:

тулы һәм кыскартылган исеме һәм оештыру-хокукый рәвеше, урнашкан җире, почта адресы, банк реквизитлары – юридик зат өчен;

фамилиясе, исеме, атасының исеме (соңгысы – булганда), яшәү урынының адресы, шәхесен раслаучы документ белешмәләре, - индивидуаль эшкуар булган граждан өчен;

планлаштырыла торган эшләрне башкару өчен кирәкле урман фонды җирләренең урнашкан урыны һәм мәйданы, урманнардан файдалануны нигезләү һәм җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару срогы.

Гаризага Гариза бирүче исеменнән эш йөртүче затның вәкаләтләрен раслаучы документ кушып бирелә (кирәк чакта).

Дәүләт хакимияте органнары һәм җирле үзидарә органнары ведомствоара мәгълүмати хезмәттәшлек юлы белән түбәндәге документларны алалар:

юридик затка карата Юридик затларның бердәм дәүләт реестрыннан өземтә;

физик затка карата Индивидуаль эшкуарларның бердәм дәүләт реестрыннан өземтә;

салым органында исәпкә алынуы турында белешмәләр;

җир асты байлыкларыннан файдалануга лицензиясе яисә дәүләт ихтыяҗлары өчен җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен алып баруга дәүләт контракты булу турында белешмәләр.

Гариза 30 көн эчендә карала һәм әлеге эшләрне башкаруга рөхсәт бирү турында карар кабул ителә.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибе белән җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкаруга бәйле объектлар урнаштыру максатларында, иң беренче чиратта, урманныкы булмаган җирләр, урман кишәрлегендә мондый җирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр җирләре, янгыннан соң калган җирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган мәйданнарны файдалану карала. Әлеге максатлар өчен бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкаруга бәйле объектлар урнаштыруның башка вариантлары булмаган очракта рөхсәт ителә.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкаруга бәйле объектлар урнаштыру бирелгән урман кишәрлеге һәм аның янәшәсендәге территориядә эрозия үсешен булдырмаска тиеш.

Тиешле объектларның саклау һәм санитар-яклау зоналарында урман үсентеләрен кисү урман кишәрлеген биргән дәүләт хакимияте органнары яисә җирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкару максатларында урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми: агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрен бульдозерлар ярдәмендә агач үсентеләреннән чистарту; чиктәш полосаларны һәм урман авызларын агач материалы калдыклары белән чүпләү; урман авызы агачларының кәүсәләрен һәм үрелеп үскән тамырларын зарарлау, яңа киселгән агач материалын җәйге чорда махсус яклау чараларыннан башка саклау; урман үсентеләрен су бастыру һәм озак вакыт су астында тоту; урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач материаллары, көнкүреш һәм бүтән калдыклар белән чүпләндерү; урманнарны химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның юлларсыз, үзләре салган маршрутлар буенча узулары.

Яшел зоналарда һәм урман парклары зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территориясендә файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү тыела.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәэмин итәләр:

- файдаланылучы урманнарны, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, чүпләрдән даими рәвештә чистартып торуны;

- җитештерү эшчәнлеге барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрне, башка гидротехник корылмаларны, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгызуны;

- әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман янгыннарын булдырмый калуны, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрүне;

- сейсмик разведка эшләрен планлаштыру һәм башкару максатларында, квартал юллары, урман юллары биләгән һәм урман үсентеләре белән капланмаган башка җирләрдән максималь рәвештә файдалануны, шул исәптән хәрәкәт составын һәм йөкләрне шуларда урнаштыруны.

2.13. Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УКның 44 статья нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен су законнары нигезендә файдаланыла.

Россия Федерациясе Су кодексының 1 статьясы су объекты дип табигый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын йә суларның даими яисә вакытлыча җыелып торулары су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объектын аңларга тәкъдим итә.

Россия Федерациясе Су кодексының 5 статьясы ясалма су объектлары дип, аерым алганда, сусаклагычларны, буаларны һәм каналларны игълан итә.

Урман хуҗалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача елгаларда, шулай ук инешләрнең урман үткәрүчәнлеген көчәйтү өчен, урман әзерләүне һәм бүтән җитештерүне су белән тәэмин итү өчен инешләрдә корыла һәм файдаланыла.

Урман хуҗалыгында каналлар асылда киптерү, сугару һәм суландыру максатларында корыла һәм файдаланыла. Аерым очракларда урман агыза торган каналлар да корылырга һәм файдаланылылырга мөмкин.

Мондый максатлар өчен гидротехник корылмалар корыла һәм файдаланыла, аларга “Гидротехник корылмаларның иминлеге турында” 21.07.1997 № 117-ФЗ Федераль законның 3 статьясы нигезендә плотиналар, гидроэлектростанцияләр биналары, су җыю, су җибәрү һәм су чыгару корылмалары, туннельләр, каналлар, насос станцияләре, суднолар йөрү шлюзлары, суднолар күтәргечләр; су басулардан саклагычлар һәм сусаклагычлар ярлары, елгалар ярлары һәм үзәннәре

төпләре җимерелүдән яклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы оешмаларының сыек калдыкларыннан саклану өчен корылган корылмалар (дамбалар); каналларда су ишмәсен өчен билгеләнгән җайланмалар, шулай ук су ресурсларын файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның зарарлы йогынтысын булдырмый калу өчен билгеләнгән башка корылмалар кертелә.

РФ УК шулай ук махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануны күз алдында тота.

РФ Сәүдә өчен диңгездә йөзү кодексының 9 статьясыннан чыгып, анда махсуслаштырылган диңгез портларына билгеләмә бирелә, РФ УКның 44 статьясында күрсәтелгән махсуслаштырылган портлар дигәндә махсус бирелгән территориядә һәм акваториядә урнашкан һәм урман ресурсларын һәм урман хуҗалыгы һәм урман сәнәгате өчен кирәкле бүтән йөкләрне ташучы судноларга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән корылмаларны аңларга кирәк.

Сусаклагычлар, бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар, махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УКның 21 статьясы нигезендә гамәлгә ашырыла яисә әлеге файдалану төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзүгә, реконструкцияләүгә һәм эксплуатацияләүгә бәйле булмау мөмкинлеге күрсәтелә.

РФ УКның 21 статьясы 1 һәм 2 өлешләрендә күрсәтелгәнчә, урман фонды җирләрендә, шулай ук урманнар урнашкан башка категория җирләрдә сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехник корылмалардан һәм махсуслаштырылган портлардан файдалану өчен урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә.

Әлеге максатларда урманнардан файдаланганда агачларны, куакларны, лианаларны кисү, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәэмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарында да, рөхсәт ителә (РФ УКның 21 статьясындагы 5 өлеше).

РФ УКның 21 статьясындагы 6 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган гидротехник корылмалар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланыла торган җирләр рекультивацияләнергә тиеш.

РФ УКның 21 статьясындагы 4 өлешендә күрсәтелгәнчә, гидротехник корылмалар су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш, аны РФ УКның 44 статьясындагы өлеше таләпләрен гамәлгә ашыручы норма буларак карарга мөмкин, аның буенча су законнары нигезендә су объектлары, гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

Әлеге урманнардан файдалану урман ресурсларын алмыйча гына, әмма урман кишәрлекләре бирмичә мөмкин булмаган урманнардан файдалану төренә кертелә (РФ УКның 44 статьясындагы 2 һәм 3 өлешләре).

Шуның белән бергә сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм

эксплуатацияләү өчен урман кишәрлегеннән башка су объекты да таләп ителергә һәм файдалануга бирелергә мөмкин.

Россия Федерациясе Су кодексының 11 статьясы нигезендә причалларны урнаштыру, шулай урман кишәрлекләре гидротехник корылмалар, шул исәптән мелиоратив системалар урнаштыру һәм төзү су объектларын файдалануга тапшыру турындагы карарлар нигезендә генә мөмкин.

Су объектларын файдалануга тапшыру турындагы карарны әзерләү һәм кабул итү кагыйдәләре Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 30.12.2006 № 844 карары белән расланган.

Дәүләт һәм муниципаль милектәге урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (сроксыз) файдалануга, арендага яисә түләүсез сроклы файдалануга бирелергә мөмкин. Моннан тыш, мондый урман кишәрлекләренә сервитутлар йөкләнергә мөмкин.

РФ УКның 72 статьясындагы 3 өлеше һәм 74 статьясындагы 3 өлеше игезендә әлеге урман кишәрлекләре мондый максатлар өчен, дәүләт хакимияте органнары яисә җирле үзидарә органнары карарлары нигезендә аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадәр арендага бирелергә мөмкин.

Урман фонды җирләрендә урнашкан әлеге урманнардан файдаланудан алынган агач материалына милекчелек хокукы Россия Федерациясенеке була (РФ УКның 20 статьясындагы 2 өлеше).

2.14. Линия объектларын төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Электрүткәргеч линияләр, элемтә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектлары (алга таба – линия объектлары) төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УКның 45 статьясы белән регламентлана. Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлекләре гражданнарга һәм юридик затларга РФ УКның 9 статьясы нигезендә бирелә.

Урман фондындагы юллар урман юлларына һәм гомуми файдаланудагы юлларга бүленә. Урман юллары урман инфраструктурасы объектларына кертелә (кар: РФ УКның 13 статьясы һәм 1 бүлеге), ә гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар – урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларга кертелә (кар: РФ УКның 21 статьясы).

Электрүткәргеч линияләр, элемтә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектлары урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларга кертелә..

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урман фонды җирләрендә генә түгел, федераль законнар белән билгеләнгән очракларда, шул җирләрнең максатчан

билгеләнеше нигезендә урманнар урнашкан башка категория җирләрдә дә рөхсәт ителә (РФ УКның 21 статьясындагы 1 һәм 2 өлешләр).

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган линия объектларын төзегәндә, реконструкцияләгәндә һәм эксплуатацияләгәндә агачларны, куакларны, лианаларны кисү, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәэмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарында да, рөхсәт ителә (РФ УКның 21 статьясындагы 5 өлеше).

Әлеге объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланыла торган җирләр рекультивацияләнергә тиеш (РФ УКның 21 статьясындагы 6 өлеше).

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда агач материалы яисә бүтән урман ресурслары әзерләү таләп ителсә, урманнардан файдалану РФ УКның 25 статьясындагы 2 өлеше нигезендә бер үк вакытта берничә максат өчен гамәлгә ашырыла.

Әгәр урман фонды җирләрендә агач материалы әзерләү РФ УКның 29 статьясындагы кагыйдәләр буенча рәсмиләштерелмәгән булса, алынган агач материалына милекчелек хокукы Россия Федерациясенеке була (РФ УКның 20 статьясындагы 2 өлеше).

Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлекләрен гражданнарга һәм юридик затларга электрүткәргеч линияләр, элемтә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектлары төзү өчен биргәндә урман, шулай ук җир һәм граждан законнары кагыйдәләре кулланыла.

Урман законнары кагыйдәләре буенча урман кишәрлекләре арендага бирелә, ә җир һәм граждан законнары кагыйдәләре буенча урман кишәрлекләре даими (сроксыз) файдалануга һәм түләүсез сроклы файдалануга бирелә. РФ Җир кодексы һәм РФ Граждан кодексы нигезендә бу урман кишәрлекләренә гавами һәм хосусый сервитутлар билгеләнергә мөмкин.

РФ УКда каралганча, дәүләт яисә муниципаль милектәге әлеге урман кишәрлекләренә бу хокуклар гражданнарга һәм юридик затларга бары тик линия объектларын төзү өчен генә бирелергә тиеш.

РФ УК электрүткәргеч линияләрне һәм бүтән линия объектларын эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләрен бирү мөмкинлеген билгеләми, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәэмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарын билгеләү максатларында да.

Тагын шунысын да аерым билгеләп үтәргә кирәк, әлеге саклау зоналарының хокукый режимы РФ УК белән генә түгел, РФ ҖК белән дә билгеләнә.

РФ ҖК саклау зоналары чикләрендә төрле милекчеләрнең, җирдән файдаланучыларның, җир биләүчеләрнең һәм арендаторларның җир кишәрлекләре урнашкан булырга мөмкин булуны рөхсәт итә (87 статьяның 3 пункты).

Җир законнарының бу таләпләре урманнарда урнашкан саклау зоналарына да кагыла.

Мондый алым урманнардан файдалануның гамәленә дә туры килә. Мәсәлән, саклау зоналары чикләрендә урман кишәрлекләре азык-төлек урман ресурслары җыю, дару үләннәре әзерләү, печән чабу, авыл хуҗалыгы терлекләре көтү һәм башкалар өчен арендага бирелергә мөмкин. Бу чакта урманнардан файдаланучы гражданнар һәм юридик затлар саклау зоналарының хокукый режимын үтәргә тиеш.

Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар, шул исәптән аларның саклау зоналары турындагы мәсьәлә РФ УКның 105 статьясы белән җентекләп регламентлана (бу юлларның яклау полосалары яклау урманнары дип санала).

Башка линия объектлары өчен – төзелеш һәм реконструкцияләү өчен, кирәк чакта – эксплуатацияләү өчен дә коммуникацияләр трассалары бирелә.

Урман хуҗалыгында коммуникацияләр трассалары дип урманда электрүткәргеч линияләр, телефон линияләре, торбаүткәргечләр һәм башкалар салу максатларында киселә торган полосалар атала. Бу полосалар урман үсентеләреннән чистартыла һәм аларның иминлеген тәэмин итәрлек хәлдә тотыла.

Линия объектларына кагылышлы мәсьәләләрне җайга салуның хокукый нигезе РФ Җир кодексыннан, шулай ук федераль законнардан һәм Россия Федерациясе Хөкүмәтенең икътисадның тиешле тармаклары эшчәнлеге үзенчәлекләрен билгеләүче карарларыннан гыйбарәт.

Россия Федерациясе Җир кодексының 89 статьясы белән каралганча, энергетика оешмалары һәм объектлары эшчәнлеген тәэмин итү максатларында электр челтәре хуҗалыгы объектлары һәм элект энергетикасы объектлары турындагы Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән бүтән объектлар урнаштыру өчен җир кишәрлекләре бирелергә мөмкин.

Электр челтәре хуҗалыгы объектларының һәм элект энергетикасы объектлары турындагы Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән бүтән объектларның имин һәм аварияләрсез эшчәнлеген тәэмин итү өчен, әлеге җирләр составына керә торган категорияләренә бәйсез рәвештә, җир кишәрлекләреннән мондый саклау зоналарын билгеләү һәм тиешле җир кишәрлекләреннән файдалану тәртибе Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнәчәк.

Үз чиратында, “Электр энергетикасы турында” 26.03.2003 № 35-ФЗ Федераль закон электрүткәргеч линияләрен электр челтәре хуҗалыгы объектларына кертә һәм теләсә кайсы зат бу линияләрне төзергә хокуклы дип күрсәтә (3, 10 статьялар).

Үткәргечләре җир һәм сулар өстеннән эленгән һава электрүткәргеч линияләре һәм көч кабель кулланыла торган кабельле электрүткәргеч линияләре (җир астыннан һәм сулар астыннан) бүленеше кабул ителгән.

Электрүткәргеч линияләре төзү өчен кирәкле җир кишәрлекләре күләме Һава электрүткәргеч линияләре һәм электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганаларын урнаштыру өчен җир кишәрлекләре күләмнәрен билгеләү кагыйдәләре (Россия Федерациясе Хөкүмәтенең П.08.2003 № 486 карары белән расланган) нигезендә исәпләп чыгарыла.

Шушы Кагыйдәләрнең 6 пункты белән аларны урман фонды җирләренә карата да һәм энергетика җирләренә кертелмәгән, урманнар урнашкан бүтән категория җирләргә карата да куллану рөхсәт ителә.

10 КВка кадәр көчәнешле һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганалары), контур мәйданы буларак, җир кишәрлегенең, шул исәптән урман кишәрлегенең дә минималь күләмен билгеләү рөхсәт ителә, ул җир өслеге дәрәҗәсендә багананың аркылы киселешенә тигез була.

10 КВка кадәр көчәнешле һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен урман кишәрлегенең минималь күләме түбәндәгеләр буларак билгеләнә:

- җир өслеге дәрәҗәсендә багананың проекциясе контурыннан 1 метрда торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) - тирәнлеге 0,8 метрдан да артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хуҗалыгы җир кишәрлекләре белән чиктәш җир кишәрлекләреннән гайре, барлык категория җир кишәрлекләре белән чиктәш җир кишәрлекләре өчен;

- җир өслеге дәрәҗәсендә багананың проекциясе контурыннан 1,5 метрда торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) - тирәнлеге 0,8 метрдан да артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хуҗалыгы җир кишәрлекләре белән чиктәш җир кишәрлекләре өчен.

330 КВ һәм анан да күбрәк көчәнешле, конструкциясендә җиргә беркетелә торган таянычы (тартып торучы җайланмасы) кулланыла торган һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен җир кишәрлекләренең минималь күләмнәрен барлык категория җирләр (авыл хуҗалыгы җирләреннән гайре) өчен һәр таянычының (тартып торучы җайланмасының) тышкы контурыннан 1 метрда торган, авыл хуҗалыгы җирләре белән чиктәш җир кишәрлекләре өчен – 1,5 метрда торган контурлары мәйданы буларак билгеләү рөхсәт ителә.

Һава электрүткәргеч линияләре баганалары электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганаларын урнаштыру өчен җир кишәрлекләренең конкрет күләмнәре, баганаларны җиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның күләменнән һәм типларыннан, грунтның күтәрү сәләтеннән һәм багананың тотрыклылыгын һәм эксплуатацияләү иминлеген тәэмин итү максатында багана мәйданчыгын инженер яктан төзекләндерү зарурлыгыннан чыгып билгеләнә.

Россия Федерациясе Җир кодексының 91 статьясы нигезендә элемтә тәэмин итү өчен (космик элемтәдән гайре) тиешле инфраструктура объектларын урнаштыру максатларында җир кишәрлекләре бирелергә мөмкин, түбәндәгеләрне кертеп:

- кабельле, радиорелейлы һәм һава элемтә линияләрен, кабельле һәм һава элемтә һәм радиофикация линияләре трассаларындагы радиофикация һәм элемтә линияләренең тиешле саклау зоналарын;

- җир асты кабельле һәм һава элемтә һәм радиофикация линияләре һәм элемтә линияләренең тиешле саклау зоналарын.

«Элемтә турында» 07.07.2003 № 126-ФЗ Федераль закон элемтә линияләрен тапшыру линияләре, физик чылбырлар һәм линия-кабель элемтә корылмалары буларак билгели. Анда шулай ук күрсәтелгәнчә, элемтә оешмаларына җир кишәрлекләре бирү мәсьәләләре, алардан файдалану тәртибе (режимы), шул исәптән элемтә челтәрләренең һәм элемтә корылмаларнының саклау зоналарын урнаштыру һәм элемтә челтәрләрен урнаштыру өчен бүлемтек юллары уздыру, шушы җир кишәрлекләрен тартып алу нигезләре, шартлары һәм тәртибе җир законнары белән билгеләнә. Мондый җир кишәрлекләренең, шул исәптән саклау зоналары урнаштыру һәм бүлемтек юллары уздыру өчен бирелгән җир кишәрлекләренең күләмнәре тиешле эшчәнлек төрен, шәһәр төзелеше һәм проект документациясен гамәлгә ашыру өчен җирләр бүлеп бирү нормалары нигезендә билгеләнә.

Җирләрдә, шул исәптән урманнар урнашкан җирләрдә элемтә максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 09.06.1995 № 578 карары белән расланган Россия Федерациясе Элемтә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Кабельле һәм һава элемтә линияләре трассаларындагы урман массивларында һәм урман үсентеләрендә түбәндәгечә бүлемтек юллары уздырылырга тиеш:

- үсентеләр биеклеге 4 метрдан кимрәк булганда – һава элемтә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 4 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 2шәр метр);

- үсентеләр биеклеге 4 метр булганда – һава элемтә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 6 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 3шәр метр);

- трасса буйлап элемтә кабеле – кимендә 6 м киңлектә (элемтә кабеленнән һәрьяклап 3шәр метр).

Элемтә линияләре трассалары агач-куаклардан даими рәвештә чистартып торылырга, янгын куркынычы кагыйдәләренә туры килерлек дәрәҗәдә тотылырга, юллар арасының билгеләнгән киңлеге үтәлергә тиеш. Үткәргечләргә һәм элемтә линияләре баганаларына куркыныч тудыручы агачлар киселергә тиеш.

Урман массивлары һәм урман үсентеләре аша уза торган кабельле һәм һава элемтә линияләре юллары элемтә линияләре үз карамагында булган предприятиеләр тарафыннан янгын куркынычы кагыйдәләренә туры килерлек дәрәҗәдә тотылырга тиеш.

Гамәлдәге кабельле һәм һава элемтә линияләре трассалары яклаучы урманнар территорияләре аша узса, махсус сакланылучы кишәрлекләрнең (сирәк һәм бетеп баручы хайваннар төрләрен ашату урыннары, балыкларның кыйммәтле токымнарының уылдык чәчү урыннары һәм башкалар) эшчәнлек әһәмияте кимемәгәндә генә бүлемтек юллары булдыру рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торак пунктлары тирәсендәге яшел зоналарда, кыйммәтле урман массивларында, кыр саклагыч урман үсентеләрендә, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башка

сулыклар тирәсендәге тыюлык урман полосаларында бүлемтек юллары уздыру үсентеләр торышына мөмкин кадәр аз зыян китерерлек һәм аларның яклау вазыйфалары югалмаслык итеп башкарылырга тиеш. Бүлемтек юлларында куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элемтә линияләренең бүлемтек юлларыннан гайре), йомшак туфракларда, текә урыннарда (15 градустан артык) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элемтә линияләре үз карамагында булган оешмаларга урман массивлары аша узучы элемтә линияләрендә, шушы линияләр трассалары тирәсендәге урыннарда аварияләр булган очракларда, саклау зоналарындагы аерым агачларны кисү рөхсәт ителә, әмма соңыннан кисү калдыклары җыеп алынырга тиеш.

Россия Федерациясе Җир кодексының 90 статьясы билгеләгәнчә, оешмалар эшчәнлеген тәэмин итү һәм торбаүткәргеч транспорт объектларын эксплуатацияләү максатларында, түбәндәгеләр өчен җир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

- нефть үткәргечләр, газүткәргечләр, бүтән торбаүткәргечләр урнаштыру;
- җир кишәрлекләреннән файдалануның аерым шартлары белән саклау зоналары билгеләү.

Газ белән тәэмин итү системасы объектлары урнаштырылган саклау зоналары чикләре төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, магистраль торбаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган башка норматив документлар нигезендә билгеләнә. Әлеге җир кишәрлекләрендә аларны хуҗалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәэмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ара чикләрендә нинди дә булса биналар, корылмалар төзү рөхсәт ителми. Газ белән тәэмин итү системасы оешмасына – милекчесенә яисә ул вәкаләт тапшырган оешмага газ белән тәэмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәтү, аларга ремонт ясау, аларда килеп чыккан аварияләр һәм һәлакәтләр зыяннарын бетерү эшләрен башкарганда каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

Хәзерге вакытта торбаүткәргечнең һәр төре өчен бүлеп бирелгән полосалар киңлеге һәм саклау зоналары чикләре еш кына төзелеш нормалары (СниП) белән билгеләнә.

Урманнар урнашкан һәм торбаүткәргечләр төзелә, реконструкцияләнә һәм эксплуатацияләнә торган җирләрдән файдалануның үзенчәлекләре законнар белән каралган.

Мәсәлән, “Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында” 31.03.1999 № 69-ФЗ Федераль законның 28 статьясы нигезендә газ белән тәэмин итү системасының урманнарда урнашкан объектлары (аларга газүткәргечләр дә керә) үз карамагында булган оешмалар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

- газ белән тәэмин итү системасының саклау зоналарын янгын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;
- газ белән тәэмин итү системасының саклау зоналарында һәм мондый зоналардан читтә дә Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнгән эшләрне башкарырга, агач-куакларны кисәргә.

Газ бүлү челтәрләрен саклау буенча Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 20.11.2000 № 878 карары белән расланган кагыйдәләрендә, аерым алганда,

торбаүткәргечләр төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның түбәндәге үзенчәлекләре билгеләнә.

Саклау зоналары урманнар аша уза торган поселокара газүткәргечләр трассалары буйларында, - 6 м киңлектәге, газүткәргечнең һәр ягыннан 3 м киңлектәге бүлемтек юллары уздырыла. Газүткәргечләрнең җир өстендәге кишәрлекләре өчен агачлар белән газүткәргеч арасы газүткәргечне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаска тиеш.

Газ бүлү челтәрләренең саклау зоналары урманнар буенча узганда газ бүлү челтәрләренең эксплуатацион оешмалары үз исәбеннән түбәндәгеләрне башкарырга тиеш:

- газ бүлү челтәрләренең саклау зоналарын (бүлемтек юлларын) янгын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;
- бүлемтек юллары чикләре буйлап киңлеге кимендә 1,4 м булган минеральләштерелгән полосалар булдырырга;
- һәр 5 – 7 км саен янгынга каршы техника узып йөрерлек юл булдырырга.

Мондый саклау зоналарында һәм алардан читтә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацион оешмага, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китерү өчен иң кыска маршрут буенча газ бүлү челтәрләренә килергә рөхсәт ителә. Урманнар аша узучы газүткәргечләрдә мондый эшләрне башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды җирләрендә газ бүлү челтәрләренә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләре зыяннарын бетерү эшләрен башкарганнан соң эксплуатацион оешма бу җирләрне башлангыч хәленә китерергә (рекультивацияләргә) һәм аларны җир кишәрлеге милекчесенә, хуҗасына, аннан файдаланучыга яисә ул вәкаләт биргән затка акт буенча тапшырырга тиеш.

Газүткәргечләр урманнарны кисеп үткәндә саклау зоналарында аларны эксплуатацияләү тәртибе газ бүлү челтәрләренең эксплуатацион оешмалары, шулай ук җир кишәрлекләренең милекчеләре, хуҗалары, алардан файдаланучылар белән килештерелергә тиеш.

Линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 10.06.2011 № 223 боерыгы белән расланган кагыйдәләрендә бу бурыч тулысынча хәл ителгән.

Электрүткәргеч линияләр, элемтә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре урманнардан файдалануның әлеге төре өчен РФ УК белән билгеләнгән хокукый җайга салуга түбәндәге нормаларны өсти.

Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү максатларында иң беренче чиратта урманныкы булмаган җирләр файдаланыла, ә урман кишәрлегендә мондый җирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр җирләре, янгыннан соң калган җирләр, бушлыклар, ачыклыклар,

шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган җирләр.

Әлеге максатлар өчен бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану бары тик линия объектлары урнаштыруның башка вариантлары булмаган очракта гына рөхсәт ителә

Автомобиль юллары һәм тимер юллар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда өске сулар һәм туфрак эченә сулар агып төшүне боза торган, юллар буендагы урман кишәрлекләрен су бастыра һәм сазландыра торган очраклар булмаска тиеш.

Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү биләнгән һәм шуның тирәсендәге территориядә эрозия процесслары арттырмаска тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәэмин итү һәм линия объектларын эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарында урман үсентеләрен кисү шушы зоналарның билгеләнгән режимы нигезендә урман кишәрлеген файдалануга тапшырган дәүләт хакимияте органнары яисә җирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Электрүткәргечләр һәм элемтә линияләре трассаларын 4 метрдан биегрәк агачлардан һәм куаклардан аларны кисү, химик яисә катыш алымнар белән бетерү юлы белән даими рәвештә чистарту рөхсәт ителә.

Бүлемтек юлыннан читтә үсүче һәм электрүткәргечләрнең һәм элемтә линияләренең үткәргечләренә яисә баганаларына авырга мөмкин булган аерым агачлар яисә агачлар төркеме үз вакытында киселергә тиеш. Электрүткәргечләргә һәм элемтә линияләренә (саклау зоналарына) якын булган урман авызларында комачаулаучы агачлар кичекмәстән киселә.

Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнардан файдаланганда түбәндәге очраклар булмаска тиеш:

- бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарланмаска тиеш;
- бирелгән урман кишәрлеге янындагы территорияләр төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән төр калдыклар белән чүпләнмәскә тиеш;
- бирелгән урман кишәрлеге мәйданы һәм аннан читтәге территорияләр химик һәм радиоактив матдәләр белән пычратылмаска тиеш;
- транспорт чаралары һәм бүтән механизмнар бирелгән урман кишәрлегеннән читтә юлларсыз, үзләре салган маршрутлар буенча йөрмәскә тиеш.

Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү максатларында урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәэмин итәләр:

- бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып торуны;
- җитештерү эшчәнлеге барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләрне, башка гидротехник корылмаларны, квартал баганаларын, квартал юлларын торгызуны;
- әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман

янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрүне.

Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда бозылган яисә пычранган җирләр тиешле эшләр тәмамланганнан соң кимендә бер ел эчендә рекультивацияләнергә тиеш.

Электрүткәргечләр һәм элемтә линияләре трассаларының туфрак катламы эрозияне арттырылык итеп бозылган барлык киңлеге буенча үләннәр чәчү һәм (яисә) куаклар утырту юлы белән рекультивация уздырылырга тиеш.

2.15. Агач материалы әзерләү өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Агач материалы һәм башка урман ресурслары әзерләү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану РФ УКның 46 статьясы белән регламентлана, Татарстан Республикасының урман планы һәм урманчылыкның урман регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урман эшкәртү объектларын урнаштыруның бүтән вариантлары булмаганда бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану рөхсәт ителә.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урман инфраструктурасына бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү РФ УКның статьясы нигезендә рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасына бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасы булдырыла (әзерләнгән агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетик объектлар һәм башкалар (алга таба – урман эшкәртү инфраструктурасы объектлары).

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында, иң беренче чиратта, урманныкы булмаган җирләр файдаланыла, ә урман кишәрлегендә мондый җирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр җирләре, янгыннан соң калган җирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган җирләр файдаланыла.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын яклаучы урманнарда һәм махсус якланучы урманнарда урнаштыру рөхсәт ителми.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” Россия Федерациясе урман хуҗалыгы министрлыгының 12.12.2011 № 517 боерыгында билгеләнә.

2.16. Дини эшчәнлек өчен урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УКның 47 статьясы һәм “Вөждан ирекә һәм дини берләшмәләр турында” 1997 елның 26 сентябрендәге 125-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә файдаланылырга мөмкин.

Дини эшчәнлек алып бару өчен бирелгән урман кишәрлекләрендә дини һәм хәйрия билгеләнешендәге биналар, корылмалар, төзелмәләр төзү рөхсәт ителә (РФ УКның 47 статьясындагы 2 өлеше).

Урманнардан әлеге файдалану, урман ресурсларын алмыйча гына, урман кишәрлекләрен биреп гамәлгә ашырыла.

Урман ресурсларын әзерләү һәм җыю, авыл хуҗалыгы һәм башка шундый эшчәнлек алып бару дини оешмалар тарафыннан бирелгән урман кишәрлекләрендә РФ УКның бүтән статьялары нигезендә башкарылырга мөмкин.

Дини эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдалану субъектлары һәм тиешле урман кишәрлегенә мөлкәти хокуклары булган тиешле субъектлар дини оешмалар дип игълан ителә.

125-ФЗ номерлы Федераль законның 8 статьясы нигезендә дини оешма дип Россия Федерациясе гражданнарының, Россия Федерациясе территориясендә даими һәм законлы нигезләрдә яшәүче бүтән затларның бергә гыйбадәт кылу һәм дин тарату максатларында төзелгән һәм юридик затлар буларак законда билгеләнгән тәртиптә теркәлгән ирекле берләшмәсе таныла.

Юридик зат статусы булмаган дини берләшмәләргә, шулай ук дини төркемнәргә һәм аларда катнашучыларга дини максатларда урманнарны файдалану өчен бирү каралмаган. Дини оешмалар 08.08.2001 № 129-ФЗ Федераль закон нигезендә дәүләт теркәве узарга тиеш (дини оешмаларның вөждан ирекә һәм дин тоту турындагы законнар белән билгеләнгән дәүләт теркәвен узу тәртибен исәпкә алып).

РФ УКның 47 статьясындагы 3 өлеше билгеләгәнчә, дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчәнлек башкару өчен түләүсез сроклы файдалануга бирелә.

2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм торгызуга карата таләпләр

2.17.1. Урманнарда янгын куркынычсызлыгы чараларына, урманнарны радиоактив матдәләрдән һәм бүтән тискәре йогынтыдан саклауга карата таләпләр

Урманнарны янгыннардан саклау Россия Федерациясе Урман кодексының 51-53 статьялары, "Янгын куркынычсызлыгы турында" 21.12.1994 № 69-ФЗ Федераль закон, Россия Федерациясе урманнарында янгын куркынычсызлыгы буенча Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 30.06.2007 № 417 карары белән расланган кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре урманнарны саклаганда, яклаганда һәм торгызганда, урманнарда бүтән эшчәнлек башкарганда урманнарда янгын куркынычсызлыгын тәэмин итүгә карата бердәм таләпләр урнаштыра һәм дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары, шулай ук юридик затлар һәм гражданнар өчен үтәлеше мәҗбүр була.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны янгынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янгынга каршы юлларны, урманнарны яклау һәм саклау буенча авиация эшләре башкару максатларында самолетлар һәм вертолетлар өчен очып төшү мәйданчыклары төзү, реконструкцияләү һәм тоту, бүлемтек юллары салу, янгынга каршы аермалар казу;

б) урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын булдыру, шушы системаларны һәм чараларны тоту, шулай ук янгын куркынычсызлыгы югары булган чорда ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру;

в) урманнарда янгын куркынычсызлыгын мониторинглау;

г) урман янгыннарын сүндерү планнарын эшләү;

д) урман янгыннарын сүндерү;

е) урманнарда янгын куркынычсызлыгы буенча башка чаралар.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының санап үтелгән чаралары дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары тарафыннан аларның вәкаләтләре чикләрендә Россия Федерациясе Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янгынга каршы юллар, урманнарны яклау һәм саклау буенча авиация эшләре башкару максатларында самолетлар һәм вертолетлар өчен очып төшү мәйданчыклары төзү, реконструкцияләү һәм тоту, бүлемтек юллары салу, янгынга каршы аермалар казу, шулай ук янгыннарны булдырмый калу һәм сүндерү системаларын, чараларын тоту, шулай ук янгын куркынычсызлыгы югары булган чорда арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә ягулык-майлау материаллары

запасларын формалаштыру урманнарны үзләштерү проекты нигезендә шушы урман кишәрлекләренең арендаторлары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының гомуми таләпләре.

Кар катламы эреп беткәннән алып тотрыклы яңгырлы көзге көннәр урнашканчы яисә кар катламы барлыкка килгәнче урманнарда түбәндәгеләр тыела:

а) ылыслы яшь урманнарда, янгыннан соң калган урыннарда, зарарланган урман кишәрлекләрендә, торфянникларда, кисек калдыкларыннан һәм әзерләнгән агач материалыннан чистартылмаган урманнар кискән урыннарда (урман бүлемтекләрендә), кипкән үләннәр мәйданнарында, шулай ук агачлар ябалдашлары асларында учак ягарга. Башка урыннарда учак ягу кимендә 0,5 метр киңлектәге минеральләштерелгән полоса белән уратып алынган (ягъни туфракның минераль катламына кадәр чистартылган) мәйданчыкларда рөхсәт ителә. Кисек калдыкларын яндыру тәмамланганнан яисә учакны башка максатта файдаланганнан соң учак урынын әйбәтләп туфрак белән күмәргә яисә учак тәмам сүнгәнче су сибәргә кирәк;

б) янып торган шырпы, тәмәке төпчекләре һәм тәмәке төрепкәсеннән көл, пыяла (пыяла шешәләр, банкалар һәм башкалар) ташларга;

в) ау вакытында ягулык яисә пыскып торучы материаллардан тыккычлар кулланырга;

г) бензин, керосин яисә башка ягулык матдәләре сеңгән материалларны (кәгазь, тукыма, пәҗи, мамык һәм башкалар) шуның өчен махсус каралмаган урыннарда калдырырга;

д) двигатель эшләп торганда эчке янулы двигательләр бакларына ягулык салырга, туклану системасы төзек булмаган двигательле машиналардан файдаланырга, шулай урман кишәрлекләре ягулык салына торган машиналар янәшәсендә тәмәке тартырга яисә ачык уттан файдаланырга.

Урманнарны көнкүреш, төзелеш һәм бүтән төрле калдыклар белән чүпләү тыела.

Торак пунктыннан чыгарылган чүпне яндыру урман янәшәсендә бары тик махсус билгеләнгән урыннарда гына түбәндәге шартлар булганда рөхсәт ителә:

а) чүп яндыру урыннары (котлованнар яисә мәйданчыклар) кимендә түбәндәге ераклыкта урнашырга тиеш:

- ылыслы урманнан яисә аерым үсеп утыручы ылыслы агачлардан һәм яшь агачлардан – 100 метр;

- яфраклы урманнардан яисә аерым үсеп утыручы яфраклы агачлардан – 50 метр;

б) чүп яндыру урыны тирәсендәге территория (котлованнар яисә мәйданчыклар) 25-30 метр радиуста корыган агачлардан, ауган агачлардан, кисек калдыкларыннан, башка ягулык материалларыннан чистартылган һәм һәрберсенең киңлеге кимендә 1,4 метр булган ике катлы минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алынган булырга, ә коры туфраклардагы ылыслы урман янәшәсендә һәрберсенең киңлеге кимендә 2,6 метр, аралары 5 метр булган ике катлы минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Урманнарда янгын куркынычы сезонында чүп яндыру бары тик яраклы һава торышы булганда һәм җаваплы затлар контролендә генә рөхсәт ителә.

Урманнарга, яклаучы һәм яшелләндерү урман үсентеләренә якын җир кишәрлекләрендә даими күзәтүдән башка үлән яндыру тыела.

Урманнардан файдаланучы юридик затларның һәм гражданнарның бурычлары түбәндәгеләр:

а) ягулык-майлау материалларын ябык савытта саклау, янгын куркынычы сезонында аларны саклау урыннарын үлән катламыннан, агач материалы чүбеннән, башка ягулык материалларыннан чистарту һәм аларны 1,4 метр булган минеральләштерелгән полоса белән әйләндереп алу;

б) шартлаткыч матдәләр ярдәмендә түмәрләрне казып чыгарганда шушы эшләрне башкару хакында тиешле дәүләт хакимияте органнарына һәм җирле үзидарә органнарына аларны башлаганчы кимендә 10 көн кала хәбәр итәргә; урманда янгын куркынычы зур булганда әлеге матдәләр ярдәмендә түмәрләрне казып чыгаруны туктатырга тиеш;

в) Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан расланган урманнардан файдалану урыннарында янгын сүндерү чараларын булдыру нормаларын үтәргә, янгын куркынычы югары булган чорда янгын сүндерү чараларын аларны кичекмәстән кулланырлык итеп әзер килеш тотарга;

г) үзләре гаебе белән чыккан урман янгыннарын сүндерергә;

д) урманнардан файдалану урыннарында чыккан урман янгыннарын сүндерү буенча кичекмәстән чаралар күрергә, шулай ук янгын турында тиешле дәүләт хакимияте органнарына яисә җирле үзидарә органнарына хәбәр итәргә;

е) хезмәткәрләрне (юридик затлар өчен), янгын техникасын, транспорт һәм башка чараларны Россия Федерациясе законнары нигезендә янгын сүндерүгә җибәрергә.

Янгын куркынычы югары булган чор башланганчы урманнардан файдаланучы юридик затлар үз хезмәткәрләренә, шулай ук алар уздыра торган массакүләм чараларда катнашучыларга янгын куркынычсызлыгы таләпләрен үтәү, шулай ук урман янгыннарын сүндерү алымнары турында инструктаж уздырырга тиеш.

Янгын куркынычы класслары буенча урманчылык мәйданын бүлү 2.17.1.1 нче таблицада китерелә.

2.17.1.1 нче таблица

Янгын куркынычы класслары буенча урманчылык мәйданын бүлү

мәйдан, га

№ т/с	Участок урманчылыгы	Янгын куркынычы класслары					Барысы	Урта класс
		I	II	III	IV	V		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Әгерҗе	502	2137	3469	2223	932	9263	3,1
2.	Шаршады	2731	2832	3651	2923	1539	13676	2,2
3.	Девәтернә	2052	2819	1450	79	-	6400	2,1

4.	Красный Бор	4306	9489	2212	-	-	16007	1,9
Уманчылык буенча барлыгы:		9591	17277	10782	5225	2471	45346	2,4

Урман янгыннары чыгу дәрәҗәсе “Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясен һәм һава шартларына бәйле рәвештә урманнарда янгын куркынычы классификациясен раслау турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 2011 елның 5 июлендәге № 287 боерыгы белән расланган урман янгыннары чыгу дәрәҗәсе бәяләнде.

Шкала, токым составы үзенчәлекләрен, туфрак дымлылыгын, урман үсентеләренең яшен һәм торышын исәпкә алып, туфрак-типологик принцип буенча төзелде.

2.17.1.2 нче таблица

Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясе

Урманнарның табигый янгын куркынычы классы	Янып китүчән объект (кисүләрдән соң урманнарның, урман үсентеләренең һәм урмансыз киңлекләрнең характер типлары)	Янгыннарның иң күп мөмкин булган төрләре һәм алар чыгуның һәм таралуның мөмкин чоры
I (бик югары табигый янгын куркынычы)	Ылыслы яшь урманнар. Тоташ кисүләр урыннары: лишайниклы, арчанлы, кылганлы һәм коры урыннар буенча кисүләр (бигрәк тә чүпләнгән). Лишайниклы һәм арчанлы наратлыклар. Зәгыйфьләнгән, корып баручы һәм бик зарарланган агачлыклар (корыган агачлар, җил-буран аударган урыннар, кисеп бетермәгән урыннар), аерым агачлар калдырып, тоташ кисү урыннары, югары һәм бик югары интенсивлыктагы сайлап алып кисүләр урыннары, чүпләнгән элек янган урыннар.	Янгын куркынычы югары булган чор дәвамында – аскы өлештә, агачлар булган җирләрдә өске өлештә булырга мөмкин. Кылганлы һәм башка үләннәр үскән коры урыннардагы урман кисүләрдә янгын куркынычы – бигрәк тә яз көне, ә кайбер районнарда көз көне дә югары була.
II (югары табигый янгын куркынычы)	Нарат җиләкле, нарат шытымнары яисә уртача куелыктагы артыш урманчыгы булган наратлыкларда. Кедрлы-стланниклы яфраклылар.	Янгын куркынычы югары булган чор дәвамында аскы өлештә; өске өлештә – янгыннар максимумнары чорында (янгын чыгу саны яисә янгын элеп алган мәйдан әлеге район өчен

Урманнарның табигый янгын куркынычы классы	Янып китүчән объект (кисүләрдән соң урманнарның, урман үсентеләренең һәм урмансыз киңлекләрнең характер типлары)	Янгыннарның иң күп мөмкин булган төрләре һәм алар чыгуның һәм таралуның мөмкин чоры
		күпьеллык күрсәткечләрдән артып китә торган чор дәвамында).
III (уртача табигый янгын куркынычы)	Ачы җиләкле наратлыклар һәм кара җиләклекләр, нарат җиләкле яфраклылар, барлык типтагы кедрлыклар, сфагналы, нарат җиләкле чыршылыклар һәм ачы җиләклекләр.	Аскы һәм өске янгыннар җәйге максимум чорында булырга мөмкин, ә кедрлыкларда, моннан тыш, язгы һәм бигрәк тә көзге максимумнарда.
IV (түбән табигый янгын куркынычы)	Тубылгылы һәм озын мүкле тоташ кисү урыннар (бигрәк тә чүпләнгән). Үләнле типтагы урманнарда наратлыклар, яфраклылар һәм яфраклы урман үсентеләре. Катлаулы наратлыклар һәм чыршылыклар, юкәлекләр, чикләвеклекләр, имәнлекләр, чыршылыклар-кара җиләклекләр, сфагналы һәм озын мүкле чыршылыклар һәм елга буйларындагы һәм сфагналы кедрлыклар, каенлыклар-мүк җиләклекләр, ачы җиләклекләр, кара җиләклекләр һәм сфагналы, усаклыклар-ачы җиләклекләр һәм кара җиләклекләр, мари.	Янгыннар чыгу (беренче чиратта аскы) үләнле типтагы урманнарда, тубылгылы һәм озын мүкле кисү урыннарында язгы һәм көзге масимумнар чорында; башка тип урманнарда һәм озын мүкле кисүләрдә җәйге максимум чорында мөмкин.
V (янгын куркынычы – юк)	Чыршылыклар, каенлыклар һәм усаклыклар, озын мүклекләр, сфагналы һәм елга буйларындагы чыршылыклар. Барлык типлардагы зиреклекләр.	

Искәрмә: Янгын куркынычы түбәндәге урманнар өчен бер класска югарырак билгеләнә:

- төзелеше яисә бүтән үзенчәлекләре аскы янгын кинәт кенә өске янгынга күчү мөмкинлеге булган ылыслы урман үсентеләре өчен (ылыслы агачларның биек куе шытымнары булган токымнары, агачларның һәм куакларның ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган урман үсентеләре, шактый гына чүпләнү һәм башкалар);

- янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре белән әйләндереп алынган коры урыннарда зур булмаган урман кишәрлекләрендә;

- гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар янәшәсендәге урман кишәрлекләре өчен.

Куе шытымнары булган яисә ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган кедрлыклар II класслы янгын куркынычына кертелә.

Һава торышына карап,
урманнарда янгын куркынычын
классификацияләү

1. Һава торышына карап, урманнарда янгын куркынычын классификацияләү урманнарның янгын куркынычына йогынты ясый торган метеорологик шартларга карап, тиешле территориядә урман янгыннары чыгу (мөмкинлеге) дәрәҗәсен билгели.

2. Классификацияләү (бәяләү) максатлары өчен метеорологик (һава торышы) шартларын характерлый торган комплекслы күрсәткеч кулланыла.

3. Комплекслы күрсәткеч зурлыгына карап, урманнарда һава торышына бәйле рәвештә янгын куркынычы классы билгеләнә.

Комплекслы күрсәткеч һәр көн саен сәгать 12 – 14ләрдә билгеләнә.

Россия Федерациясе субъектларында һава торышына карап, урманнарда янгын куркынычының региональ класслары (алага таба – региональ класслар) түбәндәгеләрне билгели:

- комплекслы күрсәткечне исәпләп чыгару методикасын;

- янгын куркынычы класслары чикләрен;

- явым-төшемнәрне исәпләп чыгару методикасын.

Региональ классларны куллану турындагы карар Федераль урман хуҗалыгы агентлыгы боерыгы буларак рәсмиләштерелә һәм төрле вакытлар өчен аерым-аерым билгеләнергә мөмкин.

5. Региональ класслар билгеләнмәгән регионнар өчен һава торышына карап урманнарда янгын куркынычының таблицада күрсәтелгән федераль класслары билгеләнә.

6. Һава торышына карап урманнарда табигый янгын куркынычы классын исәпләп чыгару формуласы һава температурасын (t°) һава темпуратураларының һәм яңгырсыз n көн эчендә чык ноктасының (эта) аермасына тапкырчыгышы суммасы рәвешендә билгеләнә (яңгырсыз чорда 3 мм дан артыграк явым-төшем төшкән көнне беренче көн дип санап):

$$КП = \sum_{N}^{1} [t^\circ (t^\circ - эта)]$$

2.17.1.3 нче таблица

Урманнарда һава торышына карап, янгын куркынычы күрсәткечләренә бәйле рәвештә урманнарда янгын куркынычы чаралары

Урманнарда янгын куркынычы классы	Комплекслы күрсәткеч зурлыгы	Янгын куркынычы дәрәҗәсе
I	0 … 300	Юк
II	301 … 1000	Аз
III	1001 … 4000	Уртача
IV	4001 … 10000	Югары
V	10000дән артык	Гадәттән тыш

“Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү нормативларын раслау турында” Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 2012 елның 27 апрелендәге №174 боерыгына таянып, Регламентта, табигый һәм икътисадый шартларны, урманнарның янып китүчәнлеге характеристикаларын, потенциаль ут чыганакларын исәпкә алып, янгынга каршы чаралар комплексы билгеләнә.

Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү чараларына түбәндәгеләр кертелә:

урман юлларын чистарту, аларның янгынга каршы минеральләштерелгән полосаларын яңарту;

янгынга каршы сулыкларны һәм су белән тәэмин итү чыганакларына килү юлларын эксплуатацияләү;

урманнарда гражданнар ял итә торган эоналарны төзекләндерү;

шлагбаумнар кую һәм эксплуатацияләүләү, янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү максатларында, урманнарда гражданнарның булуын чикләүне тәэмин итәрлек киртәләр кору;

янгынга каршы киртәләр булдыру һәм тоту, яраклы урман авызларын төзекләндерү;

урманнарда янгын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендларны һәм башка тамгаларны урнаштыру.

2.17.1.4 нче таблица

Янгынга каршы төзекләндерү буенча чаралар күләме

№ т/с	Чаралар исеме	Үлчәү берәмлеге	Таләп ителә
1	2	3	4
1.	**Кисәтү чаралары**		
1.1	Даими күргәзмәләр	данә	1
1.2	Даими стендлар	данә	5
1.3	Кисәтү аншлаглары	данә	90

№ т/с	Чаралар исеме	Үлчәү берәмлеге	Таләп ителә
1	2	3	4
1.4	Авыл хуҗалыгы формированиеләре вәкилләре белән киңәшмә	данә	10
1.5	Контроль постлар оештыру	данә	4
1.6	Массакүләм ял итү зоналарында аншлаглар урнаштыру	данә	10
1.7	Алыштырыла торган таблосы булган аншлаглар урнаштыру	данә	5
1.8	Матбугатта һәм радиода чыгышлар	лекцияләр	10
1.9	Ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын оештыру	данә	50
2.	**Янгыннар таралуны чикләү чаралары**		
2.1	Янгынга каршы барьерлар урнаштыру, аермалар казу	км	-
2.2	Янгынга каршы торырлык урман авызлары булдыру	км	-
2.3	Яфраклы токымнардан полосалар булдыру	км	-
2.4	Полосаларны чүпләнүдән һәм ылыслы шытымнардан чистарту	км	10
2.5	Культуралар, ылыслы яшь урманнар тирәсендә һәм юл буйларында яклаучы минеральләштерелгән полосалар булдыру	км	150 ел саен
2.6	Урман юллары буенча минеральләштерелгән полосалар булдыру	км	-
2.7	Янгынга каршы чокырларны карап тору	км	-
2.8	Минеральләштерелгән полосаларны карап тору	км	319 ел саен
3.	**Юллар салу**		
3.1	Янгынга каршы юллар салу	км	5
3.2	Күперләр салу	данә	3
3.3	Янгынга каршы юлларны ремонтлау	км	20
3.4	Кордоннарны ремонтлау	данә	-
4.	**Элемтә оештыру**		
4.1	Радиостанцияләр кору	данә	5
5.	**Күзәтчелек-саклау хезмәте**		
5.1	Метеорологик пунктлар оештыру	данә	-
5.2	Янгын вышкалары төзү	данә	-
5.3	2 фатирлы йортлар төзү	данә	-
5.4	Янгынга каршы вакытлы каравылчылар яллау	кеше	5
6.	**Янгыннарга каршы көрәш чаралары**		
6.1	II типтагы ЯХС оештыру	данә	1

№ т/с	Чаралар исеме	Үлчәү берәмлеге	Таләп ителә
1	2	3	4
6.2	Янгын инвертарьләре пунктларын оештыру	данә	25
6.3	Ясалма сулыклар төзү	данә	2
6.4	Сулыкларга килү урыннарын кору	данә	10
6.5	ИЯД булдыру	саны/кеше	4/20
7.	**Янгыннаргы каршы кораллар сатып алу**		
7.1	Кече урман патруле комплексы	данә	4
7.2	Янгын автоцистернасы	данә	2
7.3.	5 тоннага кадәр йөк күтәрә торган автомашина (вездеход)	данә	2
7.5	Янгынга каршы капрон җиңсәләр	озынлык метры	900
7.6.	Мотопомпалар	данә	1
8.	Янгын куркынычсызлыгын мониторинглау	мең га	45,3
	Урманнарны янгыннан саклау буенча ел саен планлаштырыла торган чаралар – барлыгы	мең сум	256,2
	шул исәптән:		
	- Урман янгыннарын сүндерү системасын һәм чараларын булдыру (ЯНВ, радио-телефон элемтәне, мототранспортны карап тору, янгын каравылчыларын яллау)	мең сум	74,8
	- Урман янгыннарын сүндерү	мең сум	129,5
	- Авиапатруль уздыру	мең сум	47,9
	- Башка чаралар (шул исәптән янгыннарга каршы пропаганда)	мең сум	4,0

2.17.1.5 нче таблица

Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм планлаштыру нормативлары

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1.	**Гомуми нормативлар**	
1.1	Урман фондын урман янгыннары буенча районлаштыру:	
	- җир өсте саклавы районнары - авиапатруль уздыру юлы белән җир өсте саклавы районнары	Янгыннарны ачыклау һәм сүндерү җир өсте чаралары белән гамәлгә ашырыла Авиация ярдәмендә янгыннарны ачыклау һәм сүндерү - җир өсте көчләре һәм чаралары белән

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1.2	Янгын куркынычлылыгы дәрәҗәсе буенча урман фонды кишәрлекләрен бәяләү	
	- югары - уртача - түбән	Үсү урыны шартлары буенча - 1 - 2 класслар, һава торышы буенча - 4 - 5 класслар 3 класс (ике очракта да) Үсү урыны шартлары буенча - 4 - 5 класслар, һава торышы буенча - 1 - 2 класслар
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгын куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава торышы буенча янгын куркынычының 2 - 5 класслары көннәре
1.4	Конкрет урманчылык буенча янгын куркынычы сезонының факттагы озынлыгын билгеләү (урманчылык буенча урман кишәрлеге)	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 ел һәм аннан да күбрәк еллар эчендә урманнарның фактта яну чорының максималь һәм уртача чоры озынлыгы. Җирле шкалалар буенча һава торышының янгын куркынычы дәрәҗәсе – һава торышының 2 класслы янгын куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарның чагыштырмача янулары	Янгыннарның уртача еллык мәйданын урман фонды мәйданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгыннары күләмнәре: - эре - исәпкә алына торган	 Мәйданы 25 гектардан артык Теләсә нинди мәйданда урман фонды территориясе янып китү
1.7	Янгын интенсивлыгы - түбән - уртача - югары	 Ялкын биеклеге 0.5 м һәм аннан ким Ялкын биеклеге -.6 - 1.0 м 1.0 метрдан артык
2.	**Җир өсте сагы районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:**	
2.1	Ылыслы токымнарның янгын куркынычы булган эре массивларын планлаштыру	2 гектардан алып 12 мең гектарга кадәр мәйданда өске һәм аскы янгыннар таралуга каршы торырлык (янгын куркынычы дәрәҗәсенә һәм урман хуҗалыгы интенсивлыгына бәйле рәвештә) янгынга каршы табигый яисә ясалма барьерлар яисә аермалар белән, шулай ук гамәлдәге янгыннарны локальләштергәндә таяныч линияләре белән эре йомык блокларга бүлү. Аларда гомуми юллар челтәренә керерлек юллар салалар.
2.2	Урман массивлары территория-сендә янгынга каршы табигый барьерлар сайлау	Су баса торган киң тугайлары булган күлләр һәм елгалар, яфраклылар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар капламаган кишәрлекләр
2.3	Янгынга каршы ясалма барьерлар һәм аермалар сайлап алу	Тимер юллар һәм автомобиль юллары трассалары, электрүткәргеч линияләре, торбаүткәргечләр һәм башкалар, аларның ике ягы буйлап мөмкин булганда 50-60 м киңлектәге яфраклылар полосалары булдыралар. Барьерның гомуми киңлеге -120-150 м. Яфраклылар полосаларының урманга караган тышкы яклары буйлап 1,4 м киңлектәге минполосалар

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
		булдырыла, яфраклылар полосалары янгын куркынычының 1 һәм 2 классларына кертелгән очракларда, - бер-береннән 5-10 м ераклыкта торган ике минполоса ясала. Яфраклылар полосалары булдыру мөмкин булмаган ылыслы урман үсентеләре территориясе (урман бүлемтеге сәбәпле) чокырның һәр ягыннан киңлеге 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбеннән, ылыслы шытымнардан, янгын куркынычы булган урманчыклардан, ылыслыларның 1,5-2,0 метрга кадәрле аскы ботакларыннан һәм башкалардан) даими рәвештә чистартылып торыла. Мондый полосалар ылыслы урманны янәшәдәге урманнан чиклиләр һәм 20-30 м саен һәр 1.4 м киңлектәге минполосалар белән буйга бүленә. Мондый каршылыкларның киңлеге (аерма яисә юл киңлеге белән бергә) -260-320 м.
2.4	Янгынга каршы өстәмә барьерлар һәм аермалар булдыру	2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән барьерлар йомык божра булдыру өчен җитәрлек булмаган очракта, блок тирәли юллары һәм ике яклап яфраклы полосалары булган ясалма аермалар казыйлар
2.5	Уртача интенсивтагы урман хуҗалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китүчәнлеге югары булган ылыслыларның кыйммәтле токымнары массивларында планлаштыру	2-12 мең га (2.1 п.) кадәр мәйданлы эре блоклар һәм массивлар барьерлар (чокырлар, уттан каршылыклар) 2.2-2.4 пунктларда каралган тәртиптә 400дән 1600 га кадәр мәйданлы уртача йомык блокларга бүләләр. Киң кулланудагы юлларның (тимер, шоссе) ике ягында да (шуларның хуҗалары көчләре белән) 30-50 м киңлектәге яфраклылар полосалары булдырыла, ә башка аермалар буйлап, шул исәптән квартал юллары буйлап һәр ягында - 10-15 м киңлектәге. Аеруча кыйммәтле массивларда (яфраклылар полосалары булдыру мөмкин булмаганда) һәр ягыннан 100 м киңлектәге полосаларда ылыслылар чокыры янәшәсендә янучан материаллардан чистарту уздырыла һәм 2.3 пунктта күрсәтелгәнчә 20-30 м саен аркылы миниполосалар салына. Мондый яфраклылардан торган эчке (өстәмә) каршылыклар киңлеге 60-100 м булырга тиеш, ылыслы токымнардан - 200 м, урман юллары буйларында - 20-30 м (чокырларның һәм урман юлларының киңлеген исәпкә алмыйча)
2.6	Яшел зоналарда һәм 1 класслы ылыслы культураларның һәм яшь урман үсентеләренең эре кишәрлекләрен планлаштыру	Аларны 25га мәйданлы блокларга минполосалар яисә юллар ярдәмендә бүләләр, аларда яфраклы яшь агачлардан һәм куаклардан ике яклап 10 м киңлектәге полосалар булдыралар. Гади юл белән бүлүнең киңлеге аның үзәге буенча – 30 м. Яфраклылар полосаларын булдыру мөмкин булмаганда, 100 м киңлектәге полосалардагы ылыслылар чокырына якын урыннарда һәрьяклап янучан материалны юк итәргә, шулай ук 20-30 м саен аркылы минполосалар салырга кирәк (2.3 п.).

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
2.7	Поселоклар янәшәсендәге ылыслы урманнарны планлаштыру	Урман массивы тирәли киңлеге кимендә 150 м булган янгынга чыдам яфраклылардан торган урман авызлары булдырыла. Мондый урман авызларының ике чиге буйлап киңлеге кимендә 2,5 м булган минполосалар салына. Әгәр яфраклылардан торган урман авызларын булдыру мөмкин булмаса, поселок янәшәсендәге ылыслы урман полосаларында 250-300 м киңлектә янучан материалларны тулысынча җыеп алалар һәм 50 м саен аркылы миниполосалар салалар (2.3 п.)	
2.8.	Яклаучы миниполосаларны бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төренә һәм куәтенә бәйле рәвештә салганда:		
	- лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән - җиләкләрдән һәм арчаннан - куе үлән капламы булганда һәм минималь киңлектәге чүпләнгән кишәрлекләрдә - блоклар һәм ылыслы массивлар эчендә (2.1, 2.5 - 2.7 пунктлар)	1.0 дан 1.5 метрга кадәр 1.5 дан 2.5 метрга кадәр 2.5 дан 4.0 метрга кадәр 1.4 м (ПКЛ-70 сукасы бер уза) Корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан урманнар биләгән мәйданнар тирәсендә, ылыслы, яфраклы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, миниполосалар дәвамы буларак, булдырылган янгынга каршы барьерларда һәм ылыслы урман үсентеләрендә, шулай ук кирәк булган башка урыннарда	Полоса киңлеге мөмкин булган аскы янгын биеклегеннән ике мәртәбә артык киңлектәге каршылык хезмәтен генә үтәргә мөмкин
	- янгын куркынычы булган сезонга калдырылган коры туфракларда урнашкан ылыслы тигез урманнардагы коры туфраклы урман бүлемтекләрендә	Урман әзерләүчеләр урман бүлемтекләрен минполосалар белән әйләндереп алалар. Моннан тыш, 25 гектардан артык мәйданлы урман бүлемтекләре аркылы полосалар белән 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә бүленәләр. Агач материалын складлаштыру урыннары шулай ук аерым, йомык миниполосалар белән әйләндереп алына, ә ылыслы урманнарны кисү урыннарында – бер-береннән 5-10 м ераклыкта булган ике шундый полоса белән әйләндереп алына	

<table>
<tr><th>№ т/с</th><th>Күрсәткечләр</th><th colspan="2">Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)</th></tr>
<tr><td></td><td>- тимер юлларда, шосселарда һәм агач ташу юлларында (үз карамакларындагы оешмалар көчләре белән)</td><td colspan="2">Алар буйларындагы полосаларны (агач ташу өчен – һәр ягыннан 10 м) янгын сезоны эчендә ауган агачлардан, агач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минполосаларны бүлү полосаларының тышкы ягына салалар, коры туфрактагы ылыслы урман үсентеләрендә – бер-береннән 5 м ераклыктагы ике минполоса. Бу шартларда минполосалар белән юл буйларында яткан шпаллар өемнәрен һәм кар саклау щитларын, агач күперләрне, стационар платформаларны, торак йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын әйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкарганда ЯММ саклау урыннары тирәли, янгын куркынычы урман промыселлары мәйданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, деготь эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хуҗалыгы җирләре чикләре буйлап әйләндереп алалар</td></tr>
<tr><td>2.9</td><td colspan="3">Янгын куркынычы сезонында янгынга каршы аермалар кору:</td></tr>
<tr><td></td><td>- урманда агач материалы складлары тирәли</td><td colspan="2">Складларны ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларыннан складлаштыру урыннары мәйданы 8 га - 20 м кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк - 30 м, ылыслы һәм катнаш урман диварларыннан складлаштыру урыннары мәйданы 8 га - 40 м, 8 га аннан да күбрәк - 60 м. Складлаштыру урыннары һәм күрсәтелгән янгынга каршы аермалар янучан материаллардан чистартыла</td></tr>
<tr><td></td><td>- торф чыгаручы предприятиеләр тирәли</td><td colspan="2">Чокырның эчке ягы буйлап су үткәргеч йомык каналы булган, 75 -100 м киңлектәге аермалар белән шундагы урман массивларын аералар. Аерма полосасында нарат урманын, шулай ук 8 м биеклектәге яфраклы агачларны кисәләр һәм янучан материалны җыеп алалар</td></tr>
<tr><td>2.10</td><td colspan="3">Янгынга каршы сулыклар кору: урман янгыннары чыгу мөмкин булган урыннан ерак урнашкан су чыганакларын урнаштыру</td></tr>
<tr><td></td><td>Урман үсентеләренең янгын куркынычы классы</td><td>Ара, км</td><td>Бер сулыктан тәэмин ителә торган урман үсентеләре мәйданы, га</td></tr>
<tr><td></td><td>1</td><td>2 - 4</td><td>500</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>2 - 8</td><td>2000 - 5000</td></tr>
<tr><td></td><td>3 - 5</td><td>8 - 12</td><td>5000 - 10 000</td></tr>
<tr><td></td><td>- янгын сүндерү өчен табигый су чыганакларын әзерләү</td><td colspan="2">Аларга килү юлларын төзекләндерү, янгын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус мәйданчыклар җиһазландыру, ә кирәк очракларда сулыкларны тирәнәйтү һәм буалау</td></tr>
</table>

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	- ясалма янгын сүндерү сулыклары төзү	"Росгипролес" институтының типовой проектлары буенча, янгын куркынычы югары булган урман массивларында аларда табигый су чыганаклары булмаганда, яхшыртылган автомобиль юллары янында, алардан сулыкларга кадәр килү юллары салынган булырга тиеш
	- янгынга каршы сулыкта эффектив су запасы	Кимендә 100 $м^3$ елның иң эссе чорында
2.11	Урман юлларын кору:	
	- юллар челтәренең гомуми тыгызлыгы (куелыгы)	Кимендә 6 км - 1000 га гомуми мәйданга, шул исәптән янгын куркынычы түбән булган һәм янгын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мең га рөхсәт ителә, янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш
	- урман хуҗалыгы юллары	Урман янгыннары белән көрәш өчен түгел, урман хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хуҗалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тиңләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 тип урман хуҗалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге - 8 м, юл кырые киңлеге – 1,75 м. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге - 60 км/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 км/сәг кадәр кими
	- янгынга каршы юллар	3 тип урман хуҗалыгы юлларына, җир полотносы киңлеге 4,5 м тигез, юл кырыйлары киңлеге - 0,5 м. Янгын куркынычы булган кишәрлекләренә һәм сулыкларга килү урыннарын тәэмин итә торган урман юллары челтәренә өстәмә итеп коралар. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янгын сүндерү урынына илтеп җиткерү вакыты	Янгын күренгәннән соң 3 сәгатьтән дә артмаска тиеш. Янгын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен А - 0,5 – 1,0 сәгатьтән дә артмаска тиеш
2.13	Янгын урынына бару юлына китә торган вакытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмакларның яисә җәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм җир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары	
	- 1 тип урман хуҗалыгы юллары өчен - 3 тип урман хуҗалыгы юллары өчен (янгынга каршы)	Тигез урында – 1,1; калкулыклы урында – 1,25 Тигез урында – 1,15; калкулыклы урында – 1,65
2.14	Янгын сүндерүче хәрәкәте тизлеге	Гадәттә 1 - 3 км/сәг (автомобиль юлыннан коралларын күтәреп янгын урынына килгәндә)
2.15	Җир өстендә патруль уздыру маршрутларын планлаштыру:	
2.15.1	Урнашу урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
		тигез урнашканда. Кыр саклау урман үсентеләрен, чокырлар һәм балкалар буйлап үсентеләрне саклаганда яшел зоналар урманнарында, урман паркларында һәм башкаларда. Стационар күзәтү пунктларыннан күзәтүгә һәм авиапатрульгә өстәмә рәвештә – агач материалы әзерләү урыннарында, төрле объектлар төзү урыннарында һәм трассаларда, ял зоналарында, елгалар һәм күлләр ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган урыннарда
2.15.2	Патруль уздыру маршруты озынлыгы	Транспорт төренә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлекне карап чыгу санына бәйле рәвештә
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман янгынына патруль уздыру хәрәкәте тизлеге	
	- мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	Гомуми файдаланудагы шоссей юллары буйлап - 30 км/сәг артык, урман юллары буйлап -15-20 км/сәг. Урмансыз киңлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин
	- моторлы көймәләрдә һәм катерларда	Су юллары буйлап - 15 - 20 км/сәг чикләрендә
2.16	Урман янгыннары чыгуны күзәтү өчен пунктларда урнашу нормативлары:	
2.16.1	Күзәтүнең максималь радиусы (бик әйбәт күреп булганда) вышкаларның әйләнә-тирәдә белән чагыштырганда биеклегенә карап: - вышкалар биеклеге, м - күзәтү радиусы, км	10 15 20 25 30 35 40 12 15 17 19 21 23 24
2.16.2	Вышкаларны оптималь урнаштыру	Калку урыннарда – бер-береннән 10-12 км ераклыкта, ә тигез урыннарда - 5-7 км. 2-3 пункттан янгын урынын төгәл билгеләү исәбеннән алар чыгарга мөмкин районда почмак үлчәү инструменты (буссоли һәм башкалар) һәм бинокль ярдәмендә билгеләү методы белән. ПТУ-59 телевизион җайланмасының күзәтү радиусы 8 км га кадәр (күзәтүче өскә менмичә). Видеоконтроль җайланмасы һәм идарә пульты мачтадан 1 км ераклыкта теләсә нинди ябык бинада урнаштырыла, кабель озынлыгы 1 дән 3 км кадәр булганда линия көчәйткечләрен тоташтырырга кирәк
2.16.3	Вышкаларны мөмкин булганча урнаштыру (акча җитмәгәндә)	10-12 км ераклыкта 35 м биеклектәге типовой метал вышка һава торышы начар булган шартларда күрү җитәрлек итеп урнаштырыла, яхшы һава торышы булганда бу ара 20 км кадәр. Шуңа күрә икеләтелгән араларда минималь дәрәҗәдә күрерлек итеп (20-24 км) урнаштырыла. ПТУ-59 телевизион җайланмасының күзәтү радиусы 10-15 км кадәр
2.16.4	Күзәтү вышкаларының хезмәт итү срогы: - агач - 10 ел	Вышкаларның хакы бертөрле диярлек

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	- метал - 30 ел	
2.17	Янгын - химия станцияләрен планлаштыру һәм урнаштыру нормативлары:	
2.17.1	ЯХХ оештыруның максатка ярашлылыгы күрсәткечләре (урманнарны янгынга каршы кору планнары нигезендә)	Беренче чиратта беренче өч класслы янгын куркынычы булган кыйммәтле урманнарга һәм урман фондының һәр 1000 гектарына кимендә 6 км ераклыкта юллар челтәренә һәм сулыкларга ия урман хуҗалыкларында
2.17.2	Һәр ЯХХ тирәли беркетелә торган урман территориясе радиусы: - юллар челтәре әйбәт булганда - канәгатьләнерлек булганда - сыйфатсыз булганда	40 км артык түгел 30 км артык түгел 20 км артык түгел
2.17.3	ЯХХ урнаштыру урынын сайлап алу	Аеруча янгын куркынычы булган һәм янучан урман кишәрлекләренә мөмкин кадәр якын, беркетелә торган территория үзәгендә, урман хуҗалыгы (урманчылык) конторасыннан, агач материалы цехларыннан, аскы складлардан һәм эшләүчеләре күп булган башка бүлекчәләрдән, төп транспорт юлларыннан, сулыклардан ерак түгел. Берничә варианттан әлеге шартларда иң мөһим таләпләргә туры килә торган оптималь вариантын сайлап алалар. Техника һәм ЯХХ урман янгыннары бригадалары гадәттә бер пунктта туплана, әмма ЯХХ бүлекчәсе кирәк булганда ике һәм аннан да күбрәк пунктларда урнашырга мөмкин (ерак урнашкан зур булмаган урманчылыкларда яисә аерым ЯХХ оештыру максатка ярашсыз булган урыннарда)
3.	**Урманнарга янгыннарга карата авиапатруль уздырганда эшләрне планлаштыру нормативлары**	
3.1	Урында маршрутлар линияләрен урнаштыру: - авиапатруль уздырганда	Бер-беренә парралель рәвештә һәм хезмәт күрсәтелә торган кишәрлекнең озын ягы белән Бер-береннән 60 км ераклыкта, хезмәт күрсәтелә торган кишәрлек чигенә кадәр маршрут - 30 км артык түгел
3.2	Очыш биеклеге: - урманнарда янгыннарга карата авиапатруль уздырганда	Оптималь - 600 м. Һәр аерым очракта куелган бурыч характеры, җирле очу шартлары, аппаратның техник характеристикалары, аңарда герметик кабина булу белән билгеләнә (АН-24 самолетында - 7000 м кадәр)
	- авиапатрульне урманнарның гомуми санитар хәлен күзәтү белән бергә алып барганда	Урманнарның аерым кишәрлекләрен җентекләп карап чыгу өчен самолетларда очу 200 метрга кадәр һәм вертолетларда 100 метрга кадәр түбәнәя (урынның рельефын һәм андагы калку элементлар булуга карап)
3.3	Авиапатруль уздырганда янгын урынын билгеләү төгәллеген бәяләү:	

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	- бик яхшы - яхшы - канәгатьләнерлек - канәгатьләнерлек түгел	Ялгышмыйча 0,5 км кадәр ялгышып 0,5 км дән 1,0 км кадәр ялгышып 1 км артык ялгышып
3.4	Биклектән янгын мәйданын билгеләү төгәллеге	Ялгышу 30% чамасы рөхсәт ителә
3.5	Парашютист янгын сүндерүчеләр төшү кишәрлекләренә һәм урыннарына таләпләр:	
	- очыш биеклеге	800 метрдан түбән түгел (парашют тибына карап)
	- җиргә якын җил тизлеге	8 м/с артык түгел
	- төшү өчен ачык мәйданчыклар күләмнәре	75 х 75 м ким түгел (урман ачыклыклары, кипкән сазлыклар, кырлар һәм башкалар, алар булмаганда-куаклыклар һәм 20 метрга кадәр биеклектәге агачлар
	- сикерү тыела	Киселгән урыннарда, янгыннан соң калган урыннарда, кипкән урман үсентеләрендә, җил аударган урыннарда, шулай ук югары вольтлы линияләргә якын җирдә
3.6	Авиация сагында торган урманнар территориясендә урман хуҗалыклары тарафыннан башкарыла торган эш урыннарын һәм кишәрлекләрен планлаштыру нормативлары:	
3.6.1	Авиахәбәрләрне кабул итү пунктларын оештыру : - урнашу урыны	Урманчылыклар, ЯХХ участок урманчылыклары конторалары, авыл, колхоз, совхоз администрацияләре белән янәшә, урман сакчылары яшәгән урыннарда, телефоны һәм радиоэлемтәсе булган торак пунктларда
	- аларны җиһазлау патруль самолетлар (вертолетлар) өчен тану тамгасы булып тора	Кизү оештырылган йортларның ике ягында ак майлы буяу яисә известь белән гарәп цифрлары кулланып пунктның номеры языла. Цифрларны шулай ук ышкылаган агачтан ясап куеп була. Цифрлар зурлыгы: биеклеге -2,5-3,0 м, киңлеге -0,75 м
3.6.2	Патруль самолетлар һәм вертолетлар ориентировкасы өчен яхшы шартлар тудыру максатларында өстәмә ясалма ориентирлар кору:	
	- ориентирлар типлары һәм аларны урнаштыру урыны	Урман территориясендәге корылмалар (кордоннар, аучы йортлары, бараклар һәм башкалар. Алар булмаган очракта ачык кишәрлекләрдә (кимендә 100х100 м) җир өстендә казып утыртылган таяклардан (казып утыртылмаган каен таякларыннан) шалашлар, түбәләр яисә 7 м биеклектә ак флагы булган баганалар утырталар.
	- аларны тану тамгасы белән тәэмин итү	Корылмалар яисә шалашлар түбәләренең ике ягында да бөтен буена квартал номеры сугыла (патруль картасының). Тамганың биеклеге - кимендә 3 м, киңлеге - кимендә 0,75 м

№ т/с	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
3.6.3.	Вертолетлар эшләгән районнарда төшү мәйданчыкларын сайлап алу һәм төзекләндерү:		
	- билгеләнеше - урнашу урыны	Ягулык салу пунктлары, янгын сүндерү көчләрен һәм чараларын алу һәм төшерү, хәбәрләрне кабул итү һәм башкалар. Янгыннар еш чыга торган яисә янгын куркынычы югары булган урман массивларында	
	- вертолетлар очып китү һәм утыру мәйданчыкларының минималь күләмнәре (килүләрне исәпкә алу)	Вертолетлар типлары	Тигез урын, м
		МИ - 6 МИ - 8 МИ - 4 МИ - 2 МИ - 1А	50 x 50 30 x 30 30 x 30 16 x 16 16 x 16
	- очып китү һәм утыру юнәлешендә каршылыклар урнаштыру (шулар өчен кишәрлекләр) - 0,5 метрлан артык биеклектә каршылыклар урнаштыру (МИ-2, МИ-1А, Ка-26 өчен) 1 метрдан да күбрәк (МИ-6, МИ - 8, МИ – 4 өчен)	Барлык каршылыклар мәйданчык чигеннән үзенең икеләтелгән биеклеге күләмендә ераклашкан булырга тиеш Мәйданчык чигеннән 10 метрдан да якынрак түгел	

2.17.1.6 нче таблица

Урман хуҗалыгы алып баручы урман фондын биләүчеләрне урман янгыннарын сүндерү җайланмалары һәм чаралары белән тәэмин итү нормалары

№ т/с	Янгын сүндерү чараларының исеме	Үлчәү берәмлеге	Урманчылык	Бер участок урманчылыгында агач материалы әзерләүче структур бүлекчәнең урман янгыны пункты (ПСПИ)	Искәрмә
1	2	3	4	5	6
1	Урман янгынының модуль җайланмасы (салдырыла торган цистерналар, шул исәптән үзләре җитештергән) яисә	данә	1	1	янгынга каршы махсус автоцистерналарга салдырыла торган цистерналар

№ т/с	Янгын сүндерү чараларының исеме	Үлчәү берәм-леге	Ур-ман-чы-лык	Бер участок урманчылыгында агач материалы әзерләүче структур бүлекчәнең урман янгыны пункты (ПСПИ)	Искәрмә
1	2	3	4	5	6
	1500 литр су сыешлы резина мичкәләр				булдыру мәҗбүри түгел
2	Янгынга каршы урман патруле машиналары	данә	1	1	комплектта
3	600-800 л/мин җитештерүчәнлеге булган янгынга каршы күчерелмә мотопомпалар	данә	1	1	
4	Су куа торган җиңсәләр (Д=26,51, 66 мм)	п.м	300	300	
5	Торф урман янгыннары баганалары	к-т	1		торф ятмалары булган урман кишәрлекләре өчен генә
6	100 ат көченнән дә күбрәк тракторлардагы бульдозерлар	данә	1		
7	Сукалы яисә туфрак эшкәртә торган башка җайланмасы булган тракторлар	данә	1		
8	Кыен җирләрдән үтеп йөри ала торган автомобильләр яисә вездеходлар	данә	1		кешеләр йөртү өчен
9	Елга катерлары, йөк	данә	1		су юллары булган

№ т/с	Янгын сүндерү чараларының исеме	Үлчәү берәмлеге	Урманчылык	Бер участок урманчылыгында агач материалы әзерләүче структур бүлекчәнең урман янгыны пункты (ПСПИ)	Искәрмә
1	2	3	4	5	6
	сыйдырышлылыгы кимендә 2 т				районнар өчен генә
10	Кабызгычлы аппаратлар	данә	5	4	
11	Юешләткечләр, күбек барлыкка китерүчеләр	кг		20	
12	Ранецлы ут сүндергечләр	данә	10	2	
13	Һава өрүчеләр	данә	1	1	
14	Кул инструментлары: көрәкләр балталар китмәннәр тырмалар аркылы пычкылар	 данә данә данә данә данә	 30 10 10 10 3	 50 5 5 5 5	
15	Эчәр сулар өчен билгеләнгән 20 литрлы чиләкләр һәм бүтән канистрлар	данә	5	2	
16	Эчәр сулар өчен билгеләнгән 20 литрлы бидоннар яисә канистрлар	данә	2	2	
17	Бензопычкылар	данә	2	1	
18	Электромегафоннар	данә	1		
19	УКВ- яисә КВ-диапазонындагы радиостанцияләр, үзең белән йөртелә торган	данә	2	2	янгын хезмәте белән урманчылык арасында оешкан

№ т/с	Янгын сүндерү чараларының исеме	Үлчәү берәмлеге	Урманчылык	Бер участок урманчылыгында агач материалы әзерләүче структур бүлекчәнең урман янгыны пункты (ПСПИ)	Искәрмә
1	2	3	4	5	6
					радиоэлемтә булганда
20	Кизү өчен махсус кием-салым (кирза итәкләр, чалбарлар, курткалар, бияләйләр)	к-т			янгын сүндерүнең даими командасы әгъзалары санынча
21	Беренче ярдәм аптечкасы	к-т	2	1	
22	Индивидуаль яра бәйләү пакетлары	к-т			янгын сүндерүдә катнашучылар санынча
23	Яклаучы күзлекләр	данә			янгын сүндерүнең даими командасы әгъзалары санынча
24	Респираторлар	данә			янгын сүндерүнең даими командасы әгъзалары санынча
25	Су өчен кружкалар	данә			янгын сүндерүдә катнашучылар санынча

2.17.2. Урманнарны зарарлы организмнардан яклауга карата таләпләр

Урманнарны зарарлы организмнардан яклау Россия Федерациясе Урман кодексының 54-56 статьялары һәм “Үсемлекләрнең карантины турында”

15.07.2000 № 99-ФЗ Федераль законы, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 29.06.2007 № 414 карары белән расланган Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны яклау зарарлы организмнарны (үсемлекләрне, хайваннарны, билгеле бер шартларда урманнарга һәм урман ресурсларына зарар китерерлек авыру кузгатучы организмнарны) ачыклауга һәм алар таралуны булдырмауга юнәлдерерлә, карантин объектларга кертелгән зарарлы организмнар чыганаклары барлыкка килгән очракта, аларны локальләштерүгә һәм бетерүгә.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре урманнарны зарарлы организмнардан, шулай ук зарарлы йогынтыдан яклауның бердәм тәртибен һәм шартларын, шулай ук урманнарда санитар иминлек тәэмин итүгә юнәлдерелгән урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен билгели.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда санитар иминлекне тәэмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны яклау ягыннан районлаштыру (урман патологиясе яный торган зәгыйфь, уртача һәм көчле зоналарны билгеләү);

б) урман патологиясе ягыннан тикшерү һәм урман патологиясе ягыннан мониторинг;

в) зарарлы организмнар чыганакларын локальләштерү һәм бетерү буенча авиация һәм җир өсте эшләре;

г) санитар-савыктыру чаралары (корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү, урманнарны чүптән, пычранудан һәм башка тискәре йогынтыдан яклау);

д) урманнардан файдалануга карата санитар таләпләр урнаштыру.

Арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә санитар-савыктыру чаралары шушы кишәрлекләрнең арендаторлары тарафыннан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре белән билгеләнгән таләпләр урманнарны үзләштерүне планлаштырганда исәпкә алына.

Урманнарда санитар иминлекне тәэмин итү чараларын гамәлгә ашырганда алынган документлаштырылган мәгълүмат дәүләт урман реестрына кертү өчен билгеләнгән тәртиптә тапшырыла.

Урман патологиясе ягыннан тикшерү һәм урман патологиясе ягыннан мониторинг, зарарлы организмнар чыганакларын локальләштерү һәм бетерү, санитар-савыктыру чараларын билгеләү һәм уздыру эшләре Федераль урман хуҗалыгы агентлыгы тарафыннан расланган методик документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

2.17.2.1 нче таблица

Урманнарны яклау чараларының еллык күләме

№ т/с	Чаралар исеме	Үлчәү берәмлеге	Проект-ланган	Искәрмә
1	2	3	4	5
1.	Урман патологиясе ягыннан тикшерү	га	1000	
2.	Туфракта казулар	чокыр	200	
3.	Яңа гына зарарланган агачларны сайлап алу (ау агачлары)	$м^3$	-	
4.	Питомникларга профилактик яктан агу сиптерүләр	га	5	
5.	Авиахимик көрәш	га	-	
6.	Антрактант аулар куллану	га	200	
7.	Биологик көрәш чаралары			
7.1	Оялар әзерләү	данә га	875 1800	
7.2	Ояларга ремонт ясау	данә	625	
7.3	Кошлар өчен эчү урыннары урнаштыру	данә	100	
7.4	Кырмыска ояларын киртәләп алу	данә	200	
7.5	Кырмыска ояларын башка урынга күчерү	оя	100	
8.	Оештыру-хуҗалык чаралары			
8.1	Корткычлар һәм авырулар чыганаклары барлыкка килүне күзәтү һәм ачыклау	мең га	45.3	
8.2	Яклау почмаклары оештыру	данә	5	
8.3	Лаборатория җайланмалары, урман яклау буенча күргәзмә әсбаплар, әдәбият сатып алу	сум	10000	
8.4	Урманнарны яклауны пропагандалау	сум	10000	
9.	Урманнарны чүпләрдә чистарту	га	ел саен 350	

Урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) пестицидлар һәм агрохимикатлар яисә кешеләр сәламәтлеге һәм әйләнә-тирә мохит өчен куркыныч булган бүтән матдәләр, җитештерү һәм куллану калдыклары белән эш итүгә карата Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән таләпләрне бозу нәтиҗәсендә туфракны пычрату;

б) урман бүлемтекләрен чистарту эшләрен, шулай ук гражданнарга яисә юридик затларга бирелгән урман кишәрлекләрен урман законнарында билгеләнгән тәртиптә шушы кишәрлекләрне максатчан файдалану өчен яраклы хәлгә китерү эшләрен яисә рекультивация эшләрен башкармау яисә вакытында башкармау;

в) авыл хуҗалыгы эшләрен алып бару өчен бирелгән урман кишәрлекләрендә авыл хуҗалыгы терлекләрен киртәләмәгән урыннарда, көтүчесез яисә бәйләмичә көтү;

г) кырмыска ояларын, кош ояларын, хайван өннәрен яисә башка яшәү урыннарын юк итү (туздыру);

д) урманнарда урнашкан мелиоратив системаларны юк итү яисә аларга зыян салу;

е) урманнарны сәнәгать һәм көнкүреш калдыклары белән пычрату;

ж) урманнарга зарар китерерлек бүтән гамәлләр.

Урманнарда табигый экологик системаларга хас булмаган, шулай ук ясалма юл белән чыгарылган һәм үрчүләрен тикшереп торуның нәтиҗәле чаралары булмаган үсемлекләр, хайваннар һәм башка организмнар үрчетү һәм алардан файдалану тыела.

Сайлап алына торган кисүләр һәм урманнарны карап тоту барышында беренче чиратта корыган һәм зарарланган агачлар киселә.

Агач материалын зарарлый торган корткыч организмнар чыганакларында кисүләрдән калган калдыклар, урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә расланган янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен үтәгән килеш, яндырылырга тиеш.

Урман бүлемтекләрен эшкәрткәндә һәм линия объектлары трассалары өчен кискәндә кисүләрдән калган калдыкларны урман кырыена этеп кую тыела.

Язгы-җәйге чорда әзерләнгән агач материалын урманнарда, кабыгын алмыйча яисә пестицидлар белән эшкәртмичә, 30 көннән дә артык саклау (калдыру) рөхсәт ителми.

Әзерләнгән агач материалын кабыгын алмыйча яисә пестицидлар белән эшкәртмичә урманнарда саклауны (калдыруны) тыя торган конкрет сроклар (даталар) урман үсентеләре зоналары һәм урман районнары буенча Федераль урман хуҗалыгы агентлыгы тарафыннан билгеләнә.

Агызу өчен билгеләнгән агач материалын химик эшкәртү тыела.

Кәүсә корткычлары оялаган әзерләнгән агач материалы алар очып чыкканчы инсектицидлар белән эшкәртелергә яисә кабыгыннан арындырылырга тиеш. Әзерләнгән агач материалына яклау чаралары аз нәтиҗә бирә торган яисә бетерүе мөмкин булмаган кәүсә корткычлары оялаган очракта, мондый агач материалын кичекмәстән урманнан чыгарырга яисә эшкәртергә кирәк.

Чәер әзерләү өчен зарарлы организмнар чыганакларында урнашкан, шулай ук зәгыйфьләнгән урман үсентеләре бирелми.

Чәер әзерләү өчен бүлеп бирелгән урман үсентеләрендә аны әзерли башлаганчы корып баручы һәм корыган агачлар киселә.

Чәер әзерләүне, шулай ук агач булмаган урман ресурслары (агачлар һәм куаклар кайрылары, чыбык-чабык, ботаклардан терлек азыгы, чыршы, пихта, нарат һәм (яисә) башка ылыслы токымнарның ботаклары, яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) башка ылыслы агачлар, мүк, урман туфрагындагы үсемлекләр җәймәсе, камыш, кыяклылар) һәм башка шундый урман ресурслары әзерләү һәм җыюны зарарлы организмнар барлыкка килүне һәм агачлар коруны булдырмый торган алымнар белән башкару рөхсәт ителә.

Урманнарда авыл хуҗалыгы алып бару өчен пестицидлар һәм агрохимикатлар куллану “Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән имин эш итү турында” Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Рекреацион максатлар өчен урманнардан файдалану урманнарның санитар һәм урман патологиясе начараюга китермәскә тиеш.

Электрүткәргеч линияләр, элемтә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектлары төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү, җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы

казылмалар ятмаларын эшкәртү, сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, шулай ук гидротехник корылмаларны һәм махсуслаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү, агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү, шулай ук башка максатлар өчен урманнардан файдалану гражданнарга һәм юридик затларга бирелгән урман кишәрлекләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә урманнарның санитар торышы начараюга китермәскә тиеш.

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары 2.17.2.2 нче таблицада китерелә.

2.17.2.2 нче таблица

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары

№№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү бер.	Корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Барлыгы
			Барлыгы	шул исәптән			
				тоташ	сайлап алып		
1	2	3	4	5	6	7	8
Нарат							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	238 4566		238 4566	4,7 130	242,7 4696
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	79		79	1,6	80,6
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	1522		1522	43	1565
	ликвид	м³	637		637	43	680
	эшлекле	м³	410		410	13	423
Чыршы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	110 942		110 942	2,9 120	112,9 1062
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	37		37	1,0	38,0
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	308		308	40	348
	ликвид	м³	130		130	40	170
	эшлекле	м³	83		83	13	96
Барлыгы ылыслылар							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	348 5490		348 5490	7,6 250	355,6 5740

№№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү бер.	Корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Барлыгы
			Барлыгы	шул исәптән			
				тоташ	сайлап алып		
1	2	3	4	5	6	7	8
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	116		116	2,6	118,6
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	1830		1830	83	1913
	ликвид	м³	767		767	83	850
	эшлекле	м³	493		493	26	519
	Усак						
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	6 237		6 237		6 237
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	2		2		2,0
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	79		79		79
	ликвид	м³	23		23		23
	эшлекле	м³	-		-		-
	Юкә						
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	246 3273		246 3273		246 3273
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	82		82		82
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	1091		1091		1091
	ликвид	м³	313		313		313
	эшлекле	м³	-		-		-
	Барлыгы йомшак яфраклылар						
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	252 3510		252 3510		252 3510
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	84		84		84
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	1170		1170		1170

№№ т/с	Күрсәткечләр	Үлчәү бер.	Корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Барлыгы
			Барлыгы	шул исәптән			
				тоташ	сайлап алып		
1	2	3	4	5	6	7	8
	ликвид	м³	336		336		336
	эшлекле	м³					
Барлыгы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	600 9000		600 9000	7,6 250	607,6 9250
2.	Кисү яисә җыю срогы	ел	3	3	3	3	3
3.	Агач материалын ел саен алуның мөмкин күләме:						
	мәйданы	га	200		200	2,6	202,6
	сайлана торган запас	м³					
	тамырда килеш	м³	3000		3000	83	3083
	ликвид	м³	1103		1103	83	1186
	эшлекле	м³	296		493	26	519

2.17.3. Урманнарны торгызуга таләпләр

Урманнарны торгызу Россия Федерациясе Урман кодексының 61, 62 статьялары, Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгының 16.07.2007 № 183 боерыгы белән расланган Урманнарны торгызу кагыйдәләре (алга таба – Урманнарны торгызу кагыйдәләре) белән гамәлгә ашырыла.

Урманнарны торгызу урман кисүләр җирләрендә, янгыннан соң калган җирләрдә, бушлыкларда, урман үсентеләре белән капланмаган башка ачыклыкларда яисә урман торгызу өчен яраклы җирләрдә киселгән, корыган, зарарланган урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен тогызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы функцияләрен саклап калуны тәэмин итәргә тиеш.

Урманнарны торгызу түбәндәгеләр белән тәэмин ителә:

- агач материалы әзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә - шушы урман кишәрлекләренең арендаторлары тарафыннан;

- урман кишәрлекләрендә, агач материалы әзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләреннән гайре, – Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгы тарафыннан.

Урманнарны торгызу өчен билгеләнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

- урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренең яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман

үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары (алга таба – төп урман агач токымнары) буынын (яшь агачларны) саклап калу. Ике яшькә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

- урман үсентеләрен кисүләр уздырганда яшәргә сәләтле, яхшы тамыр җибәргән, 2,5 метрдан артык биеклектәге төп урман агач токымнары булдыруда катнашучы урман үсентеләрен саклап калу;

- урман үсемлекләре белән капланамаган мәйданнарда кыйммәтле агач токымнарының урман үсентеләре шытымнарын карау;

- туфрак өслеген минеральләштерү;

- мәйданнарны киртәләү.

Кыйммәтле урман агач токымнарының урман үсентеләре шытымнарын саклап калу чаралары урман үсентеләрен кисү белән бер үк вакытта гамәлгә ашырыла. Мондый очракларда кисүләр башлыча кар өсли кыйммәтле урман агач токымнары шытымнары һәм яшь агачлары санын урман бүлемтеге биргәндә каралганнан күбрәк юк итүдән һәм зарарлаудан саклауны тәэмин итәрлек технологияләр кулланып гамәлгә ашырыла. Кисүләр уздырганнан соң шытымнарны һәм яшь агач токымнарын кисек калдыкларыннан, сынган һәм зарарланган урман үсентеләреннән арындыру юлы белән аларны карау уздырыла.

Кисүләр уздырганда урман үсентеләрен яшәргә сәләтле нарат, чыршы, пихта, имән, бук, корычагач һәм үзләренә туры килә торган табигать-климат шартларындагы кыйммәтле агач токымнарының бүтән урман үсентеләре шытымнары һәм яшь агачлары сакланып калырга тиеш.

Мәйданнарны киртәләү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү яңа чыккан урман үсентеләренә һәм шытымнарына кыргый яисә йорт хайваннары зарар китерү куркынычы булган очракларда планлаштырыла һәм гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү урман үсентеләренең кыйммәтле агач токымнары орлыклары чыганаклары (якындагы урман үсентеләре, аерым орлык агачлары яисә аларның төркемнәре, чәчәклекләре, полосалары, тулылыгы 0,6 дан артык булмаган урман үсентеләре ябалдашлары астындагы кисергә керешелә торганнары) булган мәйданнарда гамәлгә ашырыла.

Хуҗалык эшчәнлеге чикләнгән режимдагы урманнарда, шул исәптән милли парклардагы урманнарда, табигать тыюлыкларында урманнарны табигый торгызуга ярдәм итүнең башка чаралары, алар тиешле территорияләрне саклау режимын бозарлык булмаса гына, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү буенча уздырылган чаралар нәтиҗәләре Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгән шытымнарның куелык нормативларына туры килгәндә генә нәтиҗәле дип танына. Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү чараларының нәтиҗәлелеген исәпкә алу эшләр башкарылганнан соң ике ел узгач гамәлгә ашырыла.

Агач токымнары белән урманнарны табигый торгызу уңышлы уздырылган мәйданнар урман үсемлекләре каплаган җирләргә кертелә.

Шытымнар саны Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгәнннән кимрәк булганда, урманнарны ясалма яисә катнаш торгызуның өстәмә чаралары карала.

Кыймммәтле урман агач токымнарын табигый торгызуга бәйле рәвештә урманнарны торгызу алымнары 2.17.3.1 нче таблицада китерелә.

2.17.3.1 нче таблица

Кыймммәтле урман агач токымнарын табигый торгызуга бәйле рәвештә урманнарны торгызу алымнары

Урманнарны торгызу алымнары	Агач токымнары	Урманнар типлары төркемнәре, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә сәләтле шытым һәм яш үсенте саны, 1 гектарга мең данә
с			
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
Шытымнарны саклап калу чаралары ярдәмендә урманнарны табигый торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	3тән артык
		Яңа	1,5тән артык
		Дымлы	1дән артык
	0,5 м биеклектәге имән һәм башка каты яфраклы токымнар	Коры	4тән артык
		Яңа	3тән артык
		Дымлы	2дән артык
Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызу яисә урманнарны катнаш торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	1 - 3
		Яңа	0,5 - 1,5
		Дымлы	0,5 - 1
	0,5 метрдан артыграк биеклектәге имән һәм башка каты яфраклы токымнар	Коры	2 - 4
		Яңа	1 - 3
		Дымлы	1 - 2
Урманнарны ясалма торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	Кимендә 1
		Яңа	Кимендә 0,5
		Дымлы	Кимендә 0,5
	0,5 метрдан артыграк биеклектәге имән һәм башка каты яфраклы токымнар	Коры	Кимендә 2
		Яңа	Кимендә 1
		Дымлы	Кимендә 1

Урманнарны ясалма торгызу хуҗалык өчен кыйммәтле урман агач токымнарын урманнарны табигый торгызуны тәэмин итү мөмкин булмаганда яисә урманнарны катнаш торгызу максатка ярашсыз булганда, шулай ук урман культуралары һәлак булган урман кишәрлекләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыру өчен урман кишәрлеген әзерләгәндә шуннан соңгы барлык технологик гамәлләрне сыйфатлы үтәү өчен, шулай ук янгын куркынычын киметү һәм урман культураларының санитар торышын яхшырту өчен шартлар тудыру чаралары гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген әзерләүгә түбәндәгеләр керә:

- урман кишәрлеген тикшерү;
- урманнарны торгызуны проектлау;
- урман кишәрлеге бүлемтеге;
- урман культураларының яисә туфрак эшкәртү полосаларының булачак рәтләре линияләрен маркировкалау һәм техника эшләү өчен куркыныч булган урыннарны билгеләү;
- мәйданны ауган агачлардан, ташлардан, кирәксез агач үсемлекләреннән, вак түмәрләрдән, корыган агач кәүсәләреннән тоташ яисә полосалап чистарту;
- түмәрләрне казып алу яисә аларның биеклеген техника йөрешенә комачауламаслык дәрәҗәдә киметү;
- урман кишәрлеге өслеген планлаштыру, мелиоратив эшләр алып бару, авышлыкларда террасалар кисү;
- зарарлы туфрак организмнары белән башлангыч көрәш.

Туфракны эшкәртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табигать-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән факторларга бәйле рәвештә сайлап алына.

Туфракны эшкәртү барлык кишәрлекләрдә (тоташ эшкәртү) яисә аның бер өлешендә (өлешчә эшкәртү) механик, химик яисә термик алымнар белән гамәлгә ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкәртү була.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Төп урман агач токымы җирле урман агач токымнарыннан сайлап алына һәм урманнарны торгызу максатларына җавап бирергә һәм урман кишәрлегенең табигать-климат шартларына туры килергә тиеш.

Юлдаш агач һәм куак токымнарын сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исәпкә алырга кирәк.

Юлдаш агач һәм куак токымнары урман культураларына кертү башлыча аларның рәтләрен төп урман агач токымы рәтләре белән чиратлаштырып гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чәчүнең) башлангыч куелыгы) һәм урман культуралары составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын утырту һәм чәчү туфракка ашламалар, үсемлекләрне яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чәчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очракларда урман культураларын утыртуның һәм чәчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләре сырып алмасын, туфракта дым җыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

- үсентеләрне үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком басып китүдән, туфрак юылудан һәм җил алып китүдән, суыклар кысудан кулдан төзәтү;
- культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләрен юк итеп, туфрак йомшарту;
- үлән һәм кирәксез агач үсемлекләрен юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу;
- урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман зонасында агротехник карау башлыча төп урман агач токымының урман үсентеләрен чүп үләннәр һәм кирәксез тиз үсә торган урман агач токымнары йогынтысы аркасында начар үсүдән һәм һәлак булудан саклап калу максатларында уздырыла.

Агротехник карау алымнары, саны һәм озынлыгы табигать-климат шартларына, культивацияләнә торган урман агач токымның биологик үзенчәлекләренә, туфрак эшкәртү алымына, урман культураларын булдыру ысулына, кулланыла торган утырту материалы зурлыгына бәйле була.

Чүп үләннәрне һәм кирәксез агач үсемлекләренә каршы көрәш өчен химик чаралар куллану, Россия Федерациясе урман законнары нигезендә әйләнә-тирә мохитне саклауны исәпкә алып, бик сирәк очракларда гына рөхсәт ителә.

Үсеп китү мөмкинлеге 25-85% булган урман культуралары (үсемлекләрнең һәлак булган нөсхәләре урынына яңаларын утырту) өстәлергә тиеш. Тигез һәлак булмый торган урман культуралары кишәрлек мәйданы буйлап үсеп китүчәнлегенә карамастан өстәләләр.

Урманнарны катнаш торгызу төп урман агач токымы урман үсентеләрен табигый торгызуның урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын утырту һәм чәчү юлы белән кертелгән төп урман агач токымы урман үсентеләре саны урман үсентеләре шытымнарына тигез яисә аннан да күбрәк булган урман кишәрлекләре мәйданнары урманнарны катнаш торгызу биләгән урман үсентеләрен саны ким булган мәйданнарга кертелә.

Урманнарны катнаш торгызганда урман культуралары куелыгы (бер берәмлек мәйданган утырту яисә чәчү урыннары саны) төп урман агач токымы урман үсентеләренең гамәлдәге шытымнары һәм яшь агачлары санына карап билгеләнә.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу санитар-гигиеник функцияләрен арттыру максатларында башлыча яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы тиешле табигать-климат шартларында урманнарны ясалма торгызу өчен билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкил итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлеге кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала..

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр 2.17.3.2 нче таблицада китерелә.

2.17.3.2 нче таблица

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр

Агач токымнары	Утырту материалына карата таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган җирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсәсе биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токым-нар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы							
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы							
Карелия каены һәм еламсар каен	2	3,0	25	Нарат җиләкле, ачы җиләкле и кара җиләкле	4	2,0	1,1
Еламсар каен	2	2,5	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,5
Ботаклы-чатаклы имән	1 - 2	3,0	12	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	8	1,7	0,9
Европа чыршысы (гади)	2 - 3	2,0	12	Катлаулы, вак үләнле, кара җиләкле	7	2,0	1,0
				Озын мүкле, үләнле-сазлыклы	7	2,0	0,7

Сукачев һәм Себер карагайлары	2	2,5	15	Нарат җиләкле, ачы җиләкле, кара җиләкле	5	1,7	1,2
Себер кедр нараты	3 - 4	3,0	12	Шул ук	9	1,6	0,8
				Катлаулы, катлаулы вак үләнле	5	1,5	1,5
				Озын мүкле, үләнле	9	1,6	0,7
Гади нарат	2	2,0	12	Лишайниклы, арчанлы	7	2,5	0,8
				Нарат җиләкле, ачы җиләкле, кара җиләкле	7	2,0	1,2
				Озын мүкле и сфагналы	7	2,2	1,0
Гади корычагач	2	4,0	15	Яңа һәм дымлы имән катыш һәм имәнлек	6	2,0	1,5

Урманнарны үрчетү Россия Федерациясе Урман кодексының 63 статьясы, Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгының 08.06.2007 № 149 боерыгы белән расланган Урманнарны үрчетү кагыйдәләре (алга таба – Урманнарны үрчетү кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны үрчетү урман фонды җирләрендә һәм элек урманнар үсмәгән бүтән категория җирләрдә туфракның су, җил һәм бүтән эрозиясен булдырмый калу, яклаучы урманнар булдыру максатларында һәм урманнарның куәтен арттыруга бәйле бүтән максатларда гамәлгә ашырыла.

Урманнарны үрчетүгә түбәндәгеләр керә:

- урман фонды җирләре составындагы урманныкы булмаган җирләрне урманлату (киптерелгән сазлыклар, рекультивацияләнгән җирләр, авыл хуҗалыгы файдалануыннан төшеп калган җирләр, ярлар һәм башкалар);
- авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдә, сәнәгать, транспорт җирләрендә, су фонды җирләрендә һәм башка категория җирләрдә яклаучы урман үсентеләре булдыру;
- сәнәгать эшчәнлеге белән бозылган җирләрне рекультивацияләгәндә урман үсентеләрен булдыру;
- шифаханә-ял йортлары зоналарында һәм башка объектларда урман үсентеләре булдыру.

Урманнарны үрчетү куелган максатлар, җир кишәрлекләренең урман үсү үзенчәлекләре, агач һәм куак токымнарының урманчылык-биологик үзлекләре нигезендә гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:

- җирләрне һәм объектларны уңайсыз факторлардан яклауны;
- территориянең урманлылыгын арттыру һәм әйләнә-тирә мохит шартларын яхшыртуны.

Урманнарны үрчетү утыртмалар, чәчкеннәр, ботаклар утырту яисә орлык чәчү ысуллары белән ясалма урман үсентеләре булдырып гамәлгә ашырыла .

Урманнарны үрчетү максатларында сөрүлек җирләрендә булдырылган урман үсентеләренең төп төрләре кыр саклаучы һәм сулар агышын җайга салучы урман полосаларыннан гыйбарәт була.

Көтүлекләрдә микроклиматны яхшырту, көтүлекләрнең продуктлылыгын арттыру, терлекләрне уңайсыз климат шартларыннан яклау өчен урман мелиоратив үсентеләре булдырыла.

Гомуми файдаланудагы тимер юллар һәм автомобиль юллары буйлап урнашкан урманнарның яклаучы полосаларын кар һәм ком каплап китүдән яклау өчен, шулай ук янәшәдәге авыл хуҗалыгы җирләрен авыр металлар керүдән яклау өчен аларда урман үсентеләре булдырыла.

Рекультивацияләнергә тиешле җирләрдә урманнар үрчетү рекультивациянең техник этабын (планлаштыру, уңдырышлы катлам грунт кертү, авышлыкларны террасалау һәм башкалар) уздырганнан соң урман үсентеләре булдыру юлы белән шушы җирләрне биологик рекультивацияләү максатында гамәлгә ашырыла.

Су саклау зоналарында һәм су объектларының яр буе яклау полосаларында урманнарны үрчетү яр ныгытучы үсемлекләр һәм бүтән урман үсентеләре утырту юлы белән аларны ярлары җимерелүдән, сазланудан, ләмләнүдән һәм су ресурсларын бөтәшүдән яклау максатларында гамәлгә ашырыла.

Торак пунктлар җирләрендә урманнарны үрчетү рекреацион йөкләнешләргә, сәнәгать чыгарып ташлауларына һәм башка уңайсыз факторларга карата тотрыклы урман үсентеләре булдыру юлы белән әйләнә-тирә мохитне яхшырту максатларында гамәлгә ашырыла.

Урманнарны үрчетү эшләрен башкару ысуллары һәм технологияләре урманнарны үрчетү проектлары белән билгеләнә. Урманнарны үрчетү проектында урманнарны үрчетү эшләрен тәмамланган дип тану өчен урманнар үрчетүнең булдырылган объектлары торышын бәяләүнең конкрет критерийлары (урман мелиоратив үсентеләренең яшен, агачларның уртача биеклеген, ябалдашларның йомыклыгы күрсәткечен, бер берәмлек мәйданда яшәргә сәләтле агачлар һәм куаклар санын һәм башкаларны) булырга тиеш.

Урман үсентеләре бер генә төп агач яисә куак токымыннан йә берничә төп токымнан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Төп агач токымы урманнарны барлыкка китерә торган җирле токымнардан сайлап алына, уңай тәҗрибә булганда – интродуцияләнгән токымнардан. Ул урманнар үрчетү максатларына җавап бирергә һәм җир кишәрлегенең урман үсү үзенчәлекләренә туры килергә тиеш.

Юлдаш агач һәм куак токымнарын сайлап алу утырту материалының төрле төрләрен кулланып гамәлгә ашырылырга мөмкин. Юлдаш агач һәм куак токымнарын сайлап, аларның төп токымга йогынтысын исәпкә алып гамәлгә ашырыла.

Урманнарны үрчеткәндә урман үсентеләрен булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләрен кулланып урман үсентеләрен утыртудан гыйбарәт була. Утырту өчен чәчкеннәр һәм утыртмалар, шулай ук ботаклар кулланыла.

Утырту материалы утыртыр алдыннан аны кибүдән һәм зарарлы организмнар белән зарарланудан яклау, шулай ук үсеп китүчәнлеген һәм үсү тизлеген арттыру өчен төрле матдәләр белән эшкәртелергә мөмкин.

Булдырыла торган урман үсентеләренең башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарының урнашуы агачлар һәм куаклар үсә барган саен уңайсыз факторларга тотрыклы, озак тора торган һәм урман үрчетү максатларына җавап бирүче урман үсентеләрен формалаштыруны тәэмин итәргә тиеш.

Булдырыла торган урман үсентеләренең башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарының урнашуы төп агач токымының төренә, урман үсү зонасына, урман үсү шартлары тибына, урман үрчетү ысулына һәм максатларына, кулланыла торган утырту материалы тибына бәйле.

Агач һәм куаклар токымнарын утырту туфракка ашаламалар, үсемлекләрне зарарлы организмнардан яклау чаралары кертү, шулай ук үләннәрне киләчәктә ашлама рәвешендә файдалану, печән әзерләү һәм башка максатларда файдалану өчен чәчү белән бергә алып барырырга мөмкин.

Утыртылган урман үсентеләрен карау агротехник (агротехник карау) һәм урманчылык алымнары (урманчылык каравы) белән гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Агротехник карау, кагыйдә буларак, агачлар һәм куаклар ябалдашлары кушылганчы гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләр ярдәмендә тәэмин ителә:

- үсемлекләрне үлән һәм туфрак каплаудан, ком томалап китүдән, туфрак юылудан һәм җил алып китүдән, кар басудан яклау өчен кулдан төзәтеп чыгу;
- үләннәрне механик юл белән юк итеп, туфрак йомшарту;
- үләннәрне химик чаралар ярдәмендә юк итү;
- урман үсентеләрен өстәү (һәлак булганнары, тамыр җибәрмәгәннәре урынына агачлар һәм куаклар утырту), минераль, органик ашламалар белән тукландыру һәм су сибү (махсус чаралар буларак планлаштырыла һәм уздырыла).

Агротехник карау максаты – үләннәрне һәм кирәксез урман үсентеләрен юк итү.

Агротехник караулар алымнары, саны, кабатлану сроклары һәм уздыру озынлыгы (утыртканнан соң число, ел) урман үсү шартлары тибына, культивацияләнә торган агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләренә, туфрак эшкәртү алымына, урман үсентеләрен булдыру алымына, кулланыла торган утырту материалының зурлыгына һәм башка үзенчәлекләренә карап билгеләнә.

Чүп үләннәре һәм кирәксез агач үсентеләре белән көрәшү өчен химик чаралар куллану пестицидлар һәм агрохимикатлар белән имин эш итү турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Минераль һәм органик ашламалар, кагыйдә буларак, ярлы (комнан торган, юылган, киптерелгән, рекультивацияләнгән), үләннәр үсми торган туфракларга кертелә.

Үсеп китүчәнлеге 25тән алып 85 процентка кадәр булган урман үсентеләре өстәлергә тиеш (утыртылган яисә чәчелгән урман үсентеләре саныннан үсеп киткән үсентеләр яисә шытымнар саны процентларда). Кишәрлек мәйданы буйлап

үсеп киткән үсемлекләре яисә шытымнары тигез урнашмаган урман үсентеләре ничек үсеп китсәләр дә өстәлергә тиеш.

Өстәгәндә утырту материалы яше культивацияләнгән үсемлекләр яшенә туры килергә тиеш.

Урман үрчетү максатларында булдырылган урман үсентеләрен урманчылык каравы зәгыйфьләнгән, һәлак булган кирәксез агач үсентеләрен һәм калганнары яхшы үссен, файдалы функцияләрен үтәүне тәэмин итәрлек үсентеләр структурасын формалаштыру өчен сәламәт агачлар һәм куаклар өлешләрен урманнарны үрчетү максатлары нигезендә даими рәвештә кисеп торудан гыйбарәт.

Урманчылык каравы культивацияләнгән агачларның һәм куакларның ябалдашлары кушылганнан соң уздырыла.

Агачларның һәм куакларның ябалдашлары кушылганнан соң урман үсентеләрен карау Россия Федерациясенең урман законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетү объектларын булдыру эшләре, булдырылган урман үсентеләре урман үрчетү проекты белән билгеләнгән критерийларга туры килсә, тәмамланган дип санала.

Урманнарны карау Россия Федерациясе Урман кодексының 64 статьясы, Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгының 16.07.2007 № 185 караы белән расланган Урманнарны карау кагыйдәләре (алга таба - Урманнарны карау кагыйдәләре).

Урманнарны карау урманнарның продуктлылыгын арттыру һәм аларның файдалы функцияләрен агачларның һәм куакларның өлешләрен кисү юлы белән саклап калу, Татарстан Республикасы Урман планы, әлеге Урманчылык регламенты, шулай ук урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнарны агромелиоратив карау максатларында гамәлгә ашырыла.

Урманнарны карауны түбәндәгеләр гамәлгә ашыра:

- урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан фйдаланучы гражданнар һәм юридик затлар;

- Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгы.

Урманнарны караганда токым составын һәм сыйфатын яхшыртуга, аларның тискәре йогынтыларга тотрыклылыгын һәм экологик ролен арттыруга юнәлгән теләсә нинди кисүләр (алга таба – урманнарны карау өчен кисү) рөхсәт ителә.

Эксплуатацион урманнарда урманнарны карау чаралары югары сыйфатлы агач материалын һәм урман ресурсларын урманнарның файдалы функцияләрен саклап калган килеш, аларны эшкәртү продуктларын мөмкин кадәр нәтиҗәле алуга юнәлгән.

Яклаучы урманнарда урманнарны карау чаралары урманнарның тирәлек барлыкка китерүче, су саклаучы, яклаучы, санитар-гигиеник, савыктыру һәм бүтән файдалы функцияләрен саклап калуга юнәлгән.

Урманнарны карау өчен кисүләр урман үсентеләренең токым составын яхшырту, урман үсентеләренең сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру, яклаучы, санитар-гигиеник һәм бүтән файдалы функцияләрен саклап калу, техник яктан

өлгергән агач материалын үстерү срокларын кыскарту, агач материалы ресурсларынна нәтиҗәле файдалану максатларында уздырыла.

Урман үсентеләренең яшенә һәм карау масатларына бәйле рәвештә урманнарны карау өчен түбәндәге төр кисүләр гамәлгә ашырыла:

- яшь агачларның сыйфат составын һәм төп агач токымы агачларының үсү шартларын яхшыртуга юнәлгән яктыртулар;
- урман үсентеләренең куелыгын җайга салуга һәм төп агач токымы урман үсентеләренең үсү шартларын яхшыртуга, шулай ук урман үсентеләренең токым һәм сыйфат составын формлаштыруны дәвам итүгә юнәлгән чистарту;
- агачларның кәүсәләре һәм ябалдашлары дөрес формалашсын өчен уңайлы шартлар тудыруга юнәлгән сирәкләү;
- агачлар саны артсын өчен уңайлы шартлар тудыруга юнәлгән аркылы узу өчен кисүләр;
- өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган үсентеләрдә булган яшь перспектив агачлар үссен өчен уңай шартлар тудыру максатында урман үсентеләрендә уздырыла торган яңартулар;
- формалашкан урта яшьтәге һәм өлкән яшьтәге урман үсентеләрендә аларның составын, структурасын һәм корылышын максатчан токымнар агачлары, буыннары, яруслары үссен өчен уңайлы шартлар тудыру юлы белән бөтенләй үзгәртү максатында уздырыла торган үзгәртеп корулар;
- урман парклары ландшафтлары формалаштыруга һәм аларның эстетик, савыктыру кыйммәтен һәм тотрыклылыгын арттыруга юнәлдерелгән ландшафт формалаштыру.

Яктырту, чистарту, сирәкләү, аркылы узу өчен кисүләр уздыру яше чорлары 2.17.3.3 нче таблицада китерелә.

2.17.3.3 нче таблица

Урманны карау буенча кисүләр барышында агачларның яше чорлары

Урманны карау буенча кисүләр төрләре	Урман үсентеләре яше, ел				
	орлык рәвешендәге һәм беренче шытып чыккан рәвештәге ылыслы һәм каты яфраклы агач токымнарының кисү яше вакыты		кисүләр яше вакытында калган агач токымнары		
	100 елдан артык	100 елдан ким	60 елдан артык	50-60 ел	50 елдан ким
Яктырту	10га кадәр	10га кадәр	10га кадәр	10га кадәр	5кә кадәр
Чистарту	11-20	11-20	11-20	11-20	6-10
Сирәкләү	21-60	21-40	21-40	21-30	11-20
Аркылы узу өчен кисүләр	60тан артык	40тан артык	40тан артык	30дан артык	20дән артык

Урманнарны карау өчен чираттагы кисү дүрт төркемгә бүленә:

- беренче төркемгә яшь урманнарда карау өчен кисү һәм катнаш урман үсентеләрендә кисү керә;

- икенче төркемгә бик куе чиста урман үсентеләрендә сирәкләү, катнаш урман үсентеләрендә аралар буйлап беренче кисү кирә;

- өченче төркемгә катнаш урман үсентеләрендә соңгы аралар буйлап кисү, яңарту, яңадан формалаштыру өчен кисү кирә;

- дүртенче төркемгә чиста урман үсентеләрендә аркылы узу өчен кисүләр кирә (шул исәптән агач материалының гомуми запасында йомшак яфраклылар өлеше 30 процентка кадәр булган ылыслылар).

Урманнарны карау өчен кисү сроклары:

- яктырту һәм чистарту – барлык вегетацион чорда агачлар яфраклы вакытта;

- сирәкләү һәм аркылы узу өчен кисүләр – елы буена;

- җиләклекләрен саклап калу максатларында (нарат җиләге, кара җиләк һәм башкалар) урман үсентеләрендә кисү – кар өсли.

Урманнарны карау өчен кисү ылыслы һәм каты яфраклы орлыклы урман үсентеләрендә өлгергән агачларны кисү – билгеләнгән яшеннән 20 ел алдан, йомшак яфраклы һәм каты яфраклы яшь урман үсентеләрендә 10 ел алдан тәмамлана.

Урманнар өчен агромелиоратив чаралар уздыру юлы белән урманнарны карау яклаучы урман үсентеләрен булдырудан һәм торгызудан, аларны реконструкцияләүдән, кисү юлы белән урманнарны формалаштырудан һәм санитар кисүдән, куакларны яңартудан, шытымнарны караудан, урманнарны табигый торгызудан, хәрәкәтчән комлыкларны ныгытудан, көтүлекләрне яхшыртудан, деградацияләнгән җирләрне урманландырудан, җир кишәрлекләренең туфрак эрозиясеннән зарар күргән җирләрне яклаудан, урманнарны янгыннардан һәм Россия Федерациясе законнары нигезендә бүтән афәтләрдән саклаудан гыйбарәт.

Кыйммәте аз булган урман үсентеләрен реконструкцияләү бер классы яшь дәвамында урман үсентеләрен тулысынча яисә өлешчә алмаштыру юлы белән тамырдан үзгәртүгә юнәлдерелгән чаралар комплексыннан тора (реконструкцияләү өчен кисү, урман культуралары булдыру, башка чаралар).

Икътисадый, экологик максатларга туры килми торган һәм урманнарны карау өчен кисү юлы белән формалаштыру өчен үз составында хуҗалык кыйммәтенә ия җитәрлек санда әлеге урман үсентеләре шартларына һәм урман кишәрлеге максатларына туры килә торган кыйммәтле токым агачлары булмаган кыйммәте аз урман үсентеләреннән гыйбарәт (шул исәптән табигый яңартуга ярдәм итәрлек).

Эксплуатацион урманнарда реконструкцияләү җитештерүчәнлеге һәм сыйфаты түбән булган (тыгызлыгы түбән, составы канәгатьләнерлек булмаган, товарлылылыгы түбән һәм башкалар) агачларны хуҗалык кыйммәте булган агачларга аламаштыру максатларында гамәлгә ашырыла.

Яклаучы урманнарда реконструкцияләү тирәлек барлыкка китерү, су саклау, санитарно-гигиеник, савыктыру һәм бүтән файдалы функцияләрен югалта баручы урман үсентеләрен урманнарның яклаучы һәм бүтән файдалы функцияләрен тәэмин итәрлек урман үсентеләренә алмаштыру максатларында гамәлгә ашырыла.

Реконструкцияләү өчен кисү нормативлары (урман бүлемтегенең киңлеге һәм мәйданы, урман бүлемтекләренең кушылу срогы) урта яшьтәге, өлгергән, өлгереп килүче һәм картайган кыйммәте аз булган урман үсентеләрендә йомшак яфраклы урман үсентеләрен төп файдалануның тоташ кисүләре өчен агач материалын әзерләү нормативлары нигезендә билгеләнә.

Яшь агачларны реконструкцияләгәндә реконструкцияләү өчен кисүләр уздырыла торган урман кишәрлекләре мәйданы чикләнми, урманнарны торгызу чаралары реконструкцияләү өчен кисүләрдән соң бер ел узгач гамәлгә ашырыла.

Кыйммәте аз булган урман үсентеләрен реконструкцияләгәндә яклаучы урманнарда бер мәртәбә реконструкция уздырыла торган кишәрлекләрнең алдан билгеләнгән мәйданнары күләмнәре 5 гектардан артмый, ике-өч мәртәбә реконструкция уздырганда – 10 гектардан артмый.

Күрше кишәрлекләрдә реконструкцияләү өчен шуннан соңгы һәр кисү бары тик аның янәшәсендәге кишәрлекләрдә яшь агачларның ябалдашлары урманнарны торгызуның таләпләренә туры килерлек итеп кушылган очракта гына рөхсәт ителә.

Урманчыкны карау мөмкин кадәр урманнарны карау өчен чираттагы кисү белән бергә алып барылырга тиеш.

Химик карау түбәндәгеләрдә рөхсәт ителми (шул исәптән фәнни максатларда да):

- биосфера полигоннарыннан гайре, махсус сакланучы табигать территорияләре җирләрендә урнашкан урманнарда;
- су саклау зоналарында урнашкан урманнарда;
- яшел зоналарда һәм урман паркларында.

Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны карау өчен кисүләр тамыр системасы тирән булган агач һәм куаклар токымнары катнашындагы сәламәт, тотрыклы урман үсентеләрен үстерүгә юнәлдерелгән булырга тиеш. Яфраклы токымнары 20-30 процент булган катнаш ылыслы-яфраклы урман үсентеләрен формалаштыру максатка ярашлы була.

Һәр кисү вакытында урман үсентеләре ябалдашларының ябык булу дәрәҗәсе 0,6-0,7дән дә кимемәскә тиеш.

Су кырые буйлап 30-50 м киңлектәге яр саклау урман кишәрлекләре калдырыла, алар буйлап тракторлар йөрмәскә тиеш. Урманнарны карау өчен кисүләр асылда кыш көне җир туңган вакытта гамәлгә ашырыла. Кисүләрдән калган калдыклар яндыру өчен яр саклау урман кишәрлекләреннән читкә чыгарыла.

Гомуми файдаланудагы тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, Россия Федерациясе субъектлары милкендәге гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйлап урнашкан яклаучы урман полосаларында урманнарны карау өчен кисүләр урман үсентеләренең кар тоту, җил тизлеген киметү, туфракны ныгыту сыйфатларын арттыруга юнәлдерелә.

Кисүләрнең интенсивлыгы еш булмаска, тулылылыгы 0,7дән кимемәскә тиеш. Технологик коридорлар ярып чыгу юл янәшәсендәге 25-30 метр киңлектәге урман авызында башкарылмаска тиеш.

Чокырлар һәм яр буйларындагы урман полосаларында туфрак юылмасын һәм бу полосаларның кар тоту функцияләрен саклап калу өчен, урманнарны карау өчен кисү юлы белән куаклыклардан һәм икенче ярус агачларыннан торган урман авызын саклап калган килеш, ябалдашларның йомыклыгы югары дәрәҗәдә тотыла.

Чокырлар һәм ярларда урнашкан урман үсентеләрендә урманнарны карау өчен кисүләр башка урманнардагы кебек үк уздырыла.

Сәнәгать чыгарып ташлаулары белән зәгыйфьләнгән урманнарны кискәндә иң тотрыклы агач һәм куак токымнарына өстенлек бирелә. Кисүләр интенсивлыгы аз яисә уртача булырга, тулылылыгы 0,7дән кимемәскә тиеш.

Реликт һәм эндемик урман үсентеләре булган аеруча якланучы урман кишәрлекләрендә урманнарны карау өчен кисүләр интенсивлыгы кыйммәтле үсемлекләр үсеше өчен шартларны яхшыртуны исәпкә алып билгеләнә.

Фәнни һәм тарихи әһәмияте булган урманнарда урманнарны карау өчен кисүләр интенсивлыгы түбән була, аларда урманнардан файдалану максатларына каршы килми торган очракларда гына берән-сәрән агачлар киселә.

Дәүләт яклаучы урман полосаларында урманнарны карау өчен кисүләр кимендә 50% сәламәт агачы булган очракта гына гамәлгә ашырыла. Калган очракларда реконструкцияләү кисүләре генә уздырыла.

Эрозиягә каршы табигый һәм ясалма барлыкка китерелгән урманнарда, эрозиягә каршы әһәмияте булган махсус яклаучы урман кишәрлекләрен дә кертеп, урманнарны карау өчен кисүләр белән югары тыгызлыгы булган (тулылылыгы 0,7-0,8), төрле яшьтәге һәм катлаулы (ике һәм күп ярүслы) тамыр системалары куәтле агачлар өстенлек иткән урман үсентеләре формалаштырыла.

Махсус яклаучы урман кишәрлекләрендә кортлекләр гөлдери торган урыннарда, сирәк һәм бетеп бара торган кыргый хайваннар яши торган урыннарда, кондызлар яши торган елгалар буйларындагы урман полосаларында бары тик корыган һәм кибеп баручы агачлар гына киселә.

Махсус хуҗалык әһәмияте булган урман кишәрлекләрендә (урман үсентеләре – бал бирүче, орлык бирүче урман плантацияләре, даими орлык бирүче урман үсентеләре һәм башкалар) урманнарны карау өчен кисүләр ярдәмендә хуҗалык максатларына мөмкин кадәр туры килә торган (шаулап чәчәк атучы һәм җимеш бирүче, тиешле формадагы һәм корылыштагы, шулай урман кишәрлекләре башка максатчан сыйфатларга һәм характеристикаларга ия булган) урман үсентеләре формалаштырыла.

Яклаучы урман полосалары бүлеп бирелгән тимер һәм автомобиль юллары янәшәсендәге 50-100 м урман авызларында урманнарны карау өчен кисүләр тотрыклы, асылда катнаш һәм төрле яшьтәге урман үсентеләрен, шулай ук, бертөрлелектән һәм ландшафт бертөрлелегеннән котылу өчен төрле токымдагы, формадагы һәм корылыштагы урман үсентеләрен формалаштыруга юнәлдерелә.

Агач материалы әзерләүгә бәйләнмәгән урманнарны карау чаралары уздыру таләп ителә торган мәйданнар күләмнәре 2.17.3.4 нче таблицада китерелә.

2.17.3.4 нче таблица

Яшь агачларны карау һәм агач материалы әзерләүгә бәйләнмәгән урманнарны карауның бүтән чаралары нормативлары һәм параметрлары

Токымнар	Мәйдан, га	Киселә торган запас, $м^3$	Кабатла-ну срогы	Еллык күләм		
				мәйдан, га	киселә торган запас, $м^3$	
					гомуми	1 гектар-дан
1	2	3	4	5	6	7
Нарат	75,1	610	3-5	25,0	203	8
Чыршы	450,8	3332	4-6	112,7	833	7
Барлыгы ылыслылар	**525,9**	**3942**		**137,7**	**1036**	**8**
Имән	10,9	60	3-5	3,6	20	6
Барлыгы каты яфраклылар	**10,9**	**60**		**3,6**	**20**	**6**
Каен	18	150	5	3,6	30	8
Барлыгы яфраклылар	**18**	**150**		**3,6**	**30**	**8**
Барлыгы яктыртулар	**554,8**	**4152**		**144,9**	**1086**	**7**
Нарат	274,4	5216	8-12	34,3	652	19
Чыршы	609,8	10280	4-10	122,0	2056	17
Барлыгы ылыслылар	**884,2**	**15496**		**156,3**	**2708**	**17**
Имән	26,3	370	4-6	5,3	74	14
Барлыгы каты яфраклылар	**26,3**	**370**		**5,3**	**74**	**14**
Каен	10,9	230	5-10	2,2	46	21
Усак	3,0	50	5-8	0,6	10	28
Барлыгы йомшак яфраклылар	**13,9**	**280**		**2,8**	**56**	**22**
Барлыгы чистартулар	**924,4**	**16146**		**164,4**	**2838**	**17**
Барлыгы	**1479,2**	**20298**		**309,4**	**3924**	**14**
шул исәптән ылыслылар	**1410,1**	**19438**		**294,1**	**3744**	**14**
каты яфраклылар	**37,2**	**430**		**8,9**	**94**	**12**
йомшак	**31,9**	**430**		**6,4**	**86**	**15**

Токымнар	Мәйдан, га	Киселә торган запас, $м^3$	Кабатлану срогы	Еллык күләм		
				мәйдан, га	киселә торган запас, $м^3$	
					гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7
яфраклылар						

Урман үсү шартлары типларын, бонитетлар классларын, урманнарны караганчы составы буенча урман үсентеләре төркемнәрен, караганнан соң ябалдашның минималь йомыклыгын, агачлар саны һәм массасы буенча сайлап алу процентын күрсәтеп, һәр күбрәк токым буенча кисүләр режимының Россия Федерациясе ТРМның 16.07.2007 № 185 боерыгы белән расланган Урманнарны карау кагыйдәләре белән билгеләнгән нормативлары 2.17.3.5 нче таблицада китерелә.

2.17.3.5 нче таблица

Урман барлыкка китерүче төп токымнарның урман үсентеләрендә токымын һәм сыйфатын яхшырту максатларында ылыслы-киң Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар районындагы урманнар типлары төркемнәре буенча кисүләр режимы нормативлары

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту		Чистарту		Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергәнлек)
			карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланыш (ел)	караганнан соң	кабатланыш (ел)	
1. Нарат үсентеләре							
1.1. Нарат үсентеләре, чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклылар катыш	лишайниклы (III-IV)	8-10	0,9	15-20	0,9	15-20	8С2 Б
			0,7	6-10	0,7	10-15	
	нарат җиләкле (II-I)	5-10	0,8	20-25	0,8	20-25	(8-9) С
			0,6	6-8	0,6	8-10	(1-2) Б
	катлаулы (I - Ia)	5-10	0,8	25-30	0,8	25-30	(9-10) С
			0,6	5-7	0,6	7-10	(1-+) Б
	кара җиләкле (I - II)	5-10	0,9	20-25	0,9	20-25	(8-9) С
			0,7	6-8	0,7	8-10	(1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9	20-25	0,9	15-25	8С2Б
			0,7	6-10	0,7	8-10	
1.2. Составында нарат өстенлек итә торган нарат-яфраклылар (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	лишайниклы (III-IV)	4-7	0,9	20-30	0,9	20-30	(7-8) С
			0,6	6-8	0,7	10-15	(2-3) Б
	нарат җиләкле (II-I)	3-6	0,7	30-50	0,7	30-50	(8-9) С
			0,5	4-6	0,5	8-12	(1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6	35-60	0,6	30-50	(8-10) С
			0,4	3-5	0,4	8-12	(0-2) Б
	кара җиләкле (I-II)	3-6	0,7	30-50	0,7	30-50	(7-9) С
			0,5	4-6	0,5	8-12	(1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8	30-40	0,8	25-35	(6-8) С

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту		Чистарту		Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергән лек)
			карауга кадәр ябалдашлар ның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсив-лыгы, запас буенча %	карауга кадәр ябалдаш-ларның минималь йомык-лыгы	кисүләр интенсив-лыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатла-ныш (ел)	караганнан соң	кабатла-ныш (ел)	
			0,6	5-7	0,6	8-12	(2-4) Б
1.2.1. Составында 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катыш нарат-яфраклылар	нарат җиләкле (II-I)	3-5	0,7 0,4	35-60 3-5	0,7 0,4	35-60 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 8-10	(6-9) С (1-4) Б
	кара җиләкле (I-II)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-50 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-45 8-12	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (агачлар җитәрлек санда булганда 7 берәмлектән артык яфраклы, 3 берәмлек нарат)	нарат җиләкле	3-5	0,6 0,4	40-60 3-6	0,7 0,4	40-60 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	0,5 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 10-15	(6-9) С (1-4) Б
	кара җиләкле	4-6	0,6 0,4	40-70 4-6	0,6 0,4	40-50 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	0,7 0,4	30-60 5-7	0,7 0,5	30-45 8-12	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы үсентеләре							
2.1. Чыршы үсентеләре: чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклылар катыш	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,6	15-30 5-8	0,8 0,6	15-30 6-8	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буендагы (II-III)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Составында чыршы өстенлек итә торган чыршы-яфраклылар (5-7 чыршы, 3-5 яфраклы)	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буендагы (II-III)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Чыршылы-яфраклы (агачлар җитәрлек санда булганда 7 берәмлектән артык яфраклы, 3 берәмлек чыршы)	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	50-60 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буендагы (II-III)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклы-чыршылы, яфраклылар ябалдаларшы астында чыршы агачлары җитәрлек санда булганда	катлаулы (Ia-I)	4-6	юк чикләнгән	юк чикләнгә н	юк чикләнгән	юк чикләнгән 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара җиләкле (I-II)	4-6	юк чикләнгән	4-6 юк чиклән-	юк чикләнгән	40- 50/100 4-8	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буендагы (II-III)	4-6	юк	гән	юк	40-	(>4) Е

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту		Чистарту		Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергән лек)
			карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланыш (ел)	караганнан соң	кабатланыш (ел)	
			огр.	4-6 юк чикләнгән 4-6	чикләнгән	50/100 4-8	(<6) Б (Ос)
3. Имән үсентеләре							
3.1. Имән үсентеләре чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токымнар катыш	Имәнлекләр яңа, юкәле-чикләвекле (II-I)	-	-	0,8 0,7	20-35 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр яңа (III-II; IV)	-	-	0,8 0,7	20-30 5-10	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, Др.п.
	Имәнлекләр дымлы, озын үләнле	-	-	0,8 0,7	20-35 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр дымлы, юкәле (III-IV; II)	-	-	0,8 0,7	20-30 5-10	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр елга буендагы – озын үләнле (II-III)		-	0,8 0,7	20-30 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., др.п.
3.2. Составынад имән өстенлек итә торган 5-7 берәмлек катнаш үсентеләр (йомшак яфраклылар һәм каты яфраклы токымнар) катыш	Имәнлекләр яңа, юкәле-чикләвекле (II-I)	0,7 0,5	30-45 3-5	0,7 0,5	35-40 4-6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Имәнлекләр яңа (III-II; IV)	0, 7 0, 6	25-35 3-5	0,7 0,6	25-35 4-6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр дымлы	0	30-4	0,7	30-	20	(7-
		,7	0		40	-30	8) Д
	Озын үләнле (II-III; I)	0, 5	3-5	0,5	4-6	15- 20	(2-3) Лп, Е, др. п.
	Имәнлекләр дымлы юкәле (III-IV; II)	0,7 0,5	30-35 3-5	0,7 0,5	30-35 4-6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр елга буендагы – озын үләнле (II-III)	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,6	30-40 4-6	20-30 15-20	(7-9) Д (1-3) Ол. ч., др.п.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән катыш катнаш үсентеләр	Имәнлекләр яңа, юкәле-чикләвекле (II-I)	0,7 0,4	40-60 3-5	0,7 0,4	40-60 4-6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр яңа юкәле-билчәнле (III-II; IV)	0,7 0,5	30-50 3-4	0,7 0,5	30-50 4-6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр дымлы, озын үләнле (II-III; I)	0,7 0,4	40-50 3-5	0,7 0,4	40-50 4-6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.
	Имәнлекләр дымлы, юкәле (III-IV; II)	0,7 0,5	40-50 3-5	0,7 0,5	40-50 4-6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, др.п.

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту: карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	Яктырту: кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	Чистарту: карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	Чистарту: кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергәнлек)
			караганнан соң	кабатланыш (ел)	караганнан соң	кабатланыш (ел)	
	Имәнлекләр елга буендагы – озын үләнле (II-III)	0,7 0,5	40-60 3-5	0,7 0,5	40-60 4-6	25-40 10-15	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., др.п.
3.3. Йомшак яфраклылар өстенлек итә торган һәм составында кимендә 3 берәмлек имән катыш, әмма җитәрлек санда булмаган катлаулы үсентеләр	Имәнлекләр яңа, юкәле-чикләвекле (II-I)	0,6 0,3	50-80 3-5	0,6 0,3	50-70 4-6		(5-7) Д (3-5) др.п.
	Имәнлекләр яңа юкәле-билчәнле (III-II; IV)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) др.п.
Составында имән өстенлек иткән агачлар формалаштыру өчен аларның саны	Имәнлекләр дымлы, озын үләнле	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) др.п.
	Имәнлекләр дымлы, юкәле (III-IV; II)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) др.п.
	Имәнлекләр елга буендагы – озын үләнле (II-III)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) Ол. ч, др. п.
4. Каен үсентеләре							
4.1. Каен үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш	Нарат җиләкле-кылганлы - (II-I)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	-		>0,8 0,7	20-30 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара җиләкле- вак үләнле (II-III)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	-	-	>0,8 0,7	15-20 5-10	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	-	-	>0,8 0,7	25-35 5-10	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	-	-	>0,8 0,7	20-30 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буендагы – озын үләнле (II-III)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2.Каен-усак үсентеләре, башка токымнар	катлаулы вак үләнле (II-I)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара җиләкле-вак үләнле (II-III)	0.8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буендагы – озын үләнле (II-III)	0,8 0,6	20-35 5	0,8 0,6	20-35 5-10	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту		Чистарту		Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергәнлек)
			карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланыш (ел)	караганнан соң	кабатланыш (ел)	
							(0-+) Ос
4.3. Каен-чыршы (каен ябалдашлары астында чыршы агачлары саны җитәрлек-икенче ярус чыршы яисә шытымнар)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр)10 Е
	елга буендагы – озын үләнле (II-III)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр)10 Е
5. Усак үсентеләре							
5.1. Усак үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш	катлаулы вак үләнле (II-I)	-	-	>0,8 0,6	30-40 5-7	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара җиләкле-вак үләнле (III-II)	-	-	0,8 0,6	30-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	-	-	>0,8 0,6	30-40 5-7	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	-	-	0,8 0,6	30-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буендагы – озын үләнле (II-I)	-	-	0,8 0,7	25-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усак-чыршы (усак ябалдашлары астында чыршы агачлары саны җитәрлек-икенче ярус чыршы яисә шытымнар)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	0,8 0,5	30-45 4-6	0,8 0,5	35-45 5-8	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара җиләкле-киң үләнле (I-II)	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буендагы – озын үләнле (II-I)	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә үсентеләре							
6.1. Күп максатлы үсентеләр, шул исәптән агач материалы алу өчен							
6.1.1.Юкә үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш (2 берәмлеккә кадәр)	липняки катлаулы вак үләнле (II-III)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-25 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	10-15	-	-	0,8 0,7	25-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле	10-15	-	-	0,8	20-30	(8-10) Лп

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту		Чистарту		Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергәнлек)
			карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	карауга кадәр ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсивлыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатланыш (ел)	караганнан соң	кабатланыш (ел)	
	(II-III)				0,7	5-7	(0-2) Е, Д, др.п.
6.1.2. Составында юкә өстенлек иткән катнаш үсентеләр	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	20-30 4-6	0,8 0,6	25-30 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,5	30-40 4-6	0,8 0,5	30-40 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е. Д, др.п.
6.2. Умартачылык максатларында үстерелә торган үсентеләр (нектар секциясе)							
6.2.1. Юкә үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш (2 берәмлеккә кадәр)	Юкәлекләр: катлаулы вак үләнле (II-III)	5-7	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-8	10 Лп бер. др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-7	10 Лп бер. др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	5-7	0,8 0,5	25-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	10 Лп бер. др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,7 0,5	20-30 5-8	10 Лп бер. др.п.
6.2.2. Составында юкә өстенлек иткән катнаш үсентеләр	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) др.п.
	кара җиләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	(9-10) Лп (0-1) др.п.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	20-45 5-8	(9-10) Лп (0-1) др.п.
	кара җиләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) др.п.
7. Зирек үсентеләре							
7.1. Кара зирек үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш	Кара зирекләкләр елга буендагы – озын үләнле (II-I)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Кара зирекләкләр сазлык-озын үләнле (III-II)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-25 5-7	10 Ол. ч., бер. др. п.
7.2. Катнаш үсентеләр: составында кара зирек өстенлек иткән һәм башка кыйммәтле токымнар катыш	Кара зирекләкләр елга буендагы – озын үләнле (II-I)	8-10	0,7 0,6	25-35 3-5	0,8 0,6	25-35 4-6	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. башкалар.
8. Тополь үсентеләре							
Тополь үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш		2-4	0,8 0,7	20-30 3-4	0,8 0,7	20-30 4-5	
9. Бөреле тал үсентеләре							

Кисүләргә кадәр урман үсентеләре составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Карый башлау яше, ел	Яктырту		Чистарту		Кисүләр яшенә максатчан состав (өлгергән лек)
			карауга кадәр ябалдашлар ның минималь йомыклыгы	кисүләр интенсив-лыгы, запас буенча %	карауга кадәр ябалдаш-ларның минималь йомык-лыгы	кисүләр интенсив-лыгы, запас буенча %	
			караганнан соң	кабатла-ныш (ел)	караганнан соң	кабатла-ныш (ел)	
Бөреле тал үсентеләре: чиста һәм башка токымнар катыш		3-4	0,8 0,7	15-25 3-4	0,8 0,7	20-25 3-5	

Искәрмә:

1. Кисүләр интенсивлыгының максималь проценты ябалдашлары йомыклыгы (тулылыгы) 1,0 гә тигез үсентеләр өчен китерелде. Ябалдашлары йомыклыгы (тулылыгы) күрсәткечләре кимрәк булганда, тотрыклылыгы кинәт кимү куркынычы һәм башка уңайсыз шартлар булганда, шулай ук технологик коридорлар челтәре булган урман кишәрлекләрендә карау уздырганда кисүләр интенсивлыгы тиешле рәвештә кими.

2. Интенсивлыкны арттыру запас буенча 5-7%ка технологик коридорлар кискәндә һәм кирәксез күп агачларны кисү зарур булганда рөхсәт ителергә мөмкин.

3. Урманнарны торгызу һәм урманнарны үрчетү чараларын уздыру таләп ителә торган мәйданнар күләмнәре 2.1.7.3.6 нче таблицада китерелә.

2.17.3.6 нче таблица

Урманнарны торгызу һәм урманнарны үрчетү чаралары нормативлары һәм параметрлары

мәйдан, га

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган җирләр				Рекон струк-ция фон-ды	Алдагы чорда тоташ киселергә тиешле урман бүлемтек ләре *	Тоташ санитар кисүләр	Барлы-гы
	янгы ннан кал-ган җир-ләр	кисел-гән урын-нар	ачыклык лар, бушлык-лар	Барлы гы				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Урманнары торгызырга мохтаҗ җирләр барлыгы		387	22	409		1411		1820
шулардан токымнар буенча:								
- ылыслылар белән		387	22	409		430		839
- каты яфраклылар белән								

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган җирләр				Реконструкция фонды	Алдагы чорда тоташ киселергә тиешле урман бүлемтекләре *	Тоташ санитар кисүләр	Барлыгы
	яңгыннан калган җирләр	киселгән урыннар	ачыклыклар, бушлыклар	Барлыгы				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
- йомшак яфраклылыр белән						1071		1071
Урманнарны ясалма торгызу, барлыгы		387	22	409		430		839
шулардан токымнар буенча:								
- ылыслылар белән		387	22	409		430		839
- каты яфраклылар белән								
- йомшак яфраклылыр белән								
Катнаш торгызу, барлыгы						68		68
шулардан токымнар буенча: - ылыслылар белән								
- каты яфраклылар белән								68
- йомшак яфраклылыр белән						68		
Табигый торгызу, барлыгы						1003		1003
Үстерү, барлыгы						1003		1003
шулардан токымнар буенча::								
- ылыслылар белән								
- каты яфраклылар белән								
- йомшак яфраклылыр белән						1003		1003
шул исәптән, табигый торгызуга ярдәм күрсәтү, барлыгы						997,5		997,5

* 10 елга күрсәткечне исәпләп чыгарганда тоташ кисүләр мәйданы 8,5кә тапкырлана, чөнки шуннан алдагы ел урман бүлемтекләренең һәм соңгы елгы урман бүлемтегенең яртысы шул вакытта киселә торган була һәм урманнарны торгызу чараларына эләкми кала. Калган 1,5 урман бүлемтекләре киләсе елга исәпләп чыгарылганда исәпкә кереп кала.

Урман культураларын булдыру технологияләре туфрак-типологик шартларга бәйле. Технологиянең нигезе буларак, урманнарны торгызуга барлык Россия урманчылык һәм урман хуҗалыгын механикалаштыру фәнни-тикшеренү институты тарафыннан эшләнгән исәп-технология карталары тәкъдим ителә..

Урман культураларын булдыруның иң ышанычлы алымы – урман үсентеләрен утырту.

Урманнарны торгызу эшләрендә эш кишәрлекләрен сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру 2.17.3.7 нче таблицада китерелә.

2.17.3.7 нче таблица

Урманнарны торгызу эшләрендә эш кишәрлекләрен сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1. Эш кишәрлекләрен нәтиҗәле сайлап алу сыйфатлары 1.1. Яшәргә сәләтле шытымнар булуга карап	
Түбәндәге кишәрлекләрне дип санарга:	
Йомшак яфраклы хуҗалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре мәйдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
Каты яфраклы тәбәнәк кәүсәле хуҗалыкта	1 гектарга каты яфраклылар токымнарының шытымнары белән 400-600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгатьләнерлек түгел)
Вак шытым	0,5 м биеклектәге нөсхәләре гомуми саныннан 1/3 артык булганда
Эре шытым	1,5 м биеклектәге нөсхәләре гомуми санынннан 2/3 артык булганда
1.2. Урман культуралары мәйданнары категориясе буенча:	
Тоташ сөрү рөхсәт ителә торган	Бушлыклар, ачыклыклар, аланнар һәм авыл хуҗалыгы әйләнешеннән төшеп калган мәйданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәрләре булган иске янгын урыннары
Туфракны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган янгын урыннар, 1 гектаргага артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфракларда
Туфракны буразналар яисә мәйданчыклар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук мәйданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
Туфракны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгатьләнмәслек дәрәҗәдә торгызылган яисә йомшак яфраклылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәкләнгән үсентеләр
1.3. Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
Оптималь	Диңгез өслегеннән 500 метрга кадәр биеклектәге һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары
Тракторлар кереп йөри ала торган (иминлек күзлегеннән)	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәге тракторлар базасында агрегатлар белән эшкәртү: көпчәкле - 8 градустан да артмаган авышлыкларда, башмаклы - 12 градустан да артмаган)
1.4. Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
Оптималь	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
Мөмкин булган	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәннән соң)
	Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	киптергәннән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
Рөхсәт ителмәгән	Йомык котлованнар кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5. Урман культуралары эшләре башкарылырга тиешле кисүләрне планлаштыруга таләпләр	
Кисек калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м киңлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми мәйданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемтекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
Агач материалы	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетерелергә тиеш.
Агач материалының өске складлары һәм йөк төяү мәйданнары били торган мәйдан	10 гектардан кимрәк булган урман бүлемтекләрендә ул гомуми мәйданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча җыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
Урман бүлемтекләрен машина белән эшкәртү барышында минеральләштерелгән туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара җиләкле, озын мүкле наратлыклар һәм чыршылыклар) – урман бүлемтекләре мәйданының 20%ы. Коры комлы туфракларда (лишайниклы наратлыклар) - урман бүлемтекләре мәйданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат җиләкле наратлыкларда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чәчүне тәэмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми мәйданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән).
Түмәрләр биеклеге	Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган
1 гектарга түмәрләр саныг - 600 данәдән артык	Җир белән тигез өлештә алдан түмәрләрне казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикалаштырылган утырту алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтиҗәле була. (полосалар киңлеге 2 м)
1.6. Кишәрлекләрне урман культуралары фондына кертүнең рөхсәт ителмәгән үзенчәлекләре	
Урманчылык алып бару	Хуҗалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнерлек яңара торган мәйданчыклар
Техник-икътисадый	Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле җирләр. Хуҗалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм әһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	мәйданнар
Туфракның тамырлар үтеп кирәклек тыгыз катламы тирәнлеге буенча	Шуннан артык түгел: катнаш урманнарда – чыршы өчен 50 см һәм нарат өчен 80 см; киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы
3. Кишәрлекне урында беркетү	Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлеп бирелгән барлык мәйданнар почмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш җирләрдә (кишәрлек яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә. Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төрге белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (яңагында) тиешле язу ясалырга тиеш.
	Барлык кишәрлекләр сызымда квартал челтәренә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнгән булырга тиеш. Урман культуралары проектына кушып бирелүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап тору урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган мәйданнар (юллар һәм башкалар) ачык итеп билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек мәйданы 0,1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә.
	Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйле рәвештә) мәйданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блокларга (әгәр янгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләү гамәлгә ашырыла.
4. Урманчылык территориясендә урман культураларын, предприятиеләр урнаштыру	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару вакытлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә якындагы кварталларда (блокларда) тупланган булырга тиеш. Моның өчен мондый блоклар җыелмасын алдан әзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләрне башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык урманнар торгызу эшләре буенча уртак итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар әзерлиләр (агачлар утырту, туфракны әзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һәм башкалар).
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонына эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелергә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканыннан 10 километрдан ла артык булмаган җирдә урнашырга тиеш. Эшләр күп булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күчмә йортларда, кыр лагерларында яисә торак пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар.
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен казып кую чокырларын урнаштыру (чәчкеннәре алмаштырыла	Чәчкеннәрне утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, җил һәм кояш тими торган, туфрагы җиңел булган урыннар сайлап алына.

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
торган запасы булган тракторлар)	
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	
Туфрак кулдан эшкәртелгәндә	Бер-береннән 3 метрдан да якын түгел
Киселгән агачларны һәм куакларны кулдан җыю	Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якын түгел
2 куак кискечнең берьюлы эшләве	Бер-береннән 60 метрдан да якын түгел
Ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрак эшкәрткәндә	Сөзәклек буенча - бер-береннән 60 метрдан да якын түгел (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча - 30 метрдан якын түгел
Тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында	Тамырлар казыгычтан 50 метрдан да якын түгел
Урманнарны механикалаштырылган утыртуда	Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр аңардан 10 метрдан да якын түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка җиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, аңа утырырга яисә утырту материалын тотырырга рөхсәт ителми. Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшләгәндә бер-берләреннән 20 метрдан да якын булмаска тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашакан кишәрлекнең озын ягы буенча
Чокырлы-чакырлы рельефлы урында	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш
Дымлы туфракларда (кара җиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле) туфракларда	Туфракны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив челтәрләргә кушып, буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	
Туфракны өлешчә эшкәрткәндә	Төп токымны утыртуның әлеге урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәэмин итәргә һәм кирәк булганда агрегаталар (катоклар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлеге кимендә 3 метрлык) узып йөрү урыннары салынырга тиеш.
Рәтләр арасындагы ераклык	Нарат культуралары өчен - 3-4 м, чыршы өчен - 4 м, карагай өчен - 5 метрга якын, кедр өчен - 6 метрга якын (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 метрга кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
Чәчкеннәр	0,50-0,75 м

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
Эре утырту материалы (үсентеләр)	0,75-1,50 м (күләменә һәм токымына карап)
11. Урман культураларының 1 гектарына башлангыч куелык (урман утыртканда):	
Уңайлы үсемлек шартларында кисүләрдә	Кимендә 4 мең данә
Корырак урыннарда	7-8 мең данәгә кадәр
12. Нарат культуралары куелыгы 1 гектарга:	
Туфракны өлешчә эшкәрткәндә	До 8 мең данә
Тоташ эшкәрткәндә	До 10-20 мең данә
Хрущевланган мәйданчыкларда һәм кайры асты кандаласы чыганакларында	15-20 мең данә
Кыйммәте аз булган үсентеләрне реконструкцияләгәндә	Урман культураларының оптималь куелыгыннан кимендә 50%
13. Урман культураларын өстәү	Чәчкеннәр һәм утыртмалар шактый корыганда (10%тан артыграк)
14. Урман культуралары исәптән төшереп калдырылырга тиеш	Китүләре 25%тан ким булганда (комнарны беркетә торган токымнардан тыш)
15. Урманнарның табигый яңару чоры	3-5 ел (һәрбер урман хуҗалыгы районы өчен аерым билгеләнә)

Урманнарны торгызу эшләренә исәпләү-технология карталары характеристикасы
Исәпләү-технология картасы № 2

Урман культураларын җитештерү өчен иске янгыннан калган урыннардагы урман кисүләрдән соң калган хрущевланган комлы һәм комлы кәсле туфракларда май хрущының тотрыклы чыганакларында стандарт чәчкеннәр утырту өчен (лишайниклы, кылганлы, арчанлы, болынлы, кырлыгынлы-паллы, кисүләрнең төрле үләнле типлары).

Урман үсү районнары 2-5.

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Җитештерү гамәлләре комплексы	Исәпләү агрегаты һәм эшләр күләме	Механизмнар һәм эшчеләр эшләве	
			маш./смен	кеше/көн
1	2	3	4	5
1.	Мәйданнардан иске түмәрләрне казып чыгару һәм җыеп алу	С-100, К-2А, 100 түмәрләр	0,20 / 0,20	0,20
2.	Сөрер алдыннан тоташ сиптерү юлы белән гексохлоран кертү	ДТ-20, тук. сутый, 10 мең кв. м.	0,10 / 0,10	0,10 / 0,10
3.	Туфракны кимендә 20-25 см тирәнлектә тоташ сөрү	ТДТ-40М, ПКЛ-70, 10 мең кв. м	0,67 / 0,67	0,67
4.	Утыртыр алдыннан үләннәрне юк итеп катламнарны дисклау	ТДТ-40М, БДТ-25	0,10 / 0,10	0,10
5.	0,5х1,5 м итеп урнаштырып, параллель рәтләр белән 2 еллык чәчкеннәр утырту	ТДТ-40М, СБН-ЛМД, 10 мең данә	0,73 / 0,73	0,73 / 2,55
6.	2-2-2=6 карау еллары буенча рәтләр арасындгы үләннәрне юк итеп, туфрак йомшарту	ДТ-20, ДЛХН-6, 46 КВ	3,26 / 3,26	3,26 / -
7.	0,5 м киңлектәге полоса ясап, 2+1=3 карау еллары буенча рәтләр арасындгы үләннәрне юк итеп, туфрак йомшарту	Китмән, 11,5 мең кв. м	-	11,50
	Барлыгы		5,06	19,21

Түмәрләре булмаган мәйданнарда 1 нче гамәл башкарылмый. Кара пар буенча туфракны әзерләгәндә ГХЦГ кертү нормасы ике мәртәбә кими. Ачык киңлекләрдә сөрү яклаучы аралар калдыру юлы белән башкарыла, соңыннан аларны культуралар утырткач 3-4 елдан соң культивациялиләр.

Исәпләү-технология картасы № 3
Сукалаган буразналар төбенә орлыктан үрчетелгән чәчкеннәрне урман кисүләрдә утыртып, нарат культуралары булдыру

Урман үсү тибы: яңа наратлыклар һәм коры наратлыклар А2, В2 (нарат җиләкле һәм урман ландышы-нарат җиләкле наратлыклар).

Туфраклар: көлсу, кәсле-көлсу, ком һәм комлы.

Киселгән урыннар: 1 гектарга түмәрләре 900 данәгә кадәр булган яңа гына, кисекләрдән яхшы чистартылган, болынлы, кылганлы һәм кылган-паллы типлар.

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме
1	2	3	4	5
1.	Буразналар үзәкләре арасы 3.0 м - 3.33 км булган 10 - 15 см тирәнлектә итеп туфрак эшкәртү	ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3) ПКЛ-70	маш/см. маш/см.	0,33 0,33
2.	4,44 мең данә чәчкенне вакытлыча казып кую	-	кеше/сәг.	4,48
3.	Рәттә 0,5 м саен буразна төбенә механикалаштырылган утырту – 3,33 км. Ике еллык нарат чәчкеннәре	ЛХТ-55 (ТДТ-40М) СУН-3 (СБН-1а)	маш/см. маш/см.	0,40 0,40
4.	Рәтләр арасындагы шытымнарны юк итеп, туфракны йомшарту юлы белән культураларны дүрт мәртәбә (1-2-1) карау (3,33 x 4 = 13,32 км)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1,7	маш/см.	1,20 / 1,20

Чыгымнар җыелмасы

Атамасы	Үлчәү бер.	Чыгымнар
Трактор ЛХТ-55 (ТДТ-40М, СУН-3)	маш/см.	1,93
Сука ПКЛ-70	- // -	0,33
Культиватор КЛБ-1,7	- // -	1,20
Агач утырту машинасы СБН-1А	- // -	0,40
Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг.	11,74
Ике еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	6,66

Исәпләү-технология картасы № 5
Чәчкеннәрне урман кисүләрдә буразна төбенә утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа коры наратлыклар В3-2 һәм яңа, дымлы урманлыклар - С2, С2-3, С2-Д2 (куаклы ачы җиләк, катлаулы, кара җиләкле-ачы җиләкле, нарат җиләкле-кара җиләкле).

Туфраклар - көлсу һәм кәсле-көлсу, кәсле, соры урман, начар көлсу комлы, ярым балчыклы.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәрләре 900 данәгә кадәр булган, агач кисекләреннән чистартылган яңа, кылганлы, паллы, болынлы, кура җиләкле, эре үләнле типлары.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай чиста рәтләр белән.

Нарат культуралары коры наратлыкларда проектлана, чыршы һәм карагай – коры урманчыкларда һәм коры наратлыкларда.

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
				Туфрак категориясе		
				җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	Буразналар үзәкләре арасы 3,5 м – 2,86 км булган 10 - 12 см тирәнлектә итеп туфракны әзерләү а) I районда б) II – IV районнарда	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70 ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70	м/см м/см м/см м/см	0,29 0,29 0,34 0,34	0,29 0,29 0,34 0,34	0,29 0,29 0,34 0,34
2.	Буразналарны һәм катламнарны утырту алдыннан ике мәртәбә эшкәртү – 2,86х2= 5,72 км	ЛХТ-55 (ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1.7	м/см м/см	0,51 0,51	0,51 0,51	0,51 0,51
3.	3,82 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сәг	3,86	3,86	3,86
4.	Рәттә 0,75 м саен буразна төбенә чәчкеннәрне механикалаштырылган утырту – 2,86 км а) I районда Ике еллык чәчкеннәр	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) СБН-1А ЛХТ-55	м/см м/см кеше/сәг т. данә м/см	0,34 0,34 6,23 3,82 0,40	0,34 0,34 6,23 3,82 0,40	0,34 0,34 6,23 3,82 0,40

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
				Туфрак категориясе		
				җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
	б) II – IV районарда Ике еллык чәчкеннәр	(ТДТ-40М СУН-3) СБН-1А	м/см кеше/сәг. т. данә	0,40 7,21 3,82	0,40 7,21 3,82	0,40 7,21 3,82
5.	Рәтләр арасындагы һәм янындагы шытымнарны юк итеп, туфракны йомшарту юлы белән культураларны механикалаштырылган карау: Наратлыкларда – дүрт мәртәбә (0-1-2-1)-2,86 х 4=11,44 Ылыслылар урманчыкларында – биш мәртәбә (1-2-1-1) 2,86 х 14,3 км	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7 ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	 м/см м/см м/см м/см	 1,03 1,08 1,29 1,29	 1,03 1,08 1,29 1,29	 1,03 1,08 1,29 1,29
6.	Туфракны йомшартып һәм 50 см киңлектә буразналардагы чүп үләннәрне юк итеп, киң яфраклы урманнарда һәм урман-дала зоналарында культураларны кулдан карау: Коры наратлыкларда – өч мәртәбә (1-2) – 1430 х 3 = 4290 кв. м Ылыслы урманчыкларда – дүрт мәртәбә (1-2-1)-1430 х 4 = 5720 кв. м		кеше/сәг. кеше/сәг.	38,05 50,74	53,2 70,93	85,8 114,4

Чыгымнар җыелмасы

Атамасы	Үлчәү бер.	Чыгымнар					
		коры наратлыклар			ылыслылар урманчыклары		
		җиңел	уртача	авыр	җиңел	уртача	авыр
Трактор ЛХТ-55 (ТДТ-40М, СУН-3)	маш/см.	2,17	2,17	2,17	2,43	2,43	2,43
Сука ПКЛ-70	- // -	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29
Культиватор КЛБ-1,7	- // -	1,03	1,03	1,03	1,29	1,29	1,29
Агач утырту машинасы СБН-1А	- // -	0,34	0,34	0,34	0,34	0,34	0,34
Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг.	10,09	10,09	10,09	10,09	10,09	10,09
Ике еллык нарат үсентеләре	мең данә	3,82	3,82	3,82	3,82	3,82	3,82

Исәпләү-технология картасы № 6
Урмансыз бушлыкларда, янгыннан калган урыннарда һәм түмәрләре саны аз (1 гектарга 200 данәгә кадәр) һәм үлән капламы зәгыйфь булган урман кисүләр урыннарында чәчкеннәр утыртып, нарат һәм каен катнаш нарат культураларын булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа һәм коры наратлыклар, яңа коры наратлыклар А1, А2, В2 (лишайниклы, верещатниклы, нарат җиләкле).

Туфраклар - көлсу, кәсле-көлсу, ком һәм комлы.

Киселгән урыннар – лишайниклы, арчанлы, кырлыганлы-паллы типлар.

Төп токым: нарат. Юлдаш токым - каен.

Культуралар схемалары. 1. С – С – С – С 2. С – С – С – С – 5 рәт

С – С – С – С Б – Б – Б – Б – 1 рәт

2 нче схема каенны яңарту мөмкин булмаган шартларда кулланыла.

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме туфрак категориясе уртача	 җиңел
1	2	3	4	5	6
1.	Полосалар күчәрләре буенча 2,5 м саен урман фрезасы белән туфракны йомшарту	Т-74 (ДТ-75)	м/см	0,19	0,19
2.	5,33 мең чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сәг.	5,38	5,38
3.	Рәттә 0,5 м саен буразна төбенә механикалаштырылган утырту 4 км а) 1 нче районда 2-3 еллык чәчкеннәр	Т-74 (ЛХТ-55 ТДТ-40М СУН-3) СБН-1А	 м/см м/см кеше/сәг. т. данә	 0,40 0,40 7,36 8,00	 0,40 0,40 7,36 8,00
4.	1 нче районда рәтләр янындагы шытымнарны юк итеп, туфракны йомшарту юлы белән культураларны механикалаштырылган карау (4 км х 4 = 16 км)	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40 СУН-3) КЛБ-1,7	 м/см м/см	 1,44 1,44	 1,44 1,44
5.	Туфракны йомшартып һәм 50 см киңлектә полосалар рәтләрендә чүп үләннәрне юк итеп, культураларны өч мәртәбә кулдан (1 – 1 – 1) карау				

	(2000 кв. м х 2 = 4000 кв. м0		кеше/сәг.	49,6	49,6

Чыгымнар җыелмасы

Атамасы	Үлчәү бер.	Чыгымнар	
		Туфрак категориясе	
		җиңел	уртача
Трактор ЛХТ-55, МТЗ-80	маш/см.	0,89 / 1,44	0,59 / 1,44
Культиватор КЛБ-1,7	- // -	1,44	1,44
Тырма БДНТ-2,2	- // -	0,19	0,19
Агач утырту машинасы СБН-1М	- // -	0,40	0,40
Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг.	12,74	12,74
Ике-өч еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	5,33	5,33

Исәпләү-технология картасы № 9
Урман кисүләрдә имән чикләвеген чәчеп яисә ПКЛ-70 сукасы ярдәмендә әзерләнгән буразна төбенә чәчкеннәр утыртып, имән культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа һәм дымлы урманчыклар – Д2-3 и С2 – Д3

Кәсле-көлсу балчыклы туфрак, соры урман туфрагы (кайвакыт юылган), көрән, селтеле көл кертелгән кара туфрак, болын-кара туфраклы, балчыклы һәм балчык катламы булган комнан торган туфрак, черемәле-карбонатлы балчыклы туфрак.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәрләре 600 данәгә кадәр булган агач кисекләреннән яхшы чистартылган (юкә, очлы яфраклы чаган һәм башка токымнарны яңарту мөмкин булганда).

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме Туфрак категориясе уртача	 җиңел
1	2	3	4	5	6
1.	Буразналар үзәкләре арасы 5 м – 2 км булган буразналарның туфрагын 10-12 см тирәнлектә эшкәртү	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70	м/см м/см	0,24 0,24	0,24 0,24
2.	Утыртыр алдыннан буразналарны һәм катламнарны 2 мәртәбә эшкәртү – 2 км х 2 = 4 км	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	0,36 0,36	0,36 0,36
3.	4 – 19 данә имән чикләвекләрен 1 м – 2 км буразна төбенә юллап механикалаштырылган чәчү Имән чикләвекләре	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см кг	0,22 48	0,22 48
3д 3б	Вариант 2,67 мең чәчкенне вакытлыча казып кую 0,5 м саен буразна төбенә үсентеләрне механикалаштырылган чәчү Рәттә - 2 км Ике еллык имән чәчкеннәре	 ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) СБН-1М, МЛУ-1	кеше/сәг. м/см м/см т. данә	2,7 0,22 0,22 4,00	2,7 0,22 0,22 4,00
4.	Рәтләр янында (2 км х 10 = 20 км) туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган сигез мәртәбә карау (2 – 3 – 2 – 1)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	1,8 1,8	1,8 1,8

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	җиңел
1	2	3	4	5	6
5.	40 см полосалары булган рәтләрдә туфракны йомшартып һәм чүп үләннәрне юк итеп, культураларны дүрт мәртәбә (2 – 1 – 1) кулдан карау (800 кв. м х 5 = 4000 кв. м)		кеше/сәг.	49,6	49,6

Чыгымнар җыелмасы

Атамасы	Үлчәү бер.	Чыгымнар	
		Туфрак категориясе	
		уртача	авыр
Трактор ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)	маш/см.	2,62	2,62
Сука ПКЛ-70 Культиватор КЛБ-1,7 Чәчкеч СЛН 1 Имән чикләвекләре	маш/см - // - - // - кг	0,24 2,16 0,22 48	0,24 2,16 0,22 48
Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг.	50,68	81,08
Вариант			
Трактор ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)	маш/см.	2,62	2,62
Сука ПКЛ-70 Культиватор КЛБ-1,7 Урман утырту машинасы Бер еллык имән чәчкеннәре	маш/см - // - - // - мең данә	0,24 2,16 0,22 4,00	0,24 2,16 0,22 4,00
Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг.	50,52	86,92

Исәпләү-технология картасы № 13
Туфракны алдан әзерләмичә үсентеләр утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа коры наратлыклар– В3-2 һәм юеш ылыслылар урманчыклары һәм катнаш урманчыклар – С2, С2-3, Д2, Д3 (куаксыман ачы җиләклекләр, катлаулы, яңа кара җиләклекләр, кара җиләкле-ачы җиләкле)

Туфраклар – көлсу, кәсле-көлсу, кәсле, соры урман туфрагы, көлсу-комлы, балчык катыш.

Киселгән урыннар - кылганлы, паллы, болынлы, кура җиләкле, озын үләнле кисекләрдән чистартылган типлар.

Түмәрләре саны 1 гектарга 900 данә

Төп токым: чыршы

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме
1.	2,5 мең данә үсентеләрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		ч/час	44,75
2.	Үсентеләрне, рәтләр арасын 4 м ясап, механикалаштырылган утырту, рәттә 1 м саен – 2,5 км Чыршы үсентеләре – 4 – 5 ел	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см т. данә ч/ч	0,30 2,5 5,28
3.	Рәтләр янында (2 км х 10 = 20 км) туфракнфы йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган икенче мәртәбә (1 – 1) карау (2,5 х 2 = 5 км)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,45
4.	Культураларны 1 – 2 мәртәбә кулдан карау – 1,5 м киңлектәге һәм 2500 м озынлыктагы полоса белән утырту урыннары тирәли үләннәрне һәм шытымнарны чабып чыгу (2500 х 2 = 5000 м)		ч/час	45,0

Чыгымнар җыелмасы

Атамасы	Үлчәү бер.	Чыгымнар
Трактор ЛХТ-55	маш/см.	0,75
Урман утырту машинасы СКЛ-1А	маш/см	0,30
Культиватор КЛБ-1,7	- // -	0,45
Урман утырту машинасы	- // -	
Дүрт-биш еллык чыршы үсентеләре	мең данә	2,5
Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг.	95,03

Исәпләү-технология картасы № 16
Камылдан яңарту юлы белән кисүләр урыннарында мәйданчыкларга чәчкеннәр утырту юлы белән ылыслы токымнар мәйданнары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа һәм дымлы нарат урманнары, нарат катыш урманнар һәм башка ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В3, С2-3 (нарат җиләкле, яңа кара җиләкле, ачы җиләкле).

Туфраклар: кәсле-көлсу, комлы, ярым комлы һәм ярым балчыклы.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай.

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме Туфрак категориясе	
				җиңел	уртача
1	2	3	4	5	6
	А. Яңа наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, В2 (нарат җиләкле)				
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 0,5 х 0,5 м күләмендәге 2200 мәйданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү – 550 кв. м		кеше/сәг.	46,86	64,90
2.	2,2 мең чәчкенне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сәг.	2,22	2,22
3.	2200 чәчкенне мәйданчыкта берәм-берәм кулдан утырту Ике еллык нарат үсентеләре		кеше/сәг. меңданә	14,10 2,20	19,21 2,20
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 550 кв. м мәйданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (550 х 4 = 2200 кв. м)		кеше/сәг.	8,80	8,80
	Вариант				
4а	Мәйданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (2200 х 4 = 8800 данә)		кеше/сәг.	72,16	102,08
	Б. Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар) А3-2, В3-2 (яңа кара җиләкле)				
1.	1 х 1 м зурлыгындагы 1500 мәйданчыкны көрәк штыгы тирәнлегендә туфрагын йомшартып әзерләү – 1500 кв. м		кеше/сәг.	127,80	177,00
2.	Вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү – 3000 данә		кеше/сәг.	3,03	3,03

3.	Мәйданчыкка икешәр данә 3000 чәчкенне кулдан утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		кеше/сәг. мең данә	19,23 3,00	26,19 3,00
4.	Чәчкеннәр тирәли үләнен һәм шытымнарын чабып һәм җиргә аударып, 1500 кв. м мәйданда культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500 х 4 = 6000 кв. м)		кеше/сәг.	24,0	24,0
Вариант					
4а	Мәйданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500х4=6000 данә)		кеше/сәг.	81,60	106,20
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы җиләкле, катлаулы типлар)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1 х 1 м күләмендәге 880 мәйданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү		кеше/сәг.	68,16	94,40
2.	Вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү – 2400 данә		кеше/сәг.	2,42	2,42
3.	2400 чәчкенне мәйданчыкта 3әр данә кулдан утырту		кеше/сәг.	15,38	20,95
	Ике еллык чыршы чәчкеннәре		мең данә	2,4	2,4
4.	Чәчкеннәр тирәли үләнен һәм шытымнарын чабып һәм җиргә аударып, 800 кв. м мәйданда культураларны алты мәртәбә (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау (800 х 6 = 4800 кв. м)		кеше/сәг.	19,20	19,20
Вариант					
4б	Мәйданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны алты мәртәбә (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау (800 х 6 = 4800 кв. м)		кеше/сәг.	65,28	84,96

Чыгымнар җыелмасы

Атамасы	Үлчәү бер.	Чыгымнар Туфрак категориясе җиңел	Чыгымнар Туфрак категориясе уртача
А. Яңа наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, В2 (нарат җиләкле)			
Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре Вариант Урман хуҗалыгы эшчеләре	кеше/сәг. мең данә кеше/сәг.	71,98 2,20 135,34	95,13 2,20 188,41

Ике еллык нарат үсентеләре	мең данә	2,20	2,20
Б. Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)			
Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык нарат үсентеләре	кеше/сәг. мең данә	174,06 3,00	230,22 3,00
Вариант Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык нарат үсентеләре	 кеше/сәг. мең данә	 231,66 3,00	 312,42 3,00
В. Яңа һәм дымлы ылысылылар катыш урманнар С2-3 (ачы җиләкле, катлаулы типы)			
Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык нарат үсентеләре Вариант Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык нарат үсентеләре	кеше/сәг. мең данә кеше/сәг. мең данә	105,16 2,40 151,24 2,40	136,97 2,40 202,73 2,40

Исәпләү-технология картасы № 17
Камылдан яңарту юлы белән кисүләр урыннарында мәйданчыкларга чәчкеннәр утырту һәм имән чикләвекләре чәчү юлы белән культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа һәм дымлы наратлыклар, нарат катыш урманнар һәм ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В2-3, коры, яңа, дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1-2, С3, Д1, Д2, Д3.

Туфраклар: кәсле- кәсле-көлсу, комлы, ком катыш һәм ярым балчыклы, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы, болын-кара туфраклы ком катыш ярым балчыклы һәм ярым балчык катыш комлы, черемәле-карбонатлы ярым балчыклы.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар зонасында).

Нарат культуралары наратлыкларда, нарат катыш урманнарда һәм ылыслылар катыш урманнарда проектлана, чыршы һәм карагай – ылыслылар катыш урманнарда, имән – бер токым ылыслы урманнарда.

1 гектарга чыгымнар

Эшләр атамалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
А. Яңа наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, А3, В2, В3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1 х 1 м күләмендәге 1400 мәйданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү – 1400 кв. м	кеше/сәг.	119,28	165,20	-
2. 2860 данә чәчкенне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү	кеше/сәг.	2,83	2,83	-
3. 2800 чәчкенне мәйданчыкта 2әр данә кулдан утырту	кеше/сәг.	17,95	24,44	-
4. Үләннәрне юк итеп, мәйданчыкларда туфракны алты мәртәбә (2- 2- 2) кулдан йомшарту (1400 х 6 = 8400 данә)	кеше/сәг.	114,24	148,68	-
Ике еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	2,8	2,8	-
Б. Коры, яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1,С2,С3,Д1,Д2,Д3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1 х 1 м күләмендәге 1000 мәйданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү– 1000 кв. м	кеше/сәг.	85,20	118,0	178,0
2. 3000 чәчкенне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү	кеше/сәг.	3,03	3,03	3,03
3. 3000 чәчкенне мәйданчыкта 3әр данә кулдан утырту	кеше/сәг.	19,23	26,19	26,19

Эшләр атамалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
Ике еллык чыршы чәкеннәре	мең данә	3,00	3,00	3,00
Вариант				
1000 мәйданчыкта (3әр чокыр) чокырларга 3әр данә имән чикләвеге утырткан өчен – 3000 утырту урыны Имән чикләвекләре	кеше/сәг. кг мең данә	- -	15,15 27	18,00 27
Үләннәрне юк итеп, мәйданчыкларда туфракны 4-8 мәртәбә (2- 2- 2-2) кулдан йомшарту (1000 х 8 = 8000 данә)	кеше/сәг.	108,80	141,60	196,80
Чыгымнар җыелмасы				
А. Яңа наратлыклар һәм нарат катыш урманнар – А2, А3, В2, В3				
Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	кеше/сәг. мең данә	254,30 2,8	341,15 2,8	-
Б. Коры, яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
Урман хуҗалыгы эшчеләре Ике еллык чыршы чәчкеннәре	кеше/сәг. мең данә	216,26 3,00	288,82 3,00	404,02 3,00
Вариант Урман хуҗалыгы эшчеләре Имән чикләвекләре	 кеше/сәг. кг	 - -	 274,75 27,0	 392,80 27,0

Исәпләү-технология картасы № 31
3,0 x 3,0 үсемлекләр урнаштырып, тамыр җибәргән ботакларны утырту юлы белән тополь культураларын булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа, дымлы һәм юеш ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С2, С3, С4, Д2, Д3, Д4.

Туфраклар – үзән, кәсле-болын ком катыш һәм ярым балчыклы, карбонат токымнарындагы кәсле-болын куе төстәге гельсыман, кара туфраклыларның болын төрләре һәм куе каштан төсендәге механик составтагы ярым балчыклы, кәсле-урман ком катыш һәм ярым балчыклы, сазлану һәм ләмләнү үзенчәлекләреннән гайре яисә гельлану һәм тозлану үзенчәлекләре аз булган.

1 гектарга чыгымнар

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
				Туфрак категориясе		
				җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	1,11 мең тамыр җибәргән ботакны вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/см	1,12	1,12	1,12
2.	Тамыр җибәргән тополь ботакларын механикалаштырылган утырту һәм аларны утыртканнан соң төзәтеп йөрү – 1,11 км Тамыр җибәргән тополь ботаклары	Т-74 ЗССН-1 СБ-1	м/см м/см м/см кеше/сәг. мең данә	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11
3.	1110 тамыр җибәргән тополь ботакларының иң яхшыларын калдырып, артыкларын кисү		кеше/сәг.	11,32	11,32	11,32
4.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4 – 3 – 2 – 1) кара-каршы культивацияләү – 3,33 км	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6	м/см м/см	4,33 4,33	4,33 4,33	4,33 4,33
5.	40 x 40 см = 177,6 кв. м зурлыктагы 1110 үрчетү мәйданчыкларында җиде мәртәбә (3 – 2 – 1 – 1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау (177,6 X 7 = 1243,2 кв. м)		кеше/сәг.	11,03	15,42	24,86

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
				Туфрак категориясе		
				җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
	Вариант – кара-каршы культивацияләү мөмкин булмаган тар кишәрлекләрдә					
4а.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4–3–2–1) культивацияләү (3,33 х 13 = 43,29 см.)	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6 (Т-74, БДСТ-2,5)	м/см м/см	2,16 2,16	2,16 2,16	2,16 2,16
5а.	40 см киңлектәге полосаларда җиде мәртәбә (3 – 2 – 1 – 1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау – 1330 кв. м (1330 х 7 = 9310 кв. м)		кеше/сәг.	82,58	115,44	186,20
	Урман бүлемтеген карау					
6.	1110 агачның аскы ботакларын кисү: а) ике- өч еллык утыртмаларда б) биш - алты еллык утыртмаларда		 кеше/сәг. кеше/сәг.	 20,76 51,73	 20,76 51,73	 20,76 51,73
	Чыгымнар җыелмасы					
	Трактор МТЗ-80 Трактор – 74 Культиватор КЛ-2,6 Урман утырту машинасы ССН-1 Эләктергеч СБ-9 Урман хуҗалыгы эшчеләре Тамыр җибәргән тополь ботаклары		м/см м/см м/см м/см м/см ч/час мең данә	4,33 0,11 4,33 0,33 0,11 102,92 1,11	4,33 0,11 4,33 0,33 0,11 107,31 1,11	4,33 0,11 4,33 0,33 0,11 116,75 1,11
	Вариант Трактор – МТЗ-80 Трактор – 74 Культиватор КЛ-2,6 Урман утырту машинасы ССН-1 Эләктергеч СБ-9		 м/см м/см м/см м/см м/см	 2,16 0,11 2,16 0,33 0,11	 2,16 0,11 2,16 0,33 0,11	 2,16 0,11 2,16 0,33 0,11

№ т/с	Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
				Туфрак категориясе		
				җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
	Урман хуҗалыгы эшчеләре		кеше/сәг.	174,47	207,33	278,09
	Тамыр җибәргән тополь ботаклары		мең данә	1,11	1,11	1,11

Исәпләү-технология картасы № 36
МПР-2 машинасы белән чистартыла торган 2,0 м коридорларда (полосаларда) чәчкеннәр утырту юлы белән биеклеге 4 метрга кадәр булган кыйммәте аз яшь агачларны реконструкцияләү

Урман үсү шартлары тибы: яңа һәм дымлы нарат катыш урманнар, ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – В2-3, С2, Д2, Д3 (нарат җиләкле, яңа кара җиләкле, куаксыман ачы җиләкле).

Туфраклар: кәсле-кәсле-көлсу, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы.

Киселгән урыннар: иске, яфраклы токымнарның кыйммәте аз булган яшь агачлары каплап киткән.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зоналарында).

Схемы культур:

1. С – С – С – С	2. Е – Е – Е – Е	3. Л – Сп – Сп – Л	4. Д – Д – Д – Д
С – С – С – С	Е – Е – Е – Е	Л – Сп – Сп – Л	Д – Д – Д – Д

1 гектарга чыгымнар

Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
			Туфрак категориясе		
			җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6
1. Коридор трассалары буенча 5 метр саен визирлар кисү – 2 м.		кеше/сәг.	4,10	4,10	4,10
2. Тамырларын тарап, туфракны йомшартып һәм чокырларны тигезләп 2 метрлы коридорлар чистарту – 2 км	МПР-2 (КП-1)	м/см	0,9	0,9	0,9
3. 2,67 мең чәчкенне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		мең данә	2,1	2,7	2,7
4. Рәттә 0,75 м саен чәчкеннәрне механикалаштырылган утырту – 2 км а) Катнаш урманнар зонасында Ылыслы токымнар чәчкеннәре	Т-74 (ЛХТ-55, ТДТ-40М, СУП-3) СБН-1А	м/см м/см мең данә	0,20 0,20 2,67	0,20 0,20 2,67	0,20 0,20 2,67
5. Туфракны йомшарту юлы белән культураларны механикалаштырылган карау:	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40М, СУП-3)	м/см	0,72	0,72	0,72

Эшләр атамалары	Машиналар һәм җайланмалар маркалары	Үлчәү бер.	Чыгымнар күләме		
			Туфрак категориясе		
			җиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6
а) катнаш урманнар зонасында дүрт мәртәбә (0 – 1 – 2 – 1) 2 x 4 = 8 км	КЛБ-1,7	м/см	0,90	0,90	0,90
б) киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зоналарында – 5 мәртәбә (0 – 2 – 2 – 1) 2 x 5 = 10 км	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40М, СУП-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	0,90 0,90	0,90 0,90	0,90 0,90
6. Киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зоналарында 50 см киңлектәге полосаларда туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау юлы белән культураларны өч мәртәбә (1 – 1 – 1) кулдан карау (1000 x 3 = 3000 кв. м)		кеше/сәг.	26,61	37,20	60,00
Чыгымнар җыелмасы					
Катнаш урманнар зонасында					
Трактор Т-74		м/см	0,20	0,20	0,20
Трактор МТЗ-80		м/см	0,72	0,72	0,72
Машина МПР-2 (КМ-1)		м/см	0,90	0,90	0,90
Катламнар буенча урман утырту машинасы СБН-1М		м/см	0,20	0,20	0,20
Урман хуҗалыгы эшчеләре		кеше/сәг.	10,48	10,48	10,48
Ылыслы һәм яфраклы токымнар чәчкеннәре		мең данә	2,67	2,67	2,67
Киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зонасында					
Трактор Т-74		м/см	0,22	0,22	0,22
Трактор МТЗ-80		м/см	0,90	0,90	0,90
Машина МПР-2 (КМ-1)		м/см	0,90	0,90	0,90
Катламнар буенча урман утырту машинасы СБН-1М		м/см	0,22	0,22	0,22
Урман хуҗалыгы эшчеләре		кеше/сәг.	37,62	48,21	71,01
Ылыслы һәм яфраклы токымнар чәчкеннәре		мең данә	2,67	2,67	2,67

18.3 нче таблица

Төрле урман типлары төркемнәрендә урманнар капламаган җирләрне яңартуның өстенлекле алымнары

Төп иң күп токым	Урман типлары төркемнәре																				
	С бел.	С бр.	С чер	С пр.	С сф д.	С тр.лп	С к.ч.	С слж.	С т.ос	Е бр.	Е ч.	Е пр.	Е сф.д.	Е слж.	Е к.	Д слж.	Д пм.	Б ос	Б т.ос.	Зирек	Тал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1. Ярдәмсез генә табигый яңару																					
С, Л	-			+	+			-													
Е, П										-	-	+	+								
Д, Я, Кл Элмә																-	+				
Б		-	-	+		-	-	-		-	-	+		-	-	-	+	+	-		
Ос, Т			+	+		-	-	-			-	+		-	-	-	+				
Лп						-		-						-	-	-	+				
Зирекч.																				+	
Тал др.																					+
2. Туфракны минеральләштереп, табигый яңаруга ярдәм																					
С, Л	-	+	+	-	-	+	+	-	-												
Е, П									-	+	-	-	+	-							
Д, Я, Кл Элмә															-	-					
Б		-	+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Ос, Т			+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Лп						-	-	-						-	-	-					
Зирекч.																				-	
Тал др.																					

Төп иң күп токым	Урман типлары төркемнәре																				
	С бел.	С бр.	С чер	С пр.	С сф д.	С тр.лп	С к.ч.	С слж.	С т.ос	Е бр.	Е ч.	Е пр.	Е сф.д.	Е слж.	Е к.	Д слж.	Д пм.	Б ос	Б т.ос.	Зирек	Тал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
3. Шытымнарны саклау																					
С, Л	-	+	+	-	-	+	+	-	-												
Е, П									-	+	-	-	+	-							
Д, Я, Кл Элмә															-	-					
Б		-	+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Ос, Т			+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Лп						-	-	-						-	-	-					
Зирекч.																				-	
Тал др.																					
4. Урман культуралары																					
С, Л	+	+	+	-	-	+	+	+	+												
Е, П										+	+	-	-	+	+						
Д, Я, Кл Элмә																+	-				
Б		+	+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Ос, Т			+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Лп								+		+						+					
Зирекч.																				-	
Тал др.																					-

Искәрмә: + - тәкъдим ителүче чара;
- - чара тәкъдим ителми;
Буш графа - әлеге токым бу урман типлары төркемнәренә хас түгел.

2.18. Урман үсү зоналары һәм урман районнары буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре

“Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урман районнары исемлеген раслау турында” 09.03.2011 № 61 Урман хуҗалыгы министрлыгы боерыгы нигезендә Урманчылыкның барлык территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урнашкан.

Бүлектә китерелгән нормативлар Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районына туры килә.

3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУНЫ ЧИКЛӘҮЛӘР

3.1. Урманнарны максатчан билгеләнеше төрләре буенча чикләүләр

Урманнарны максатчан билгеләнеше төрләре һәм яклаучы урманнар категорияләре буенча чикләүләр 3.1 нче таблицада китерелә.

3.1 нче таблица

Урманнарны максатчан билгеләнеше төрләре буенча чикләүләр

№ т/с	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдалану буенча чикләүләр
1	2	3
1.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Түбәндәгеләр тыела: 1) урман үсентеләрен тоташ кисүләр; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химик препаратлар куллану, шул исәптән фәнни максатларда; 3) авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре; 4) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; 5) капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, линия объектларыннан һәм гидротехник корылмалардан гайре.
2.	Табигать һәм бүтән объектларның яклау функцияләрен үтәүче урманнар:	Урман үсентеләрен тоташ кисүләр тыела.
	Гомуми файдаланудагы тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, Россия Федерациясе субъекты милкендәге гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларына урнашкан яклаучы полосалар	Түбәндәгеләр тыела: 1) техник регламент белән каралган киңлектән киңрәк итеп линия корылмаларны кисү; 2) урманда аяк асты җәймәсен һәм мүк җыю и әзерләү.
	а) урман паркы зоналары	Түбәндәгеләр тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химик препаратлар куллану, шул исәптән фәнни максатларда; 2) аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру; 3) авыл хуҗалыгы алып бару;

№ т/с	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдалану буенча чикләүләр
1	2	3
	б) яшел зоналар	4) файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү; 5) капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехник корылмалардан гайре. 6) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру. Түбәндәгеләр тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химик препаратлар куллану, шул исәптән фәнни максатларда; 2) аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру; 3) авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылык максатларында койма кою; 4) файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү; 5) капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехник корылмалардан, элемтә линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, җир асты торбаүткәргечләреннән гайре; 6) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру.
3.	Кыйммәтле урманнар	Урман үсентеләрен тоташ кисүләр, әгәр сайлап алып кисүләр яклаучы урманнарның максатчан билгеләнешен саклап калуны тәэмин итә торган үз функцияләрен югалта барган урман үсентеләрен алмаштыруны тәэмин итми торган очраклардан гайре. Түбәндәгеләр тыела: 1) капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехник корылмалардан гайре; 2) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру.
4.	Эксплуатацион урманнар	Урманнардан файдалануның барлык төрләре рөхсәт ителә.

3.2. Урманнарның махсус яклаучы кишәрлекләрен төрләре буенча чикләүләр

Урманнарның махсус яклаучы кишәрлекләренең хокукый режимы Россия Федерациясе Урман кодексының 102, 107 статьялары, Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгының “Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәте булган урманнардан, шулай ук урманнарның махсус якланылучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләрен раслау турында” 14.12.2010 № 485 боерыгы (алга таба – Үзенчәлекләре) белән регламентлана.

Урманнарның махсус яклаучы кишәрлекләрендә аларның максатчан билгеләнешенә һәм файдалы функцияләренә туры килми торган эшчәнлек алып бару тыела.

Урманнарның махсус яклаучы кишәрлекләрен төрләре буенча чикләүләр 3.2 нче таблицада китерелә.

3.2 нче таблица

Урманнарның махсус яклаучы кишәрлекләрен төрләре буенча чикләүләр

№ т/с	Махсус яклаучы кишәрлекләр төрләре (МЯК)	Урманнардан файдалануны чикләүләр
1	2	3
1.	Су объектлары буйларында, ярлар авышлыкларында урнашкан ярлар саклау, туфрак саклау урман кишәрлекләре. Яр буе яклау полосалары чикләрендәге урман кишәрлекләре, киңлекләре түбәндәгечә: авышлыгы киресенчә һәм бөтенләй булмаган су ярлары өчен – 30 м; авышлыгы өч градуска кадәр булган су объекты яры өчен – 40 м; авышлыгы өч градус һәм аннан да күбрәк булган су объекты яры өчен – 50 м; агучы һәм торучы күлләр һәм тиешле су агулар сазлыклары чикләрендә урнашканнар өчен – 50 м; ярлар авышлыгында урнашкан урманнар һәм яр кырыена килеп җиткән 50 метр киңлектәге урман полосалары.	Түбәндәгеләр тыела: - тоташ кисүләр уздыру, Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 4 өлешендә, 21 статьясындагы 5.1 өлешендә каралган очраклардан гайре; - урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; - урман плантацияләрен булдыру; - авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре; - капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехник корылмалардан гайре; - әлеге урман районында табигый шартларда үсми торган агачлар, куаклар, лианалар, башка урман үсентеләре төрләрен (токымнарын) интродукцияләү. Сайлап алып кисүләр бары тик корыган һәм зарарланган урман үсентеләрендә генә уздырыла. Даими

№ т/с	Махсус яклаучы кишәрлекләр төрләре (МЯК)	Урманнардан файдалануны чикләүләр
1	2	3
2.	Урмансыз киңлекләр белән чиктәш урман авызлары. Урмансыз киңлекләр чикләреннән 100 м киңлектә урнашкан, урман кырыеннан кимендә 1,5-2,0 км ераклыктагы урман авызлары.	рәвештә орлык бирүче кишәрлекләрдә агач токымнарының җимеш бирүләрен карау тәртибендә сайлап алып кисүләр рөхсәт ителә.
3.	Даими рәвештә орлык бирүче кишәрлекләр. Кыйммәте югары булган табигый урманнарның яисә урман культураларының җитештерүчәнлеге зур, озак чорга чәчү сыйфаты югары булган агач токымнары орлыкларын алу һәм даими әзерләү өчен формалаштырылган кишәрлекләре.	
4.	Халыкара Кызыл китапка, Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән, реликт һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре.	
5.	Сирәк һәм юкка чыга баручы кыргый хайваннарның яшәү тирәлеге урыннары. Халыкара Кызыл китапка, Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк һәм юкка чыга баручы кыргый хайваннарның яшәү тирәлеге урыннары булган урман кишәрлекләре.	
6.	Тыюлык урман кишәрлекләре. Дәүләт табигать тыюлыклары һәм милли паркларның тыюлык зоналары чикләренә кермәгән, хуҗалык эшчәнлеге белән аз бозылган, озак вакытлар табигый юл белән формалашкан 100-150 га мәйданлы урман кишәрлекләре.	Тыюлык урман кишәрлекләрендә түбәндәгеләр тыела: 1) урман үсентеләрен кисүләр уздыру; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химик препаратлар куллану, шул исәптән фәнни максатларда; 3) авыл хуҗалыгы алып бару; 4) файдалы казылмалар ятмаларын

№ т/с	Махсус яклаучы кишәрлекләр төрләре (МЯК)	Урманнардан файдалануны чикләүләр
1	2	3
		эшкәртү; 5) капиталь төзелеш объектларын урнаштыру 6) урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; 7) урман плантацияләрен булдыру.
7.	Махсус яклаучы урман кишәрлекләре:	Түбәндәгеләр тыела: - тоташ кисүләр уздыру, Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 4 өлешендә 21 статьясындагы 5.1 өлешендә каралган очраклардан гайре; - урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; - урман плантацияләрен булдыру; - авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре; - капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехник корылмалардан гайре; - әлеге урман районында табигый шартларда үсми торган агачлар, куаклар, лианалар, башка урман үсентеләре төрләрен (токымнарын) интродукцияләү. Сайлап алып кисүләр бары тик корыган һәм зарарланган урман үсентеләрендә генә уздырыла. Даими рәвештә орлык бирүче кишәрлекләрдә агач токымнарының җимеш бирүләрен карау тәртибендә сайлап алып кисүләр рөхсәт ителә.
	Тау районнарында урмансыз киңлекләр белән чиктәш җирдә аның өске чиге буйлап 200 м киңлектәге урман полосалары.	
	Урмансыз киңлекләрләр арасында урнашкан 100 га урман кишәрлекләре.	
	Тау районнарында 100-200 м киңлектәге полосалар, җирле шартларга бәйле рәвештә, 2,5 мең га артык мәйданда су җыю чикләре буенча дулкыннар һәм субүләрләр буенда урнашкан, 20°тан артык дулкыннар һәм субүләрләр барлыкка китерә торган	
	Сөзәклек экспозициясенә бәйсез рәвештә 30° текә урыннар авышлыкларындагы урман кишәрлекләре.	
	Дәүләт табигать заказниклары һәм башка махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләрендәге, мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган урман кишәрлекләре (ООПТ аерым урман кишәрлекләрендә файдалану режимы башка территориягә караганда катгый урнаштырылганда).	
	Мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган, әмма федераль әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать	

№ т/с	Махсус яклаучы кишәрлекләр төрләре (МЯК)	Урманнардан файдалануны чикләүләр
1	2	3
	территорияләре чикләре буйлап кимендә 1000 м киңлектәге полосалы саклау зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре.	
	Көртлекләрнең гөлдерәү урыннары тирәли 300 м радиустагы урман кишәрлекләре, 10 мең га урманга 3 тән артык шундый урман кишәрлеге исәбеннән.	
	Елганың яисә кондызлар яши торган бүтән су объектының һәр яры буйлап 100 м киңлектәге урман полосалары.	
	Бал бирә торган кишәрлекләр (өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләре, даими умартачылыклар тирәли 3 км радиуста юкә һәм ак сәрби өстенлек итә торган урманнар).	
	Агачларны даими рәвештә җентекләп үлчәү һәм озак чорда агач-куак үсентеләре белән капланган урында урман корылышы яисә урман хуҗалыгы тамгалары белән төзекләндерелгән һәм урман корылышы планшетларына кертелгән үсентеләрне төгәл чагылдыру өчен билгеләнгән даими сынау мәйданнары.	
	Шифаханәләр, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристик базалар һәм башка дәвалау һәм савыктыру учреждениеләре тирәли 1 километрдан артык булмаган радиуста (дәвалау-савыктыру урыннарын шифаханә (тау шифаханәсе) саклау округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында яисә урман хуҗалыгын алып баруның һәм урманнардан файдалануның	

№ т/с	Махсус яклаучы кишәрлекләр төрләре (МЯК)	Урманнардан файдалануны чикләүләр
1	2	3
	шундый ук режимы булган яклаучы урманнарның бүтән категорияләре урманнарында урнашмаган булсалар, алар бүленәләр.	
	100 до 250 м киңлектәге урман полосалары, җирле шартларга карап, федераль яисә региональ туристик маршрутның ике ягына таба да.	
	Авыл торак пунктлары һәм бакчачылык ширкәтләре тирәли 1 км киңлектәге урман кишәрлекләре.	

Искәрмә. Махсус яклаучы урман кишәрлекләре урнашкан җир һәм аларның мәйданы урманнар коруны проектлаганда күрсәтелә.

3.3. Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр

Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр 3.3 нче таблицада китерелә.

3.3 нче таблица

Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
1.	Агач материалы әзерләү	Исәпләнелгән урман бүлемтегеннән артып китә торган күләмнәрдә (агач материалын алуның мөмкин булган күләме), шулай ук кисүләр яшьләрен бозып агач материалы әзерләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 29 статьясындагы 4 өлеше). Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 01.08.2011 № 337 боерыгы белән расланган Агач материалы әзерләү кагыйдәләре нигезендә: а) елга һәм инеш үзәннәрен агач материалын өстерәп йөрү трассалары һәм урман юллары сыйфатында файдалану рөхсәт ителми; б) урман үсентеләрен, үсемлек капламын һәм

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		туфракны зарарлау, урман бүлемтекләреннән читтә сәнәгать һәм бүтән калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми; в) юлларны, күперләрне һәм гади урман юлларын, шулай ук киптерү челтәрен, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агып төшү урыннарын, инеш-елгаларны сакларга кирәк; г) ауган агачларны (киселгән һәм урман бүлемтегендә агачлар калдыруны кертеп) һәм киселеп тә, аударылмый калган агачларны калдырып китү, сакланырга тиешле шытымнарны зарарлау яисә юк итү тыела. д) чиктәш, квартал, урман бүлемтеге һәм башка баганаларны һәм агачлардагы, түмәрләрдәге тамгаларны, келәймәләрне һәм номерларны юк итү яисә зарарлау тыела; е) кисү өчен билгеләнмәгән һәм әлеге Кагыйдәләре һәм Россия Федерациясе законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны, шул исәптән орлыклану чыганакларын һәм плюслы агачларны кисү һәм зарарлау тыела; ж) рөхсәт ителгән срок узганнан соң агач материалы әзерләү (вакытын кичереп), шулай ук файдалану хокукын туктатып торганнан яисә туктатканнан соң агач материалы әзерләү; з) билгеләнгән срокта чыгарылмаган агач материалын урман бүлемтегендә калдыру рөхсәт ителми (вакытын кичереп тә); и) агач материалын урман бүлемтекләренең технологик картасында каралмаган урыннарга чыгару, трелевкалау рөхсәт ителми; к) урман бүлемтекләрен чистарту эшләрен үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми; л) туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми. Урман бүлемтекләрендә агач материалы әзерләгәндә үзләренең табигый ареаллары чикләрендә үсүче яшәргә сәләтле кыйммәтле агач токымнарын (имән, бук, корычагач, кедр, юкә, күгагач, элмә, кара зирек, чәчүлек каштан) кисү рөхсәт ителми (тиешле агач токымы урман

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		үсентеләре өчен урманнар составында мәйданы урманчылык мәйданының 1 процентыннан артмаган очракларда). Халыкара Кызыл китапка, Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән төрләр саклап калынырга тиеш. Агач материалын әзерләгәндә өлгергән, картайган, составында өч һәм аннан да күбрәк кедр булган урман үсентеләрен кисү рөхсәт ителми.
2.	Чәер әзерләү	Түбәндәгеләргә кирт салу рөхсәт ителми: а) зарарлы организмнарны юк иткәнче алар чыганакларындагы урман үсентеләренә; б) урман янгыннары һәм башка тискәре факторлар аркасында зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман үсентеләренә; в) Россия Федерациясе законнары нигезендә агач материалы әзерләү максатларында, өлгергән һәм картайган урман үсентеләрен тоташ яисә сайлап алып кисү рөхсәт ителми; г) даими орлык бирүче урман кишәрлекләрендә, орлык бирүче урман плантацияләрендә, генетик резерватларда урнашкан урман үсентеләрендә, шулай ук плюслы агачларда, орлык бирүче чәчәклекләрдә һәм полосаларда (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 24.01.2012 № 23 боерыгы белән расланган Чәер әзерләү кагыйдәләренең 7 пункты).
3.	Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю	Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен түбәндәге үсемлекләр төрләрен куллану тыела: - Халыкара Кызыл китапка, Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән; - наркотик чаралар дип танылган; - агач материалы әзерләү рөхсәт ителми торган агач һәм куак төрләре (токымнары) исемлегенә кертелгән. Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		яисә тыелырга мөмкин. Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 № 512 боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю кагыйдәләре нигезендә: - эрозиягә каршы урманнарда, су объектлары буйлап урнашкан яр саклаучы, туфрак саклаучы урман кишәрлекләрендә, шулай ук тулылыгы 0,8-1,0 булган һәм ябалдашлары кушылмаган яшь урман культураларында түмәр чәерен әзерләү рөхсәт ителми (13 пункт); - каен тузы әзерләү өчен агачларны кисү тыела (14 пункт); - табигать һәм бүтән объектларны яклау функцияләрен үтәү өчен урманнарда аяк асты җәймәсен җыю тыела (20 пункт).
4.	Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыю	Халыкара Кызыл китапка, Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән яисә наркотик чаралар дип танылган гөмбәләрне һәм кыргый үсүче үсемлекләрне әзерләү һәм җыю тыела. Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыю радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә яисә тыелырга мөмкин. Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 № 511 боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыю кагыйдәләре нигезендә: - җиләк-җимеш әзерләү өчен җимеш бирүче агачларны кисү тыела (14 пункт); - чикләвек әзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, шулай ук агачлар һәм куаклар зарарлануга китерә торган алымнарны куллану тыела (15 пункт); - гөмбәләр әзерләү аларның ресурслары сакланышын тәэмин итә торган алымнар белән башкарылырга тиеш (16 пункт); - каен сутын әзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәргә 5 ел кала рөхсәт ителә

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		(17 пункт); - азык-төлек урман ресурсларының башка төрләрен әзерләү аларның вак шытымнарына зыян китермәслек алымнар белән алып барылырга тиеш; үсемлекләрне тамырлары белән өзеп чыгару, яфракларына һәм тамыр сабакларына зарар китерү тыела (18 пункт).
5.	Аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру	Яшел зоналарда һәм урман паркы зоналарында, шулай ук шәһәр урманнарында аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясындагы 3 өлешенең 2 пункты).
6.	Авыл хуҗалыгы алып бару	Су саклау зоналарында, печән чабудан һәм умартачылыктан гайре, авыл хуҗалыгы алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 104 статьясындагы 1 өлешенең 3 пункты). Яр буе яклау полосалары чикләрендә җирләрне сөрү, авыл хуҗалыгы хайваннарын көтү һәм алар өчен җәйләүләр, ванналар оештыру тыела (Россия Федерациясе Су кодексының 65 статьясындагы 17 өлешенең 1, 3 пунктлары). Урман паркы зоналарында авыл хуҗалыгы алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясындагы 3 өлешенең 3 пункты). Яшел зоналарда, печән чабудан һәм умартачылыктан гайре, авыл хуҗалыгы алып бару, шулай ук авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылык максатларында койма кою (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясындагы 5 өлешенең 2 пункты). Шәһәр урманнарында авыл хуҗалыгы алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясындагы 5.1 өлеше). Тыюлык урман кишәрлекләрендә авыл хуҗалыгы алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясындагы 2 өлеше). Махсус яклаучы урман кишәрлекләрендә, тыюлык урман кишәрлекләреннән гайре, печән чабудан һәм умартачылыктан гайре, авыл

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		хуҗалыгы алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясындагы 2.1 өлеше).
7.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми: а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфракны зарарлау; б) бирелгән урман кишәрлеген һәм ананн читтәге территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш чүбе, агач материалы калдыклары, бүтән төр калдыклар белән чүпләү; в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 23.12.2011 № 548 боерыгы белән расланган Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану кагыйдәләренең 9 пункты). Агулы химик препаратлар куллану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 103 статьясындагы 5 өлеше, 104 статьясындагы 1 өлеше, 105 статьясындагы 3 өлешенең 1 пункты).
8.	Рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру	Рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен бирелгән урман кишәрлекләредә табигать ландшафтлары, хайваннар дөньясы, үсемлекләр дөньясы объектлары, су объектлары сакланып калырга тиеш (Россия Федерациясе Урман кодексының 41 статьясындагы 3 өлеше). Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы минстрлыгының 21.02.2012 № 62 боерыгы белән расланган Рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре нигезендә: - рекреацион эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен урманнар әйләнә-тирә мохиткә һәм кешеләр сәламәтлегенә зарар китермәслек алымнар белән гамәлгә ашырыла (6 пункт); - вакытлы корылмалар, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техник корылмалар урнаштыру

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		иң беренче чиратта агачлар һәм куаклары булмаган кишәрлекләрдә рөхсәт ителә, андыйлары булмаганда – кыйммәте аз булган урман үсентеләре үсә торган кишәрлекләрдә, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда (8 пункт).
9.	Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү	Урман плантацияләре булдыру өчен түбәндәге урманнардан файдалану рөхсәт ителми: а) су саклау зоналарында урнашкан урманнардан; б) табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан; в) кыйммәте булган урманнардан; г) махсус яклаучы кишәрлекләрдә урнашкан урманнардан (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министлыгының 14.12.2010 № 485 боерыгы белән расланган Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигать һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәте булган урманнардан, шулай ук урманнарның махсус якланылучы кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләренең 30 пункты).
10.	Урман җиләк-җимеш, декоратив үсемлекләрен үстерү	Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 05.12.2011 № 510 боерыгы белән расланган Урман җиләк-җимеш, декоратив үсемлекләрен үстерү кагыйдәләре нигезендә: - урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү өчен беренче чиратта урман фондының урманныкы булмаган җирләреннән, шулай ук урман утыртылмаган урман бүлемтекләреннән, ачыклыклардан һәм урман үсемлекләре каплап алмаган, аларда урман культуралары утыртканчы урманнарның табигый торгызыла торган җирләреннән; рекультивацияләнергә тиешле җирләрдән (эшкәртелгән торфянниклардан һәм башкалардан) файдаланырга мөмкин (11 пункт). - урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәрен урман ябалдашлары астында үстерү өчен реконструкция

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		өчен билгеләнмәгән кыйммәте түбән булган урман кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин (12 пункт). - Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлекләр очрый торган урман кишәрлекләре урман җимешләрен, җиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану РФ УКның 59 статьясы нигезендә тыела (13 пункт).
11.	Урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү	Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 19.07.2011 № 308 боерыгы белән расланган Урман үсентеләренең утырту материалын үстерү кагыйдәләре нигезендә: - урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен беренче чиратта урман фондының урманныкы булмаган җирләреннән, шулай ук урман утыртылмаган урман бүлемтекләреннән, ачыклыклардан һәм урман үсемлекләре каплап алмаган җирләрдән, урманнар урнашмаган бүтән категория җирләрдән файдаланырга мөмкин (11 пункт); - урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсентеләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары яисә алар булмаганда урман үсентеләренең нормаль орлыклары кулланыла (12 пункт). - урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсентеләренең районлаштырылмаган орлыкларын, шулай ук чәчү һәм башка сыйфатлары тикшерелмәгән урман үсентеләре орлыкларын куллану рөхсәт ителми (13 пункт). - Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары Кызыл китабына кертелгән үсемлекләр очрый торган урман кишәрлекләрен урман үсентеләренең утырту материалын (утыртмалар, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану РФ УКның 59 статьясы нигезендә тыела (14 пункт).
12.	Җир асты байлыкларын	Яшел зоналарда һәм урман паркларында, шулай

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
	геологик өйрәнү һәм файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану	ук шәһәр урмананары территорияләрендә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясындагы 1 өлешендәге 4 пункты). Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкару максатларында урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр тыела: а) агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрен бульдозерлар ярдәмендә агач үсентеләреннән чистарту, чиктәш полосаларны һәм урман авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызы агачларының кәүсәләрен һәм үрелеп үскән тамырларын зарарлау, яңа киселгән агач материалын җәйге чорда махсус яклау чараларыннан башка саклау; б) урман үсентеләрен су бастыру һәм озак вакыт су астында тоту; в) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлек капламнарын һәм туфракны зарарлау; г) бирелгән урман кишәрлегендә һәм аннан читтә урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач материалы, көнкүреш һәм башка калдыклар, чүп-чар белән чүпләү; д) бирелгән урман кишәрлеге һәм аннан читтәге территорияләр мәйданнарын химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; е) транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның юлларсыз, үзләре салган маршрут буенча узулары, шул исәптән урман кишәрлегеннән читтә (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 27.12.2010 № 515 боерыгы белән расланган Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибенең 18 пункты).
13.	Сусаклагычларны һәм башка ясалма су	Тыюлык урман кишәрлекләрендә сусаклагычларны һәм башка ясалма су

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
	объектларын, шулай ук гидротехник корылмаларны һәм махсуслаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү	объектларын, шулай ук гидротехник корылмаларны һәм махсуслаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясындагы 2 өлешендәге 5 пункты).
14.	Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү	Линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү максатларында урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителә: а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау; б) бирелгән урман кишәрлеге янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән төр калдыклар белән чүпләү; в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; г) бирелгән урман кишәрлегеннән һәм тиешле саклау зонасыннан читтә транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның юлларсыз, үзләре салган, билгеләнмәгән маршрутлар буенча йөрүләре (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 10.06.2011 № 223 боерыгы белән расланган Линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның кагыйдәләренең 15 пункты). Урман парклары зоналарында линия объектларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясындагы 3 өлешендәге 5 пункты).
15.	Агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү	Яклаучы урманнарда, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә агач материалы эшкәртү инфраструктурасы булдыру тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясындагы 2 өлеше). Агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен түбәндәгеләр рөхсәт ителми: а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә өске

№ т/с	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр
1	2	3
		сулар һәм туфрак эченә сулар агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү; б) бирелгән урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән төр калдыклар белән чүпләү; в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; г) бирелгән урман кишәрлегеннән һәм тиешле саклау зонасыннан читтә транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның юлларсыз, үзләре салган, билгеләнмәгән маршрутлар буенча йөрүләре (Россия Федерациясе Урман хуҗалыгы министрлыгының 12.12.2011 № 517 боерыгы белән расланган Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләренең 6 пункты).
16.	Дини эшчәнлек өчен башкару	Дини эшчәнлек башкарганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми: а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау; б) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә өске сулар һәм туфрак эченә сулар агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү; в) бирелгән урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән төр калдыклар белән чүпләү.